

18

CERVANTES DON QUIJOTE



RÉVAI-KIADÁS

Ayuntamiento de Madrid

TE

QJ
98

Klasszikus

Regénýtár

Új sorozat



Ayuntamiento de Madrid

Klasszikus Regénytár

Új sorozat

Szerkesztik

Ambrus Zoltán és dr. Voinovich Géza

AZ ELMÉS NEMES

Don Quijote de la Mancha

I.

Irta CERVANTES

Fordította GYÓRY VILMOS

Bevezette DR. WILDNER ÖDÖN

Második kiadás

BUDAPEST,

RÉVAI TESTVÉREK IROD. INT. R.-T.

KIADÁSA

Don Quijote
de la Mancha

Los CERVANTES
Fondation GYÖRY VILMOS
Bibliothèque des WILHELM ÖRS
MADRID

69/134631

70/745175

70/745205

71/73194

55/795848

R. 22.947

Révai Testvérek Irodalmi Intézet R. T. Nyomdája

Budapest. V., Ügynök-utca 8.

14211.

AYUNTAMIENTO DE MADRID



0100767824

ayuntamiento de Madrid

CERVANTES.

A spanyol nemzet legnagyobb regényírójának, Cervantesnek élete is nagyon érdekes regény. Ezenfelül azonban élete, énje, jelleme oly sok szállal fűződik jelen főművéhez, hogy szükségesnek tartottuk élettörténetét legalább vázolni, mielőtt a Don Quijote méltatását adnók.*)

A Cervantes-nemzetség eredete a legendák ködébe vész. A hagyomány szerint már a Kr. után 1000. év körül törzsökös a család Kasztiliában; tagjai birtokos nemesek (ricohombre). Büszkén vallják ősiükül Nuno Alfonzót, aki a XII. század derekán fiaival együtt nemzeti hős. Jogcímet emelnek San Cervantes várára, Toledo mellett, ahonnan némelyek a család nevét is származtatják, míg mások ezt a címerében lévő két szarvasünő (ciervas) névátvitelével magyarázzák. A megbízhatóbb kutatók megállapították, hogy a család régi dicsőségéből csak némi kopottas foszlány, vagyonából meg éppen semmi sem maradt örökségül arra, aki vitéz életével és mindenekfölött tolla hatalmával soha el nem muló ragyogással aranyozta be az avult családi címet. Költőnk nagyapja, Juan, bíró (corregidor) volt Ossunában; atyja, Rodrigo, sebész Alcalá de Henaresben.

*) Forrásaink: Körösi Albin („Cervantes élete és művei”. Szent István Akadémia felolvasásai), Győry Vilmos (bevezető tanulmánya Don Quijote-fordításának 1876. évi kiadásában), Wolfgang von Wurzbach (a Tieck-féle német fordítás Hesse és Becker-féle kiadásának tanulmányában), James Fitzmaurice-Kelly („The life of M. de C.” 1892).



Rodrigo Cervantes Saavedra és felesége, Leonor de Cortinas házasságából négy fiú és négy leánygyermek született, de érettebb kort csak két fiú (Rodrigo és Miguel) s két leány (Andrea és Magdalena) ért meg. A „Don Quijote” mestere: Miguel 1547 őszén született a Madrid közelében lévő egyetemi városban, Alcalá de Henaresben. Október 9-én keresztelték meg ugyanott. Nevezetes, hogy — miként a régi görög városok Homeros születéséért — a spanyol városok is seregesen versenyeztek a Cervanteséért —; Madrid, Toledo, Sevilla, Esquivias, Alcazar de San Juan stb. mind a maguk szülöttének állították. Ha erre a dicsőségre nem is volt jogcímük, annyi igaz, hogy Cervantes, kalandos élete folyamán, valamennyiükkel vonatkozásba került, hacsak ideig-óráig is.

Miguel szülővárosában, majd Valladolid, Madrid, Sevilla és Toledo városaiban töltötte gyermekkorát. Iskoláiról nem sokat tudunk. Kétségtelenül nagy tudására valószínűleg nem rendszeres tanulással tett szert, hanem elsősorban mohó autodidakstizis útján, akárcsak Shakespeare. Ennek emléke az a hír, hogy nagy tudásvágyában még az utca porából is felemelte a papírt, ha nyomtatást látott rajta, mit elolvashatott. Halljuk, hogy Sevillában és Toledóban nagy érdeklődést tanúsított a színi előadások iránt. Csak egy tanáráról tudunk, egy Lopez de Hoyos nevű madridi barátról, aki II. Fülöp titokzatosan elhunyt neje, Valois Erzsébet gyászünnepére egy költeményfüzért adott ki, s ebben tanítványa, az akkor már 21 éves Cervantes egy versét is közölte. Megegyezik ezzel Cervantesnek az a kijelentése, hogy „már első zsenge korától fogva szerette a bájos költészet édes művészetét.” (Viaje al Parnaso).

Vagyontalan, nemes ifjú létére, Miguelnek hamar kenyér után kellett néznie. 1568 végén pártfogói beszerzik a fiatal Giulio Acquaviva, volt pápai spanyol nuntiushoz kamarásnak, s a főpapot két évig szolgálja Rómában, körülvéve a renaissance

páratlanul hatalmas alkotásaitól: Rafael, Lionardo, Michelangelo remekeitől, behatóan megismerkedvén Petrarca, Bojardo, Ariosto költészetével. Ám az udvari pompás életet mihamar a katona kemény sorsával cseréli föl. A pápa, II. Fülöp, a velenceiek szent ligában szövethetnek a török szultán fenyegető terjeszkedése ellen, s egyesített hajóhadat indítanak. Cervantes Antonio Colonna fővezér seregébe jelentkezik, Miguel de Monceda parancsnoksága alá kerül, hogy 1571 október 7-én emlékezetes módon vegyen részt a kereszténység nagy diadalában, a lepantói tengeri ütközetben, amelyben V. Károly császár törvénytelen fia, Don Juan d'Austria tönkrement II. Szelim flottáját. Cervantest aznap erős láz gyötörte a „Marquesa“ hajón, de ő, betegsége s parancsnokának határozott tilalma ellenére is, a küzdők első sorába áll s fölveszi a vérkeresztséget. Két golyót kap mellébe; egy harmadik egész életére csonkává nyomorította balkarját. De éppen erre büszke egész világeletében; olvasuk csak a „Don Quijote“ II. részének előszavát. Hősiességének egyedüli kézzelfogható jutalma az lett, hogy zsoldját havj 3 tallérral megjavították. A kórházból kikerülvén, résztvesz még egy sereg csatában és hadjáratban, amelyek színhelyei: Navarino, Korfu, Tunisz, La Galetta, megfordul, mint katona, Messina-, Sardinia-, Genua- s Nápolyban. Végre egyelőre megelégszik a hányt-vetett életet, amely az akkori spanyol főhatalom alatt cifrább nyomorúság volt, mint valaha, s Don Juan d'Austria és a nápolyi alkirály, Sesa herceg ajánlóleveleivel obsitot nyer 1575 őszén, 28 éves korában. Az „El Sol“ fedélzetén tart hazafelé, bátyjával s katonatársával Rodrigoval, hogy a királytól valamelyes állást kérjen, de szeptember 26-án kalózok rohanják meg az „El Sol“-t, s a két Cervantes testvért számos társukkal együtt Algirba hurcolják, Dali Mami, az albán renegát és török admirális rabszolgájaként.

Öt évig sínylődik ott, vasra verve, többnyire

földalatti börtönökben, kegyetlen poroszlóktól környezetten, 25.000 keresztény fogoly társaságában. Mérhetetlenül szenved, s mégis kimélik életét, mert mentől nagyobb váltságdíjat akarnak érte kicsikarni, hisz mindenesetre befolyásos és vagyonos embernek kell lennie, — ajánlóleveleiről ítélve. Ennek a rabszolgaéletnek részleteit ismerjük a „Don Quijote“ II. kötete 39. s 40. fejezetébe foglalt, autobiografikus adatokkal telt beszámolóiból. („A rabszolga elbeszélése“) az „El trato de Argel“ („Algiri élet“) c. drámájából, de még inkább a Juan Gil trinitarius szerzetestől fölvetett s Cervantest ellenségei rágalmaival szemben teljesen igazoló „informacion“-ból. Cervantes percig sem nyugszik bele sem a saját, sem szerencsétlen társai sorsába, egyik tervet a másik után kovácsolja, hogy kiszabaduljanak. Többször csúful rajtavesztenek, sokszor a menekülés küszöbén, gaz árulók és besúgók miatt; az értelmi szerzőt, Cervantest, aki nyíltan vállalja a felelősséget, ismételten fenyegeti halál, vagy legalább szegyen- teljes megcsapatás több ezer bot erejéig, de oly nagy a kecsegtető busás váltságdíj reménye, hogy porkolábjainak s hóhérjainak kezei megannyiszor lehanyatlanak. Ezalatt a család odahaza elkövet mindent, hogy a két fiút kimentse. A szülők eladják kis birtokukat, az anya pénzzé teszi két leánya hozományát, kikönyörög 30—30 arany állami segítséget, de mindez csak arra jó, hogy 1577-ben kiszabadítsa Rodrigo-t, akiért kevesebbet követeltek, s akinek javára Miguel lemondott. Többször cserél gazdát, — csöbörből vederbe! — Dali Mami és renegettársa, Hasszán városparancsnok csereberélik, míg ő egyre kiterjedtebb mértékben szövi terveit, sőt arra gondol, hogy mind a 25.000 keresztény foglyot fölláztatja, s elfoglalja a pogányok erősségeit. Vakmerő, délibábos álmok!

Végre 1579-ben, időközben megözvegyült anyja, s nővére Andrea, különböző forrásokból összeszerzik a váltságdíjat, amelyet a trinitariusok kerekítene ki, s rendfőnökük a 300 aranyon kiváltja

Cervantest Hassán rabságából, épp abban a percben, amidőn a költő már ott ül ama gálya evező padján, amelyen az állásától fölmentett Hasszán Konstantinápolyba készült. Néhány hónapot még szabadon is Algirban töltött Cervantes, s társai állapotának enyhítésével, a renegátok visszatérítésével s költemények és színdarabok írásával foglalkozott.

1580 végével kerül haza 12 évi távollét és 5 évi rabság után, egy árva fillér nélkül. Megint csak a katonaságnál próbált szerencsét, — mint közlegény! — résztvesz a portugál hadjáratokban, s csak 1583-ban, 36 éves korában mond végleg búcsút a zászlóknak, hogy írással foglalkozzék, vagy egyéb polgári keresetből tengődjék. Ez időtájt írhatta 1584-ben megjelent „Galatea” című, befejezetlenül maradt pásztorregényét, amelyet 1336 reálért engedett át egy kiadónak. Azt mondják, hogy a pénznél jobban érdekelte őt az, hogy művével sikerüljön megnyernie a nálánál 18 évvel fiatalabb, szépséges Donna Catalina de Palacios Salazar y Vozmediano tetszését. Úgy látszik, ez sikerült is neki, mert 1584 december 14-én elveszi a leányzót, akinek sok nevén kívül bizony nem volt egyebe. Esquivias, Sevilla, Toledo, Valladolid az új család lakóhelyei. Cervantes magához veszi 1584 táján Anna de Roxastól született törvénytelen leányát, Isabelt, aki, mint utóbb szolgálójuk, férjhezmenetelig náluk él, a feleség ellenmondása nélkül. Ugyancsak náluk él és dolgozik két nővére.

Cervantes eleinte tolla után próbál megélni: dicsőítő szonetteket ír nagyurakról, műveli a drámát, a novellát. Különösen drámai munkásságától remél dúsabb gyümölcsöket. Hisz a színpad iránt kora is rendkívüli érdeklődést tanúsított s mesterei közül például a mesés természetű Lope de Vega óriási népszerűségnek örvendett. Cervantes-szel szemben azonban ismét csak mostohán bánt el színigazgató, kiadó és közönség egyaránt. Állítólag több mint 30 komoly szín-



művet írt, de ezek közül alig egy-kettő maradt meg: a „Numancia“ c. heroikus dráma, mely e keletibériai városnak Scipio ellen (Kr. e. 134 és 133) kifejtett 15 hónapos hősi ellentállását és végezetre kiéheztetését festi le, s az „El trato de Argel“ („Az algíri élet“) a keresztény rabszolgák szenvedéseiről, melyekből ő is oly súlyosan vette ki részét. Nem is tagadhatja meg magától, hogy Saavedra néven önmagát is föl ne léptesse benne. (Ez a Shaw-szokás a Don Quijote-ban és a Viaje al Parnaso-ban is többször jelentkezik.) Több drámájának csupán a címe maradt fenn. Az emlékekből az irodalomtörténet azt a következtetést vonja le, hogy ezekben az ünnepélyes cselszövényes „köpeny- és karddarabok“-ban az epikus terjengősség s a retorika előlik a drámában oly szükséges ökonómiát és koncentrációt, a szigorú tervnek céltudatos hatásra dolgozó gyors lepörgetését. Nagyobb szerencséje volt apró víg darabjaival s bohózatos képecskéivel, amelyek „entremeses“ név alatt fölvonásközüket töltötték ki. (Kiadta Adolf Graf Schack.) Minden igénytelenségük mellett is tanúságot tesznek Cervantes éles megfigyelőképességéről, a népies komikum iránti érzékéről, elpusztíthatatlan humoros és szatirikus kedélyéről.

Ő maga keserű, sunyi mosollyal boldognak vallja magát, hogy mint színműíró elkerülte legalább azt, hogy a közönség — amint a neki nem tetsző írókkal szokta — uborkával megdobálja.

Mint elbeszélő, kisebb dolgokban is kiválik: novellákban, amelyek összegyűjtve „Példás Novellák“ („Novelas ejemplares“) címmel 1613-ban jelentek meg, rendes mecénásának, Lemos nápolyi alkirálynak ajánlva. Ezek többje szerencsét csinált, különösen a „Gitanilla de Madrid“, a madridi cigányleány, amely Victor Hugo Esmeraldáját és C. M. v. Weber (és Wolff) Preciosáját is inspirálta. Egyik novellájában („El amante liberal“) visszatér az argeli (algíri) élet festésére. A „Licenciado vidriera“ címűben az üvegtestű mester, örültségére, beszámíthatalanságára támaszkodva, heve-

sen megkritizálja az összes társadalmi osztályokat. Ugyanílyen szatirikus ízű a két kutya, Braganza és Scipio beszélgetése („Coloquio de los perros“). A többinek irányáról és természetéről fogalmat adhatnak a Don Quijote-ba átvett novellák: a fogolyról, az oktalan kíváncsiról, a pásztorhistóriák stb. Legnagyobbbrészt a sevillai társadalom és népélet a forrásai.

Tolla után nem tud megélni, ezért rendre gabonaügynökséggel, adószedéssel, terménybehajtással próbálkozik. 1590-ben folyamodást ír a királyhoz, s a többek közt egy transatlanti kis állást is kér, „mert a tengerentúli rész menedékül is szolgálhat egy spanyol kétségbeesettnek“. Megbízottja az Armada és az Indiák hivatalos szállítóinak, de üzleti járatlansága s még inkább hiszékenysége haszon helyett csak komoly bajokba keveri. Rászedik, s minthogy nem tud pontosan elszámolni, 1597-ben börtönre vetik. Három hónapig tart, míg kiszabadulhat, s évekig, míg teljesen tisztázhatja magát. Más források szerint még egyéb helyütt is: Argamasilla de Alba-ban is hűvösre került, a manchai nép dühe miatt, amely a gabonaperzekútor ellen fellázadt. Sőt azt is állítják, hogy ekkor kezdett bele, a börtön egyik sötét zugában, halhatatlan remekébe, a Mancha két szülöttét oly halhatatlan gúnnyal megörökítő Don Quijote-ba.

Hogy mikor és hogyan fogott bele, az kétséges, de annyi bizonyos, hogy Don Quijote I. része 1603-ban már készen volt, s Lope de Vega s több író-társa is tudott róla. 1604-ben a censura engedélyezte. Bejar VII. hercege, akit Cervantes maecenásul kért föl, habozott, elfogadja-e az ajánlást. Bizonyára ismét intrikáltak a szerző ellen, de Cervantes, állítólag a mű nagy részének fölolvasásával, végre is lefegyverezte a herceget. 1605-ben, Juan de la Cuesta betűivel, Francesco de Robles kiadásában, a szerző 58. évében, napvilágot lát a remekmű, „oly sok év után, mialatt hallgatásban és feledtségben szunnyadt“. Még abban az évben hat kiadást ért, sűrűn

utánanyomták a kalózok; csakhamar fordítani is kezdték, elsősorban az angolok (1612). A pénzügyi haszon azonban, legalább Cervantesre nézve, majdnem a semmivel volt egyenlő. A költő maradt, ami volt, aminek büszke grandezzával vallotta magát: „hidalgo e pobre“ („nemes és szegény“).

Sőt ugyanekkor tetézi balsorsát egy sajnálatos véletlen. 1605 június 27-én az ő valladolidi lakása előtt meggyilkolva találják Ezpeleta pampelonai nemest, s minthogy ez a Cervantes-ház hölgyeivel ismeretségben állott, az egész háznépet gyanuba fogják s börtönre vetik, Miguelt is. 10 nap múlva eresztik szabadon.

Tovább küzd, miközben csakúgy, mint több híres író társa (Lope de Vega, Quevedo stb.), az egykori katonából, a kártyás és borozó pajtásból jámbor konfráterre válik.

Közben készült a Don Quijote II. része. Az 59. fejezetnél árulja el Cervantes, mennyire dühösíti, hogy 1614-ben egy vakmerő vetélytársa, aki Alonso Fernandez Avelleneda álnév alá rejtőzött, utáztatot adott ki, illetve folytatást az ő művének I. részéhez. Egyszersmind pedig „öreg, béna, koldús, írgy, rágalmazó, börtöntöltelék“-nek nevezte Cervantest, akít ez a méltatlan vetélkedés vérig sértett. Sietett tehát a saját műve II. részével, igyekezett az I. rész művészetét fölülmúlni; ez sok tekintetben sikerült is neki. A II. rész 1615-ben jelent meg. De ekkor már erősen kikezdte testét-lelkét a kórság. 1614-ben, amikor a Parnassusi Út („Viaje al Parnaso“) c. nagy költeményét írja, már „a halál lovának kengyelében van a lába“; szívbeteg s végtelenül ideges. Az a reménye, hogy „Trabajos de Persiles y Sigismunda“ („P. és S. viszontagságai“) c. regényével megadja még a hibátlan lovagregény mintáját, de megjelenését (1617) már nem érheti meg. Hatvankilencedik évében 1616 április 23-án hal meg Madridban, vízkórságban, oly romantícizmussal és íróniával telt sors után, melyre nézve nem túlságos-

kodva mondja egy francia író: „Il corrigea son siècle et mourut de misère“.*)

Még azt sem tudják ma, földi maradványai hová szóródtak. Külsejére nézve is majdnem olyan bizonytalanság uralkodik, mint a nagy kortársáéra, Shakespeare-ére. A Jauregai képmása s a saját leírása adhatnak róla fogalmat. Ez utóbbi (Novellái előszavában, 66 éves korából) így festi le: „arányos sasorr, gesztenyebarna haj; síma, derült homlok; élénk szemek, kis száj, fehér archőr, nagy bajusz, ezüstös szakáll; mindössze hat fog, ez is rosszul elhelyezve, mert nem fedi egymást; kissé előreahajló, közepes termet; dadog; rövidlátó.“

*

Cervantes költészetének termékei közül csak egynek jutott osztályrészül a maradandóság, s ha szabad ezt a szót használni: örök élet. A Don Quijote-nak. Ha ezt a remeket nem írja meg, neve bizony ott lappang a homályban, az irodalomtörténet-írók hosszú és lelketlen lajstromába zsúfolva; a nagyközönség vajmi keveset tudna róla. Pedig tagadhatatlan, hogy tehetsége többi műveiben is megnyilvánul, de korántsem olyan mértékben, annyira egy gyújtópontba sűrűsödve, mint halhatatlan nagy munkájában.

Ez, messze kiemelkedve többi munkái közül, szinte elválva szerzője egészben véve sanyarú sorsától, már kevéssel megjelenése után elkezdte ragyogó csillagpályáját a világirodalom égboltozatán, amelyen „nőttön-nő tiszta fénye, amint időben, térben tőlünk távozik“. S nemcsak dicsoítik — ami sok, valójában halott mű sorsa —, hanem állandóan olvassák, élvezik. Zsenge ifjúságunknak — „in usum delfini“ átdolgozásokban — kedvence, csakúgy, mint a szintén műtétileg átalakított Gulliver és Robinson. Ám szellemi kiskorúságunkból kinővén, bámulva ismertük meg Don Qui-

*) „Megjavította századát és nyomor okozta halálát.“



jote színéváltozását — akárcsak említett társaiét is —, szinte megdöbbenve láttuk, hogy „nem mese ez, gyermek“, hogy mily mélységeket, örök igazságokat és szépségeket, az élet komiko-tragédiájának mily hű képét rejtí magában a búsképű, nemes és elmés lovagnak és pocakos, bőbeszédű, füllentő fegyverhordozójának története, amelynek eladdig csak furcsaságait és kalandos külső eseményeit láttuk. Újból megismerten, egyre ujult élvezettel olvasottan s ismét olvasottan, odakerül minden kedvelője ama kis polcára, ahol az emberiség tucatot sem tevő legnagyobb könyvei sorakoznak, mint legmeghittebb „livre de chevet“-jeink.

Eredetileg teljesen korának és nemzetének gyermeke, korszerű, alkalmi célzattal, amelynek éle, jelentősége ma már teljesen elenyészett. Tele van a race, moment és milieu színezetével, erényeivel és gyarlóságaival. S íme, csakhamar áttöri a helyi, faji, nemzeti korlátokat és ritka nemzetközi értéké válik, amely — ez az időmulást nem ismerő standard-művek, a Biblia, Divina Commedia, Faust, Hamlet, Robinson, Gulliver, Háború és Béke, Raszkolnikov kiváltsága — az újabb és újabb nemzedékek gondolatmunkája, szinte szellemi kooperációja révén egyre újabb, mondhatni járadékos, többletértéket plusvalue-t kap. Boldog a nemzet, amely congeniális fordításban teljesen bekebelezheti nemzeti irodalma kincsei közé, amint — hála Győry Vilmos hervadhatatlan és lelkiismeretes tudásának és művészetének — mi is egészen a magunkéul bírhatjuk és szerethetjük.

Minek köszönheti kiváltságos sorsát a Don Quijote?

Egyrészt tisztán művészeti, másrészt legmélyebb emberi jelességeinek. Esztétikai érzésünk igaz és folytonos kielégülést lel benne, az elbeszélő művészet remekében. A mese megformálása, az eseményeknek reális és romantikus, a legmagasztosabb magasságokban szárnyaló, majd ismét a legalantibb

földi porban járó váltakozása, az érdekesítés mesteri fogásai, alakjainak jellemzése, az előadás epikai, lírai, drámai kitünősége, szín- és hangskálájának gazdagsága valóban az élet és emberiség páratlanul — naiv ihlettel és öntudatos művészettel — sikerült, eleven és hű tükörképévé teszik. A genie valóságos tumultusát, tobzódását látjuk itt az emberismeretben s írásművészetben. Méltán ráillik Sainte-Beuve jellemzése: „Roppant Színjáték ez, száz, változatos fölvonásban. Valóban a világ közepe, teljes látványa fölött lebegünk a tiszta levegőégben, az emberi érdeklődés száz oldalról fölkelte és kielégített áramától vitetve“*)

Ezt az alapítéletet nem dönti meg, ha olykor fenn is akadunk egyen-máson: korabeli modorosságokon, túlkényelmesen, lomhán hömpölygő hosszadalmasságokon, olykor egy-egy pongyolaságon, trivialitáson, valóban spanyolos kegyetlenségen, cikornyás szónokiasságon, érzelgősségen: mindez csak afféle ósdi kosztüm-maradvány, amely persze divatját multa, de az alakok életelebenségét, amelyekre aggatva van, korántsem befolyásolja.

Bármennyire általánosíthatjuk is azonban Cervantes mesteri jellemző erejének dicséretét: azt superlativus-szá kell fokoznunk két vezéralakja: Don Quijote és Sancho Panza tekintetében. Bennük és általuk Cervantes geniusa örökéletű fiakat nemzett, akik ott élnek minden kor és milieu kellős közepében, mindennapi tözszomszédságunkban, testestül-lelkestül, mint szinte kézzelfogható, szemmel látható jó ismerőseink. Dioszkúrok, akárcsak Castor és Pollux, Akhilleusz és Patroklosz, ha más nemben is, de egymást kiegészítve, egymást illusztrálva fénnnyel, árnyal, hol könnyet, hol mosolyt fakasztva az ellentétek egymás mellé tételének örök hatása révén.**)

*) Sainte Beuve: Don Quijote (Nouveaux Lundis. VIII. kötet, 1—65. lap).

**) Már Sainte Beuve kiemeli, hogy Don Quijote csak a Sancho-val való örökös „sántító-szövetség“ („alliance boiteuse“) által válik teljes alakká.

S nem is a regény meséje, hanem kiváltképen ez a két főalakja vezetett arra, hogy az esztétikusok és filozófusok egész raja, de a laikus olvasók serege is egyéni temperamentuma és lelki iránya szerint alapeszmét, mélyebb célzatot is keressen ebben a remekműben. Mást, mint aminőt Cervantes megvall, s igen sokszor olyant, amely Cervantestól és korától egészen távol és idegen lehetett. Tehát az utólagos belemagyarázás olyan esetét látjuk, aminőnek tárgya nem egy klasszikus remek: egy Faust, Hamlet, Ember Tragédiája stb. E hozzávetéseket taglalván, rájövünk a Don Quijote páratlan hatásának és népszerűségének másik forrására: arra, hogy mily alkalmas és örökké termékeny munkatere az emberi eszméknek, foglalkoztatója a sohasem nyugvó szimbolizáló hajlamnak, objektuma a szubjektív továbbépítésnek, továbbteremtésnek.

Cervantes, saját kijelentései szerint, semmi mást nem akart művével elérni, mint megtörni azt a tekintélyt és kegyet, amelyekben a lovagregények a magasabb körökben és a nagyközönségnél állanak, aláásni ama lovagregények silány alapon nyugvó épületét, melyeket oly sokan megvetnek, de még sokkal többen dicsőítenek. Ha ezt elérte, úgy hiszi, nem kevés, amit elért, mert kora gondolkodásának és ízlésének egyik rákfenéjét irtotta ki. Ezen a célzatán kívül még csak egy az ambíciója: hogy valóban mulattató és tanulságos könyvet adjon, s teljes a megelégedése, „ha a gyermekek kezükbe veszik, az ifjak olvassák, a férfiak értik s az öregek méltányolják“.

Mindkét célját teljesen elérte, de a kommentárok még egyéb célzatokat és ambíciókat is tulajdonítanak neki, amiben olykor igazuk is van. Így pl. abban, amikor kimutatják, hogy Cervantes igen sokat belementett művébe saját mulandó énjéből, jelleméből, élettörténetéből. Ez egészen nyilvánvaló a fogoly katona esetében, de félreismerhetetlen az is, hogy Don Quijote-ja legalább is vegyrokron vele magával: nemes, bátor, a túlságig lelkesülő, de lép-

ten-nyomon csalódó, egy, korától meg nem értett és igazáért hiába küzdő eszményi hős. E „besoin de transfiguration“ miként történt megvalósítása sokkal érdekesebb és rokonszenvesebb nekünk, mintha azt kutatjuk, kiket akart ütni a nagy szatíra, mely történeti személyeket, a költött személyek mintáit: V. Károlyt-e, vagy II. Fülöpöt, Medina Sidonia herceget, Lerma grófot, vagy éppen a vérszopó Alba herceget-e; vajjon algíri szabadulása egyik meg-husítóját, a csalárd Blanco de Paz szerzetest, vagy az udvari tanácsadó pap-titkárt, vagy Argamesilla és Toboso manchai községek lakóit? Mert mindezeknek a tételeknek akadtak szószólói is, egészen Landor-ig, aki addig a képtelenségig megy, hogy a Boldogságos Szűz kifigurázását is lássa a regényben, a Dulcinea-kultuszban. Utalnak arra, hogy a Don Quijote, két kor határmesgyéjén, rávilágít az arisztokrácia és demokrácia küzdelmére. Ebben van annyi igazság, hogy a nagy korkép csakugyan hatásosan mutatja az üressé vált feudális életformák és lovagi világnézet hanyatlását és életképesebb realitás előnyomulását.

Legközelebb járnak talán azok, akik — ha már mindenáron alapeszmét keresnek — azt abban vélik megtalálni, hogy a két főhős az eszményi és való élet közötti folytonos érintkezést, ellentétet, harcot, alkut és kiegyenlítődést jelképezi. Ez valóban korszerűtlen, a nietszchei értelemben, azaz: örök érvényességű és általános érdekű. Ez a tétel és ellentétel, az anyag és szellem, a valóság és eszményi követelés, az illuzionizmus és keserű, otromba kiábrándulás, mondhatni — kisebb-nagyobb mértékben — az egész emberiség és a legtöbb egyén lelkében vívja a harcát, úgyhogy tulajdonképp a legtöbb ember egyesíti magában a két sarkítást: Don Quijote-t és Sancho Panza-t, s hol az egyik, hol a másik pólus diadalmaskodik. Jól szemlélteti ezt A. Daudet Tartarin-jében, amikor a hirhedt oroszlán- és sapkavadász én-jének belső párbeszéde közben hol Tartarin—Quijote-t, hol Tartarin—Sancho-t szólaltatja

meg. És Sainte-Beuve is szellemesen utal e kettősségünkre: „On s'endort Don Quixote et on se réveille Panza. Ce n'est même chez beaucoup qu'une question d'âge“.*)

De nemcsak ezt az alaptételt olvashatni ki a Don Quijote-ből, hanem a gyakorlati életbölcesség számos más tapasztalati igazságát is, a humor és művészet aranyába fürösztve. Ez a könyv nem csupán pompás regény: magának az Életnek könyve. Igaza van Kőrösi Albinnak, hogy azok a bizonyos szélmalomok, oroszlán- és emberketrecek, birkák, bikák és gályarabok, megigézett bárkák és várak csupán gyermekmesékbe való értelmetlen dolgok volnának, ha nem lennének egyszersmind a való életből vett abstractiók, allegóriák, jelképek, amelyek a spanyol társadalom, sőt mi több, az egész emberiség magán- és közéletének fény- és árnyoldalaiból szövődtek össze egy örökké élő, konkrét és amellet rendkívül érdekes és tanulságos képpé.

A Don Quijote két része közt sok a különbség; meglátszik a létrejöttük közt lévő évtized. Az első rész fantasztikusabb, tervszerűbb, tétovább és a közönség mese kívánságának nagyobb engedményeket tevő; a második rész vonalvezetése egyöntetűbb, kompozíciója szorosabb, jellemzése biztosabb, részben akaratlan, de részben akart szimbólizmusa mélyebb és egyetemesebb, úgyhogy az érettebb kor talán több és tisztább gyönyörűséget lel benne. S mély emberi részvétünket a tetőpontra viszi Cervantesnek az a fogása, hogy a könyv és élettörténet végén teljesen visszaadja hősének az esztét, s ez magasztos megismerésben s mély lemondással megbékélten leheli ki lelkét, mint a teremtésben vesztés, de azért mindig nemes „hidalgo“, fensőbbrendű ember.

*

*) „Elalszunk Don Quijoteként, s Panzaként ébredünk. S ez sokaknál csupán az életkor kérdése.“ (I. h.)

A magyar olvasóközönségnek bizonyára osztatlan örömet okozunk azzal, hogy ezt a műremeket, melyet évtizedig volt kénytelen nélkülözni, dacolva a kiadás konjunkturájának mostohaságával, újra kezébe adhatjuk, még pedig ismét valóban teljes hivatottságú tolmácsa révén, Győry Vilmos klasszikussá vált fordításában. Ehhez a fordításhoz nem is nyúltunk, kivéve, hogy — kegyeletes kézzel — bizonyos alakszerűségeket kellett a mai-korhoz és nyelvszokáshoz simítanunk. Megszaporítottuk azonban a felvilágosító jegyzeteket s az életrajzot és méltatást is a mai kutatások eredményei alapján kellett adnunk.

Úgy hisszük, hogy ezzel értékemelő útravalót adtunk a poraiból megélemedett magyar Don Quijote-nek.

Wildner Ödön.



AZ ELMÉS NEMES

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

ELSŐ RÉSZ

Cervantes: Don Quijote I.

1

DOÑA QUIJOTE DE LA MANCHA

AJÁNLÁS.

Bejar hercegének, Gibraleon marquesának, Benalcazar és Banares grófjának, Albocer községe vicegrófjának, Capilla, Curiel és Burguillos városok urának.

Attól a szíves fogadtatástól és magas kegytől felbátorítva, melyekben nagyméltóságod, mint a szép-művészetek oly hő pártolója, minden könyvet részesít, s főleg azokat, melyek nemességöknél fogva nem alacsonyulnak le, hogy az értetlen tömegnek keressék kedvét s annak szolgáljanak: arra határoztam el magamat, hogy „Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha“ nagyméltóságod magas nevének védelme alatt lásson napvilágot, s azzal a hódoló tisztelettel, mellyel ily nagyság irányában tartozom, esedezve kérem nagyméltóságodat, vegye e könyvet kegyes pártfogásába, hogy ennek árnyában — bárha művem nélkülözi is a választékosság és tudományosság azon becses díszzeit, mikkel a kiváló tehetségek művei ékeskednek — bátor lehessen megjelenni azok ítélőszéke előtt, kik nem képesek tudatlanságuk korlátain belül maradni, mások műveit sokkal nagyobb szigorral semmint jogosultsággal

szokták elítélni; s ha nagyméltóságod mély belátása jó szándékomat szíves figyelmére méltatja, azzal a reménnyel kecsegtetem magamat, hogy alázatos szolgálatomat, bármily csekély is, nem fogja megvetni.

Miguel de Cervantes Saavedra.

ELŐSZÓ.

Dologtalan olvasó! Elhiheted, ha nem esküszöm is, azt szeretném, ha ez a könyv, mint elmémnek szülötte, oly szép, oly kitűnő s oly mulattató lenne, milyennél már tökéletesebb nem is képzelhető. Azonban a természet törvényének nem tehettem ellenére, mely szerint mindenek magokhoz hasonlókat nemzenek. Mi egyéb szülemlett volna tehát az én terméketlen és gyarlón művelt elmém-ből, mint egy elszáradt, elsatnyult, szeszélyes és soha senki által nem is képzelt különö gondolatokkal telt magzatnak története, annyival is inkább, minthogy ez börtönben fogamzott, ahol minden kényelmetlenség tanyázik és minden siralmas zaj otthonos. A nyugalom, a csendes hely, a nyájas mező, derült ég, a források mormolása, a lélek nyugodtsága igen nagy befolyással vannak arra, hogy még a legmeddőbb muzsák is termékenységet tanúsítsanak, s olyan szülötteket hozzanak világra, melyek ezt bámulattal és elragadtatással töltsek el. Megesik ugyan, hogy egyik-másik atyának rut és egészen disztelen fia van; mindazáltal a szeretet, mellyel iránta viseltetik, olyan fátyolt von szemére, hogy hibáit észre sem veszi, sőt gyakran még kedves és vonzó tulajdonoknak tartja, s barátai előtt ezeket úgy mutatja fel, mint az elnésség és élcesség nyilvánulásait. Azonban én, habár atyának látszom is, Don Quijotének csupán mostoha atyja vagyok; nem fogok a szokás árjával úszni, s nem rimánkodom előtted, nyájas olvasó, talán majdnem könnybe is lábadt szemekkel, mint egyebek szoktak, hogy bocsásd meg

vagy nézd el a hibákat, melyeket ezen a fiamon tapasztalsz, holott sem rokona, sem barátja nem vagy, s jársz a magad lábán és saját magad tetszésedet követed, mint akárki fia, otthon vagy a magad házában, olyan ura ennek, mint a király saját birodalmának, s tudod, hogy a példabeszéd azt tartja: „a magam köpenye alatt, még a királynak is fittyet hányok.“ Mindez pedig teljesen fölment téged bármely kötelezettség és tekintet alól, s így erről a történetről egészen szabadon úgy ítélsz, amint kedved tartja, s a legtávolabbról se félhetsz attól, hogy majd korholnak, ha gáncsolod, vagy jutalmaznak, ha dicséred.

A maga teljes meztelenségében szerettem volna átadni, minden előző ékessége, valamint ama megszámíthatatlan szonettek, epigrammák s dicsőítő költemények egész lajstroma nélkül, minőket a könyvek elé rendesen tűzni szoktak. Mert annyit mondhatok, bárha művem maga is fáradságomba került, semmisem volt nehezebb, mint ez előző, melynek olvasásával éppen most foglalkozol.

Sokszor felragadtam a tollat, meg le is tettem újra mindannyiszor, mert nem tudtam, mit írjak. Mikor egyszer így töprenkedtem, előttem papír, fülem mögött a toll, könyököm az íróasztalon, államot pedig tenyerembe hajtva s eszemet szüntelen azon jártatva, mit írjak: betoppan hozzám egy értelmes, elmés barátom, ki is látván, mennyire el vagyok mélyedve gondolataimba, okát kérdezte; s én, nem akarván előtte eltitkolni, bevallottam, hogy arról az előszóról töprenkedem, melyet Don Quijote történetéhez kellene írnom, de annyi gondot ad, hogy már-már nemcsak ezt nem akarom elkészíteni, hanem még e nemes lovag hőstetteit sem szándékozom napvilágra bocsátani.

„Mert mondd csak, hogy is ne lennék zavarban, ha elgondolom, mit fog mondani az a régi törvényhozó, akit közönségnek neveznek, ha látja, hogy annyi meg annyi év után, melyeket a feledés némaságában pihentem át, most egyszerre hajlott koromban*) állok elő ezzel az ol-

*) Cervantes, amikor nagy műve I. részét kiadta, már 55 éves volt.

vasmánnyal, mely olyan száraz, mint a gyékénykáká, leleményességben szükölködő, stilusban hiányos, éleekben szegény, minden tudományosságot nélkülöző, a margón oldaljegyzetek, a végén utólagos megjegyzések hijával lévő, minők pedig minden egyéb könyvben találhatók; s legyenek ezek bár költött vagy profan művek: annyira telvék Aristoteles, Plato s a többi bölcsészek egész seregének mondataival, hogy az olvasó, bámulatra gerjedve, kénytelen szerzőiket olvasott, tanult és ékesszóló férfiaknak tartani. S hátha még a szentírásból idéznek! Nem-e megannyi Szent Tamásnak, vagy más egyházi atyának lehetne valamennyit gondolni, s emellett oly ravasz ügyességgel képesek a külső méltóságot megóvni, hogy ha az egyik sorban valami kicsapongó szerelmezt festettek, a másikban mindjárt olyan keresztyén tanítást toldanak hozzá, hogy egész öröm és gyönyörűség hallani vagy olvasni.

„Az én könyvemből mindez hiányozni fog, mert nekem nincs, amit az oldalra vagy végül oda jegyezhetnék; épp oly kevésbé tudom azt is, milyen szerzőket követtem, hogy legalább ezeket tüzném oda művem elejére, mint más egyebek szokták az ABC minden betűjén keresztül, kezdván Aristotelesen s végezve Xenophonon és Zoiluson vagy Zeuxisen,* habár ezek egyike rágalmazó, másika pedig festő volt. Nemkülönben a szonettek is hiányozni fognak könyvem elejéről, legalább az olyanok, melyeket hercegek, márkik, grófok, püspökök, úrhölgyek vagy hírneves költők írtak. Bár tudom, ha egy-két jóakaró barátomat megkérném, szívesen szolgálnának, még pedig olyanokkal, hogy még azokéit sem lehetne hozzájuk hasonlítani, kiknek pedig ugyancsak nagy híre van a mi spanyol földünkön.

„Én tehát, kedves barátom — folytattam — elhatároztam magamban, hogy senor Don Quijote maradjon eltemetve la manchai archivumaiban, míg az ég küld majd olyasvalakit, aki mindazzal felékesíti, minek most hijával van, mert én részemről, elégtelenségem és csekély

*) Zoilus rhetor (K. e. IV. sz.) Homeros szörszálhasogató kritikusa, a „Homeromastix“ („Homeros ostora“). — Zeuxis jóniai nagy festő a Kr. e. V. században.



tanultságom folytán, csakugyan képtelennek ismerem magamat erre, s minthogy természetemnél fogva renyhe és lusta vagyok olyan szerzőknél kutatni és keresni, kik azt mondják, amit én ő nélkülök magam is tudok mondani. Innét az az izgatottság s töprenkedés, amelyekben találtál, s melyekbe esnem elegendő okot szolgáltatottak azok, amiket elmondtam.“

Mikor a barátom ezt végighallgatta, tenyerével egyet ütött homlokára, s harsány kacajban törve ki, ekkép szólott:

„Istenemre mondom, barátom, be kell vallanom, most ábrándulok ki egy csalódásomból, melyben azóta folytonosan éltem, mióta csak ismerlek, tudniillik abból, hogy téged minden cselekedeteden okos és eszes embernek tartottalak. Most azonban látom, oly távol vagy ettől, mint az ég a földtől.

„Lehetséges-e, hogy ily aprólékos dolgok zavarba és töprenkedésbe ejthessenek egy oly érett elmét, mint a tied, mely képes volna még sokkal nagyobb nehézségeken is keresztültörni és diadalmaskodni? Ez bizonyára nem az értelmi tehetség hiányából származik, hanem a tulságos renyheségből, vagy gondolkozni nem akarásból. Szeretnéd látni, csakugyan igaz-e, amit mondok? Figyeld tehát rám, s meg fogsz győződni, hogy egy szempillantás alatt megcáfolom minden nehézségedet s eloszlatom minden aggodalmadat, melyekről azt állítod, hogy gátolnak s visszariasztanak attól, hogy a világ elé bocsássad híres Don Quijoted történetét, ki fénye és tükre a lovagi rendnek.“

„Mondd tehát — vizsgoztam én, e szavait hallva — mit gondolsz, hogyan töltheted be az aggodalmam okozta hiányt s derítheted föl zavarom chaosát?“

Ő erre így felelt:

„Először, ami a szonetteket, epigrammokat és dicsőítő költeményeket illeti, melyek könyved elejéről hiányzanak s melyeknek tekintélyes és hangzatos nevű egyénektől kell származni, ezen igen könnyű segíteni, s nevezetesen úgy, hogy egy kevés fáradsággal elkészítéd valamennyit magad, azután elkeresztelheted, s adhatsz nekik olyan nevet, amelyet csak akarsz, s tulajdoníthatod

akár az indiai János papnak, akár a trapezunti császárnak,*) kikről — amint híre van — tudom, hogy igen jeles költők valának; ha pedig nem voltak azok, s találkozniék egynémely pedans szobatudós, ki rád támadna s kétségbe vonná ezt az igazságot, ne törődjél vele egy morzsányit sem, mert ha még azt tudná is bebizonyítani, hogy föllentettél, nem vágják le azért azt a kezdet, mellyel írtad.

„Ami azon könyvek- és szerzőknek a lapok szélén való idézését illeti, melyekből s kiktől az elbeszéléseidben alkalmazott velős mondásokat és példabeszédeket vetted, ezekre nézve arra legyen gondod, hogy hellyel-közzel olyan latin mondatok jussanak eszedbe, melyeket könyv nélkül is tudsz vagy amelyeknek felkeresése igen kevés fáradságba kerül; mint például, ha a szabadságról szólanál:

Non bene pro toto libertas vendi tur auro.**)

„Nyomban azután odajegyzed a margóra Horatius nevét, vagy azét, aki mondta. Ha a halálnak hatalmáról emlékeznél, rántsd elő ezt:

Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
Regumque turres.***)

„Ha a barátságról s szeretetről van szó, melyekről Isten azt parancsolja, hogy ezekben még ellenségeinket is részesítenünk kell: nyulj azonnal a szentíráshoz (mit némi óvatosság mellett szabad is cselekedned) s idézd legalább is magának Istennek szavait: „Ego autem dico vobis; diligite inimicos vestros.“****)

*) János papkirályok a XI. és XII. századbéli egyik tatár törzs királyai, akik a XII—XVI sz. híte szerint nagy kereszténybirodalmat alapítottak Keletáziában. Ezt a birodalmat a korabeli felfedező hajósok hiába keresték. — A trapezunti császár (sokszor Renaut de Montalban) különböző lovagregényekben (pl. „Amadis de Grecia“) szerepel.

**) „A szabadság nem eladó semmi pénzért.“ (Aesopus III. k. 14. része.)

**) „A sápadt halál egyaránt beteszi a lábát a szegények kunyhóiba, mint a királyok tornyos kastélyaiba.“ (Horatius ódái I. könyv 4. óda.)

****) „Én pedig azt mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket.“ (Máté evang. V. 44.)

„Ha a gonosz kívánságokról beszélsz, ott van az evangelium, mely azt mondja: „De corde exeunt cogitationes malae.“*)

„Ha a barátok állhatatlanságáról, itt van Cato, ezzel a distichonával:

Donec eris felix, multos numerabis amicos;
Tempora si fuerint nubila, solus eris.**)

„S az ilyen latin mondásokkal legalább is azt nyered, hogy jeles nyelvésznek fognak tartani, ami pedig mai napság nem csekély hasznára és dicsőségére válik az embernek.

„Ami már most azokat a jegyzeteket illeti, melyeket a könyvek végére szokás tenni, azokkal a legbiztosabban így kell eljárnod: Ha könyvedben valami óriást említesz, az óriás Goliás legyen az, s ezzel — ami valóban semmidbe se kerül — egy hatalmas jegyzetet nyertél, mert oda teheted: „Az óriás Goliás vagy Goliáth filisteus vala, kit Dávid a pásztor a Terebinthus-völgyben egy kőcsapással terített le, mint azt a királyok könyve elbeszéli abban meg abban a fejezetben, melyet nem lesz nehéz megtalálnod.

„Továbbá, bebizonyítandó, hogy a humaniorákban és a földrajzban is jártas vagy, intézd a dolgot úgy, hogy elbeszéléseidben forduljon elő valamikép a Tajo folyam, s rögtön alkalmad nyílik egy másik pompás jegyzetre, nevezetesen: A Tajo folyam Spanyolország egyik királyától vette nevét; itt meg itt ered s az Oceanba ömlik, — minekutána a híres Lisboa város falait nyaldosta, — s az a vélemény róla, hogy arany homokja van, stb.

„Ha rablókról szólasz: elmondhatom neked Cacus***) történetét, melyet könyv nélkül tudok; ha csapodár aszszonyokról: itt van Mondoneda püspöke aki Lamiával,

*) „A szívből távoznak a gonosz gondolatok.“ (Máté XV. 19.)

**) „Valamig szerencsés vagy, sok barátod lesz; de ha beborúl fölötted, egyedül maradsz.“ Valójában Ovidius „Tristia“-ból (VI. elégia).

***) Kakos a görög hitrege szerint ellopta Herakles néhány marháját, amiért H. agyonverte.

Laissal és Florával szolgál,*) s ha ezt idézed, bizonyára sokat nyersz hitelesség dolgában; ha kegyetlen asszonyokról: Ovidius kezébe adja Medeát; ha bűbájosokról és boszorkányokról: ott van Homerosnál Kalypso és Virgiliusnál Circe; ha jeles hadvezérekről: Julius Caesar maga mutatja be magát Kommentárjaiban, Plutarchos pedig ad ezer meg ezer Nagy Sándort.

„Ha szerelmeskedéseket rajzolsz: két uncia olasz nyelvtudással bőven ellát Leon Hebreo, ki teli marékkal szórja;**) ha pedig egyáltalában nem akarsz a külföldre szorulni, megvan idehaza Fonseca műve: „Istennek szeretése,” melyben mindaz benne foglaltatik, mit e tárgyról te vagy akár a legelmésebb ember tudni kíván.***)

„Egy szóval, semmi mást nem kell tenned, csak sorold elő a felhozott neveket és történeteket a tiedben, a jegyzeteket és oldaljegyzéseket pedig bízzad én reám, s fogadom istenemre, tele írok minden margót, s betöltök négy ívet a könyv végén.

„Térjünk át most már a szerzők idézésére, ami más könyvekben feltalálható, tiedből pedig hiányzik. Ezen is nagyon könnyű segíteni, és nem kell semmi egyebet tenned, mint hogy előkeress egy olyan könyvet, mely — almint említetted — idézi valamennyit A-tól Z-ig. Te éppen ezt a betűsorozatot teszed be könyvedbe, s feltéve, hogy ez a napnál világosabb csalfaság: mitse tesz, annál fogva, minthogy az egész dologra úgyse volt semmi szükséged. Sőt találkozhatik olyan együgyű is, aki csakugyan elhiszi, hogy egyszerű és keresetlen elbeszéléseben mindezeket használtad. Ha azonban egyébre nem is, arra nézve mindenestre igen jó szolgálatot fog tenni e szerzők terjedelmes lajstroma, hogy könyved tekintélyességét már az

*) A püspök neve Don Antonio de Guevara († 1544.); V. Károly udvari prédikátora és történetírója volt. Egyes levelében említi azt a három courtesane-t, akikért több fejedelem életével lakolt.

**) Juda Leon Hebreus, portugál rabbi, utóbb velencei orvos. 1535-ben jelentek meg párbeszédei a szerelemről. („Dialoghi d'amore.“)

***) Christobal de Fonseca toledo augustinus barát († 1614) „Amor de Dios” c. értekezése 1594-ben jelent meg és még számos kiadást ért.

első pillanatra nagyon növelni fogja. Annyival is inkább, mert senki se adja rá a fejét, hogy utána nézzen, vajjon követted-e hát amazokat valóban vagy nem követted, minthogy ezzel egyáltalán senki sem törődik. S mi több, ha jól vagyok értesülve, könyvednek nincs is semmi szüksége mindazokra, miket hiányokul említettél, minthogy e mű mindössze is a lovagregények ostorozása, milyenekről pedig Aristoteles sohasem emlékezik, Szent Basilius*) egy szót se szólt, Cicero pedig mitse tudott. Költött eseményeknél nem lehet kérdés arról: vajjon pontról pontra igazak-e, mint a csillagász vizsgálódásai, itt nem mértani mérések alaposságáról van szó, nem is azon érvek megcáfolásáról, melyeket a retorika használ, de még arról sem, hogy valakinek prédikálj, úgy egybezavarva az istenit az emberivel, hogy ez a keverék semmiféle keresztényen értelem ismereteit nem gyarapítja.

„Neked egyesegyedül a helyes utánzásra kell ügyelned, mert mennél tökéletesebb ez, munkád annál sikerültebb. S minthogy műved semmi mást nem akar elérni, mint megtörni azt a tekintélyt és kegyet, melyekben a lovagregények a magasabb körökben és a nagy közönségnél állanak, semmi szükség rá, hogy a philosophusoktól koldulj velős mondásokat, a szentírástól jeligéket, a költőktől meséket, a retoroktól szónoklatokat, a szentektől csodákat; hanem arra kell törekedned, hogy előadásod találó, illedelmes és jól rendezett szavakban fejezd ki, körmondataid pedig legyenek hangzatosak és díszesek, hogy minden, amit csak festesz, amennyire csak lehetséges, világosan fejezze ki szándékodat; gondolataid legyenek értelmesek, minden összezavartság és homályosság nélkül. Törekedjél arra is, hogy történetednek olvasásánál a búskomor mosolyra gerjedjen, a derült még jobban felviduljon, a gyarlóbb elméjű ne unatkozzék, az elmés bámulja találékonyságodat, a komoly ne becsmérleje, a tanult kénytelen legyen magasztalni. Egyszóval, fordítsd figyelmedet arra, hogy aláássad ama lovagregények silány alapon nyugvó épületét, melyeket oly sokan megvetnek, de még sokkal többen dicsőítenek; s ha ezt elérted, bizonyára nem kevés, amit elértél.“

*) Caesarea püspöke (324—379), az arianizmus ellen harcolt s a kolostorokat reformálta.

Mély hallgatással figyeltem arra, amit barátom mondott, s szavai oly mélyen nyomultak lelkembe, hogy azokat, minden feleselés nélkül, helyeseknek ítéltam, s belőlők kívántam összeállítani ezt az előszót, melyből nyilvánvalóvá lesz előtted, nyájas ovasó, mily elmés volt az én barátom, s mily szerencsés én, hogy olyan szükségben ily jó tanácsadót találhattam, de kétségtelenné válik a te saját örömed is, hogy ily tisztán s hamisítatlanul veheted a hirneves „Don Quijote de la Mancha“ történetét, kiről a Montiel síkság minden lakosának az a véleménye, hogy ennél tisztább szerelmű s hősibb bátorságú lovag rég időktől fogva nem volt ezen a környéken. Nem akarom tulbecsülni szolgálatomat, melyet néked azzal teszek, hogy ily nevezetes és nagytekintélyű lovaggal megismer tetlek; de kívánom, hogy köszönetet mondj nekem az ismeretségért, melyet általam az ő fegyverhordozójával, a híres Sancho Panzával köthetsz, kiben egymagában — legalább az én véleményem szerint — egyesítve nyujtom mindazon fegyverhordozói jeles tulajdonságokat, melyek a hiú lovagregények egész hadában, csupán elszórtan találhatók. S ezzel Isten megáldjon téged s rólam se feledkezzék.

Vale.*)

A Don Quijote de la Mancha című könyvhez, Urganda az ismerhetetlen.**)

Könyv, ha téged senki má—
Mint csupán bölcs olvasó—
Olvasnának úgy teró—
Csak dicséret zeng csupá—

Am ha sorsod úgy kívá—
Hogy bolond is kézbe ve—
Akkor aztán meglehe—
Azt tapasztalod való—
Hogy az ilyen még utó—
Majd fel is fal úgy szere—

*) Isten veled!

**) Egy hatalmas tündér neve az „Amadis de Gaula“-ban; a keresztény lovagok segítője.

A tapasztalás taní—
 Hogy a sűrű lombú fá—
 Árnya legjobb enyhet á—
 Csillagod Bejarban i—

Ily királyi fát teki—
 Rajt gyümölcsök: hercege—
 S egy virág rajt oly jele—
 Hogy Nagy Sándornál dicső—
 Árnyat adni kérd meg ő—
 Nem tagad meg ily kegye—

Egy nemesnek, kit la Ma—
 Szült, s kinek bolond regé—
 Megzavarták a fejé—
 Mondod el számos kala—

Fegyverek, nők és lova—
 Elragadták oly nagyo—
 Hogy Rolandkép megbolo—*)
 S fegyverével a kezé—
 Küzd szerelme hölgyeé—
 Dulcinea del Tobo—

Czimerül ne végy te fe—
 Nagyszavú hierogli—
 Cifra képek nem teszi—
 Becsessé a köyveke—

Ha szerény marad címe—
 Nem mondhatja semmi csu—
 Hogy Don Alvaro de Lu—
 Vagy pedig hős Hanniba—
 És első Ferencz kirá—
 Spányolhonban tönkre ju—

Nem akarta azt az é—
 Hogy te éppen olyan tudó—
 Légy, minő Juan a mó—
 Hagyd el a latin idé—

Ne ragyogtass élcelé—
 És ne játszd a bölcselő—
 Mert hozzá értők elő—

*) Ariosto „Orlando Furioso“-jában (XXIII. ének) Lóránt
 amint megtudja Angelica szerelmét a szerecsen Medoro iránt,
 megőrül.

Ilyesekkel nem lehe—
Kápráztatni a szeme—
S gúnnyal összesúgnak ő—

Ne csapongj, ne árado—
S ne firtass, kutass soka—
Menni hagyni másoka—
Igy cselekszik az oko—

Aki másokat leszó—
Az becsületét veszí—
Néked a jó hangú hí—
Légyen legfőbb óhajo—
Mert örök gyalázato—
Nyer ki balgaságot í—

S jól jegyezd meg esztele—
Aki kővel átdobá—
A szomszédja hajloká—
Hogyha a tető üve—

Józan ilyet nem műve—
Mert ha végez bármit í—
Megfontolja léptei—
Míg, ki könyvet ír csupá—
Mulattatni a leá—
Esztelen s böhóknak í—

Amadis de Gaula, Don Quijote de la Mancha-hoz.

— Szonett. —

Te, ki utánzád az én gyászos életem,
Amelyet megvetetten, elhagyottan,
Vidám derűről búra változottan
A Szegénység Szikláján átéltem.*)

Te, aki sós könnyekből merítettél,
Melyek folyását önszemed vezette,
Megvetve cint, ezüstöt és rezet, te
Ételt a földről, földedényben ettél:

*) „A Szegénység Sziklája“ (pena pobre) az a remeteség, amelybe Amadis de Gaula „Beltenebros“ (a Szép Sötét) neve alatt visszavonul, amidőn szerelmesétől, Oriana angol királyleánytól, kegyetlen hangú levelet kap.

Biztos lehetsz, hogy amíg ott a felső
Magas körökben szőke szép Apolo*)
A pályát mint a nap vezére járja:

A te hazád lesz mindig a legelső,
Te nagyhírű neved világra szóló,
S te bölcs fródnak mása nem, se párja.

Don Belianis de Graecia,**) Don Quijote de la Mancha-hoz.

— Szonett. —

Ütöttem, vágtam, tettem és beszéltem
Bármely lovagnál többet e világon;
Volt büszkeségem, hősi bátorságom,
Boszultam százezerszer és ítéltem.

Örök hír zengi, mily tettekre keltem,
Az óriás mind törpe lett előttem,
Édes viszonyt híven szeretve szőttem,
A párbajnak mindenben megfeleltem.

Hódolt a sors, akarva nem akarva,
A percet mindig üstökön ragadtam;
S mint én, több olyan csalfa vót-e?

De bár a holdnak kettős ágú szarva
Magasságomhoz mélyen állt alattam;
Te rád irígyen nézek, nagy Quijote!

Oriana úrhölgy,***) Dulcinea del Toboso-hoz.

— Szonett. —

Oh Dulcinea, mért hogy ott nem élem
Örömben akkor dúsabb életemet,
Ott Tobosoban, Mirafior helyett:
London faluddal mily készen cserélém!

*) A spanyolban Apolló-t egy l-el írják, s a hangsúly az utolsó előtti szótagon fekszik. (Ford.)

**) Geronimo Fernandez 1547—1579-ben megjelent ily című, igen képtelen lovagregényének hőse.

***) Angol királyleány, akibe Amadis de Gaula már 12 éves korában szerelmes. Később feleségévé és Esplandian anyjává lesz.

Oh bár, diszül te testednek ruháját
Nyerhettem volna s a te vágyadat.
S annak, ki híressé lön általad,
Láthattam volna páratlan tusáját.

Oh bár maradtam volna tiszta íggyen
Amadis illetésitől, mikép te
Quijotetől, ki páratlan e nemben;

Más nézne engem s nem mást én irígyen.
S a bú helyett, mely szívem összetépte,
Vidáman éltem volna és örömben.

Gandalin, Amadis de Gaula fegyvernöke, Sancho Panzához,
Don Quijote fegyvernökéhez.

— Szonett. —

Légy bajnok, üdvöz, kit midőn a végzet
Fegyvernökké tőn, annyi kegyvel áraszt,
És oly bölcsen vezet, hogy melyre választ
A pályát minden bajtól mentve végzed.

Szó sem lehet már, hogy a kasza s kapával
Ne férne össze a kóbor lovagság :
Mily egyszerű te, míg másnál a vakság
A holdat ütné büszke homlokával.

Irigylem szamaradat s nevedet,
S irigylem a tarisznyát, mely tanítja,
Mily bölcs valál előregondolással.

Derék Sancho, még egyszer üdv neked,
Mert csak te vagy, kinek hazánk Ovidja
Hódol nyakonütő — kézcsókolással.

Del Donoso, a hájas költő, Sancho Panzára és Rocinanterá.

Én a híres Sancho Pa—
Aki fegyverhordozó—
Voltam a hős Don Quijo—
S mentem árkon-bokron á—

Mint a hallgató Villa—
Akinek fő bölcsesé—
Futni hogyha kergeté—

Cervantes: Don Quijote I.



Mint Celestin' is taná—
E dicső könyv melybe ká—
Hogy kevésbé nem számé—

Rocinante én a hí—
Unokája Babié—
Gyengeségem bünteté—
Volt, hogy egy Quijote bi—

Úgy futottam mint a vi—
Amde patkóm meg-meg á—
Ha egy zabszemét talá—
Mint Lazarillo de To—
Aki bort akar lopó—
S ád a vaknak szalmaszá—

Az őrjögő Orlando, Don Quijote de la Mancha-hoz.

— Szonett. —

Bár nem vagy is pair, annak kéne lenned.
Ki száz egyébnél jobban érdemelnéd;
Nem is lehet mást sorba tenni melléd,
Holott szünetlen győztest látni benned.

Orlando én, kit a kétségbeejtés
Angelikáért tengerekre üzött,
Ki tettekből oly hírkoszorút fűzött,
Illetni melyet nem mer a felejtés.

De a tiedhez semmi mind e tettem,
Híred enyémet elhomályosítja,
Bár fényit elméd elvesztette szintén.

Egyben vagyunk hasonlók mind a ketten
Ha tőled is fut a mór és a szittya:
Te is úgy jártál szerelmeddel, mint én.

Phoebus lovagja,*) Don Quijote de la Manchához.

— Szonett. —

Én kardomat nem mérhetem tiedhez.
Spanyol Phoebus, te udvarlók virága,
Úgy árad a te fényed a világra
Hogy e mellett az én sugárom elvesz.

Kelet nekem trónt hasztalan kínála,
Országait, biralmát**) megvetettem,
Oh, mert ezeknél látni jobb szerettem
Szép hajnalarcodat, Claridiána!

Szerettem őt, de hisz szebb nála vő't-e?
S hogy megvetett: karomban oly düh égett,
Hogy a pokol is reszketett előtte.

De Dulcinea, bajnok Don Quijote,
Örökhírűvé fog még tenni téged,
S bölcsé, jelessé s naggyá tenni őt te!

De Solisdan,***) Don Quijote de la Manchához.

— Szonett. —

Habár, senor Quijote, a bolondság
Zsarnokhatalmat gyakorolt feletted,
Aljasnak és silánynak mondva tetted:
Rágalmazó nyelvek híred ne rontsák.

Am szóljanak magok helyett e tények,
S nemes csatákról fog regélni hangok,
Melyekben a silányok és bitangok
Oly sokszor, oly rútul eldöngetének.

*) „Caballero del Febo“ („A nap lovagja“) Diego Ortúñez de Calahorra 1562-ben megjelent lovagregénye, mely folytatásaival kb. 4000 sűrűn nyomott lapot tesz ki.

**) Birodalmát.

***) A szultán, Babylon ura, majd minden nagy lovagregényben szerepel.

S bár meghajolt is Dulcinea másnak,
S a hűtelen szép úgy megkeseríte,
Hogy majd kétségbeestél néha-néha:

Vigasza légyen az e sors-csapásnak,
Hogy Sancho Panza oly rosszúl keríte,
Ő esztelen, a lány hideg s te léha.

Párbeszéd Babieca *) és Rocinante közt.

— Szonett. —

B. Miért vagy ily szörnyű sovány, barátom?
R. Ha étlenül kell mindig jönni-menni!
B. De hát az abrak és a szalma semmi?
R. Gazdástul, annak én színét se látom.

B. Szamár beszéd! E durva módot elvesd.
Ne hidd hogy ez dicsőségedre válik.
R. Tudom, ki a szamár egész hallálíg.
Kivánod látni? Nézd meg a szerelmemst.

B. S azt mondd: balgaság szeretni? R. Azt ám!
B. Mi bölcs vagy! R. Annyiban, hogy nincs mit ennem.
B. Szidd a lovászt. R. Ne ezt ajánld csupán, te;

Ám nézd meg a lovászsom és a gazdám.
Es mondd, különb, hogy is lehetne lennem.
Ha ők se különbek, mint Rocinante.

*) A félelmetes Cid paripája.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA*)

ELSŐ RÉSZ ELSŐ FELE

*) Olvasd: Don Kihóte de la Máncsa. Nálunk e nevet általánosan Don Quichotte-nak írják és mondják ki, mely hibás elfordítást irodalmunk a franciáktól vette át. A régibb spanyol helyesírás szerint ezt a nevet Quixote-nak írták, míg a spanyol akadémia 1815-ben az orthographiát szabályozván, a keményen ejtendő *h* hang jelzésére a *j* betűjelet állapította meg, az előbb használt, de gyakran zavart okozható *x* (ksz) helyett. A quijote szónak, mely sajátképen nem tulajdonnév, több jelentése van: jelent lábpáncélt; továbbá nevetségesen komoly embert, olyant, aki kalandos dolgokra vállalkozik, melyekhez tulajdonképen semmi köze. La Mancha Spanyolország egyik délkeleti része. (Ford.)

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

EL SO BRAS CERO FINE

I. FEJEZET.

Mely a híresneves lovag Don Quijote de la Mancha állását és életmódját tárgyalja.

La Mancha egyik falujában, melynek nevét nem akarom említeni, élt nemrég egy olyan nemes ember, amilyeneknél rendesen fogason függő dárda, régi pajzs, vézna paripa és futós agár található. Egy, inkább tehén- mint juhhúsból készült olla,*) estenkint hússzelet, szombaton tojás-lepény, pénteken lencse, vasárnap ráadásul valami vadgalamb-sült, felemesztették jóvedelmének háromnegyedét. A többi ráment a finom posztóból készült felöltőre, az ünneplő bársony-nadrágra, az ugyanolyan kelméjű cipőkre, s a legfinomabb minőségű gyapjúsövetre, melyet hétköznapiakon szokott viselni. Házánál egy gazdaasszonyt tartott, ki a negyvenet már túlhaladta, egy unokahugát, ki nem volt még egészen húsz éves, és egy fiatal sihedert a házi és mezei munkára, kinek tisztében állott mind a paripát megnyergelni, mind pedig a kaszálást is végezni.

Nemesünk életkora közel járt az ötvenhez; testalkata izmos, termete szikár, arca csontos volt, ő maga renlesen igen korán kelt s a vadászatot különösen kedvelte. Vannak, akik azt állítják, hogy vezetékeve Quijada vagy Quesada volt, volna (mert létezik némi véleménykülönbség a szerzők közt, kik e tárgyról írtak), habár a legvalószínűbb következtetések oda látszanak mutatni, hogy Quijanonak hívták. Ez azonban éppen nem lényeges történetünknel; elég ha ennek elbeszélésben csak egy hajszálnyira se térünk el az igazságtól. Hanem azt már fel kell említenünk, hogy a fent-

*) Iv. ollya, Kedvenc spanyol étel husnemüekből s különféle fűszerekkel. (Ford.)

nevezett nemes lovag, valahányszor csak üres órái valának (s az egész esztendő legnagyobb részét ilyenekből állott), a lovagregények olvasásával szokott foglalkozni, még pedig oly mohó vággyal és gyönyörködéssel, hogy miattok utóbb teljesen elhanyagolta a vadászat élvezeteit, de még saját gazdaságának intézését is; kíváncsisága s balga mohósága annyira ment ebben, hogy holdat hold után adogatott el szántóföldjéből, csak hogy olvasni való lovag-regényeket vehessen. Össze is hordott házában annyit, amennyit csak hordhatott, de mind valamennyi közül egy se nyerte meg tetszését oly nagy mértékben, mint a hírneves Feliciano de Silva munkái. *) Ezen író prózájának világos kitételeit, valamint szövevényesen bonyolult körmondatait valóságos gyöngyöknek tartotta, kivált midőn olvasás közben amaz édes ömlengésekhez s szerelmes levelekhez jutott, melyeknek majd minden sorában ily kifejezések voltak találhatók: „Az értelem hiányának értelme, mely az én értelmemben mutatkozik, értelmemet annyira meggyengíti, hogy érthető, ha szépséged ellen panaszsra fakadok.” Vagy az a másik: „A magasságos egek, melyek csillagaikkal a te istenségedet oly istenileg megerősítik s érdemessé tesznek azon érdemre, melyet fenséged kiérdemel.”

Ilyen mondatoknál eszét vesztette a szegény lovag, és minden erejét megfeszítette, hogy megérthesse és jelentésöket kimagyarázza, pedig ezeket megfejteni és megérteni maga Aristoteles sem tudta volna, még ha pusztán ezért támad is fel halottaiból.

Azon kardvágásokkal, melyeket Don Belianis adott és kapott, nem igen volt kibékülve, mert úgy képzelte, hogy bármily ügyesek voltak is az orvosok, kik a lovagot gyógyították: ennek arcán és egész testén a furdásoknak és sebhelyeknek mégis csak meg kellett látszaniok. De annál inkább magasztalta ezt az írótkönyve befejezéseért, melyben ama véget nem érő kaland elbeszélését ígéri; s vágya is támadt nem egyszer,

*) Sok lovagregény (köztük az „Amadis de Grecia a lángpallosú lovag” szerzője (a XVI. sz. közepén)

hogy tollat ragad, s amint ott ígérték, a munkát bevégezi. És kétségtelen, hogy meg is tette, ki is vitte volna, ha ugyan más nagyobb és szakadatlan gondolatok számdékában meg nem akadályozzák.

A falu papjával (egy értelmes, tanult férfiúval, ki Sigüenzában nyerte el a doktori címet), számos ízben vitatkozott arról: melyik volt derekabb lovag, vajjon angolországi Palmerin-e vagy a gaulai Amadis? míg Miklós mester, ugyancsak e falu borbélyja, viszont azt állítja: nincs párja Phoebus lovagjának, ha mégis van, aki ehhez hasonlítható, az egyedül Don Galaor lehet, a gaulai Amadis testvére, aki mindig ember a gáton, nem is olyan kényes, se nem olyan pityergő lovag, mint a bátyja, bátorság dolgában pedig egy hajszállal sem áll hátrább amannál.

Egy szóval, lovagunk annyira belebonyolódott ez olvasásba, hogy reggeltől estvélig, estétől reggelig mindig ezt művelte, s így a kevés alvás és sok olvasás úgy kiszáritották agyvelejét, hogy végre elvesztette józan ítéletét. Azok a dolgok töltötték el képzelő tehetségét, amiket olvasott; az elbűvölések, a párbajok, csatározások: kihívások, megsebesülések, ömledezések, szerelmek, balszerencsék s több ily soha meg nem történhető balgaságok. S azt, hogy mindez álmodott költemények elolvasott zagyvaléka igaz valóság, úgy beleverte fejébe: hogy ő előtte ezeknél semmi elhihetőbb történet sem volt a világon. Megengedte, hogy a Cid Ruy Diaz mindenestre igen derék lovag lehetett; azonban nem is hasonlítható a „Láng-pallosú“ lovaghoz,*) mint aki egyetlen egy visszacsapással két vad és rettenetes óriást vágott ketté derékon. Bernardo del Carpiot már többre becsülte, minthogy ez Roncesvalles-nál az elbűvölt Rolandot megölte, Hercules ama cselfogásának utánozásával, ahogy az Anteust, a Föld fiát karjaival agyonszorította. Nagy tisztelettel emlékezett az óriás Morganteről, ki a dölyfös és faragatlan óriásfajhoz tartozott bár, mindamellett mégis nyájas és udvarias volt. De mindenek fölött Montalban Rinaldot magasztalta, kivált ha elképzelte, hogyan száll

*) Amadis de Grecia, aki ilyen tűzjeggyel testén született.

alá várából, hogyan rabol meg mindenkit, akivel csak összetalálkozik, s főleg hogyan viszi el Mahomed ércszobrát, mely — a rege szerint, — színaranyból volt egészen.*) Ha az áruló Galalonra**) egy pár ökölcspást mérhetett volna, szívesen odaadta volna gazdaasszonyát, de ráadásul még unokahúgát is.

Midőn elméje így teljesen megháborodott: olyan különös gondolata támadt, milyennél bolondabb soha senkinek a világon; ez pedig az volt, hogy ő illendőnek és szükségesnek látta mind saját dicsősége növelésére, mind a közjó érdekében: hogy kóbor lovagnak s lóháton és fegyveresen szertejárjon a világban, kalandokat keressen s véghezvigye mindazt, amit olvasmányai szerint a kóbor lovagok véghezvittek, úgymint hogy megtoroljon mindennemű sérelmet, belerohanjon minden előforduló veszedelembe, melyeket ha szerencsésen kiállhat, örökké fennmaradó hírnévre és dicsőségre fog szert tehetni. Szegény feje már előre is arról álmodozott, hogy karjainak hősiségeért legalább is trapezunti császárrá koronázzák; s így, e kellemes gondolatok kecsegtető előízétől ösztönözve, elhatározta magában, hogy csakugyan végrehajtja feltett szándékát.

Azon kezdte most már a dolgot, hogy megtisztogatta valamelyik déd-ősenek egynémely darab fegyverét, melyek porlepetten s rozsdamartan századok óta heverték valami elfelejtett szögletben. Kifényesítette s kézhez igazította ezeket, úgy ahogy tudta; hanem egy igen nagy bökkenő volt a dologban, tudniillik az, hogy az egész lom között sem akadt lebecsátható rostélyú sisakra, csupán egy egyszerű, rostélytalan vas-süvegre. E bajon azonban leleményessége akképpen segített, hogy vastag lemez-papírból olyan félsisak formát készített, amely a vas-süveghez hozzátoldva, ennek egészen rostélyzott sisakalakot kölcsönzött. Meg is próbálta nyomban, vajjon elég erős-e s kiállaná-e a kardvágást? Fogta

*) Renaut de Montauban, Haimon dordognei grófnak, Nagy Károly sógorának egyik hős fia, kiről francia, spanyol angol és német mondák és népkönyvek szólnak.

**) Vagy Ganelon, pair, aki Nagy Károly seregét Roncesvalles-nál a mór királyoknak kezére játszotta.

tehát szablyáját, vágott rá kettőt, de már az első ütessel egy pillanat alatt összerombolta mindazt, ami egy egész heti munkájába került. Sehogy sem tetszett neki, hogy ily könnyűszerrel darabokra lehetett szagagtni; s hogy magát ilyes megeshető veszedelem ellen biztosítsa: újra összeigazgatotta s belülről egy pár vas sodromyt alkalmazott, így aztán egészen megbízott tartósságában, s nem is akarván többé újabb kísérletet tenni, úgy találta és ítélte, hogy ez a lehető legtökéletesebb rostélyozott sisak.

Azután paripájára fordította gondját, s habár ez pókossabb volt, mint valamely rozszant házsarok*), és több hiba volt benne, mint Gonela**) lovában, s habár „tantum pellis et ossa fuit“,***) ő úgy tartotta, hogy sem Nagy Sándor Bucephalus, sem a Cid Babiecája hozzá még csak nem is hasonlítható.

Négy napi fejtörésébe került, amíg kieszelte, mily nevet adjon lovának: mert — amint magában mondta — teljesen lehetetlen, hogy egy oly híres-neves lovnak ménéje, mely már különben is remek állat, valami jelentékeny név hijával maradjon; olyant akart tehát adni, mely érthetővé tegye, mi volt ez a ló akkor, mielőtt még kóbor lovagot hordozott, s mivé lett most; különben is egészen természetes, hogy a midőn gazdája a maga állását megváltoztatja, változzék meg a ló neve is, s legyen ez oly remek és hangzatos, hogy tökéletesen hozzáilljék az új rendhez s az új álláshoz, melyekhez immár tartozik. Így tehát, minékutána számos nevet kigondolt, meg elvetett, most jónak, majd megint rossznak talált, miközben emlékező tehetségét s képzelmet kegyetlenül meggyötörte: végre abban állapotodott meg, hogy Rocinante-nak****) fogja nevezni, mely nevet elég fensé-

*) Bátorságot vettem magamnak, az eredetinek lefordíthatatlan szójátékát szabadon fordítani. Ott az mondatik: „aunque tenía mas cuartos que un real;“ a cuarto-nak két értelme van: t. i. pók (csúzpók, lóbetegség) és apró pénznem, melyből kilenc tesz egy reált, nagyobb pénzt. (Ford.)

**) Borso, ferrarai herceg udvari bolondja a XV. sz.-ban.

***), „Csupán csont és bőr volt.“

****) Olv. Roszinante. Összetett szó, ezekből: rocin = ló, és antes, ante = előbb, ezelőtt. (Ford.)

gesnek s hangzatosnak tartott, s amellett olyannak, mint amely kifejezte, mi volt közönséges ló korában, mielőtt azzá lett volna ami most, valamint azt is, hogy előbbvaló a világ minden paripájánál.

S minthogy már lovának nevet s pedig ily nagy megelégedésére szolgáló nevet adott, adni akart most már magának is, ami megint gy ujjabb egész heti fejtörésébe került, míg végre abban állapodott meg, hogy a Don Quijote nevet fogja felvenni. Ez vezette — amint már említettük — ez igaz történet szerzőit arra a gondolatra, hogy nemesünket Quijadának hívták s nm pedig — mint némelyek állították — Quesadának. Azonban eszébe jutott: a bajnok Amadis sem elégedett meg azzal, hogy csak úgy szárazon Amadisnak mondják, hanem országa és hazája nevét is felvette melléknév gyanánt, hogy ezeket is híresekké tegye, s magát Amadis de Gaula-nak hívatta: úgy ő is — amint derék lovaghoz illik — hozzá akarta csatolni a magáéhoz szülőföldje nevét, s elnevezte magát Don Quijote de la Mancha-nak, hívén, hogy erről ország-világ ráismerhet családjára s hazájára, melynek egyszersmind dicsőséget is szerez, midőn melléknevét tőle kölcsönzi.

Mikor aztán ilyen módon a fegyverzet már tiszta volt, a süvegből sisak lett, lova s maga nevet kaptak, azt gondolta: egyéb se hiányzik immár, minthogy valamely hölgyet keressen, akibe beleszerethet: mert a kóbor lovag szerelem nélkül: fa levél és gyümölcs nélkül, test lélek nélkül. Ekkor így szólott magában:

— Ha én bűneimnek büntetése vagy jó szerencsém folytán valahol valamely óriással találkozom, ami a kóbor lovagoknál mindennapi dolog, s az első összeccsapásnál földre terítem vagy derékon ketté vágom, egy szóval leverem és legyőzöm: vajjon nem szükséges-e, hogy legyen, akihez elkülldhessem, s hogy ő oda lépve drága hölgyem elé, térdre boruljon előtte s a hódolat és alázatosság szavával mondja: „Én, kegyelmes asszonyom, az óriás Caraculiambro vagyok, Malindrania sziget tulajdonosa, akit párbajban az érdeme szerint örökké dicsérendő lovag, Don Quijote de la Mancha győzött le s megparan-

csolta, kegyelmességed előtt megjelennem, hogy vélem, nagyságod, tetszése szerint rendelkezék.”

Oh, hogyan örült a mi jó lovagunk, midőn ezt a beszédet tartotta, s még inkább akkor, midőn olyat is talált, akit szíve választottjának nevével felruházható.

Faluja szomszédságában ugyanis — amint a hír beszéli — lakott egy igen csinos parasztleány, kibe ő egykor beleszeretett, habár az — amint magától érthető — az egész dologról mitse tudott s rá se hederített. Lorenzo Aldonzának hívták, s a lovag véleménye szerint egészen méltó volt, hogy őt tisztelje meg szíve választott hölgyének címével. S olyan nevet akarván adni neki, mely ne legyen alábbvaló, mint a lovagé, hanem egészen nagyurias hangzású, hercegasszonyhoz illő: elkeresztelte Dulcinea del Toboso-nak *), mert hát Tobosoban született; ez is oly név volt, mely nézete szerint igen dallamos, kiváló s jelentékeny, mint általában valamennyi, melyeket magának s a hozzá tartozó tárgyaknak adott.

II. FEJEZET.

Az elmés Don Quijote első kirándulása hazulról.

Minekutána mindezen előkészületeket megtette, nem akart tovább késni szándéka megvalósításával, mire kiváltképen az az elgondolás ösztönözte, hogy késedelmé mily nagy kárára van a világnak, mint amelyben a sérelmek megtorlását, a ferdeségek eligazítását, a jogtalanságok elintézését, a visszaélések megszüntetését s a tartozások lefizettetését tűzte ki feladatául. Anélkül tehát, hogy szándékát bárkivel is közölje, s anélkül, hogy valaki észrevette volna: egy reggel, napfölkelte előtt (július havának egyik legforróbb napján) magára szedte minden fegyverzetét, s felvevén toldott-foldott sisakját, felült Rocinanterra, pajzsát karjára fűzte, dárdáját felragadta s a baromfi-udvar hátulsó ajtaján kirobogott a mezőre, a leges-

*) Olv. Dulcsinóa, s nem — mint hibásan szokták — az olaszos kiejtéssel „Dulcsinóa”.



legteljesebb örömmel és meglelégedéssel látva, hogy nemes szándékát mily könnyű szerrel léptetheti életbe.

Azonban, alig volt künn a mezőn, ime rémítő gondolat ragadta meg, s pedig oly erővel, hogy kevésbe mult, hogy megkezdett vállalatát félbe nem szakította. Az jutott ugyanis eszébe, hogy ő nincs lovaggá ütve, s így a lovag-élet törvényei szerint nem lehet, nem szabad semmiféle lovag ellen fegyverre kelnie; s feltéve, ha már lovaggá volna is ütve: mint ujonclovagnak egészen fényes fegyverzetet kell viselnie, s pajzsot mindaddig címertelen, míg hősisége által ilyet magának ki nem vívott.

Ezek a gondolatok tétozázóvá tették szándékában; minthogy azonban sokkal jobban hajtott balgatagságára, semmint a józan észre: azt határozta, hogy a legelső emberrel, akivel találkozik, lovaggá ülteti magát, azon számos egyebek példája szerint, kik — amint elbolondító könyveiben olvasta, — ily esetben hasonlóképen cselekedtek. Ami pedig fegyverzetének fényességét illeti, erre nézve abban állapotott meg: mihelyt alkalma nyílik, úgy kifényesíti minden darabját, hogy fehérebbek lesznek a hermelinnél. Ebbe aztán belenyugodott, s folytatta útját, semmi más irányt nem adván ennek, mint amelyet lova saját akaratából választott, mert azt hitte, hogy ez lényeges dolog a kalandok keresésénél.

Amint tehát a mi ujdonsült kalandosunk tovább haladt, ilyen szavakat intézett önmagához:

— Semmi kétség, hogy a jövőendő időkben, ha majd nagyhirű tetteimnek igaz története napvilágot fog látni: az a tudós, aki ezt megírja, így fog szólani, midőn e korán reggel történt első távozásomat elbeszéli: „A rózsás arcú Apollo alig terité még széjjel szépséges hajának arany szálait a téres és tágas föld ábrázatára, s a kisdéd, tarka madárkák zengzetes nyelvök elbájoló és mézédés összhangjával alig üdvözölték még a rózsás Hajnal érkezését, mely szerelemföltő férjének *) puha ágyát elhagyván, a nánchai láthatár ajtain és erkélyein át mutatta meg magát a halandóknak: midőn a nagyhirű lovag, Don Quijote de la Mancha, megváltván a tétlenség párnájától, hí-

*) Eos (Aurora), a Hajnal szerelmese Tithonos.

res lovára Rocinatera pattant s utazását a rég időktől fogva nevezetes Montiel sikságán megkezdette.“ (S csakugyan ez volt az, amelyen haladott.) Azután hozzá tette: Boldog kor és szerencsés század, melyben e nagyhírű és hős tetteim világot látnak, hőstettek, méltók arra, hogy ércbe öntsék, márványba faragják, vászonra fessék emlékeztül a jövő időknek. Oh te bölcs varázsló, bárki légy is, ki e rendkívüli történet krónikásául rendeltetél: kérlek téged, ne feledkezzél meg az én jó Rocinatemről, minden vándorlásom és bolyongásom elválaszthatatlan utitársáról!

Azután — mintha csakugyan szerelmes volna — így folytatta tovább szavait:

— Oh Dulcinea hercegnő, e rabbá tett szívnek aszszonya, mily súlyos kint s keservet okoztál te énnekem, amidőn elűztél magadtól és szigorú parancsolatoddal azt szabta elém, hogy szépséged előtt megjelenni ne merészeljek. Bár kegyeskednél megemlékezni e néked meghódolt szívről, mely annyi gyötrelmet szenved a te szerelmedért.

Ehhez azután még sok egyéb hóbortos nyilatkozatot csatolt, valamennyit úgy, amint könyveiből tanulta, utána-
nozván egyszersmind — amennyire csak tudta — ezek nyelvezetét.

Eközben oly messze haladt, a nap pedig oly gyorsan s oly hősséggel emelkedett, hogy ez maga elég lehetett arra, hogy a lovagnak agyvelejét kiszárítsa, ha ugyan volt volna még agyveleje.

Majd egész nap folytatta utazását anélkül, hogy valami említésre méltó dolog történt volna vele, amin majdnem kétségbe is esett, mert haladéktalanul szeretett volna valakivel találkozni, akin hatalmas karjának erejével kísérletet tehessen. Vannak írók, akik azt állítják, hogy legelső kalandja az volt, mely a Puerta Lápice mellett történt; mások ismét úgy nyilatkoznak, hogy a szélmalomok ellen való harc volt az; amennyit azonban én e tárgy körül kikutathattam és ami a la manchai évkönyvekben írva található, ez az, hogy ő aznap folytonosan utazott, s mire az idő alkonyatra járt, mind ő maga, mind paripája halálra kifáradtak s megéheztek;

s miután mindenfelé szerteszét tekintgetett, nem vehet-e észre valami várkastélyt vagy pásztorkunyhót, ahol megpihenhessen és számos szükségén segíthessen; nem nagyon távol, abban az irányban, amerre haladt, egy útszéli magányosan álló fogadót pillantott meg, s ennek láttára úgy érezte magát, mintha csillag tündökölnék előtte, mely üdvösségének nemcsak kapujához, hanem annak kellő közepébe vezérelné. Nagy sietséggel folytatta útját, s akkor érkezett oda, midőn már beesteledett.

A kapuban két fiatal leány állt, úgynevezett „jó-félék“, kik néhány öszvérhajcsár társaságában Sevilla felé törekedtek. Az utóbbiak ebben a fogadóban akartak meghálni, s minthogy a mi kalandvadászunk szemében, minden, amit csak gondolt, látott vagy képzelt, azzá vált, mint egykor olvasta: most is, alig hogy a fogadót megpillantotta, várnak tünt fel előtte, a szokott négy toronnyal, csillogó ezüst tetőzettel, persze nem hiányzott a felvonó-híd s a vár-árok sem, minden hozzátartozó kellékkal egyben, amint az ilyes várakat rendesen rajzolni szokták. Midőn így, a várnak képzelt fogadóhoz közelített, néhány lépésnyi távolban ettől, visszarántotta kantárán Rocinante, arra várva, hogy valami törpe jelenik majd meg a falakon, s harsonaszóval adjelt, hogy lovag érkezett a vár elé. Minthogy azonban ez elmaradt, Rocinante pedig erőnek erejével az istálló felé törekedett, a fogadó kapuja felé indult s megpillantotta a két ledér leányt, kiket ő két szép előkelő hajadonnak vagy bájos úrhölgyeknek képzelt, kik a vár előtt a friss levegőt élvezik.

Véletlenül éppen ekkor történt, hogy egy kondás, ki a tarlóról a disznófalkát (bocsánat, de ennek ez a neve) haza akarta terelni, tiükébe fűtt, amely jelre azok az állatok össze szoktak gyűlni, s így Don Quijote azonnal elérte azt, amit óhajtott, hogy t. i. valami törpe jelt adjon az ő megérkeztéről. Most már teljes meglepéddel állt oda a fogadó s a leányok elé; ezek amidőn e fegyveres férfiú dárdásan, páncélosan ott termett előttük, ijedten futni készültek a fogadóba. Azonban Don Quijote, futásukból megrettenésökre következtetve, föl-emelte sisakjának papír-rostélyát és fölfedte porlepett,

sovány arcát, udvarias modorban és szelíd hangon így szólt hozzájuk:

— Ne fussanak nagyságtok, s ne tartsanak semmi bántódástól, mert az a lovagrend, melyhez én tartozom, a legtávolabbról sem akar senkit is megsérteni, annyi-
val kevésbbé ilyen rangos szüzeket, minőknek kegyeteket azonnal föl kell ismernem.

A leányok rábámultak, s szemeikkel arcát kezdték keresni, melyet a toldozott sisakrostély még félig földve tartott, de amidőn hallák, hogy őket rangos szüzeknek nevezte, ami hozzájuk oly kevésbé illett, meg nem állhatták, hogy hangosan fel ne kacagjanak, még pedig oly mértékben, hogy Don Quijote haragra lobbanva mondta:

— A szépséghez szendeség illik; míg csekély dolgokon szerfölkött kacagni: esztelenség; ezt azonban nem azért mondom, hogy megséntsélek vagy neheztelésre keltsélek, holott egyedüli vágyam az, hogy tinektek szolgálhassak.

Ez a beszéd mód, melyet a nők nem értettek, s lovagunknak disztelen alakja csak növelték bennök a nevetésvágyat, öbenne pedig az ingerültséget, s a dolognak még rossz vége lehetett volna, ha éppen akkor meg nem jelen a fogadós, egy igen kövér s így nagyon békeszerető ember, ki amidőn e torzalakot meglátta szedett-vedett fegyverzetével, kantár, dárda, pajzs és páncéljával: a leányokkal együtt majdnem maga is hangos nevetésre fakadt. Minthogy azonban ez a fegyvertömeg kissé őt is megszeppentette, célszerűbbnek vélte, hogy udvariasan forduljon hozzá, s így szólott:

— Ha kegyelmességed, lovag úr, szállóhelyet keres, ágynak kivételével — amivel e fogadóban egyáltalában nem szolgálhatunk — más egyebet, ami szükséges, mindent a legnagyobb bőségben találhat.

Amidőn Don Quijote ily alázatosnak látta a várnagyot (mert a fogadóst annak tartotta), így felelt:

— Én, sennor castellano, bármivel is megelégszem, mert: „nékem ékesség a fegyver, nékem nyugovás a harc,” stb.

A fogadós azt hitte, azért mondja castellanonak, *) mert valami cégéres kasztíliainak véli, holott ő andaluziai volt, még pedig Sanlucar partvidékéről, nem kisebb rabló Cacus-nál s nem kevésbé pajkos, mint akármely tanuló vagy apród. Minek következtében így felelt:

— Akkor tehát kegyelmességednek „ágya kemény szikla, s alvása a virrasztás;“ s már ha így van: bízást leszállhat lováról, mert ebben a kunyhóban lesz módja s alkama, hogy nemcsak egy éjszakát, de akár egész esztendő-t álmatlanul töltsön.

Ezt mondván, odament Don Quijote kengyelsziját tartani, ki nagynehezen leszállott lováról, mint az olyan ember, ki egész álló nap nem evett egyetlen egy harapást.

A lovag most szívére kötötte a fogadósna, legyen gondja paripájára, mert annál különbrakos jószág nincs az egész világon. A fogadós végignézte a lovat, de felényire se találta oly jónak, milyennek Don Quijote állította, s miután az istállóba bekötötte, visszatért, hogy vendégének szolgálatára álljon. Ennek fegyverzetét a két leány (kikkel ez alatt kibékült) most már kezdte leszedegetni; habár lecsatolták is a mell- és vállpáncélt, mindazáltal semmi módon sem tudták lebontani a nyakvédet, sem a toldott-foldott sisakot, mely zöld szalagokkal volt össze-vissza kötözve; ezeket elakarták vagdalni, minthogy a csomókat lehetetlen volt másképp feloldozni.

Ebbe azonban a lovag semmiképpen nem egyezett bele; így tehát a sisak egész este fején maradt, aminél valami nevétségesebbet képzelni sem lehetett. S mint-hogy abban a hiszemben élt, hogy a fegyvereit leszedő leányzók a várból való előkelő úrhölgyek: a legudvariassabb hangon ezeket a szavakat intézte hozzájuk:

*) Szójáték: amennyiben a „castellano“ egyrésztől vár-nagyot vagy várurat jelent, másrésztől pedig teszi: kasztíliai, ami ismét a következő „Sano de Castilla“ hozzátételével cégé-res gazembert jelent. (Ford.)

Ily szolgálatot lovag még
Soha nem nyert úri hölgytől,
Mint amelyet Don Quijote
Amidőn hazulról eljött;
Szűzek ápolák magát,
Paripáját fejdelemnők*)

tudniillik Rocinantet, mert lovamnak, drága hölgyeim, ez a neve, az enyim pedig Don Quijote de la Mancha. Igaz, ugyan, hogy nem lett volna szabad magamat mindaddig felfedeznem, amíg a kegyetek szolgálatában és javára végzett hőstetteim magok el nem árultak; azonban a Lanzaroteről szóló régi románc, melynek idézésére az alkalom úgy kínálkozott, volt az oka, hogy nevemről időnek előtte értesültek. De majd lesz idő, mikor nagyságtok parancsolni fognak s én engedelmeskedem és karjaimnak hatalma nyilvánvalóvá teendi, mily kész vagyok szolgálni nagyságtokat.

A leányok, kik ilyes áradozásokhoz nem szoktak hozzá, nem feleltek egy hangot se, csupán azt kérdezték tőle, nem akar-e valamit enni?

— Megeszem akármit — viszonzta Don Quijote — s úgy érzem, hogy nagyon jól esnék a falatozás.

Történetesen éppen pénteki nap volt, s az egész fogadóban semmi egyéb nem volt található, mint néhány adag kis fajta halacska, amelyet Kasztíliaában abadejo (apátka), Andaluszában bacallao (baccalaureus), más vidéken curadillo (papocska), másutt ismét truchuela (keszeg) néven ismernek. Kérdést intéztek hozzá, megelégednék-e önagysága keszegekkel, minthogy más egyéb hallal nem szolgálhatnak.

— Minthogy több darab keszeg van kéznél — felelt Don Quijote — tekintsük úgy, mintha egy darab kecsge volna: mert ha nekem valaki nyolc reált ad aprópénzben, ez éppen annyi, mintha egy darabot adott volna ezüstben. S mi több, nem lehetetlen, hogy ezekkel a keszegekkel is úgy van az ember, mint a borjuhússal, mely tudvalevő, jobb a tehénhúsnál, vagy mint a gödölyével, mely

*) Lancelot du Lac lovagregény idézetének átírása (l. a XIII. fejezet verses idézetét).

ízletesebb a kecskénél. Egyébiránt legyen az akármilyen, csak hamar jöjjön, mert a fegyver súlyát és terhét a test, kellő tápláltatása nélkül, nem bírja el.

Friss levegő végett ott terítették meg neki a fogadó aijtája előtt, s a fogadás egy adag ízetlen, sületlen kecszeget tett eléje, s e mellé kenyeret, de oly feketét és penészeset, mint a tulajdon saját fegyverzete.

Csupa nevetség volt ezt az evést látni: mert fején a feltett sisakkal, melynek rostélyát két kezével kellett magasan tartania, szájához egy falatot sem vihetett volna, hacsak más valaki nem könyörül rajta, s csakugyan a leányok egyike végezte körülötte e szolgálatot. Megitatni azonban semmikép sem volt lehetséges, míg végre a vendéglős kilyukasztott egy nádszáldarabot, s egyik végét a lovag szájába helyezvén, ez a bort így lopózta fel magába. Türelmesen viselte el mindezt, csakhogy a sisak kötelékeit ne kelljen megrongálni.

Történetesen éppen ekkor érkezett egy disznóherélő is a fogadó tájékára, aki jövet ötször-hatszor belefűjt tilinkójába; már erre Don Quijote tökéletesen elhitte, hogy ő valami híres várban van, ahol tiszteletére most már a zene is megzendült. A keszeg: kecsge, a kenyér: kalács; a rimák: úrhölgyek, a fogadás: a várúr; s mindezek folytán teljesen meg volt elégedve elhatározásával s útrakelésével.

Ami azonban még mindig bántotta, ez az volt, hogy még most sincs lovaggá ütve, már pedig úgy hitte, hogy amíg a lovagrendbe nincs fölvéve, addig jogosan semmiféle kalandba nem bocsátkozhatik.

III. FEJEZET.

Mely arról szól, mily különös módon ütötték Don Quijotet lovaggá.

S minthogy ez a gondolat folytonosan bántotta, nem időzött soká korcsmai, sovány vacsorájánál, hanem, miután azt elkötötte, félrehívta a fogadóst s vele együtt az istállóba zárkózván, térdre esett előtte s így szólott:

— Nem látsz addig felkelni, hős lovag, e helyről, míg kegyességed nem részesít abban a jótéteményben, amelyért esedezni szándékozom, s amely mind rád, mind az egész emberi nemre dicsőséget fog árasztani.

A fogadós vendégét lábai előtt látván s ily szavakat hallván, zavarodottan tekintett rá, s minthogy nem tudta, mihez kezdjen vagy mit válaszoljon, egyre versengett vele, hogy keljen föl; de erre semmiképen rá nem vehette, míg végre megígérte neki, hogy ő tehát csakugyan kész a kívánt kegyben részesíteni.

— Nem is vártam kevesebbet igazi nagylelkűségedtől, drága uram — vizonozta Don Quijote — s ime kimondom, hogy az a kegy, melyért esedeztem s amelyet bőkezűséged megajánlott, az, hogy holnap reggel lovaggá üss engemet, én pedig ez éjjel itt várad kápolnájában fegyver-őrt álljak, s holnap reggel — amint mondtam — be fog teljesülni, mit oly forrón óhajtok, s mehetek aztán, amint illő, a világ négy tájára kalandokat keresni a szükségben szenvedők felsegítésére, amint ez feladata a kóbor lovagoknak, amilyen én is vagyok, ki az ily tettekre oly nagy hajlandóságot érzek magamban.

A fogadós, ki — mint már említettük — meglehetősen furfangos ember volt, s már is gyanakodott, hogy vendégének nincs egészen helyén az esze, e szavak hallatára teljesen meggyőződött sejtelmének alaposságáról, s hogy legyen az éjjel min nevetniök, kész volt a szélynak engedni. Kijelentette tehát, hogy szíve mélyéből helyesli a kifejezett óhajtást, s hogy az ilyen szándék egészen illő és természetes is az oly kitűnő lovagoknál, milyenek, harcias külsejéről ítélve, vendége is tartható, s hogy ifjú korában ő maga is gyakorolta ezt a foglalkozást s kalandok után szertejárt az egész világban, nem kerülve el Malaga külvárosait, a Riaran szigetséget, Sevilla oszlopköröndjét, Segovia vásárterét, Valencia olajfásait, Granada rondilláját, Sanlucar partvidékét, Cordova portoját, Toledo csapszékeit s más egyéb ilyes helyeket, hol lábai könnyűségét és kezei ügyességét kipróbálta, hol sok csalfaságot követett el, sok özvegyet hódított meg, több szüzet csábított el, sok

ifjú szedett rá s végre ismeretséget kötött Spanyolország valamennyi törvényszékével és hatóságával, míg utóljára ide vonult vissza ebbe a várba, hol most a maga és más egyebek vagyonából él s házat minden néven nevezendő kóbor lovag előtt szívesen megnyitja, csupán annál a rokonszenvnél fogva, mellyel irántok viseltetik s minthogy jószívűségének viszonzásául azok részt adnak néki keresményeikből. Azt is elmondta azután, hogy várában nincsen kápolna, hol a fegyver-örzést meg lehetne tartani, minthogy azt újraépítés végett lerontotta, azonban szükség esetében ott állhat őrt, ahol tetszik s ez éjjel e virrasztást ott végezheti a vár egyik udvarán, s hogy reggel, ha isten is úgy akarja, a lovaggá-ütés minden megkívánt ünnepélyességgel végre fog hajtatni, s lovaggá ütik, úgy hogy soha senkit jobban e világon.

Kérdezte aztán, van-e pénze? Don Quijote azzal válaszolt, hogy nincs egy réz garasa se, minthogy a regényekben sohasem olvasta a kóbor lovagokról, hogy pénze bármelyiknek is volt volna.

Csalódik — mondotta erre a fogadós — mert föltéve, hogy a regények erről mitsem szólnak is, a regényírók fölöslegesnek tartották e magoktól érthető s nélkülözhetetlen kellékeket, minő a pénz és a tiszta fehérnemű, külön megemlíteni; mindazáltal még se hihető, hogy azok a lovagok ezek hijával lettek volna, s így bizonyos és semmi kétséget sem szenved, hogy a kóbor lovagoknál, — amint ezt számos könyv mondja és bizonyítja, — mindig volt jól megtömött erszény minden eshetőségre, valamint volt tiszta ingök is, nemkülönben kisdéd táskájok, telve mindenféle balzsammal a kapott sebek gyógyítására: mert a puszta mezőkön, ahol küzdöttek és megsebesültek, nem lehetett minden alkalommal olyat találni, aki sebeiket bekötözze, hacsak nem álltak barátságban egy-egy bölcs varázslóval, ki a levegőben valami felhőn valamely hajadont vagy törpét küldött rögtön segítségükre, oly hatalmas gyógyítással, hogy ennek néhány csöppjétől minden szúrt vagy vágott seb azonnal úgy begyógyult, mintha soha semmi bajuk se lett volna. Ha azonban ez az eset nem állt, a

kóbor lovagok okvetlenül szükségesnek tartották, hogy fegyvernökök legyen ellátva pénzzel és egyéb szükségességekkel, mint minők a tépés és gyógykenőcsök. Ha pedig az történt volna — ami ugyan igen nagy ritkaság, — hogy az ilyen lovag mellett fegyverhordozó nem volt: akkor ők magok hordták mindezeket magokkal igen csinos tarisznyában, mely a ló hátán egészen olyanforma volt, mintha valami sokkal fontosabbat tartalmazna, mert más esetben a tarisnyahordozás csakugyan nem igen illett a kóbor lovagokhoz. Ennek folytán azt a tanácsot adta — habár mint nemsokára leendő keresztfiának meg is parancsolhatta volna, — hogy ezentul pénz és az említett szükségletek nélkül ne utazzék, s meg fogja látni, mily jó hasznát veheti mindazoknak sokszor éppen ott, ahol legkevésbé gondolná.

Don Quijote megígérte, hogy tanácsát a legfontosabban fogja teljesíteni; azután tüstént megállapították, hogy a fegyverek mellett ott álljon őrt a nagy baromfiudvarban, mely a vendéglő tözsomszédságában feküdt.

Vette tehát Don Quijote összes fegyverzetét, rakásra hordta a kút melletti vályúra, s pajzsát karjára ötvén, dárdáját felragadta, s méltóságteljes magatartással kezdett fel s alá járni a vályú előtt. Midőn ez az őrséta megkezdődött, éppen akkor fordult az idő éjszakára.

A fogadós mindazoknak, akik csak a vendéglőben voltak, elbeszélte vendége eszelősségét, a fegyver-örzést s a kilátásbahelyezett lovaggá-ütést. A hóbortosság e különös nemétől bámulatra gerjesztve, mind kimentek, hogy távolról nézzék, s ime látták, hogy a lovag majd csendes léptekkel jár fel s alá, majd ismét megáll és dárdájára támaszkodva fegyverzetére függeszti szemét s jó ideig el sem fordítja róla tekintetét.

Végre az éj teljesen beállott, de a hold oly fényesen világított, hogy versenyezni látszott azzal az égi testtel, melytől fényét ő maga is kölcsönözte, s így a szemlélők az ujonc-lovag minden cselekedetét egészen jól kivethették. Ekkor történt, hogy a vendéglőben lévő öszvérhajcsárok egyike vizet akart vinni barmának, s



evégett Don Quijoténak a vályúra rakott fegyverzetét el kellett onnan távolítania. De mihelyt az őrtállót az alakot közelíteni látta, fenhangon rákiáltott:

— Oh, bárki légy is, te vakmerő lovag, ki érinteni készülsz fegyverzetét a kóbor lovagnak, aki legbátrabb mindazok között, kik valaha kardot viseltek: gondold meg, mit cselekszel, s meg ne illesd, ha életeddel nem akarsz adózni vakmerőségedért!

Az öszvérhajcsár fel se vette e szavakat — pedig jobb lett volna, ha felveszi, bizonyára javára vált volna — megragadta a kérdéses tárgyakat egy szíjnál fogva az egész romot földrerántotta.

Ennek láttára Don Quijote szemét égre emelte, s nyilván szíve hölgyére, Dulcineára gondolva, mondta:

— Légy segítségemre, ó hölgy, ezen első meggyaláztatásnál, mely e néked meghódolt szíven esett; a te kegyed és védelmed ne hagyjanak el ebben az első elhatározó pillanatban engemet.

Ilyen s még egyéb hasonló szavakat mondván, elvetette pajzsát, s a dárdát két kézre fogva, úgy vágta fejbe véle az öszvérhajcsárt, hogy az a földre terült oly veszedelmes állapotban, hogy ha az elsőt egy másik ilyen ütés követi, semmi szüksége többé orvosra, aki gyógyítsa.

Amint ez megtörtént, Don Quijote ujra összeszedte fegyvereit, s nyomban reá ismét az előbbi nyugodtsággal folytatta sétálását. Nemsokára ezután s anélkül, hogy a történeteket tudta volna — mert az öszvérhajcsár még mindig ájultan feküdt — ugyanazzal a szándékkal jött egy másik is, hogy öszvéreinek vizet mérítsen; s midőn ez a fegyverzetet szintén félre akarta tenni, hogy a vályúhoz férhessen, Don Quijote, anélkül, hogy csak egy szót is szólt vagy valakihez segedelemért esengett volna, másodszor is elvetette pajzsát, másodszor is két kézre fogta dárdáját, s anélkül, hogy ezt darabokra törte volna, többet üthetett a hajcsár fejére háromnál, mert azon négy helyen is támadt lék. A zajra odaszaladt a fogadó minden népsége, közöttük maga a fogadás is. Don Quijote ezt látva, karjára fűzte pajzsát s kezét kardjára bocsátva, mondta:

— Oh te, a szépség királynője, én töredékeny szívem ereje és hatalma, itt a perc, hogy fenséged szemeit a te raboddá lett lovagodra vessed, kire ily rémitő kaland várakozik!

S erre, úgy látszék, oly lelkesedés hatotta át, hogy ha e pillanatban a világ minden öszvérhajcsára tör is reá, egyetlen lépést sem hátrált volna.

Amikor a sebesültek társai ilyen állapotban látták cimboráikat, távolról egész közáport ontottak Don Quijotera. Ez amint tudta, úgy védte magát paizsával, mert a vályútól eltávozni nem merészelt, nehogy fegyvereit védtelenül hagyja.

A fogadós váltig csitította őket, hagyjanak békét neki, hiszen — amint már mondotta — láthatják, hogy bolond, s mint ilyent a törvény még akkor is felmenti, ha valamennyijöket le is öldösi. Don Quijote azonban még hangosabban kiáltozott, s alávalóknak és árulóknak szidalmazta őket, a vár urát pedig elmondta gyáva és aljas lovagnak, aki eltűri, hogy a kóbor lovagokkal így bánjanak; vegyék fel csak egyszer a lovagrendbe, majd megleckézteti őt aljas árulásáért. „Veletek pedig, aljas, silány csöcselék, semmit se törődöm. Ám jertek, dobáljatok, sértegetsetek, amint csak tudtok, majd meglátjátok, mily jutalmát veszitek otrombaságtoknak s vakmerőségteknek!”

Mindezt oly határozottsággal és bátorsággal mondta, hogy rémséges félelem szállta meg mindazokat, akik feléje közelítének; s így mind ennek, mind a fogadós rábeszélésének következtében felhagytak a dobálással; ő pedig megengedte, hogy a sebesülteket elvihessék, s azután folytatta a fegyver-őrzést ugyanazzal a komolysággal és nyugalommal, aminővel annakelőtte.

A fogadósnaak sehogy se tetszettek a vendég ilyes tréfái, s elhatározta, hogy ezeknek véget vet, s az átkozott lovaggá-ütest rögtön végrehajtja, még mielőtt újabb szerencsétlenség történnék. Ezért odament hozzá, bocsánatot kért tőle bántalmaztatásért, melyet az aljas csöcselék részéről el kellett szenvednie, anélkül, hogy ő maga ebben csak egy hajszálynira is hibás volna; de hiszen jól meg is lakoltak vakmerőségökért. Figyelmez-

tette, hogy — amint már mondta — e várban nincs kápolna; azonban ilyenre, a még végzendőket illetőleg, nincs is semmi szükség, mert amennyire ő a lovagrend szabályait ismeri, a lovaggá-ütés szertartása főleg abban áll, hogy az embert nyakon vágják és vállon üssék, azt pedig akármilyen puszta téren is igen jól végre lehet hajtani; ami viszont a fegyver-őrzést illeti, ő ennek a tisztnak már megfelelt, minthogy arra két óra untig elég, holott a lovag máris négy óránál tovább örködött. Don Quijote hitelt adott mindennek, s azt mondta, azonnal kész szolgálatára lenni, csak végezze gyorsan, mert ha netalán újra megtámadnák, akkor már lovaggá ütött bajnokként, egyetlen lelket sem hagy életben az egész várban, azok kivételével, kiket a várúr megkímélni parancsol, s akiknek életét, az iránta viseltetett tiszteletnél fogva, megfogja hagyni.

A várúr ennek hallatára megrettent, s rögtön egy könyvet hozott elő, melyben a fuvarosok számára kiszolgáltatott szalmát és árpát szokta bejegyezni, s egy kis darab gyertyával, melyet egy fiatal fickó tartott, s a már említett két leányzó társaságában odament, ahol Don Quijote várakozott. Megparancsolta a lovagnak, boruljon térdre, ő pedig aztán kézi könyvéből olvasott, mintha valami buzgó imát mondana, majd, ez olvasás közben, fölemelte kezét s jó erősen nyakon vágta a lovagot, ennek utána pedig tulajdon kardjával gyengéden megérintette a térdelőnek vállát, folytonosan mormogva fogai között valamit, halkán, mintha imádkoznék. Mikor aztán mindez megtörtént, a fogadás az egyik leánynak megparancsolta, övezze fel a lovagra kardját, mit az nagy illedelemmel és komolysággal végre is hajtott, ami egyébiránt nem csekély megerőltetésébe került, mert az egész szertartás lefolyása alatt minden pillanatban közel volt hozzá, hogy hangos hahotára fakadjon; azonban ama hőstettek, melyeket az ujomc lovag részéről már tapasztaltak, nevetését mégis féken tartották.

Mikor a kardot derekára kötötte, a nemes hölgy így szólott:

— Isten tegye kegyelmességedet nagyon szerencsés lovaggá, és segítse diadalra küzdelmeiben.

Don Quijote a hölgy nevét kérdezte, hogy e perctől fogva tudja, kinek lett a nyert kegyért lekötelezettje, mert elhatározott szándéka, hogy részesíteni fogja abban a dicsőségben, melyet kariának hősiségével ki fog vívni. A leány nagy alázatossággal válaszolta, hogy la Tolosa-nak hívják, mivel tolédoi születés, s leánya egy ottani kontár vargának, aki Sancho Bienaya boltja mellett lakik, s ahol csak parancsolja, szolgálatára fog állni s mindig kész lesz urának ismerni.

Don Quijote viszont arra kérte, hogy az ő kedvéért ezentul tegyen egy „donna“-t neve elé s hivassa magát Donna Tolosának. Ez megígérte; a másik pedig ekkor a sarkanytyút kötötte fel a lovagnak. Most ezzel is körülbelül ugyanazt a párbeszédet ismételte, melyet előbb a kardfelkötővel folytatott. Nevét kérdezte, s midőn a leány azt felelte, hogy őt la Molinera-nak hívják, minthogy egy antequerai becsületes molnármester leánya: Don Quijote ezt is felkérte, tenne egy „donna“-t neve elé, hivassa magát Donna Molinérá-nak, s ennek is hasonlóképen hálás köszönetet mondott s följajánlotta neki szolgálatát.

Midőn így futtában s a legnagyobb gyorsasággal véget ért e páratlan ünnepélyes szertartás; Don Quijote alig tudta bevárni a pillanatot, hogy lovára vethesse magát, s kalandok keresésére indulhasson. Azonnal megnyergelte Rocinantét, felült reá, házigazdáját megölelte, s miközben a lovaggá-ütés kegyéért hálát adott, mondott ennek oly cikornyás dolgokat, hogy azokat szórul-szóra mind leírni teljes lehetetlen. A fogadás, csakhogy egyszer a vendéglőn kívül lássa már, nem kevésbbé cifrán, habár rövidebben válaszolt hálálkodására és se a szállásért, se a fogyasztásért mitse követelve, menni hagyta Isten hírével.

IV. FEJEZET.

Mi történt lovagunkkal, miután a fogadóból eltávozott.

Körülbelül éppen hajnalodott, mikor Don Quijote a fogadót elhagyá, s mi több, lovaggá üttetése folytán oly elégedetten, oly vígan, oly tulboldogan, hogy nagy

örömeiben lovának hevederét is majdnem elszakasztotta. Mikor azonban házigazdájának ama jó tanácsai eszébe jutottak, miket az a mindennapi szükségéről adott, s főleg az, hogy magát ezentul pénzzel és inggél is ellássa, elhatározta, hogy ismét hazamegy, mindezekről gondoskodik s szerez maga mellé fegyvernököket is, mely utóbbira nézve egy szomszéd paraszt emberre számított, aki szegény volt és sok gyermek atyja, de igen alkalmas arra, hogy a lovag körül fegyvernök gyanánt szolgáljon. Ezen gondolattól indítva Rocinantet abba az irányba fordítá, amerre faluja feküdt, s az állat mintegy megsejditve ura óhajtasát, olyan jó kedvvel iramodott futásnak, hogy a lába is alig érte a földet.

Nem haladt még nagyon messzire, midőn egyszerre olyasmit vett észre, mintha jobbkéz felől, az ott elterülő pagony sűrűjéből, gyenge hangon jajkiáltások törnének elő. Alig hallotta meg a neszt, így szólt magában:

— Hálát kell adnom az égnek azért a kegyért, hogy ily rögtön alkalmat nyújt arra, hogy hivatásom kötelességeit betöltssem s nemes elhatározásom gyümölcseit szedhessem. E hangok bizonyára valamely szükségben szenvedő férfiúnak vagy szükségben szenvedő nőnek hangjai, aki az én védelmemet és segítségemet igényli. Ezzel Rocinante kantárát megrántva, egyenesen arra tartott, amerről a zaj hallatszott.

S alig tett néhány lépést a sűrűségben, amidőn az egyik tölgyfánál egy odakötött lovat pillantott meg, a másikon pedig egy szintén odakötött fiút, aki lehetett valami tizenöt éves s testének felső része egészen meztelen volt. A jajkiáltás ennek ajkairól hangzott és pedig nem ok nélkül, mert egy természetes paraszt ember állt mögötte, aki nadrágszíjjal ugyancsak lazsnakolta, minden ütését egy-egy szemrehányással s tanácscsal kísérve, ekképen:

— Fogd be a szádat, nyisd ki a szemedet!

A fiú pedig így felelt:

— Uram, sohase teszem többé! A Krisztus kinszenvedésére mondom, sohase teszem többé; fogadom, hogy eztán jobban vigyázok a nyájra.

Don Quijote látván, mi történik, haragosan kiáltotta:

— Udvariatlan lovag, mily illetlen dolog megtámadni azt, aki magát nem védelmezheti; ülj lovadra, fogd a dárdát (mert csakugyan volt egy dárda odaátasztatva a tölgyhöz, melyhez a lovat kötötték), s én megmutatom, hogy amit cselekszel, az gyávaság.

A paraszt megfordulva látta, hogy ez a tetőtől talpig fegyverbe öltözött lovag, hogyan forgatja egyre dárdáját az ő szeme előtt, halál fiának hitte már magát s alázatos hangon szólt:

— Ez a fiú, lovag úr, akit büntetek, juhászbojtárom, s azt a nyájamat őrzi, melyet ezen a vidéken legeltetek, s olyan gondatlan, hogy eggyel-eggyel minden nap kevesebb a juhom, s minthogy gondatlanságáért, vagy gazságáért fenyítem, azt mondja, csupa fősvénységből fogom le kialkudott bérét, pedig — Isten és lelkem ugyse — hazudik.

— Hazudik?! s ezt nekem mered szemembe mondani, alávaló, semmirekellő? — kiáltotta Don Quijote. A napra esküszöm, amely felettünk tündököl, mindjárt izzé-porrá zúzlak ezzel a dárdával! Fizesd ki rögtön, minden ellenmondás nélkül, mert ha nem, a mindenható Istenre mondom, ebben a pillanatban összetörlek és megsemmisítlek. Oldozd fel kötelékét azonnal!

A paraszt lehorgasztotta fejét s egy árva szó nélkül feloldá szolgáját, akitől Don Quijote tüstént megkérdezte: mennyivel tartozik neki gazdája? A fiú azt mondta: kilenc havi bérével, havonként hét reáljával. Don Quijote kiszámította az összeget s úgy találta, hogy az hatvanhárom reált tesz, mire megparancsolta a parasztnak, fizesse ki rögtön, ha nem akar halál fia lenni. A megrémült paraszt fogadkozott arra a helyre, amelyen állt és arra az esküre, amelyet tett (pedig semmit sem esküdött), hogy az összeg nem rúg annyira, mert le kell vonni belőle három pár csizmát, amelyet a fiúnak vett, és egy reált két érvágásért, amelyet helyette betegsége alkalmával kifizetett.

— Jó, jó, — viszonzotta Don Quijote, — azonban a csizmákat és érvágást számítsd bele az ütésekbe, amelyekkel jogtalanul sujtottad: mert ha ő elszaggatta a csizmák bőrét, amelyekért te fizettél, te is elszaggattad

az ő testének bőrét; s míg vérét betegségében vette a borbély, te egészséges korában vetted; így tehát ezekért ő néked semmivel se tartozik.

— A baj csak az, lovag úr, hogy nincsen pénz nálam; de jöjjön velem András haza, megadom neki az egészszet egy fillérig.

— Én vele menjek? — kérdezte a fiú — vissza? Várhatja azt! Nem én, uram, eszem ágában sincs: mert ha magunkra maradunk, úgy megnyúz mint, valami szent Bertalant.

— Azt nem fogja cselekedni! — viszonzta Don Quijote. — Elég, ha neki én megparancsolom, hogy tartsa tiszteletben rendelésemet, s ha megesküszik erre azon lovagrend törvényére, amelyhez tartozik, szabadon eresztsem s jót állok róla, hogy megfizet.

— De uram, gondolja meg nagyságod, mit beszél! — szólt a fiú. — Hiszen az én gazdám nem lovag, s nem tartozik semmi lovagrendhez; Quintanarba való, s úgy hívják, a gazdag Juan Haldudo.*)

— Az mindegy, — felelte Don Quijote, — a Haldudok között is lehetnek lovagok, annnyival is inkább, mert hiszen minden ember maga a saját szerencséjének kovácsa.

— Az igaz, — viszonzta András, — de vajon ez az én gazdám minék a kovácsa, mikor el fogja tőlem verejtékelem és fáradságom jutalmát?

— Semmit sem fogok el, András öcsém, — felelt a paraszt, — csak te jöjj haza, és én esküszöm a világ valamennyi lovagrendjére, megfizetem adósságomat, amint mondtam, az utolsó fillérig, még pedig kamatostul.

— A kamat alól fölmentelek, — mondta Don Quijote, — csak fizesd ki reálokban, ezzel én beérem; de vigyázz, hogy úgy tégy, amint megesküdtél: mert ha nem, akkor én is hasonlóképen megesküszöm, hogy visszatérek, felkutatlak és megbüntetlek, még ha úgy elrejtőznél is, mint a gyík. S ha tudni akarod, hogy ezt ki

*) Olv.: Juan Aldudo. Haldudo körülbelül annyi mint: szürs, s így a név szószerint azt tenné: Szürös János, s így értendő a következő mondat szójátéka is „a szürösök között is lehetnek lovagok”. (Ford.)

parancsolja, hogy annál bizonyosabban beválsad kötelezettségedet: tudd meg, hogy én a hős Don Quijote de la Mancha vagyok, a sérelmek és jogtalanságok megtorlója. És most isten velünk, s a kijelentett büntetés terhe alatt, ne feledd ígéreted és esküdet.

Ezt mondván, sarkantyúba kapta Rocinantet s rövid idő múlva eltűnt szemök elől.

A paraszt egy darabig követte tekintetével; de amidőn tapasztalta, hogy az erdő sűrűjén tul van már és többé nem látszik, ezekkel a szavakkal fordult újra szolgájához, Andrásához:

— Jer ide csak fiam, hadd fizessem meg, amivel tartozom, mint a sérelmek megtorlója parancsolta.

— Ugy is legyen, — mondta András, — s akárhogy, de teljesítse kegyelmed ennek a jó lovagnak parancsolatát, aki ezer esztendeig éljen! mert ha kegyelmed meg nem fizet, szent Rókusra mondom, a mily hű és igaz bíró az, visszatér és végrehajtja amit fogadott.

— Magam is amondó vagyok, — felelt a paraszt. — De minthogy nagyon szeretlek, gyarapítani akarom az adósságot, hogy gyarapulhasson a fizetés.

Igy szólván, karon ragadta, megint odafordította a tölgyfához, hogy megkötözze, s aztán úgy elverte, hogy alig maradt benne egy porcika eleven.

— Most hívd hát, András gazda, a sérelmek megtorlóját, mondta a paraszt, majd meglássuk hogyan torolja meg ezt; bár úgy vélem, még most sem tettem eleget, mert szörnyű kedvem volna rá, hogy elevenen megnyúzzalak, amitől magad is tartottál.

Végre azonban mégis feloldozta s szárnyára eresztette, menjen felkeresni bíróját, aki majd végrehajtja a kimondott ítéletet.

András kedvetlenül kerekedett útra, váltig esküdözvén, hogy felkeresi a bátor Don Quijote de la Manchát, elmondja neki pontról pontra, ami történt, s megfizeteti mindezt kétszeresen; mind a mellett sirva-ríva távozott, míg gazdája utána röhögött. Ily módon torolta meg a sérelmet a hős Don Quijote.

Ez pedig úgy találván, hogy lovagélete a legszerecsésebben és legnemesebben kezdődött, mind önma-

gával, mind a történetekkel teljesen megelégedve, faluja felé folytatta már útját, miközben félig fenhangon így szóla:

— Minden élők, vagy a földön levő minden szépek legboldogabbjának mondhatod magad méltán, oh! szép Dulcinea del Toboso, kinek a kegyes sors megengedte, hogy minden te akaratod és kívánságod hódoló alattvalójául oly hős, oly híresneves lovagot nyerj, aminő Don Quijote de la Mancha, most és jövődöre; akit, mint az egész világ tudja, még csak tegnap ütöttek lovaggá s ma már megtorolta a legnagyobb sérelmet és gonosz-ságot, amelyet a jogtalanság valaha tervezett és a kegyetlenség végrehajtott; ma ragadtam ki a korbácsot ama kegyelmet nem ismerő ellenség kezéből, aki oly ok nélkül fenyegette azt a gyenge gyermeket.

Eközben olyan helyre ért, ahol az út négy ágra szakadt; azonnal azok a keresztutak jutottak eszébe, amelyeknél a kóbor lovagok megszokták gondolni, melyikre térjenek. Ezek példája szerint néhány pillanatra ő is megállt, s miután a dolgot komolyan megfontolta: eleresztette Rocinante kantárát, lova akaratára bízván a magáét; az pedig első ösztönét követve, egyenesen istállója irányának tartott.

Amint Don Quijote így már mintegy két mértföldnyire haladt, egyszerre nagyobb embercsoportot vett észre, mint utóbb kitűnt, toledo-i kereskedők voltak s Murciába igyekeztek selymet vásárolni. Szám szerint hatan voltak, mind valamennyien napernyőkkel, ökövülők négy szolga lóháton, s még három öszvérhajcsár fiú gyalog. Alig vette észre őket Don Quijote s máris azt képzelte, megint új kaland várakozik rá; s minthogy — amennyire csak lehetett — utánozni szeretett volna mindent, amiről csak könyveiben olvasott, úgy vélte, itt az alkalom, hogy egészen azonmód cselekedjék. Bátor, lovagias magatartással, szilárdan elhelyezkedett kengyelében, dárdát szögezett, pajzsával elfödte mellét, s az út közepét elállva, bevárta, míg a kóbor lovagok (mert az érkezőket ezeknek tartotta) közelibe nem jutottak. Mikor aztán ezek már odaértek, ahonnan megláthatták

és hallhatták, Don Quijote fölemelte szavát és parancsoló hangon kiáltotta:

— Álljon meg az egész világ, ha mind a világ nem vallja, hogy a világon mincs egyetlenegy oly szép úrhölgy se, mint la Mancha császárnője, a páratlan Dulcinea del Toboso.

E szavak hallatára s láttára az ezeket hangoztató különös alaknak, a kereskedők megálltak, s mind az alak, mind szavai tüstént világossá tették előttök, hogy aki ezeket kiejtette, eszelős. Azonban bővebben is megakarván tudni, mivégre kívánja tőlök e vallomást, egyikök — aki igen elmes és kissé csintalan volt — így szólt:

— Mink, lovag úr, nem ismerjük azt a nemes úrhölgyet, akiről szólasz; mutasd meg, s ha valóban olyan szép, milyennek állítod, részünkről kész örömmel s minden vonakodás nélkül vallani fogjuk azt az igazságot, amelyet tőlünk követelsz.

— Ha megmutatnám, — vetette ellen Don Quijote, — mi érdemeket lenne akkor, ha egy olyan általánosan ismert igazságot vallanátok meg? A dolognak éppen az a veleje, hogy látatlanul is higgyétek, valljátok, erősítsétek, esküdjétek rá és bizonyítsátok: mert ha nem, akkor velem gyűlik meg bajotok, kevély és durva népség! Ám jöjjetek egyenkint, mint a lovagrend törvénye parancsolja, vagy jöjjetek csoportostul, mint az ilyen csöcseléknek aljas szokása: ime én várlak és fogadlak, bízván ez általam vallott ügynek igazságában.

— Lovag úr, — viszonzta a kereskedő, — kérem nagyságodat mindez itt levő hercegek nevében, ne terhelje kegyed a mi lelkiismeretünket olyasminek vallásával, amit eddigelé sohase láttunk, se nem hallottunk; s annál inkább ne, minthogy ez nagy kisebbségére lehetne Alcárra és Estremadura császár- és királynőinek; szíveskedjék kegyelmességed nekünk ezt az úrhölgyet legalább képmásában megmutatni, ha csak akkorában is, mint egy búzaszem, (mert hiszen a szálról könnyen lehet következtetni az egész gombolyagra), s minket ez teljesen kielégít és biztosít, kegyelmességed pedig meg lesz nyugtatva s kívánsága teljesül. Sőt hiszem, mi máris annyira az ő pártján állunk, hogy ha képe úgy mutatná

is, hogy az egyik szemére kancsal, a másikból pedig cinóber és kénkö csorog: mindennek ellenére kegyelmességed kedvéért mégis éppen azt fogjuk mondani, amit csak kíván.

— Nem csorog, alávaló söpredék! — viszonoztatta Don Quijote lángoló haragra lobbanva, — nem az csorog, mondom, amit állítasz, hanem ámbra és pénzma a selyem közt s nem is kancsal, se nem púpos, hanem egyenesebb a guarrámai*) orsónál. De te megadod az árát káromlásodnak, amelyet oly nagy szépség ellen szórtál, milyen az én imádott hölgyemé.

S ezt mondván, szögezett lándzsával rontott neki a szólnak, s pedig oly dühvel és lángharaggal, hogy ha Rocinante — amannak jó szerencséjére — az út közepén meg nem botlik és föl nem fordul, a vakmerő kereskedő bizonyára pórul jár. Rocinante azonban elbotlott, gazdáját pedig jó messzire vetette magától. Fel akart ugyan kelni, de a dárda, a pajzs, a sarkantyúk, a sisak s a régi fegyverzet súlya annyira hátráltatták, hogy semmi módon nem tudott lábra állni. Mindazáltal aközben is, míg a felkeléssel sikertelenül küzdött, egyre kiáltozta:

— Ne szökjetek, gyáva népség, aljas söpredék! Várjatok, mert nem az én hibámból, hanem a lovaméból fekszem itt leterítve.

Az ott álló öszvérhajcsárok egyike, nem valami nagyon jóindulatú fickó, hallván a szegény lebukott özönlő fenhéjázását, meg nem állhatta, hogy bordáinak át ne adja a feleletet. Odarohant hozzá, fogta a dárdát s előbb darabokra törvén, egy ilyenrel úgy kezdte páholni a mi Don Quijoténkat, hogy minden páncélja ellenére egészen puhává porhanyította. Gazdái rá is kiáltottak ugyan, ne verje annyira s hagyjon békét neki; azonban a fickó már nekimelegedett, s nem tudta abbahagyni, míg egész mérgét ki nem öntötte; majd összenyalálva a dárda többi darabját, forgáccsá törte valamennyit a boldogtalanon, akinek a rája zúduló ütés-zápor sem fogta

*) Az orsókat leginkább a Madrid tartománybeli Sierra de Guadarrama erdőségeiben előforduló fából készítették.

be a száját, hanem égre-földre átkozódott az utonálló rablók ellen, (mert ezeknek tartotta).

A fickó végre kifáradt, a kereskedők pedig tovább indultak. Egész útjukon volt elég beszélni valójok a szégyen elpáholtról, aki, miután maga maradt, megfordult s úgy kísérlette meg a felkelést. Azonban ha erre még ép és egészséges korában se volt képes, hogy érhetett volna célt most, így összezúzva és összetörve? Mindazáltal mégis boldognak mondta magát, mert az egész bajt úgy tekintette, mint a kóbor lovagoknál megszokott balesetet, s mindenért lova elbotlását okozta. S teste csakugyan annyira össze volt törve, hogy semmikép se tudott föl-emelkedni.

V. FEJEZET.

Melyben lovagunk szerencsétlenségének elbeszélése folytatódik.

Látván tehát, hogy éppenséggel nem bír megmozdulni, végtére is rendes gyógyszeréhez folyamodott, ami abból állt, hogy könyveinek valamelyik jelenetére gondolt, s bolondsága most Balduin és a mantuai örgróf történetét idézte emlékezetébe, midőn Carloto ez utóbbit sebesülten hagyta magára a hegyes vadonban:*) az a történet, melyet a gyermekek tudnak, az ifjak ismernek, az öregek magasztalnak és hisznek, de amely mindennek ellenére semmivel sem igazabb, mint a Mahomed csodái. Neki azonban úgy látszott, hogy ez szakasztott mása az ő jelen esetének; így tehát a legkinzóbb fájdalom kifejezésével kezdett hencseregni a földön s bágyadt hangon ismételte ugyanazon szavakat, amelyeket a vadonnak ama megsebzett lovagja állítólag ekkép mondott vala:

Hol vagy, oh én drága hölgyem,
Hogy nem osztod kínomat?
Vagy nem is tudsz róla mit sem,
Vagy kegyetlen s csalfa vagy.

*) Balduint Nagy Károly 12 páriének egyikét Carloto, Nagy Károly fia, aki B. feleségére vágyott, az erdőben meggyilkolta, amiért őt apja kivégeztette.

Így folytatta a románcot egész azokig a sorokig, amelyek így szólnak:

Oh Mantua nemes grófia,
Drága bátyám és uram!

S a sors úgy akarta, hogy amidőn ehhez a vershez ért, ugyanakkor menjen arra egy, az ő falujabeli szomszéd paraszt ember, aki éppen egy zsák búzát vitt a malomba. Mikor ez a földön elterültet megpillantotta, odament hozzá, megkérdezte kicsoda? s mi a baja, hogy oly keservesen nyöszörög? Don Quijote kétségtelenül azt hitte, hogy ez Mantua örgrófia s az ő nagybátyja; nem is felelt tehát semmi mással, hanem folytatta a románcot, melyben elősorolta szerencsétlenségét, s a császár fiának, hitvese iránt viseltetett szerelmét, mindezt egészen azommód, amint a románc zengi. A paraszt bámulva hallgatta az egész ostobaságot, s miután felemelte a sisakrostélyt, mely az ütésektől darabokra szakadt, letörölte a lovagnak teljesen porlepte arcát, s csakis ekkor ismert rá, mire azonnal így szólt:

— Senor Quijada! (mert bizonyára így hívták, midőn még eszén volt s a nyugalmas nemesből nem vált kóbor lovaggá) ki rakta meg ily rutul nagyságodat?

Ez azonban csak folytatta a románcot s azzal felelt minden kérdésre.

Mikor a jó ember ezt tapasztalta: lebontotta — úgy, ahogy tudta — a mell- és karpáncélt, hogy lássa nincs-e valahol megsebesítve. Végre azonban nem, de még sebet sem tudott sehol észrevenni. Végre aztán talpra támasztotta s nem csekély fáradsággal felültette szamarára, mert azt gondolta, hogy ezen kevésbé lesz rázós a nyargalás. Összeszedte a fegyvereket, egész a lándsa-forgácsokig, felkötözte valamennyit Rocinantera; ennek kantárszóját, a maga barmának pedig kötőfékét marokra fogta, s útnak indult a falu felé, elmélyedve a Don Quijotétól hallott badarságokba. Nem kevésbé merült gondolatokba Don Quijote is, aki csupa tördöttségtől s landkadságtól alig tudott a számon maradni, s időről időre mély sóhajokat repített az ég felé, úgy, hogy a paraszt meg nem állhatta, hogy még egyszer meg ne kérdezze:

mi baja? A lovag pedig, mintha csak az ördög maga idézte volna emlékezetébe a jelen esetre alkalmazható történeteket, most egyszerre megfélekedezett Balduinról; a mór Abindarraez jutott eszébe, midőn Antequera alcaideje*) Rodrigo de Narvaez elfogta és rabul vitte várába.***) Ugy hogy amint a paraszt újra kérdezte, hogy érzi magát, vagy miye fáj: ugyanazon szavakkal és kifejezésekkel válaszolt, melyeket a fogoly Abencerraje intézett Rodrigo de Narvaezhez, amint ezt Jorge de Montemayor „La Diana” című regényében olvasta; s oly makacsul megmaradt ennél az idézgetésnél, hogy a parasztot majd az ördög vitte már el ennyi ostobaság hallatára. Világosan látta mindezekből, hogy az ő szomszédja csakugyan megbolondult, s most már gyorsított léptekkel sietett a falu felé, hogy mentül előbb megmeneküljön a csömörtől, melyet néki Don Quijote áradozó előadása okozott. Ennek végeztével ez utóbbi így szólott:

— Most pedig, senor Don Rodrigo de Narvaez, tudja meg kegyelmességed, hogy e szép Xarifa,***)) aki-ről szóltam, most a bájos Dulcinea del Toboso, akiért én végrehajtottam, hajtom és hajtandom a lovagság leg híresebb fegyvertényeit, melyeket a világ valaha látott, lát vagy látand a jövőben.

— De az istenért, uram, — felelt a paraszt, — ismerjen már reám kegyelmességed; szegény bűnös lelkemre mondom, nem vagyok én se Don Rodrigo, se Narvaez, se Mantua örgrófja, hanem Pedro Alonso nagyságod szomszédja; kegyelmed pedig se nem Balduin se nem Abindarraez, hanem a tiszteletre méltó nemes, senor Quijada.

— Én tudom, hogy ki vagyok, — vizonozta Don Quijote, — s tudom, hogy nemcsak az lehetek, akinek

*) Valamely várerőd parancsnoka. (Ford.)

**) Antonio de Villegas (1550) és Montemayor mesélik, hogy az Abencerrajek ősi nemzetségéből származó Abindarraez, foglyul esvén, megígéri a várparancsnoknak, hogyha elhozhatja illjű feleségét, Xarifát, 3 nap múlva visszatér a fog-ságba. Szavának is áll, mire a várparancsnok meghatva szó-tartásától, szabadon bocsátja.

***)) Olv. Harifa. (Ford.)



magamat mondtam, hanem Frankhon tizenkét pair-je^{*)} s a Hírnek mind a kilenc hőse,^{**)} mert mindazon hőstetteket, melyeket ezek összevéve avagy egyenkint végrehajtottak, az enyéim mind felül fogják mulni.

Ilyen és ehhez hasonló beszélgetések közben értek a falu alá, mikor már beestvéledett; a paraszt azonban bevéarta, míg az éj még sötétebb lett, hogy az összetört lovagot senki se lássa meg ily siralmas állapotban. Mikor aztán a véleménye szerint eléggé alkalmas perc elérkezett, bement a lovaggal a faluba, s be Don Quijote házába, mely ekkorra már egészen fel volt háborodva. Együtt valának itt a falu papja és a borbély, mindkettő nagy barátja Don Quijoténak. A gazdasszony éppen nagy fenhangon e szavakat intézte a tisztelendőhöz:

— Mit gondol, Pero Perez licentiatu^s úr (így hívták a papot) urunk szerencsétlenségéről? Hat napja már, hogy hiült helye gazdának, lónak, pajzsnak, dárdáknak és fegyvereknek! Jaj nekem szerencsétlennek! Én azt gondolom, — s oly igaz is, mint amily való, hogy halandónak születtem, — azok az átkozott lovagregények, melyeket mindig olvas, elvették az eszét; s most jut már eszembe, mikor magával beszélgetett, akárhányszor hallottam tőle, hogy kóbor lovaggá akar lenni s világgá menni kalandok után. Hogy a sátán és Barrabás vitték volna el mindezeket a könyveket, amelyek ilyen rutul tönkretették azt az elmét, melynél kitünőbb nem volt az egész la Manchában.

Ugyanazt mondá az unokahugocska is, de még hozzátette:

— Tudja, Miklós mester (ez volt a borbély neve), akárhányszor megtörtént nagybátyámmal, hogy ezeket az istentelen bűbajos könyveket kétszer huszonnégy óráig éjjel-nappal folytonosan olvasta; míg aztán végre az olvasmányt eldobta, kardot ragadt s nekiment a fa-

^{*)} Nagy Károly frank császár lovagja, u. m.: Turpin, Naimés, Ollivier, Oger, Ganelon, Richard, Lambert, Garin, Oellus, Haimon, Milon és Roland. (Ford.)

^{**)} A középkor véleménye szerint ezek: Józsuá, Dávid, Makabeus Judás, Hektor, Nagy Sándor, Julius Caesar, Arthur (Artus király), Nagy Károly és Bouillon Godofréd. (Ford.)

laknak és összevissza szurkálta, s mikor erre teljesen kifáradt, azt mondta, hogy most négy bikanagyságú óriást ölt meg, az izzadságról pedig, amely az erőlködéstől rajta végig csorgott, azt állította, hogy ez ama sebekből ömlő vér, melyeket a csatában kapott; aztán rögtön egy korsó friss vizet ivott, s kijelentette, hogy ez a víz a legeslegdrágább bájital, amelyet a bölcs Esquife, egy igen híres varázsló s neki nagy barátja, küldött az ő számára. De a hibás egyedül én vagyok, miért nem tudósítottam kegyeteket nagybátyám megháborodottságáról, hogy kigyógyítsák előbb, semmint az történt volna, ami történt, s eléggessék azokat az eszeveszett könyveket (s pedig hány van neki ilyen!), amelyek éppen úgy megérdemlenék, hogy a tűzbe vessék, mintha eretnekektől származnának.

— Nekem is az a véleményem, — felelte a pap — s bizony a holnapi nap ne is muljék el anélkül, hogy e könyvek fölött nyilvános auto*) ne tartassék s az eleven tűzre ne ítéltessenek, nehogy olvasásuk más valakinek is alkalmat nyújtson hasonló cselekedetre, mint ahogy az én kedves barátom cselekedett.

A paraszt pedig és Don Quijote mindezt hallották, s amaz most kezdte már igazán érteni a szomszéd úr baját, amiért is fenhangon így kiáltott:

— Nyissanak kegyelmetek ajtót Balduin úrnak és Mantua örgrófjának, aki nehéz sebekkel tér haza és a mór Abindarraez úrnak, kit a bátor Rodrigo de Narvaez, Antequera alcaideja vezet foglyaképen.

E szavakra mindnyájan kisiettek, s midőn egyik rész a jó barátira ismert, a másik a gazdára, meg a nagybácsira, aki a számról még most sem szállt le, mert nem tudott: valamennyien hozzá futottak, hogy szívökre szorítsák.

Ő pedig így szólt:

— Hagyatok békét nekem, lovam az oka, hogy súlyosan megsebesültem; fektessetek ágyamba, s hívjátok

*) „Autos da fé“, portugál eredetű kifejezés, jelenti az eretnekek vallatását. (Ford.)

— ha lehetséges — a bölcs Urgandát, hogy az vizsgálja meg és kötözzé be sebeimet.

— Teremtő szent istenem! — kiáltott fel most a gazdasszony, — de hát nem súgta-e meg szívem, mi a baja az én uramnak? Csak menjen fel nagyságod isten nevében, megtudjuk mi gyógyítani anélkül a Purganda nélkül is. Átkozottak legyenek, mondom újra és mondom újra és mondom százszor is még, azok a lovagkönyvek, amelyek kegyelmességedet így megrontották.

Azonmal ágyba fektették, majd sebeket kerestek rajta, de egyet sem találtak; ő maga azt állította, hogy egészen össze van törve, mert Rocinante, hadi ménje, éppen akkor botlott el, mikor ő olyan vakmerő és rémitő tíz óriással viaskodott, aminőknek messze földön nem akadni párjokra.

— Lám, lám, — szólt a lelkész, — tehát óriások is beléártódtak a dologba? Lelkemre mondom, elégetem én azokat holnap még estvének előtte.

Most már száz meg száz kérdést intéztek Don Quijotehoz; de ő mindössze is csak azt felelte: adjanak neki enni s hagyják azután aludni, mert jelenleg e kettőre van legnagyobb szüksége.

És így is lett; a pap pedig ezalatt egészen körülményesen kikérdezte a parasztot, hol és mikép találkozott Don Quijoteval? Ez elmondott mindent, el azt az egész sereg esztelenséget, amit az mind találkozásuk alkalmával, mind útközben összehadart. A licentiatust pedig mindez még szilárdabbá tette szándékában, melyet másnap valóban végre is hajtott, amidőn barátját, Miklós mestert, a borbélyt magával híván, ezzel együtt jelt meg újra Don Quijote házában.

VI. FEJEZET.

Arról a mulatságos és ünnepélyes ítéletről, melyet a pap és a borbély a mi elmés lovagunk könyvtárában tartottak.

Ez pedig még most is aludt. A pap elkérte Don Quijote unokahúgától a szoba kulcsát, hol azok a kárteknő könyvek álltak, a lányka pedig szíves örömet

oda adta. Mind bementek aztán, velök együtt a gazdasszony is, s többet találtak száz darab nagy, testes könyvnél, mindannyit igen jó kötésben, nemkülönben más kisebbeket. Mihelyt a gazdasszony mindezeket megpillantotta, megfordult s nagygyorsan elsietett, azonban csakhamar visszatért egy szenteltvíz-tartóval s egy köteg izsóppal.

— Fogja, tisztelendő licentiatús úr, — mondta — s hintse meg ezt a szobát szentelt vízzel, hogy a könyvekben hemzsegő varázslók valamelyike boszúból meg ne rontson bennünket azért a tettünkért, hogy a könyveket kiirtjuk a világból.

A gazdasszony együgyűsége mosolyra gerjesztette a papot, aki most a borbélyt kérte föl, adja kezébe egyenkint a könyveket, hadd lássák, melyik mit tartalmaz, mert nem lehetetlen, hogy van közöttük olyan is, amely nem tűzbe való.

— Nem, — mondta a kisasszony, — nincs miért megkegyelmezní egynek is, mind, valamennyi gonosz-tévő: jobb lenne egyenesen az ablakon kivetni, le az udvarra, ott halomra rakni s alájok gyújtani; vagy ha ezt nem, hordjuk ki a baromfi udvarra, s állítsuk fel ott a máglyát, hogy a füst senkinek se alkalmatlankodjék.

Ugyanezt mondta a gazdasszony is, oly nagy kedvöket találták mindketten ez ártatlanok halálában; azonban a pap nem egyezett bele s legalább címeket akarta előbb felolvasni.

S a legelső, amit Miklós mester a tisztelendő kezébe adott, „Amadis de Gaula“ négy kötete volt. *)

— Valóban különös, — mondta a lelkész, — mert, legalább az én tudtommal, ez a könyv volt a legelső lovagregény, melyet Spanyolországban nyomtattak, s minden ezután következő ettől veszi eredetét és származását; minek okáért úgy vélem, hogy ezt, mint a gonosz szerzet alapítóját, minden további kihallgatás nélkül egyenesen tűzhalálra kell ítélnünk.

*) Garcia Ordonez de Montalvo dolgozta át spanyol lovagregénnyé (1492 körül) ezt a népszerű tárgyat. Ő a „Las sergas de Esplandian“ utóbb említett lovagregénynek is szerzője.

— Nem, uram, — viszonzta a borbély, — mert amit én hallottam, ez mégis legjobb minden e fajta könyvek között, s így ennek, mint a maga nemében egyetlennek, meg kellene kegyelmeznünk.

— Ez igaz, — szólt a pap, — s ez okból most az egyszer kíméljük meg életét. Nézzük azt a mellette állót.

— Ez, — folytatta a borbély, — „Esplandian, a gaulai Amadis édes fiának hőstettei.”

— De már ami ezt illeti, — mondta a lelkész, — csakugyan igaz, hogy az apának érdeme nem szerezhessen a fiúnak kíméletet: fogja, nagyasszony, nyissa ki az ablakot s dobja le ezt az udvarra, hadd vesse meg ez a máglyának alapját, amelyet rakni szándékozunk.

A gazdasszony nagy meglepődéssel meg is cselekedte, s a jó „Esplandian” kirepült a baromfiudvarra, s egész csendességben várta ott a tüzet, mely végpusztulással fenyegette.

— Tovább! — mondta a pap.

— Ez itt, amelyik most következik, — folytatta a borbély, — „Graeciai Amadis,” s ennek a fióknak valamennyi darabja, úgy gondolom, mind az Amadis családjához tartozik.

— Úgy tehát menjen valamennyi az udvarra, — mondta a lelkész, — mert ha arról volna szó, hogy Pintiquiestra királynét és Darinel pástort égessem el, s ezek szerzőjének eklogáit és egyéb zűrzavaros, ördögös irka-firkáját: kész lennék velök együtt saját nemző atyámat is a tűzre vettetni, ha az valami kóbor lovag alakját öltötte volna magára.

— Nekem is az a véleményem, — szólt a borbély.

— Az enyim is, — tette hozzá a fiatal leány.

— Ha tehát így van, — szólt a gazdasszony, — ide velök, s ki valamennyivel az udvarra!

Odaadták neki, de minthogy igen sok volt, s ő a lépcsőjárástól meg akarta magát kímélni: egyszerűen levette az ablakból.

— Ki ez a hordó-vastagságú? — kérdezte tovább a lelkész.

— Ez, — viszonzta a borbély, — „Don Olivante de Laura.”

E könyv szerzője, — mondta a lelkész, — ugyanaz volt, ki a „Virágoskert“-et írta, s valóban nem tudnám megmondani, hogy e két mű közül melyik igazabb, vagyis jobban mondva, melyik hazudik kevesebbet? Csak annyit mondhatok, hogy ostobasága és pöffeszkedése miatt lerepül az udvarra.

— Ez, amelyik most következik, „Florismarte de Hircania“, — mondta a borbély.

— Ahá, Florismarte ur? — viszonzta a pap: akkor hát csak ki vele a baromfi-udvarra, dacára rendkívüli születésének s eszevezett kalandjainak; stílusának merevsége és száraz volta sem teszi jobb sorsra méltóvá. Az udvarra vele, nagyasszony, valamint azzal a másikkal is.

— A legtisztább szívvel, — felelt ez, — s a parancsot a legnagyobb örömmel azonnal végre is hajtotta.

— Ez „Platir lovag“, — folytatta a borbély.

— Régi könyv, — mondta a lelkész — és nincs benne ami kegyelmet érdemelne; minden további ellenvetés nélkül kövesse a másik kettőt.

S úgys történt.

Most megint egy újabb könyvet nyitottak ki, s látták, hogy címe: „A szent kereszt lovagia.“

— A szent cím, melyet e könyv visel, kegyelmet eszközölhetne számára minden egyéb tudatlansága ellenére, minthogy azonban azt szokták mondani: a kereszt mögött az ördög áll, azért tehát tűzbe vele.

Megint más könyvet vett elő a borbély s így szólott:

— Ez a „Lovagok tükre.“

— Ismerem ő kegyelmességét, — felelt a lelkész — ez Reinaldos de Montalban urról, barátairól és bajtársairól szól, kik gonoszabb zsványok Cacusnál; s a tizenkét páirról s velök együtt az igazmondó történetíró Turpinról.*) Valóban legalább is örök kárhozatra ítélném, ha egyébert nem is, de azért, mert a hírneves Mateo Bojardo**) meséjének bűnrészesei, s pedig ebből szötte a keresztyén költő Lodovico Ariosto is a maga vásznát;

*) Reimsi érsek († 800 körül). Hibásan neki tulajdonították a XI–XII. sz.-ból való Nagy Károly-krónikát.

**) Az olasz „Orlando innamorato“ („Szerelmes Lóránt“, 1495.) szerzője.

akit ha szintén itt talállok, de úgy, hogy nem a maga nyelvén beszél, semmi tisztelettel sem fogok iránta viseltetni; ha azonban saját nyelvén szól, meghajlalom előtte.

— Nekem megvan olaszul, — mondta a borbély, — csakhogy nem értem.

— Nem is volna jó, ha értené, s szívesen elengedtük volna ama bizonyos kapitány úrnak,*) ha át nem hozza Spanyolországba és castiliaivá nem teszi. Mert eredeti értékéből igen sokat elvont, valamint általában ez fog történni mindazokkal, akik verses műveket akarnak más nyelvre áttenni, mert a munkájokra fordított legnagyobb gond és bebizonyított ügyesség mellett sem fogják elérni soha első alakjuk tökéletességének fokát. Nekem az a véleményem, hogy ezt a könyvet, úgyszintén a többiekét is mind, melyekről azt találjuk, hogy ilyes franciaországi dolgokat tárgyalnak: vessük le megtakarítás végett egy kiszáradt kútba, amíg nyugodtabb elmével határozhatjuk majd el, mit kelljen velők cselekednünk; kivéve egy bizonyos Bernardo del Carpiot, aki itt settenkedik, s egy másikat, akit Roncesvallesnek neveznek: mert ha ezek valami módon kezembe kerülnek, tőlem egyenesen a gazdasszonyéba vándorolnak, onnan pedig minden irgalmom nélkül emésztő tűzbe.

A borbélynak mindez ellen nem volt semmi kifogása s egészen helyes és a maga rendjén való dolognak tartotta, minthogy a lelkész oly jó keresztyénnek s az igazság oly hű barátjának ismerte, ki a világ minden kincseért sem mondana olyast, mi ezzel talán ellenkeznék.

Egy másik könyvet nyitott fel ekkor, s látta, hogy ez „Palmerin de Oliva,” tőszomszédságában pedig az „angolországi Palmerin.” Midőn a pap ezeket megpillantotta, így szólott:

— Ezt az olivát (olajfa) azonnal ki kell szaggatni tövestül és a tűzre vetni, hogy még hamva se maradjon; ezt az angolországi pálmát azonban el kell tenni s meg kell őrizni, mint a maga nemében páratlant, s olyan díszes szekrénykét kell készíttetni számára, milyet Nagy

*) Don Geronimo de Urréa, kapitány. ki Ariosto „Orlando furioso“-ját 1550-ben adta ki spanyolul. (Ford.)

Sándor a Dariustól elvett zsákmány közt talált, melyben aztán Homerosz-költői munkáit tartotta. Ez a könyv, komám uram, két oknál fogva méltó a tiszteletre: az egyik az, hogy már magában véve is jó; a másik pedig, hogy amint hírlik, Portugal egyik bölcs királya szerzette. A Miraguarda kastély kalandjai a lehető legjobban s legművészebben írvák, nyelvezete finom és világos, mely a beszélgetőnek sajátosságát mindenütt igen jellemzőleg és elnemesen tünteti föl. Azért tehát, ha Miklós mester is helyesli, azt mondanám, hogy ezt és a gaulai Amadist ki-méljük meg a tüztől, míg a többiek — minden hosszas teketória nélkül — vesszenek.

— Nem úgy, tisztelendő komám uram, — viszonozta a borbély, — mert amelyik most került kezembe, ez a nagyhírű „Don Belianis.”

— Ami ezt illeti, — felelte a pap, — második, harmadik és negyedik részével egyben, mind ezeknek egy jó adag rhebarbarára lenne szükségök, hogy tulságos epéjöktől megtisztuljanak, valamint ki kellene törölni belőlök mindazt, ami a Hir kastélyáról szól s azt a többi esztelenséget; ám kegyelmezzünk meg neki hát ideiglen, s amily mértékben megjavul, találjon oly mértékben irgalmat vagy igazságot; addig is vigye haza, komám uram, de olvasni senkinek oda ne adja.

— Helyes! — viszonozta a borbély, s nem akarván magát tovább fárasztani a lovagregények címeinek olvasásával, azt mondta a gazdasszonynak, nyalábolja össze a nagyokat mind s vesse le az udvarra.

Annak sem kellett több ennél, mert jobban örült neki, hogy e könyveket elégetheti, mintha egy egész vég vásznat megszőtt volna, akár olyant, amilyenél már szebb és finomabb nem lehet; így tehát egyszerre nyolcával is fogta őket s vetette ki az ablakon.

Minthogy nyalábszámra vette, az egyik darab odaesett a borbély lába elé, ki jókedvűleg emelé fel, megnézendő, kinek a munkája, s ezt a címet látta rajta:

„A híres lovag, a fehér Tirante története.”

— Uram irgalmazz! — kiáltott fel a lelkész, — itt van tehát a fehér Tirante is? Adja csak, komám uram, mert be kell vállanom, hogy ebben a felderülés kincsére

s a mulattatás bányájára akadtam. Ebben van Don Kyrieleison de Montalban, a bátor lovag, s vele testvér-öccse Tomas de Montalban; úgyszintén Fonseca lovag, valamint a bátor Tirante küzdelme a szelindekkel; ebben vannak Placerdemivida kisasszony elmés mondásai; továbbá az özvegy Reposada asszonyság szerelmeskedései és ármányai; nemkülönben azon császárné öfenségenek története, aki lovászába Hypolitoba szerelmes. Mondhatom, kedves komámuram, ami a stilust illeti, könyv ennél jobb nem lehet a világon; ebben a lovagok esznek is, alusznak is, ágyban halnak meg, s haláluk előtt végrendeletet is tesznek s más egyéb ilyeseket is cselekszenek, amik különben az efajta könyvekből rendesen hiányoznak. Azonban mindennek ellenére nem késem kimondani, hogy a szerzőt méltán élte fogytáig tartó gályarabságra lehetne ítélni, amiért ennyi ostobaságot szántszándékosan összefirkált. Vigye haza, komámuram, olvassa el, s majd meglátja, hogy igazat mondtam.

— Megcselekszem, — viszonozta a borbély, — hanem mit tegyünk ezekkel a még fenmaradt kis könyvekkel?

— Ezek alkalmasint nem lovagregények, hanem költemények. S kinyitván az egyiket, látta, hogy az Jorge de Montemayor „Diana“-ja,*) s azt hívén, hogy a többiek is mind efajták, így szólott: Ezeket nem szükség az előbbie példája szerint tűzre vetnünk, minthogy ezek se nem voltak, se nem lesznek soha oly károsak, mint a lovagregények. Kellemesen mulattató könyvek ezek, anélkül, hogy valakinek ártanának.

— Jaj, uram, — szólalt meg a leányka, — bátran megparancsolhatná kegyed, hogy az előbbie nyomában ezek is elégtessenek: mert nem lehetetlen, ha urambátyám végre kigyógyul a lovagság betegségéből, ezeket fogja olvasni, s majd egyszer csak kapja magát s beáll pásztornak s erdön-mezőn fog barangolni énekelve

*) Pásztorregény, a nápolyi Sannazaro „Arcadia“-jának híres utánzata 1542-ből (Shakespeare „A két veronai ifjú“ c. színművének forrása.)

és furulyázva, vagy ami még gonoszabb, költővé lesz, ez pedig, amint mondják, gyógyíthatatlan ragadós betegség.

— Ennek a lánykának igaza van, — mondta a lelkész, — s bizonyára jó lesz, ha a mi kedves barátunk útjából előre elhengerítjük a botránkozás követ. S mint-hogy Montemayor „Diana“-jával kezdjük: úgy hiszem helyes, ha ezt nem égetjük el, hanem kitöröljük belőle mindazt, ami a bölcs Feliciáról és a megbűvölt vízről szól, valamint a hosszabb verseket valamennyit, s isten neki, hagyjuk meg a prózai részt s azt a dicsőséget, hogy az ilyenmű könyvek között ez volt a legelső.

— Ami most következik, szólta a borbély, ez a Salamancai*) „Diana“-ja, e néven második; emez pedig hasonló címmel Gil Polo költeménye.**)

— Már, ami salamancaiét illeti, — felelt a lelkész, — ez kövesse és szaporítsa az udvarra kárhoztottak számát, ellenben Gil Poloét olyan gondosan őrizzük meg, mintha magától Apollótól származnék. Most pedig tovább, kedves komámuram, siessünk, mert az idő későre jár.

— Ez a könyv, — mondta a borbély egy másikat kinyitva. — „A szerelem történetének tíz könyve“ Antonio de Lofraso szárd költőtől.

— Papi tisztemre mondom, — szólta a lelkész, hogy amióta Apolló Apolló, a muzsák muzsák s a költők költők: ennél elmésebb s mulattatóbb könyvet senki sem írt még; páratlan a maga nemében s a legjobb mindazok között, melyek ilyes tartalommal valaha napvilágot láttak. S aki ezt nem olvasta, bizvást elmondhatja magáról, hogy igazán élvezeteset még sohasem olvasott. Adja ide, komámuram, becsesebb találmánynak tekintem ezt, mintha valakitől firenzei selyemből készült reverendát kaptam volna ajándékba.

Nagy örömmel tette félre a könyvet, míg a borbély így folytatta:

— A most következők ezek: „Az iberiai pásztor,“ „Henares nymphái,“ s „A kigyógyított féltékenység.“

*) Alonzo Perez, aki orvos volt Salamancában. (Ford.)

**) Gil Polo (1535—1591) „Diana enamosada“ c. Montemayor-folytatás.

— Semmi egyéb dolgunk velök, — mondta a lelkész, — minthogy a gazdasszony kezéhez szolgáltatassuk; hogy miért, azt ne is kérdezze senki tőlem, különben sohase érnénk a végire.

— Ez „Philida pásztora.“

— Nem pásztor ez, — szólt a pap, — hanem a legelmésebb udvaronc; tegyük félre, mint valami drága kincset.

— Ennek a nagynak, amely most következik, mondta a borbély, ez a címe: „Vegyes költemények kincstára.“

— Ha oly nagyon vegyesek nem volnának, többet érnének, — felelt a pap, — ezt a könyvet ki kellene tisztítani és a benne foglalt sok fenséges közül számos silányságot kigyomlálni; tegyük félre, részint azért, mert a szerző jó barátom, részint azért is, mert sok komoly és alapos művel ajándékozott meg bennünket.

— Ez, — folytatta a borbély, — Lopez Maldonado „Cancionero“-ja.

— Ennek a szerzője is jó barátom, — szólt a lelkész, s a verseket az ő ajkairól bámulással hallgatja mindenki; hangja, mellyel e dalokat zengi, oly varázsló, hogy egészen elbájol. Kissé terjedelmes az eklogákban, azonban semmisem sok a jóból: tegyük félre gondosan a választottak közé. S micsoda munka amaz ott, mellette?

— Miguel de Cervantes „Galatea“-ja,*) — mondta a borbély.

— Ez a Cervantes számos esztendő óta kedves jó barátom, s mondhatom, hogy jártasabb a szerencsétlenségekben, mint a versírásban. Munkájának tervezete meglehetősen; sokba kezd, de nem fejez be semmit; be kell várnunk a második részt, melyet ígér. Talán a folytatás kiérdemli számára azt a kegyelmet, melyet tőle mindeddig megtagadtak. Addig pedig vigye haza s tartsa zár alatt, kedves komámuram.

— Szíves örömmel, — viszonzá a borbély. — Itt jön három együtt: „La Araucana“, Don Alonso de Er-

*) Pásztorregény, melyet C. Montemayor „Diana“-ja hatása alatt írt, de állítólag a saját szerelme regényét is festette benne.

cillatól; „La Austriada,” Juan Rufo, cordovai esküdttől, s a „Monsserrate,” Cristobal de Virues valenciai költőtől.

— Mind a három mű, — mondta a pap, — a legjobb mindazon hősköltemények között, melyek eddigelé spanyol nyelven megjelentek, s bátran kiállják a versenyt a hasonnemű leghíresebb olasz költeményekkel; őrizzük meg, mint a spanyol költészet legdrágább kicseit.

A lelkész sokkal fáradtabb volt már, semhogy még több könyvet is megtekintsen; így tehát azt akarta, hogy a többi, minden különbség nélkül, valamennyi a tűzre jusson, azonban a borbély már nyitva tartott egyet, melynek címe ez volt: „Angelica könnyei.”

— Könnyeket én ejtenék, — mondta a lelkész a névnek hallatára, — ha a tűzre ily könyvet vettetem volna: mert aki ezt szerzette,*) nemcsak Spanyolország, de az egész világnak egyik legremekebb költője, s egyszersmind Ovidius néhány meséjének igen szerencsés fordítója.

VII. FEJEZET.

A mi jó lovagunk, Don Quijote de la Mancha második kirándulásáról.

Éppen idáig jutottak, mikor Don Quijote egyszerre csak teli torokkal elkiáltja magát:

— Ide, ide, nagybátorságú lovagok! most kell megmutatnotok hatalmas karjaitok erejét, különben az udvaroncok viszik el a torna jutalmát.

E lárma és zaj hallatára hozzá siettek s így a még hátralévő könyvek megrostálása félbeszakadt, s a „Carolea,” a „Spanyolországi Leon,” s a Don Luis de Avila által szerkesztett „Császár tettei” hihetőleg így jutottak a tűzre látatlanul és kihallgatás nélkül, míg ezeket, ha a lelkész szeme elé kerülnek, aligha sujtja ily szigorú ítélet.

Midőn Don Quijotehoz értek, az már felkelt az ágyból s javában benne volt a kiáltozásban és hóbortoskodásban, amennyiben szurkált, vagdalt mindenfelé, pedig

*) Luis Barahona de Soto. (1586.)

Cervantes: Don Quijote I.

olyan ébren volt, mintha sohasem aludt volna. Megmarkolták tehát s erőszakkal nyomták vissza ágyára. Mikor aztán így egy kissé lecsendesült, a lelkészhez fordult s ily szavakat intézett hozzája:

— Valóban, Turpin érsek úr, szégyen- gyalázat, hogy mi, kiket tizenkét pairnek neveznek, így se tesszük se vesszük, csak átengedjük e torna győzelmét az udvaronc lovagoknak, holott mi kalandosok nyertük el az előbbi három nap jutalmát.

— Csillapodjék, nagyságos komám uram, — mondta a lelkész, — hisszük a jó Istent, fordul a kocka, s ami elveszett ma, holnap majd megnyerjük. Most csak egészségére legyen gondja nagyságodnak, mert nekem úgy látszik, halálosan kifáradt, sőt talán meg is sebesült.

— Nem sebesültem meg, — viszonzta Don Quijote, — de igen is egészen össze vagyok zúzva és törve, mert az a fattyú Don Rolando egy tölgyfa-törzsszel rútul elhusángolt, s mindezt csupa irígységből, mert látta, hogy egyedül én szállok szembe merészségével. De ne Reinaldo de Montalban legyen a nevem, ha minden varázshatalma ellenére meg nem lakoltatom érte, mihelyt ez ágyból felkelhetek. Most azonban adjanak ennem, mert erre van legnagyobb szükségem; ami pedig a boszuállást illeti, azt bízátok én reám.

Úgy is tettek: ennie adtak, s aztán aludni hagyták tovább, s ki nem fogtak a csodálkozásból bolondságán.

A gazdasszony pedig még ez este elégetett minden könyvet, valahány csak a baromfi-udvaron vagy az egész háznál található volt, s lángot kellett vetnie sok olyannak is, melyek pedig méltók lettek volna arra, hogy a könyvtárakban örök időkre megőriztessenek. Ezt azonban sorsuk és a vizsgáló bíróság hanyagsága megakadályozta, s így teljesült be rajtok is a közmondás: hogy a gonoszok helyett gyakran az igazaknak kell szenvedniök.

Az egyik mód, amellyel a lelkész és a borbély közös barátjokat bajából gyökeresen ki akarták gyógyítani, az volt, hogy a könyvtárszoba ajtaját befalaztatják és bevakoltatják, hogy ha majd felkel, rá ne akadhasson (s megszűnven az ok, talán megszűnik az okozat is), ők

pedig majd azt mondják, valami varázsló vitte el a könyveket a szobával együtt mindenestül. Ezt azután a lehető legnagyobb gyorsasággal végre is hajtották.

Don Quijote harmadnapra felkelt az ágyból, s első dolga is az volt, hogy könyveit akarta megtekinteni; minthogy azonban a szobát nem találta régi helyén, össze-vissza kereste mindenütt az egész házban.

Mikor odaérkezett, ahol azelőtt az ajtó nyílt, a falat megtapogatta kezével, nézett jobbra, nézett balra, s mindezt minden szó nélkül. Végre azután jó sokára azt a kérdést intézte a gazdasszonyhoz: hol van az ő könyvtár-szobája?

A gazdasszony, akit már kitanítottak afelől, mit kell majd ez esetben válaszolnia, így szólott:

— Micsoda szobát, vagy mi egyebet keres nagyságod? Ebben a házban nincs többé se könyvtár, se könyvek; maga az ördög vitte el mind.

— Nem az ördög volt az, — egészítette ki a lányka, — hanem valami varázsló, aki éjnek idején egy felhőn jött ide, ugyanaz nap, mikor kegyed távozott; s leszállván a kigyóról, amelyen ült, belépett a szobába, s én nem tudom mit, mit nem csinált odabent, de nemsokára repülve szállt el a tetőn keresztül, egy füstben hagyván az egész házat. Mikor aztán odaszaladtunk, megnézni mit cselekedett: nem láttunk többé se könyvet, se könyvtárt. Csak arra emlékezünk, mind a gazdasszony mind én magam is, hogy a gonosz öreg távoztában egész fenszóval azt monda, hogy a könyvek s a könyvtár gazdája ellen titkos gyűlölségből követte el házunkon azt a ronást, melyet majd csakhamar észreveszünk. Azt is mondta, hogy őt a bölcs Dunatonnak hívják.

— Nem Freston-t mondott? — kérdezte Don Quijote.

— Nem tudom én, — viszonzta a gazdasszony, Fristonnak hívják-e vagy Fritonnak, csak arra emlékszem, hogy a neve ton-nal végződik.

— Már bizonyosan úgy van, — mondta Don Quijote, — egy bölcs varázsló ez, s nekem halálos ellenségem, ki azért viseltetik, ily haraggal ellenem, mert bűbájosságánál fogva tudja, hogy jövődöben párbajt vívok majd egyik kedvenc lovagjával s le is győzöm, mit ő

semmikép meg nem akadályozhat; ezért követ el minden kigondolható boszantást ellenem. Én azonban azt mondom szemébe: nincs rá mód, hogy az egek végzését meghiúsítsa vagy megakadályozza.

— Szent igaz, mondta unokahúga, — hanem ki csoda kényszeríti kegyedet, kedves bátyám, arra, hogy ilyen viaskodásokba elegyedjék? Nem jobb lenne-e szép nyugton itthon ülni, minthogy kalandodokat hajhásszon a világban s elfeledje, amit a példabeszéd tart: sokan mennek gyapjúért s nyirtan jönnek vissza.

— Hóhó, kedves húgom, — viszonzá Don Quijote, roszul számítasz! Előbb, semmint engem megnyírnának, bőrét húznám én le valamennyinek, aki csak egyetlen hajszálat akarná is meggörcsíteni.

A fehérnepek erre aztán abbahagyták a feleselést, mert észrevették, hogy máris haragra gerjed.

Don Quijote pedig mintegy két hétig egészen nyugodtan hon maradt ezután, s egyetlen jellel sem árulta el, hogy előbbi hóbortosságát megakarja ismételni. Ez idő alatt két komájával, a pappal és a borbélyal a legkedélyesebb vitatkozások folytak arról az állításáról, hogy a világnak semmire sincs nagyobb szüksége, mint a kóbor lovagokra s hogy ezt a lovagrendet ő fogja újra feltámasztani. A lelkész néha ellene mondott, néha meg ergedett neki, mert ha nem folyamodik ehhez a cselfogáshoz, semmikép se tudtak volna egymással megférni.

Ugyanezen idő alatt Don Quijote összebarátkozott egy szomszéd paraszt emberrel, aki igen szegény, de igen becsületes ember volt, csak hogy bizony ennek a feje sem volt káptalan. S ennek aztán annyit beszélt, annyi mindent összevissza ígért, hogy a szegény ördög végre rászánta fejét s hajlandó lett beállani hozzá fegyverhordozónak.

Egyebek közt azt is mondta neki Don Quijote, hogy csak határozza rá magát minél előbb, mert nem lehetetlen, hogy térül-fordul, hamarabb mint a meddig tízig olvashatni, valami szigetet fog meghódítani, melynek aztán őt, a paraszt embert teszi kormányzójává.

Ilyen és ehhez hasonló ígéreték hallatára Sancho Panza*) (ez volt a paraszt neve) oda hagyta feleségét, gyermekeit, és beállt szomszédjához fegyverhordozónak.

Don Quijote most már pénz után látott, s egyetmását eladta, vagy elzálogosította, bár potom-áron valamennyit, míg elég tisztességes összeg kerekedett belőle. Egyik ismerésétől egy lándsát kért kölcsön a maga számára, sisakrostélyát, amint tudta, ismét összetoldozta, fegyverhordozójával, Sanchoval pedig közölte tervezett indulása napját és óráját, meghagyván neki, hogy ekkorra lássa el magát mindazzal amire csak szükségök lesz. Kiváltképen azt kötötte szívére, el ne felejtse, hogy tarisznját is hozzon magával. Sancho fogadta, hogy nem felejtí el, azonfölül a maga számára egy igen derék szamarat is, minthogy ő bizony nem valami nagyon jó gyalogló.

A szamar említése szöget ütött Don Quijote fejébe, e elgondolkozott, nem jutna-e eszébe valami kóbor lovag példája, akinél hasonlóképen számárháton járó fegyverhordó szolgált? Egyetlen egy ilyenre sem emlékezett. Végre azonban mégis beleegyezett, hogy ám hozza a szamarat, de egyszersmind feltette magában, hogy a legelső kínálkozó alkalommal díszesebb paripát ad alája, amikor ugyanis megfosztja majd lovától a legelső udvariatlan lovagot, akivel összeakad. Ellátta magát ingekkel s más egyéb szükséges holmival, úgy amint tudta, híven megfogadva azt a jó tanácsot, melyet egykor a fogadós adott.

Mikor aztán mindezzel elkészültek, s anélkül, hogy akár Panza gyermekeinek vagy feleségének, akár Don Quijote gazdasszonyának isten-hozzát mondott volna: egy éjjel szépen bucsút vettek a kapufélfától, s mindjárt ekkor egyhuzamban oly nagy utat tettek, hogy mire hajnalodott, már akkor nyugodtak lehettek affelől, meg nem találják őket többé, ha mindent tüvé tesznek is érettek.

Sancho Panza úgy ment a számaron, mint valami patriarcha, tarisznájával s kulacsosan, szinte égvé a

*) Olv. Száncso Panza. (Ford.)



vágytól, hogy minél előbb átvehesse azt az ura ígérte sziget-kormányzóságot.

Don Quijote történetesen éppen azon az úton s ugyanazon irányban haladt most is a Montiel síkon át, amerre első kirándulásakor, csakhogy ez alkalommal mégis kevesebb nehézséggel, mint a minap, mert most egészen kora hajnal volt s a rézsút eső napsugarak nem gyötörték annyira.

Sancho Panza nemsokára így szólott urához:

— Csak arra kérem nagyságodat, kóbor lovag úr, el ne feledkezzék arról az ígért szigetről; ha még olyan nagy volna is, nem félek ám tőle, hogy el ne tudjam kormányozni.

— Tudnod kell, barátom Sancho Panza, — válaszolt erre Don Quijote, — hogy a régi kóbor lovagoknál általánosan bevett szokás volt, hogy fegyverhordóikat kormányzókká vegyék a meghódított szigetek vagy birodalmak fölött, s nekem határozott szándékom, hogy nem térek el e kegyes szokástól, sőt még többet is akarok tenni azoknál. Mert ők néha, sőt a leggyakrabban, addig vártak, míg a fegyverhordozó megvénült, s midőn már terhére vált a nehéz nappali s még kínosabb éjjeli szolgálat, csak akkor adtak neki valami grófi címet vagy legalább is egyik-másik kisebb-nagyobb kerület vagy tartomány-örgróf méltóságát; de ha Isten téged megtart és megtart engem is, nem lehetetlen, hogy egy hét eltelte előtt olyan királyságot hódítok meg, melyhez még több ilyen is tartozik, s ezek valamelyike egészen alkalmas lesz, hogy királyául megkoronáztassalak. Ezen pedig ne csodálkozzál szerfölött, mert az ilyen lovagokkal oly hihetetlen és soha nem látott dolgok és események történnek, hogy én a legkönnyebb szerrel még többet is adhatnék, mint amennyit ígértem.

— Akkor tehát! — folytatta Sancho Panza, — ha valami csoda módon, amint nagyságod mondja, én királlyá lennék: Juana Gutierrez, az én életpárom, legalább is királynévá lenne ugy-e, gyermekeim pedig hercegekké?

— Ki kételkednék ezen? — szólott Don Quijote.

— Én kételkedném, — viszonzta Sancho Panza, — mert azt hiszem, ha a kegyelmes isten záporként öntené is a koronákat erre a földre, egy se illenék oda Juana Gutierrez fejére. Tudja, uram, nem ér az egy batkát se királynénak; grófnénak, no ennek még csak megjárná valahogy, de ennek is csak nehezen.

— Bízd ezt az Istenre, Sancho, — felelt Don Quijote, — majd megadja néki az, amire méltónak ítéli; csak te le ne aljasítsd lelkedet annyira, hogy királyi helytartóságnál talán még kevesebbel is megelégedjél.

— Nem is teszem, uram, — mondta Sancho, — már csak azért sem, mert van olyan derék uram, hogy ha valaki, ez aztán meg tudja adni nekem azt, amit el is bírok, meg is érdelek.

VIII. FEJEZET.

Arról a fényes sikerről, melyet a hős Don Quijote a szélmalomok ellen vívott rettenetes és minden képzeletet felülmúló kalandban aratott, több szerencsés eseménnyel egyben, amik méltók a hűségesebb feljegyzésre.

E pillanatban mintegy harminc vagy negyven szélmalom merült fel a síkon előttök. Alig látta meg Don Quijote ezeket, rögtön e szavakat intézte fegyverhordozójához:

— A szerencse sokkal jobban kedvez ügyünknek, semmint mi magunk valaha még csak álmodni is mertük volna: mert ime, nézd csak barátom, Sancho Panza, hogyan emelkedik ott az a harminc vagy még annál is több óriás, kikre én rögtön rajtok ütök, hogy megfoszszam életüktől; ami zsákmányt tőlök nyerünk, azzal vetjük meg gazdaságunk alapját, s bizonyára nemes harc és istennek tetsző szolgálat lesz, ha ezt a gonosz fajzatot eltöröljük a föld színéről.

— Micsoda óriások? — kérdezte Sancho Panza.

— Azok ott előttünk, — felelte gazdája, — kiknek karja olyan hosszú, hogy van, akié két egész mértföldnyi.

— De, uram, vetette ellen Sancho Panza, — hiszen amik ott látszanak, azok nem óriások, hanem szélmal-

mok; amiket pedig nagyságod karoknak vél, azok a vitorlák, melyeket a szél forgat s a malomkövet hajtják.

— Látszik, — mondta Don Quijote, — hogy nincs jártasságod az ilyenmű kalandokban. Óriások azok, s ha félsz, vonulj vissza, s imádkozzál azalatt, míg velök én vakmerő és egyenlőtlen viadalba bocsátkozom.

Ezt mondván, sarkantyúba kapta Rocinanted, rá se hederítve fegyvernökének Sanchonak kiabálására, ki torka szakadtából váltig kiabálta, hogy amiket meg akar támadni, azok csakugyan szélmalomok és nem óriások. Ő azonban annyira meg volt győződve arról, hogy óriások, hogy se Sancho szavára nem hallgatott, se pedig a már elért közelség ellenére figyelmére sem méltatta, hogy jobban szemügyre vegye, hanem e helyett fenszóval kiáltotta:

— Ne fussatok, gyáva és aljas teremtmények! egyetlen egy magános lovag az csupán, aki veletek ki-kezd!

E percben szellő támadt s a nagy vitorlák forogni kezdtek. Mikor ezt Don Quijote meglátta, így folytatta szavait:

— És ha még számosabb kart emelgetnétek is, mint az óriás Briareus,^{*)} mégis meg kell lakolnotok!

Ezt mondván, miután magát egész szívével szerelme hölgyének, Dulcineának ajánlotta, arra kérve, hogy a szörnyű harcban jöjjön segítségére: sisakrostélyát mélyen lebocsátotta, a dárdát rohamra szögezte, s a Rocinantedől kitelhető legnagyobb sebességgel rontott neki a legközelebb álló szélmalomnak. Dárdájával beleszúrt ennek egyik vitorlájába, de ezt eközben a szél oly sebesen hajtotta már, hogy a dárdát darabokra törte, a lovat lovastul magasra ragadta magával s nyomban aztán úgy oda teremtette a mezőre, hogy meg se nyekkent.

Amint csak törtethetett a számár ima szakadtában, Sancho Panza oly gyorsasággal nyargalt segítségökre; de amidőn oda érkezett, úgy találta, hogy a lovag meg se tud moccani: akkorát esett Rocinanteről.

^{*)} Briareus a görög hitregében 50 fejű, 100 karú óriás, aki Zeust a titánok ellen segítette.

— Isten az atyám! — kiáltotta fel Sancho, — de hát nem megmondtam-e nagyságodnak, nézze meg jobban, mit cselekszik, mikor ezek nem egyebek szélmalomknál: hiszen ezt csak az nem látja, akinek magának is ilyen motoszkál a fejében.

— Hallgass, barátom, — viszonzta Don Quijote, — lásd, semmi sincs az örökös változandóságnak inkább alávetve, mint a harcok eseményei. Annál inkább mondhatom ezt, mert úgy hiszem, s valóban így is van, hogy ama bölcs Freston, ki nemrég könyveimtől és könyvtárszobámtól megfosztott, változtatta szélmalomká ezeket az óriásokat, hogy elrabolja tőlem legyőzések dicsőségét; ilyen ellenséges érzélemmel viseltetik ő irántam. De végre gonosz bűbájossága még se diadalmaskodik az én jó kardomon.

— Isten fordítsa jóra, amint tudja, — viszonzá Sancho, — s a lovagot talpra állítván, valahogy újra felsemelte Rocinanterá, melynek majdnem minden csontja kiment a helyéből.

Erről a kalandról beszélgettek aztán, amint útjokat a Puerta Lápice felé folytatták, hol — Don Quijote állítása szerint — okvetlenül bőviben lesznek a jelesebbnél jelesebb kalandoknak, minthogy az a legjártabb helyek egyike.

Csak azon busongott a lovag szertelen, hogy oda lett a dárdája, s amint fegyverhordozójának erről panaszkodott, így szólt:

— Emlékezem, azt olvastam egykor a spanyol lovagról, Diego Perez de Vargasról, hogy midőn dárdája egyszer a csatában darabbá tört, egy tölgyfatörzset vagy ágat tört le, s azzal e napon oly csoda dolgokat művelt s annyi mórt zúzott izzé-porrá,*) hogy a Machuca név rajt maradt melléknév gyanánt, s e napságtól fogva mind őt magát, mint utódait Vargas y Machuca-nak hívták.**)

Ezt pedig azért említettem, mert a legelső tölgyfáról vagy cserről, mely szemembe ötlük, magam is éppily ha-

*) Spanyolul: machacar vagy machucar. (Ford.)

**) Ez az eset állítólag 1250-ben történt, amidőn III. (Szent) Ferdinánd Xerest elhódította a móroktól.

talmas ágat akarok törni, s azzal oly dolgokat szándékozom végbevenni, hogy azt fogod mondani magadról, te vagy a legszerencsésebb halandó, ki méltó lehettél látni és csodálni oly tetteket, amik majdnem hihetetlenek.

— Isten neki! — felelte Sancho, — hiszem én, hogy minden úgy lesz, amint nagyságod mondja; hanem tesék most egy kissé jobban kiegyenesedni, mert egészen kétrét ült nagyságod, ami bizonyosan onnan van, hogy az esés nagyon összeűzta.

— Tökéletes igaz, — viszonzta Don Quijote, — hanem, ha a fájdalom miatt nem panaszkodom, ennek az az oka, mert a kalandos lovagoknak tilos bármely sebről is panaszkodniok, még ha a bélők fordulna is ki rajta.

— No már ha így van, akkor mincs rá mit felelnem, — felelte Sancho — de tanúm az élő Isten, én bizony nagyon szeretném, ha nagyságod panaszkodnék, mikor valamije fáj, mert ami engem illet, én bizony a legkisebb bajomban is jajgatni szoktam, ha ugyan a fegyverhordóknak is nem az a törvényök, ami a kóbor lovagoké, hogy tilos a jajgatás.

Don Quijote meg nem állhatta, hogy fegyverhordozója együgyűségén el ne mosolyodjék, s kijelentette előtte, hogy ezentul is bátran jajgathat, ahogy és amikor csak akar, mert mind e napságig sohasem olvasta, hogy ez a lovagrend törvényeivel ellenkeznék.

Sancho ezután arra figyelmeztette urát, hogy talán ideje volna már a falatozásnak. Ez pedig azt felelte rá, ő még nem éhezett meg, ami azonban Sanchot illeti, ha kedve tartja, ám falatozzék.

Sancho, akit ekképen az evésre rászabadítottak, számarán a lehető legkényelmesebben elhelyezkedett, s tarisznájából előszedte a holmit, s ura mögött jó távolast hátramaradva, hozzálátott a falatozáshoz s oly jóízűen kortyogatott egyre-másra a kulacsból, hogy a legnagyobb malagai borkóstoló is irigy szemmel nézhette volna.

S amíg így mentében kortyot korty után nyelt sűrűn, még a gazdájától nyert ígéretek se jutottak eszébe, a kalandok keresését pedig egyáltalában nem ta-

lálta fáradságosnak, sőt minden veszedelmes voltuk ellenére a lehető legmulatságosabbnak.

A következő éjszakát ott töltötték aztán a közelben állók fák alatt, melyek egyikéről Don Quijote egy dárda gyanánt szolgálható száraz ágat tört le, s erre tette rá azt a vasat, melyet az eltörött dárdáról vett le.

Don Quijote egész éjjel nem aludt, hanem folytonosan Dulcineájára gondolt, hogy ő is egészen úgy tegyen, amint könyveiben a kóbor lovagokról olvasta, kik számos éjet töltöttek álmatlanul erdőkben és pusztaságokon s szünet nélkül kedveseik emlékével foglalkoztak.

Nem így Sancho Panza: mert ez, mikor gyomrát megtöltötte, s pedig nem is valami cikoria-lével, egyhuzamban átaludta az egész éjszakát, s hacsak ura fel nem rázza, őt ugyan se az orrára sütő napsugarak, se az új nap keltét vidáman köszöntő madár-sereg hangicsálása fel nem ébresztették volna. Mikor felébredt, csakhamar megemelte a kulacsot, de jóval üresebbnek érezte, mint tegnap, amin szíve jóformán el is szomorodott, mert a környékből azt nézte ki, hogy ezen a bajon itt nem lehet egykönnyen segíteni.

Don Quijote reggelizni se kívánt, mert amint már említettük, sokkal élvezetesebb emlékekkel táplálkozott.

Utjokat tovább folytatták a Puerta Lárice felé, mely a hajnal kelte után mintegy három óra múlva merült fel szemek előtt.

— Itt! — mondotta Don Quijote a helyet megpillantva, — barátom Sancho Panza, egész könyökig vájkálhatunk az úgynevezett kalandokban. Hanem tartsd meg azt az egyet: ha bár látnád is valaha, hogy én a világ legnagyobb veszedelmébe jutottam, meked csak akkor szabad védelmemre kardot rántanod, ha azt veszed észre, hogy azok, akik rám támadnak, mindössze is csak aljas csöcselék nép, ily esetben segíthetsz; ellenben ha lovagok: akkor a lovagrend törvénye szerint semmi áron sem szabad és lehetséges segítségemre jönnöd mindaddig, míg nem vagy lovaggá ütve.

— Ebben, — mondotta Sancho, — bizonyára nem lesz nagyságodnak kifogása engedelmességem ellen, annál inkább se, mert én már természetemnél fogva na-

gyon békeszerető vagyok s gyomromból utálok akármilyen zenebonát vagy verekedésbe való keveredést. Hanem, már ami a magam személyének védelmezését illeti: bizony abban ezekre a törvényekre nem is hederíték, mert azt mind az isteni, mind az emberi törvények kinek-kinek megengedik, hogy az ember védje magát, akármilyen fiától eredjen is a támadás.

— Ez ellen nincs is semmi kifogásom, — felelte Don Quijote, — csupán arra nézve mondtam, hogy ha metálán lovagok ellenében akarnál segítségemre jönni, attól óvakodjál s tartsd féken természetes hevességedet.

— Fogadom, hogy úgy cselekszem, — viszonzotta Sancho, — s ezt a rendeletet úgy megtartom, mint a vasárnapot.

E párbeszéd közben egyszer csak két szent-benedekrendi szerzetes tűnt fel előttük az úton, kik valóságos dromedárokon ültek, mert az alattok lévő öszvérek csakugyan majdnem akkorák valának. A szerzetesek por ellenvédő szemüveget viseltek, kezökben pedig napernyőt. Mögöttük egy hintó jött négy vagy öt lovas s két gyalog öszvérhajcsár kíséretében.

A kocsiban — mint utóbb kiderült — egy biscayai úrnő utazott Sevillebe férjéhez, ki valami nagyon megtisztelő küldetésben készült Indiákra. A barátok nem tartoztak tehát e társasághoz, mindössze is csak egy úton jöttek. Mindazáltal alig pillantotta meg őket Don Quijote, így szólt fegyverhordozójához:

— Vagy igen csalódom, vagy a legrendkívülibb kaland áll előttem, mely valaha csak történt, mert az két fekete alak valószínűleg két varázsló, sőt bizonyára azok is, s abban a kocsiban valami elrablott hercegasszonyt visznek magokkal, nekem pedig szent kötelességem, hogy ezt az erőszakoskodást teljes erőmből megakadályozzam.

— No ez még a szélmalomknál is veszettebb lesz, — szólt Sancho, — hiszen nézze csak, uram, ez a kettő itt benediktinus barát, a hintó pedig valami uti társaságot visz. Hallgasson rám s gondolja meg nagyságod mit csinál, hogy az ördög valamikép ki ne játssza.

— Mondtam már, Sancho, — vizionozta Don Quijote, — keveset értesz a kalandokhoz, s azonnal meglátod, hogy minden úgy van, amint mondtam.

S alig ejtette ki e szavakat, azonnal előre rugtatott, s oda állt az út közepére, amerről a barátok jöttek, s mikor ezek már oly közel jutottak hozzá, hogy azt hihettem, hogy szavait hallhatják, fenhangon így kiáltott rájuk:

— Ördögös és erőszakos fajzat, bocsássátok rögtön szabadon e magas hercegnőket, kiket azon a hintón magatokkal hurcoltok: mert ha nem: legyetek elkészülve, hogy tüstént halál fiai lesztek gonosz tetteitek jogos büntetéseül!

A barátok visszarántották a kantárszárat, meglepődve Don Quijoténak mind alakjától, mind pedig szavaitól, mely utóbbiakra ekképen válaszoltak:

— Lovag úr, mi se ördögösek, se erőszakosak nem vagyunk, hanem Szent Benedek szerzetesei, kik megyünk a magunk útján, s nem tudjuk, hogy abban a hintóban vannak-e vagy se elrablott hercegnők.

— Mézes-mázos szavak engem el nem ámítanak, mert jól ismerlek, esküszgő csöcselék, — mondotta Don Quijote. Aztán egyéb választ be sem várva, megsarkantyúzta Rocinantét, s előre szegzett dárdával oly dühvel és féktelenséggel rontott az egyik barátira, hogy ha a szerzetes hirtelen le nem veti magát öszvéréről, bizonyára csunyául a földre lökik nyergéből, sőt talán halálra is sebesíti.

A másik barát, látván mi történt társával, bokáját belevágta jó öszvére oldalába s neki iramlott a mezőnek, a szélnél is gyorsabban.

Sancho Panza látta, hogy a barát a földre terült; könnyedén leugrott szamaráról, oda sietett a leterítetthez s azonnal fosztogatni kezdte ruháit. E pillanatban ott termett mellette a szerzetesek két szolgálóleánya, s ráívaltak, hogy meri az ő urokat vetköztetni? Sancho azt felelte, hogy őt ez törvényesen megilleti, zsákmányaképen azon csatának, melyben ura Don Quijote lett a győztes. A legények azonban, kik nem értettek tréfát, se pedig zsákmányról s csatáról tudni se akartak, látván egy-



szersmind, hogy Don Quijote jó messzire tovahaladt már s a hintóban ülökkel beszélget: neki estek Sanchonak, legyúrták a földre, s szakálát az utolsó szálíg kitépve, irgalmatlanul eldöngették s úgy hagyták a porban elterülve, hogy alig szuszogott.

Az egészen elrémiült, megfélemlített s halálra sápadt barát pedig hirtelen felkapott paripájára, s mihelyt a nyeregben ült, társa után iramodott, ki jó távolast megállt s onnan nézte-leste mire fordul a támadás? Most azonban be sem várva a megkezdődött esemény végét, tovább ügettek útiokon, s vetettek magokra annyi keresztet, mintha maga az ördög lett volna sarkukban.

Don Quijote pedig — amint már említettük — a hintóban ülő úrnővel ereszkedett beszédbe s így szóla hozzá:

— Szépséged,*) magas úrnő, egészen szabadon rendelkezhetik immár személyéről, mert elrablónak kevélységét a porba sújták hatalmas karjaim. S nehogy hosszszas gyötrelmedbe kerüljön szabadítód nevének megtudása: az én nevem Don Quijote de la Mancha, ki rabja vagyok a páratlan szépségű Dona Dulcinea del Tobosonak. S viszonzásául azon jótéteménynek, melyet véled tettem, magas asszonyom, nem kérek egyebet, csupán azt, menj el Tobosoba, köszönts névemben e drága hölgyet, s mondd el neki, mit cselekedtem megszabadításodért.

Mindazt, amit Don Quijote mondott, meghallotta a kocsi körül álló lovászok egyike, aki biscayai volt. Mikor látta, hogy a lovag nem szűnik meg a kocsi tovahaladását akadályozni, sőt azt követeli, forduljanak azonnal Toboso felé: oda lépett Don Quijotehoz s dárdáját megragadván, rossz spanyolsággal s még rosszabb biscayai kiejtéssel mondta:

— Menni, menni, lovag; különben Isten, aki teremtetted, ha kocsit nem menni hagyni, én megölsz tégedet, oly igaz, mint ahogy én biscayai lenni.

Don Quijote jól értette, mit akar mondani s egészen nyugodtan viszonozta:

*) A spanyol udvariasság, nőkkel szemben, a szépséged kifejezést (vuestra hermosura) is épp úgy használja megszólításként mint mi a nagyságod-at, méltóságod-at, stb. (Ford.)

— Ha lovag volnál, ami nem vagy, már megbüntettem volna vakmerőségedet és szemtelenségedet, szolgálkű teremtnény!

— Én nem lovag? — kiálta a biscayai, istenre esküszöm, te úgy hazudni, mint keresztyén! Dobja dárdát, húzza kardot, mindjárt meglátsz, ki fojtja vízbe macskát. Biscayai úr a földön, úr a tengeren, úr az ördögbennél is, s te csűf hazudni, ha mást mondani.

— „Tüstént meglátod,“ ahogy Agrages mondta,*) — viszonzta Don Quijote, s dárdáját a földre lökvén, kardját megragadta s pajzsát maga elé tartva, rárohant a biscayaaira, azzal a határozott szándékkal, hogy éltét veszi.

Amint a biscayai látta, hogyan ront rá, szeretett volna leszállani öszvéréről, mely afféle bérbevett s megbízhatatlan, silány állat volt; most azonban nem tehetett már egyebet, csak kardot rántott. De szerencséjére oly közel állt a hintóhoz, hogy onnan egy kocsivánkost hirtelen felragadhatott, mely pajzsul szolgálhatott, s így aztán oly hevesen csaptak össze rögtön, mint két halálos ellenség.

A többiek nagyon szerették volna megbékéltetni őket, de nem lehetett, mert a biscayai rosszul ejtett szavakkal azt mondta, ha nem engedik csatáját bevégezni, rakásra öli asszonyostul valamennyit, akik gátolják.

A hintóbeli úrnő, megijedve és elrémülten a látottaktól, megparancsolta kocsisának, álljon kissé félre, s így aztán távolabbról kísérte figyelemmel a kegyetlen tusát, melynek folytában a biscayai egy hatalmas vágást mért Don Quijote vállára a pajzs fölött, s a páncél védelme nélkül ketté is hasította volna derékig.

Don Quijote érzte a rettenetes vágás súlyát s fenhangon kiáltotta:

— Oh én szívem szerelme, Dulcinea, te a szépség virága! Jer a te lovagodnak segítségére, ki a te nagy

*) Agrages. Amadis de Gula unokatestvére minden kihívásra így felelt: „Ahora lo veredes“ — „mindjárt meglátod!“ Ez a mondása vissza-visszatér a lovagregényekben.

tökéletességét dicsőítésére ily rémítő viadalba bocsátkozott!

Ezt mondani, kardját még szorosabban megragadni, magát a pajzsával jól elfődni s a biscayaira rohanni, mind ez egyetlen pillanat műve volt, azzal az elhatározással egyben, hogy mindennek egyetlen kardcsapással akar véget vetni.

Viszont a biscayai is látva, hogyan tör rá amaz, s ámbár a nagy heveségből azt következtette, bátorsága is akkora lehet, el volt tökéelve, hogy ő sem enged semmit Don Quijoténak. Bevárta tehát, magát a kocsvánkossai jól elfődvé; de öszvérét se jobbra, se balra nem tudta fordítani, amely csupa kimerültségből, s nem is lévén hozzá szokva az ilyes sületlenségekhez, meg se tudott már moccani.

Don Quijote — amint említettük — magasra emelt karddal rontott neki, egyenesen azzal a szándékkal, hogy ketté vágja; a biscayai hasonlóképen emelt karddal, s a vánkossal fedezkedve várta a támadót; a körülállók pedig valamennyien félve és remegve lesték, mi vége lesz ezeknek a rémítő csapásoknak, melyekkel egymást fenyegetik.

A hintóbeli úrnő s a körülötte lévő nőcselédség ezer kegyes fogadalmat és ígéretet tettek Spanyolország minden szent képének és kápolnájának, ha Isten kimenti a lovászt s őket mindnyájokat ebből a rettenetes veszedelemből, melybe jutottak.

Hanem sajnos, e történet írója éppen e helyen és éppen e ponton szakasztja félbe e harcot, azt hozván fel mentségére, hogy Don Quijote hős tetteiről, az elmondottakon kívül, semmi egyébét nem talált feljegyezve. Azonban tagadhatlan igaz, hogy e munka folytatója semmikép se akarta elhinni, hogy ily nevezetes történet végkép feledésbe mehessen, valamint azt se, hogy a manchai bölcsek oly gondatlanok lettek volna, hogy levéltáraik- vagy íróasztalaikban ne tartogatnának valami jegyzeteket, mikben e hírneves lovagról történik megemlékezés. Amnyira meg volt erről győződve, hogy szentül hitte, végre majd csak ráakad mégis e mulattató történet befejezésére, ami hála a menny kedvező kegyelmé-

nek, csakugyan meg is történt azon módon, amint a második szakaszban elbeszéljük. *)

IX. FEJEZET.

Melyben a bátor biscayai s a hős manchainak rettenetes párbaja véget ér és befejezést nyer.

Történetünk első szakaszát éppen ott hagytuk el, midőn a bátor biscayai s a hírneves Don Quijote kivont és magasra emelt karddal oly rettenetes csapást szándékoztak egymásra mérni, hogy ha csakugyan lesujtanak, egymást legalább is ketté vágják, tetőtől talpig széthasítják s úgy ketté válnak, mint a gránátalma. S e magyérdekű történet ebben a kétséges pillanatban megszakadt és csonkán maradt, anélkül, hogy szerzője csak a legcsekélyebb utasítást adta volna is, hol lenne feltalálható, ami belőle még hiányzik.

Ez nagyon zokon esett énnekem, s az a tetszés, mellyel azt a keveset olvastam, visszátetszéssé vált bennem, ha elgondoltam mennyi fáradságba fog kerülni, míg azt a sokat megtalálhatom, ami — mézetem szerint — ez érdekes történethez még szükséges volt.

Lehetetlennek s a bevett jó szokással homlok-egyenest ellenkezőnek látszott, hogy ily jeles lovag mellett ne legyen ott valami tudós, ki soha nem látott hőstettei megírását magára vállalja, holott ilyenek nem volt híjával egyetlen egy kóbor lovag sem, aki csak valaha szerte kalandozott, sőt mindegyiknek okvetlenül volt egy vagy akár két tudósa, kik nemcsak hőstetteiket írták meg, hanem legjelentéktelenebb gondolataikat és apróságait is feljegyezték, még olyanokat is, amikről az ördög sem tudott; képzelhetetlen, hogy épp ily jeles lovaggal bánják a sors oly mostohán, hogy megvonja tőle azt, amiben egy Platir s egyéb hasonló is bővelkednek. Sehogyse akartam tehát el-

*) Cervantes eredetileg négy szakaszra akarta osztani Don Quijoteját; utóbb azonban, midőn a mű már teljesen megjelent, az egész csak két főrészből állott, s az első rész szakaszait elülről új fejezetszámok nem jelezték, s azoknak határát csakis az illető fejezet végén található megjegyzés tünteti fel. (Ford.)

hinni, hogy ily pompás történet oly hiányos és csonka maradhasson, s ezt a minden dolgokat elnyelő és el-emésztő idő konokságának róttam fel, mely ezt a történetet is rejtve tartja még vagy máris megsemmisítette.

Minthogy azonban lovagunk könyvei között olyan újabb művek is voltak, minők „A kigyógyított féltékenység” s a „Henares nymphái és pásztorai” ebből azt következtetem, hogy az ő története okvetlenül újabbkori, s ha talán nincs is még írásba foglalva, élnie kell még faluja s a környékebeli lakosság emlékezetében. E gondolat egészen felzaklatott s még élénkebb vágyra keltett, hogy kimerítő s alapos tudomást szerezzek magamnak a mi híres spanyolunk, Don Quijote de la Mancha egész életéről s csodatetteiről, ki valószínűs vezérfénye és tükre a manchai lovagoknak, s egyszersmind az első, aki a mi korunkban s e gonosz időkben a kóbor lovagság terheinek és fáradalmainak szentelte magát, hogy sérelmeket megtoroljon, özvegyeket gyámolítson, szüzeket oltalmazzon, nevezetesen olyanokat, kik kezökben lovagostorral s paripán ülve, hegyem-völgyön ölükben viszik szüzességüket, mert voltak régente olyan szüzek, akik, ha csak valami semmirekellő fickó, vagy valami szűrös és baltás paraszt vagy valami durva óriás erőszakot nem tett rajtuk, még nyolcvan éves korukban is, mely egész idő alatt egyetlen egy éjet sem töltöttek fedél alatt, oly érintetlenül szálltak alá sírjokba, mint tulajdon édesanyjok, aki őket e világra szülte.

Mondom tehát, hogy a mi bátor Don Quijoténk ezen és más hasonló okoknál fogva felejtethetlen és örökké tartó dicsőségre méltó; mire azonban én magam is számot tarthatok, kinek annyi munkámba és fáradságomba került, míg e kellemes történet befejezésére is ráakadhattam, bárha igenis jól tudom, hogyha az ég, a véletlen és a jó szerencse nem jönnek segítségemre, a világ mégis csak fosztva maradt volna attól az örömtől s élvezettől, mellyel most egy-két óráját eltöltheti az, ki e könyvet figyelmesen olvassa.

Ami pedig ezt a megtalálást illeti, az a következő módon történt:

Amint egyszer Toledoban az Alcanán (vásártér) lődörögtem, egy fiatal siheder lépett egy selyemkereskedőhöz s holmi régi papirokat és iratsomagokat kínált neki. Minthogy pedig én szenvedélyes olvasó vagyok, kész még az utcán fekvő papírdarabot is felvenni, ettől a természetes hajlamomtól ragadtatva, fogtam az iratok egyikét, melyeket a fiu árult, s amint belepillantottam, láttam, hogy az arabul van írva. Ezeket a betűket ismerem ugyan, de azért olvasni nem tudom. Körülnéztem tehát, nem látok-e valami arabul tudó morisco-t*), aki elolvasná. Nem volt nehéz ilyen tolmácsot találnom, mert volna ott még sokkal jobb és régibb nyelvre nézve is kapható**). A sors csakugyan küldött is azonnal egyet, s ez, midőn véle óhajtásomat közöltem s az irományt kezébe adtam, középen felnyitotta; de alig olvasott belőle valami keveset, máris mosolyra fakadt. Megkérdeztem, mit nevet; azt, felelte, hogy a könyv szélére írott jegyzeten mosolyog. Kértem, mondja el nekem is, mire ő, a nevetést abba nem hagyva, így szólt:

— Amint mondtam, a margóra az van írva: „A Dulcinea del Tobosonak, kiről e történetben annyiszor van szó, oly ügyes keze volt a disznóhús beszáására, hogy annál alkalmasabb egyetlen egy asszonynak se az egész Manchában.“

A Dulcinea del Toboso név említése kimondhatatlanul meglepett s kíváncsiságomat a legmagasabb fokra csigázta, mert az villant agyamom keresztül, vajjon ez az iromány nem Don Quijote történetét tartalmazza-e?

E gondolattól ösztönözve felkértem a moriscot, olvassa el az irat elejét; s midőm e kérésemet teljesítve s az arabot rögtönözve spanyolra fordította: cím gyanánt e szavakat olvasta: „Don Quijote de la Mancha története, írta Cide Hamete Benengeli, arab történetíró.“

Sok önuralomra volt szükségem, hogy el ne áruljam örömemet, mely e könyv címének hallatára áthatott;

*) Kikeresztelkedett mohamedán, mór. (Ford.)

**) Hihetőleg célzás a héber-zsidó nyelvre, melvet Cervantes az arabnál azért nevez jobbnak, minthogy az ó-testamentum is e nyelven van írva. (Ford.)

megelőztem a selyem-árust, s megvettem a fiú minden papírját fél réalért, holott ha esze van s tudja, mennyire szívesen fekszik az irományok bírhatása, — bízvást hat reálnál is többet kérhetett s nyerhetett volna érettök.

A moriscoval rögön a nagy templom keresztútja felé távoztam, s felszólítottam, fordítsa le nekem e papírokból spanyol nyelvre mindazt, ami Don Quijoteról szól, de minden hozzátoldás vagy kihagyás nélkül; megígértem, hogy megadom érte, amit kér.

Ő meglegedett fél mázsa mazsolával s két véka búzával, s megígérte, hogy lefordítja a lehető leghívebben s a legrövidebb idő alatt. Én pedig, részint azért, hogy a munkát megkönnyítsem, de meg azért is, mert a becses találmányt egyáltalában nem akartam kezemből kibocsátani: a moriscót saját lakásomra híttam, s ő aztán ott, nem sokkal több, mint másfél hónap alatt lefordította az egészet, úgy, amint alább következik.

Az első írásdarabban Don Quijote s a biscayai pár-baja a természethez egészen híven volt lerajzolva képen, hol az alakok éppen úgy állottak, mint a történet elbeszélte. Kardjaik magasra emelve, egyik a pajzzsal, másik a kocsvánkokkal fedezkedve, s a biscayai ösvére oly híven találva, hogy a bérlett minőségét egy nyíl-lövésnyiről fel lehetett rajta ismerni. A biscayai lábai alá ezek a szavak voltak írva: „Don Sancho de Azpeitia,” ami kétségtelenül nevét jelentette; Rocinante oly remekül volt rajzolva, oly hórihorgosnak és nekinyúltnak, oly vékonydongájúnak és véznának, oly kiálló kereszt-csonttal s oly szemmeláthatólag kehesnek, hogy a legelső tekintetre be kellett ismerni, mily helyes és mily találó vala Rocinantenak elnevezni. Tözsomszédságában Sancho Panza állt, szamarát kötőfékénél fogva, s az ő lábainál is egy aláírás ezen szavakkal: „Sancho Zancas;” ez pedig hihetőleg azért, mert amint a kép mutatta, hasa potrohos, termete kurta, lábai vékonyak valának, s nevét is azért tették össze Sancho (potroh) és Zancas (vékony v. pipaszárlábú)-ból, aminthogy néha a történet e kettős néven említi. Még néhány aprólékos részletet kellene felsorolnom; ezek azonban oly kevésbé jelentékenyek, hogy semmi fontosságuk nincs a történet

hű előadására nézve, mely semmi esetre sem lehet rossz, mihelyest igaz.

Ha mégis e történet igaz voltára nézve lehetne valami ellenvetést felhozni, legfőleg az, hogy arab írótól származik, e nemzetbelieknek pedig az az ismert tulajdonságuk, hogy igen hazugok. Mivel azonban irányunkban oly ellenséges érzellemmel viseltetnek, ez okon inkább az hihető, hogy valamit elhagyott, semmint az, hogy bármit is túlzott volna. Ezt annál fogva gondolom, mert amidőn tolla áradozhatott, sőt áradoznia kellett is volna e jeles lovag magasztalásában: ő ezt, úgy látszik, szándékosan mellőzte, ami mindenestre hiba, s még vétekebb indokból származhatik, holott a történetíróknak pontosaknak, igazaknak és mindenekfölött részrehajlatlanoknak kell és illő lenniök, s egyaránt helytelen, akár érdek, akár félelem, akár ellenszenv, akár rokonszenv miatt eltérnek az igazságtól, mely a történelem anyja, s mely utóbbi viszont az idők vetélytársa, az események letéteményese, a multak tanuja, a jelennek példája és mintaképe, s a jövődők figyelmeztetője. A mi elbeszélésünkben meg fogja találni a nyájas olvasó mindazt, amit csak követelni lehet valami mulattató történettől, s ha netalán egy vagy más jótuladonságnak mégis hijjával lenne, véleményem szerint ez sokkal inkább a bitang szerzőnek, semmint a tárgy fogyatékoságának hibája. A második szakasz tehát, a fordítás szerint, eképen kezdődik:

Midőn a bátor és felgerjedt viaskodók kivont, éles kardjaikat magasra emelve tartották, úgy látszott, hogy fenyegetések égre, földre és pokolra szól, oly rettenetes volt ingerültségük és ellenséges magoktartása.

Az első, ki a szörnyű csapást sújtotta, a felbőszült biscayai volt, ki vágását oly erővel s oly dühvel intézte, hogy ha a kard félre nem siklik útjában, ez az egyetlen csapás elég lett volna, hogy véget vessen hősünk vakmerő párbajának s egyszersmind valamennyi kalandnak. Azonban a kegyes végzet, mely őt nagyobb dolgokra kívánta fentartani, ellenfelének kardját úgy fordította, hogy bárha bal vállát találta is, egyéb kárt nem okozott, mint hogy ezt az egész oldalt lefegyverezte s útközben

magával sodorta a sisak nagy részét s a lovag félfülét, mikor aztán gyászos romokként omlottak a földre, szörnyen eltorzított képpel hagyva gazdájakat.

Irgalmas Isten! ki festhetné le egészen híven azt a felbőszülést, melyre a mi bátor manchaink szíve gerjedt, mikor látta, milyen rúttul bánnak el övele. Én csak annyit mondhatok, hogy nekikeseredésében újra felemelkedett a kengyelben, s kardját kétkézre fogván oly mérges csapást zuhantott alá teljes erővel a kocsivánkosra és a biscayai fejére, hogy ez a hatalmas védeszköz dacára is okvetetlen azt gondolhatta, bizonyosan valami hegy szakadt rá; a vér pedig nyomban dőlni kezdett orrán, száján és mind a két fülén. Megrendültében majdnem leesett öszvéréről, sőt le is esett volna, ha ennek nyakában meg nem fogózik. Előrehajlásakor mind a két lába kicsuszott a kengyelből, mire rögtön felkapta karjait; a szörnyű csapástól megrémült öszvér ekkor nekiiramlott a mezőnek, azonban egy pár ugrás után gazdástul a földre terült.

Don Quijote mindezt teljes nyugalommal szemlélte; mikor pedig látta, hogy leesett, leszállt lováról, nagy könnyeden amahoz sietett, s kardja hegyét a biscayainak egészen szeme bogarához tartva, azt követelte tőle, adja meg magát, máskülönben fejét veszi.

A biscayai annyira megzavarodott, hogy egy szó kevés, de annyit se tudott kiejteni, s Don Quijote vak dühétől csakugyan pórul is járhatott volna, ha a hintőbeli hölgyek, kik mind e percig halálos félelemmel nézték a párviadalt, oda nem rohannak hozzá s mennyre-földre nem kérik, legyen irgalmas és könyörületes s kegyelmezzon meg a lovász életének.

Don Quijote nagy komolysággal s méltósággal viszonozta:

— Meg lehetek győződve szép hölgyek, kész örömmel teljesítem kívánságokat, de csak azzal a feltétellel, ha ez a lovag megígéri, hogy elmegy Toboso falujába s magát az én nevemben a páratlan Dona Dulcineának bemutatja, hogy bájuk el véle tetszése szerint.

Az aggódó és vigasztalhatatlan hölgyek se nem tudakozódva bővebben Don Quijote kívánsága felől, se

nem kérdezve egy szóval se, ki az a Dulcinea, megigérték a lovász nevében mindent, hogy egy betűig megcselekszi, amit neki a lovag most parancsolt.

— Ez ígéret alapján nem bántom tehát, habár bizonyomra nagyon is megérdemelné.

X. FEJEZET.

Arról a kedélyes párbeszédről, melyet Don Quijote és fegyverhordozója, Sancho Panza folytattak.

Eközben Sancho Panza, kit a szerzetesek legényei tisztességesen elpáholtak, szintén talpraállt, s nagy érdeklődéssel kísérté urának, Don Quijoténak párbaját, teljes szívből kérve Istent, segítse győzelemre, hadd nyerjenek valami szigetet, melynek aztán kormányzójává tegye, mint egykor megígérte.

Mikor tehát látta, hogy a párbajnak vége van, s ura újra fel akar ülni Rocinanterára, odasietett hozzá a kengyelt tartani, de mielőtt az felült volna, Sancho térdre borúlt előtte, megragadta kezét s csókot ejtve rá, így szólott:

— Legyen tehát oly kegyes senor Don Quijote, én jó uram, s tegyen meg ama sziget kormányzójának, melyet e csatában elfoglalt; s legyen az akármekkora, érzek magamban annyi erőt, hogy csak oly jól el tudom majd kormányozni éni is, mint akárki más a világon, aki valaha sziget fölött uralkodott.

Don Quijote így felelt szavaira:

— Jegyezd meg magadnak Sancho barátom, hogy ez a kaland s az ehhez hasonló, nem olyan sziget-szerző kalandok, hanem csak olyas keresztútfélék, amelyekben nem kap az ember egyebet, legföljebb összezúzott fejet vagy levágott fület. De légy türelemmel, majd fordulnak elő még olyanok is, amik után téged nemcsak kormányzóvá, hanem még sokkal többé tehetlek.

Sancho ezt is nagyon szépen megköszönte, másodszor is megcsókolta ura kezét s páncélinge szegélyét, majd felsegítette Rocinanterára, maga pedig számarára ült s nyomban útnak eredt gazdája után, ki anélkül,

hogy többé csak egy szót intézne is a hintóban ülőkhöz, sebes ügetéssel tartott a közelben álló erdőnek.

Sancho utána kocogott, amint szamarától kitelt, de Rocinante oly gyorsan ügetett előre, hogy a fegyverhordozó látván teljes elmaradását, fenszóval kiáltott urára, álljon meg és ne siessen oly nagyon.

Don Quijote megtette, s Rocinante kantárán fogva mindaddig visszatartotta, míg fáradt fegyverhordozója végre odaérkezett s azonnal így szólt gazdájához:

— Azt gondolom, uram, nagyon jó lenne, ha valami templomba menekülnénk, mert ahogy nagyságod azzal az emberrel elbánt, akivel imént viaskodott, csakugyan nem lehetetlen, hogy hírt adnak róla a Santa-Hermandad-nak*), az pedig szépen lecsíp bennünket; akkor aztán, akár megesküdjem rá, tudom, hogy sok kínos verejtékcseppet izzadunk addig, míg a tömlőcből kiszabadulunk.

— Hagyd el, — felelte Don Quijote, — mert ugyan láttad vagy olvastad-e valaha, hogy kóbor lovag törvényszék elé került volna, követett legyen bár el akárhány homicidiumot (emberölést).

— Én semmiféle cidiumhoz sem értek, — viszonzta Sancho, — se ilyenekkel soha életemben nem törődtem; csak annyit tudok, hogy a Santa-Hermandad utánok szokott járni azoknak, kik a nyílt mezőn dulakodnak; más egyébbel én nem törődöm.

— Akkor ne félj, — mondta Don Quijote, — kimentenek én akár a káldeusok kezéből is, annál inkább a Santa-Hermandadéból. Hanem mondd csak igaz lelkedre: láttál-e valaha derekabb lovagot nálam az egész föld kerekiségén? Olvastál-e széphistóriában olyasvalakiről, ki hevesebben tudna támadni, szilárdabb lennie a kitarásban, ügyesebb a vagdalkozásban és biztosabb a földrelökésben, mint én?

— Hogy az igazat megvalljam — viszonzta Sancho, — Én bizony sohase olvastam semmiféle széphistóriát, mert se írni se olvasni nem tudok; hanem

*) Szó szerint: a szent-testvérség; eredetileg a castiliai városok szövetsége a nemesek ellen, utóbb Spanyolország rendőrsége, mely Ferdinánd és Izabella alatt szerveződött meg.

annyit merek állítani: bátrabb uralt teljes egész életében sohase szolgáltam nagyságodnál, s engedje a kegyelmes Isten, hogy ennek a vakmerőségnek ne adja soha úgy meg az árát, amint már említettem. Most pedig csak ara kérem nagyságodat, engedje, hogy sebet bekötözzem, mert füle ugyancsak vérzik, az én tarisznyámban pedig van tépés is, meg egy kevés fehérkenőcs.

— Mindezt bizvást nélkülözhetnők, — viszonzá Don Quijote, — ha el nem feledem, hogy egy üvegre valót készítek Fierabras*) balzsamából, melynek egy-két cseppjével sok időt és gyógyszert megkímélhetnénk.

— Micsoda üveg, miféle balzsam az? — kérdezte Sancho Panza.

— Az olyan balzsam, felelte Don Quijote — s pedig készítése módját könyv nélkül is tudom, hogy akinél az van, nincs annak a haláltól mit félnie, s nyugodt lehet, még ha halálra sebesítenének is. S azért, ha majd elkészítettem és neked átadom, s megtörténik, hogy valami csatában két külön darabbá vágták szét testemet, ami éppen nem ritkaság: ha te ezt látod, ne tégy semmi egyebet, mint vedd fel óvatosan és gyengéden testemnek azt a részét, mely a földre esett, s mielőtt a vér kihűlne, helyezd oda a másikhoz, mely a nyeregben maradt, de vigyázva, hogy a részek teljesen egymással illeszteszenek; adj be aztán rögtön ne többet csupán két kortyot az említett balzsamból, s majd meglátod, épebb leszek a legépebb almánál.

— Ha ez így van, — szólta Sancho, — akkor én szívesen lemondok a sziget ígért kormányzóságáról és minden szíves szolgálatom fejében egyebet se kívánok, csak e csodatévő balzsam receptjét adja nekem nagyságod, melynek egy uncijáért akárhol is megadnak két reált, s többre aztán nem is lesz szükségem, hogy tiszt-

*) A monda szerint óriás pogány király Alexandriában, aki birtokában tartotta annak a balzsamnak néhány csöpp maradványát, mellyel arimathiai József Krisztus tetemét bebalzsamozta. Olivier, Nagy Károly párja elragadta ezt tőle, a folyóba dobta, mire végkép legyőzte a pogány királyt és a kereszténységre térítette.

tességesen és gondtalanul megélhessek. Még csak azt az egyet szeretném tudni, nem kerül-e nagyom sokba a készítése?

— Nem egész három reálon három pintet lehet készíteni, — felelte Don Quijote.

— Isten irgalmazzon bűnös lelkenek! — kiáltott fel Sancho, — de hát mire vár akkor nagyságod, hogy rögtön el nem készíti és nem tanít meg reá engem is?

— Csak légy türellemmel barátom, — csitította Don Quijote, — nagyobb titokra is meg akarlak én téged még tanítani s nagyobb jótéteményekben is akarlak részesíteni. Most azonban lássunk a bekötéshez, mert fülem csakugyan sajgóbban fáj, mint magam is szeretném.

Sancho előszedte a tépést s a kenőcsöt a tarisznyából; mikor azonban Don Quijote meglátta, hogy sisakját milyen baj érte, majd az esze ment el miatta, s kezét kardjára bocsátva, szemeit pedig az ég felé emelve, e szavakat mondta:

— Esküszöm a nagy alkotóra, ki mindeneket teremtet, és a négy evangélistára, ahol legterjedelmesebben írnak, hogy olyan életet akarok élni, minőt a mantuai nagy őrgrof folytatott, midőn megesküdött, hogy megbosszúlja öccsének Balduinnak halálát. Ez az élet pedig abból állt, hogy terített asztalról mindaddig nem eszik, asszonyt nem ölel, s más egyéb dolgokból, mikre ugyan már nem emlékszem teljesen, de esküvésemben foglaltakul kívánom tekinteni: míg kemény bosszút nem állok azon, akitől e sérelmet szenvedem!

Hallván e szavakat Sancho, így felelt:

— Gondolja meg csak kegyelmesség, senior Don Quijote, ha az a lovag híven megteszi, amit nagyságod néki parancsolt, tudniillik elmegy az én kegyelmes asszonyom Dulcinea del Toboso elé, már akkor mindannak megfelelt, amivel tartozott, s újabb büntetésre nem méltó, hacsak megint újabb bünt el nem követ.

— Megjegyzésed helyes és szavad igaz volt, — felelte Don Quijote, — s én ezennel megsemmisítem eskümet, amennyiben ez újabb bosszúállást illeti; de ismétlem és megfogadom másodszor is, hogy olyan életet folytatok, milyenről szólottam, mindaddig, amíg

erőhatalommal egy éppoly jó sisakot el nem veszek valami lovagtól. S ne gondold Sancho, hogy ez talán szalmatűz; van nekem erre mézve mintaképem, akit utánzok, mert betűről-betűre hasonló történt Mambrin sisakjával, melyért Sacripantenak oly drága árat kellett fizetnie*).

— Vigye az ördög ezeket az esküdözéseket, jó uram, — felelt Sancho, — ezek csak az üdvösséget kockáztatják és a lelkiismeretet terhelik. Mert mondja csak, jó uram, ha példának okáért nagyon sokáig nem találkoznánk olyan emberrel, aki sisakot visel: mi történik akkor? Be kell-e teljesíteni ebben az esetben is az esküvést, mely annyi kellemetlenséget és kényelmetlenséget foglal magában, mint például, hogy öltözötten kell aludni, szabadég alatt háltni, sok mindenről lemondani, amilyen sanyargatásokat ama vén bolond örgróf fogadott meg esküjében, akit most nagyságod újra fel akar eleveníteni? Jól látja nagyságod, hogy ezeken az utakon itt nem fegyveres emberek járnak, hanem öszvérhajcsárok és fuvarosok, akik nemcsak hogy nem hordanak sisakot, hanem sisaknak hírét soha még az öregapjok se hallotta.

— Csalódló, — mondta Don Quijote, — majd meglátod, alig töltünk e keresztúton egy-két órát, s több fegyveressel fogunk találkozni, mint amennyi Albracára rontott, hogy a szép Angelikát hatalmokba kerítsék.**)

— Isten neki, legyen úgy, — felelte Sancho, — s én kérem az Istent, hogy minden jól sikerüljön és jöjjön el mentül előbb az az idő, mikor azt a szigetet megnyerjük, mely annyi fáradságomba kerül, hogy aztán nyugodtan meghalhassak.

— Mondtam már, Sancho, ezen egy cseppet se aggodjál: mert ha a szigetet nem találunk is megnyerni, ott van a dán királyság, vagy Sobradisa királysága, melyek oly nekedvalók, mint gyűrű az ujra, s minthogy ezek a szárazföldön fekszenek, annál jobban örülhetsz

*) Nem Sacripante, hanem Dardinel de Almonte esett el a Mambrin sisakja által sérthetetlen Rinaldo kezétől. (Ariosto, Orlando Furioso XVIII. ének.)

**) Bojardo szerint 2 millió tatár.

nekik. Azonban hagyjuk ezt a maga idejére, s nézd meg, van-e a tarisznyában valami, amiből falatozhassunk, mert aztán rögtön indulunk valamely várat keresni, ahol a következő éjet tölthetjük s elkészítsük az említett balzsamot, mert istenemre mondom néked, csakugyan nagyon fáj a fülem.

— Van itt nálam egy vereshagyma, egy darabka sajt s nem tudom hány darab kenyér, — szolt Sancho; ez azonban mind nem olyan eledel, hogy vele meg mernék kínálni ilyen memes lovagot, mint nagyságod.

— Milyen téves gondolkozás! — felelte Do Quijote; tudd meg, Sancho, hogy a kóbor lovagnak dicsőség az, ha egy hónapig egy falatot sem eszik, ha pedig eszik, lehet az bármi, ami éppen keze ügyébe esik; minderről meg fogsz győződni, ha majd annyi lovagregényt elolvastál, mint én. Ez, az igaz, igen sok volt, s mégsem találtam egyetlen egyben is említést arról, hogy a kóbor lovagok ettek volna, hacsak a véletlen úgy nem hozta magával, hogy valami pompás díszlakománál, melyet tiszteletökre rendeztek; máskülönben úgy éltek, mint a virágok. S habár magától érthető, hogy élelem nélkül, s egyéb természetes szükség betöltése nélkül nem tudtak meglenni, mert utóvégre ők is csak olyan emberek voltak, mint mi: másrésről nem szabad feledni, hogy életök legnagyobb részét erdőkön és pusztaságokon való vándorlásban töltvén, — mégpedig szakács nélkül, — az ő szokott eledelök kétségtelenül oly egyszerű táplálékból állt, milyent te ajánlottál. Így tehát Sancho barátom, ne aggasszon az téged, hogy nekem mi izlik, s mi nem; és ne akarj te behozni új szokásokat, se ne akard kiemelni sarkaiból a kóbor lovagságot.

— Bocsásson meg, uram, — mondta Sancho, — hanem mivelhogy én, amint előbb már mondtam is, se írni, se olvasni nem tudok, úgy azt se tudom, nem vétek-e egyben-másban a lovagrend szabályai ellen; mától fogva mindenféle aszalt gyümölccsel megtöltöm majd tarisznyámat nagyságod számára, aki lovag, magam számára pedig, aki nem vagyok az, majd zsírosabb és táplálóbb elegekkel fogom telerakni.

— Nem azt mondom én Sancho, — viszonzotta Don Quijote, — hogy a lovag kötelezve van mást sem enni, mint olyas gyümölcsöket, melyeket említesz, csak azt mondom, hogy tápláléka rendesen ilyenekből s más egyéb füvekből szokott állani, miket a mezőkön talált s megismert s miket én is hasonlóképen ismerek.

— Bizony szép dolog ezeket a füveket ismerni, — felelte Sancho, — mert ha nem csalódom, gyakran rászorulunk mi még erre a tudományra.

Sancho ekkor előszedte mind, ami előbbi szavai szerint tarisznyájában volt, s aztán a legszebb egyetértésben és barátságos megegyezéssel falatoztak. Minthogy azonban helyet szerettek volna találni, hol az éjt tölthessék: csakhamar bevégezték szegényes vacsorájukat, mire rögtön lóra ültek és sietve útnak eredtek, hogy valami helységet találhassanak, még mielőtt beestelednék. De a nap letűnt már, s vele együtt reménységek is, hogy óhajításuk tárgyát elérhessék, mikor egyszerre néhány gunyhó merült fel szemeik előtt, valami kecskepásztor-tanyák, s menten abban állapodtak meg, hogy itt maradnak éjszakára. S amily kedvtelenné tette Sanchot, hogy helységre nem akadtak, gazdája éppúgy örült neki, hogy szabad ég alatt hálhat, mert valahányszor ez történt vele, mindig olybá vette, mint lovaglété újabb meg újabb tanubizonyosságát.

XI. FEJEZET.

Mi történt Don Quijoteval a kecskepásztorok között.

A kecskepásztorok igen szívesen fogadták az érkezteket; Sancho pedig, miután Rocinantenak s a maga barmának olyan jó helyet csinált, amilyent éppen lehetett: elindult a szag után, mely holmi kecskehús-féléből párolgott, ami egy bográcsban a tűz felett pörkölődött. S habár nagyon szeretett volna rögtön próbát tenni, vajjon a hús oly állapotban van-e már, hogy a bográcsból a gyomorba vándorolhasson: ezen szándékával mégis felhagyott, minthogy a kecskepásztorok a bográcsot levették a tűzről, s egy pár báránybőrt terítvén a földre, a mezei asztal egyszeriben rendben volt, mire a két ven-

déget is megkínálták, hogy tartsanak velök. A körbe terített bőrökre leültek hatan, ahányan e karárhoz tartoztak, miután előbb parasztos udvariassággal meguralták Don Quijotét, foglaljon helyet egy vödörön, melyet szájjal lefelé a földre állítottak. Don Quijote leült, Sancho pedig állva maradt, hogy a szarvból készült kupát kezéhez szolgáltassa.

Ura, látván, hogy talpon áll, így szólt hozzá:

— Hogy meggyőződjél, Sancho, mennyi jó van a kóbor lovagságban, s hogy mindazok, kik ebben bármimű szolgálatait teljesítenek, mily közel vannak hozzá, hogy a világ tiszteletét és becsületét rövid idő alatt elnyerjék: kívánom, hogy itt mellettem, s e jó emberek társaságában foglalj te is helyet, mintha egészen egy rangban állnál saját magammal, állásomnál fogva uraddal és parancsolóddal; egyél az én tálamból, s igyál abból, amiből én iszom, mert a kóbor lovagságról ugyanazt lehet mondani, mit a szerelemről, hogy az emberek közt nem tesz különbséget.

— Alásan köszönöm, — mondta Sancho, — de szó, ami szó, már ami engem illet, csak legyen mit a számba tennem, eszem én olyan jóízűt, de talán még jobbat is állva és egyedül, mint ha akár a császár oldalán ülnék. Sőt az igazat megvallva, ha lekuporodhatom valami félre-sarokba, ahol senki se néz a számba, mit hogyan nyelek: sokkal jobban esik ott a falat, még ha másom nem volna is kenyérnél meg hagymánál, mint akár a pulykapecsenye idegen asztalnál, ahol az embernek lassan kell ennie, ritkán inni, száját sokszor letörülni, ahol az embernek se tüsszenteni, se köhögni nem szabad, még ha rá jön is, sem más ilyes dolgot cselekedni, amit pedig a magányosságban soha senki meg nem orrol. Azért hát azt a nagy kitüntetést, amivel nagyságod meg akar tisztelni, — mert hát én is a kóbor lovagság szolgálatában állok s hozzá tartozom, mint kegyelmesség fedgyverhordozója, — legyen szives más valamire változtatni, minek több hasznát látom, mert erről a megtiszteltetésről, ámbátor olybá veszem, mintha csakugyan megkaptam volna, ezennel lemondok mostantól fogva holtom napjáig.

— Mindazáltal csak ülj le, mert aki magát megalázza, fölmagasztaltatik, — mondta Don Quijote, s karon ragadva, erővel odaültette maga mellé.

A pásztorok egy árva szót sem értettek abból, amit előttük most lovagokról, fegyverhordókról összehadartak, s nem tehettek jobbat, mint ettek és halgattak, s álmélkodva néztek vendégeikre, akik nagy illedelmeskedéssel és élvezettel nyelték az ökölnyi darabokat. Mikor a hús elfogyott, a báránybőrre nagy rakás tört makkot öntöttek s egyszersmind egy fél sajtot tettek le, mely keményebb volt, mint a vakolat. E közben a szarvnak se volt nyugta, hanem mint a vödör majd teli, majd üresen kézről-kézre járt, úgyhogy az estebédre szánt két tömlő közül az egyik könnyű szerrel csakhamar kiürült.

Mikor Don Quijote jóllakott már, fogott egy marék makkot, s figyelmesen nézegetve egy darabig, ily szavakra nyitotta ajkait:

— Boldog idők és szerencsés századok, melyeket a régiek méltán aranykornak neveztenek, de nem azért, mintha azokban az arany, mely a mi vaskorunkban oly nagy tiszteletben részesül, talán úton-útfélen hevert volna, hanem azért, mert akik akkor éltek, az „enyim“ s „tied“ között nem tettek még különbséget. Ama szent időkben minden közös volt; hogy az ember rendes táplálékát megszerezhesse, mást se tett, csak kezét nyújtotta ki, leszedve a terebélyes tölgyekről, melyek bőkezűen kínálták édes és izletes gyümölcsüket. A tiszta források és csörgő patakok dúsgazdag bőséggel nyújtották zamatos és kristálytisztá vizöket. Sziklahasadékokban s faodukban alapították meg köztársaságukat a szorgos-gondos méhecskék s bármely kéznek egészen ingyen szolgáltak legédesebb munkájok bőséges termésével. A hatalmas paratölgyek önmaguktól hámlították le minden külső kényszer nélkül, csupa jószántukból, széles és könnyed kérgüket, melyekből faragatlan cölöpökre alkalmazott házfedelet készítettek az emberek, legfőlebb azért, hogy magokat a levegőégnek minden zordonsága ellen védelmezzék. Békesség volt akkor mindenütt, mindenütt barátság, mindenütt egyetértés; meg a görbe szántóvas nehézkes csoroszlyája sem me-

részkedett szaggatni és hasogatni ösanyáknak kegyteljes bensejét, mely minden erőszak nélkül, maga jószántából nyújtá termékeny és tág öléből mindazt, mivel a kori gyermekeit táplálhatta, fenntarthatta és megörvendeztethette. Akkor az ártatlanság és bájos pásztor-leányság hegyen-völgyön kibontott hajfürtökkel andalogtak, s csak annyiban ruházkodtak, amennyi éppen szükség vala, hogy szemérmesen elfedjék azt, mit a szemérmesség minden korban el akart és el akar leplezni. Nem viseltek olyan piperét, amelyet mai napság szokás viselni, s amit Tirus bársonya és az oly sokféle módon megkínzott seelyem oly méregdrágává tesz; hanem zöld galyakból és repkénnyel átfont néhány levélből állt minden ékességök, ami őket éppúgy díszítette s emelte, hogy nálok mai udvarhölgyeink se szebbek, dacára mindazon keresett és újszerű találmány segédeszközének, mire az újabb nemzedéket a hiú tetszeniakarás cábitotta. Akkor a szerelem a szívben egyszerűen és természetesen nyilatkozott, ugyanoly módon és alakban, amilyenben fogamzék, s nem keresett cikornyás szóvirágokat, hogy általok kedvesebbé legyen. Ámítás, csalfaság nem vegyültek az igazságba és őszinteségbe. Az igazság saját határain belül maradt, anélkül, hogy akár a kegy, akár az érdek, — melyek mai napság oly gyakran megrontják, megzavarják és üldözik, — háborítani vagy sérteni merészelték volna. Az önkényeskedés se foglalta még el a bíró értelmét, mert akkor egyáltalában nem volt aki ítéljen, sem akit ítéljenek. A szemérmes hajadon — mint már említettem — magányosan, egyedül járt szerte, amerre kedve tartotta, mit sem félve idegen erőszak és bűnös gerjedelem fenyegetésétől, hanem tulajdon akarata és tetszése szerint történt meghódolása. Míg most, e mi gyűlölésre méltó századainkban, egyetlenegy sincs bátorságban, rejtse vagy zárja egy újabb, a krétaihoz hasonló labirint: a szerelem ragálya, átkos törekvés mohóságával, a hasadékokon vagy a levegőn keresztül behat még oda is, s minden óvatosság ellenére elejti áldozatát. Az idők folytában s a gonoszság növekedtével éppen ezen biztosság érdekében támadt a kóbor lovagrend, hogy védje a hajadonokat, óvja az özvegyeket s keljen segítségökre

az árváknak és szükségben szenvedőknek. E renchez tartozom én is, kecskepásztor testvéreim, kiknek ezennel hálát mondok a szives fogadásért és ellátásért, melyben engem fegyverhordozómmal részesítettetek: mert ámbár a természet törvénye szerint minden élő lélek tartozó kötelessége, hogy a kóbor lovagnak kedvezzen, mindazonáltal elgondolva, hogy ti e kötelezettség tudta és ismerete nélkül is befogadtatok és megvendégeltetek engemet: illő, hogy én a lehető legjobb akarattal háláljam meg a tetteket.

Ezt az egész hosszú beszédet (melytől bízvást megkímélhette volna magát) a mi lovagunk annak folytán tartá, minthogy az eléje öntött makk az aranykort juttatta eszébe, s így lelkesült fel arra, hogy a kecskepásztorok előtt ezt az elmefuttatást tartsa, kik egyetlen kukkot se válaszolva az egészre, kábultan és álmélkodva halgatták. Maga Sancho is hallgatott, és ette a makkot, és gyakran el-ellátogatott a második tömlőhöz, melyet, hogy a bor fris maradjon benne, odaakasztottak egy paratólgyre.

Don Quijote beszéde tovább tartott, mint a vacsora; annak végeztével az egyik kecskepásztor így szólott:

— Hogy nagyságod, kóbor lovag úr, még inkább meggyőződhessek, mily szives örömmel fogadtuk: mulattatására és felvidítésére még azt is megteesszük, hogy egyik társunkat, kinek nemsokára itt kell már lennie, megdanoltatjuk. Igen eszes, de nagyon szerelmes fickó az, ki még írni és olvasni is tud, s olyan citerás, hogy jobbat már kívánni se lehet.

S alig mondta ki ezt a kecskepásztor, midőn füleiket citera-hang üté meg, s nemsokára a pengető maga is odaérkezett, egy húsz-huszonkétéves legény, igen csinos ábrázatú. Társai kérdezők tőle, vacsorált-e már, s midőn igennel válaszolt, amaz, ki előbb az ajánlatot tette, így szólott:

— Akkor hát, Antonio, megteheted nekünk azt a szivességet s danolsz nekünk, hogy ez a mi vendég urunk lássa, van ám a hegyeken és erdőkben is olyan, aki ért a muzsikához. Kérlek is szépen, ülj le és dalold el nekünk azt a szerelmes románcodat, melyet nagybátyád, az



alafás*) szerzett számodra s mely a faluban annyira megtetszett mindenkinek.

— Szives örömmel, — felelte a legény, s nem is kéretve magát tovább, leült egy kivágott tölgyfatönkre, felhangolta citeráját, s kevés várakozás mulva igen kellemes előadással dalba kezdett ilyenénképen:

Jól tudom, szeretsz, Olalla,
Bárha egy szavad se mondta,
Még szemed se, a szerelmes
Lányok, ifjak néma nyelve.

Ámde tudva, mily okos vagy,
Semmi kétség, hogy szeretsz te,
Mert kinek szívét megértik,
Nem lehet boldogtalanná.

Bár igaz, hogy a jelekből
Néha majd azt kelle hinnem,
Szived ércből van, Olalla,
S hattyukebled sziklaszírtból.

Ámde még tartózkodásod
És hidegséged között is
Megmutatja néha-néha
A remény ruhája szélét.

És mohón kap e csalétken
Hű bizalmam, mely sohasem lesz
Sem nagyobbá, sem kisebbé,
Mondj, avagy ne mondj tiednek.

Ha szerelmet kegyből adnak:
Azt itélem én szivedből,
Hogy reményem vége, mégis
Az lesz, amit én kívánok.

Hogyha meg szolgálatokkal
Nyerhetünk szívet magunknak:
Tettem én is érted annyit,
Hogy remélhetek jutalmat.

Mert ha jól reá vigyáztál,
Láthatád többször s nem egyszer:
Még hétfőn is abba jártam,
Mi vasárnap ékesített.

*) A spanyolban „el beneficiado“ valami papi javadalomnak élvezője. (Ford.)

A csínosság s a szerelmes
Egy s azon nyomon haladnak:
Mindig azt akartam én is.
Hogy csinosnak láss te engem.

Mit se szólok most a táncról,
S a neked hozott zenéről,
Melyet este és az első
Kakasszókor zengni hallál.

S a magasztalást se számítsd.
Mellyel szépséged dicsértem.
S amelyért, habár igaz volt,
Annyi lány lett rám boszussá.

Egyszer is dicsértelek.
S Berrocal Teréza így szólt:
„Van, ki angyalként imádja
Kedvesét, pedig majom.

Annyi rajt a sok köszöntő
És a felrakott hamis haj.
És az ál kecs, hogy kijátssza
A szerelmet ő magát is.”

Meghazudtolám, boszús lett;
Bátyja jött helyette aztán.
És kihítt; tudom mi történt.
Hogy mit tettem én, s hogy ő mit.

Nem szeretlek én csak így-úgy.
Nem kerülgetlek, követlek.
Hogy vadházasságra lépjünk:
Más az, amit én kívánok.

Van az egyháznak kötése.
Selyem annak a fonása,
Hajts nyakad, jer, ez igába,
Majd meglát'd, hogy hajtom én is.

Mert ha nem jössz: arra mondom.
Aminél nincs semmi szentebb:
Sohse m'ék ki e hegyekből,
Vagy kapucinusnak állok.

A kecskepásztor ezzel végét szakasztotta a dálnak,
s habár Don Quijote kérte, énekeljen még valamit:
Sancho Panza ellent mondott, mert ő már jobb szeretett
volna aludni, mint éneket hallgatni. Ennek folytán így
szólott urához:

— Jó lenne, ha nagyságod meggondolná, milyen hely az, hol a mai éjszakát töltjük: mert az a munka, amiben ezek a jó emberek egész nap fáradoznak, nem igen egyez ám meg azzal, hogy az éjszakát danolással töltsék.

— Értlek, Sancho, — felelte Don Quijote, — s igen jól belátom, hogy az a gyakori tömlő-látogatás az alvást sokkal kívánatosabbá teszi a zenénél.

— Mindnyájunknak igen jól esett, áldassék érte a kegyes isten, — mondta Sancho.

— Nem tagadom, — felelt Don Quijote, — ám tehát tedd magad kényelembe ott, ahol akarod, de az ilyen magamféle emberhez jobban illik a virrasztás, mint az alvás; előbb azonban igen jó lesz, ha újra bekötöd ezt a fülemet, mely sokkal jobban sajog, mint kellene.

Sancho úgy tett, amint parancsolta; az egyik kecskepásztor pedig látván a sebet, azzal vigasztalta, ne aggódjék a lovag semmit, ad ő olyan orvosságot, mi a legrovidebb idő alatt begyógyítja. S ezzel az ott bőven tenyésző rozmarin-bokrok egyikéről egy kis marék levelet leszakasztott, jól összerágta s valami kevés sóval összekevervén rátapasztotta a lovag fülére s jó erősen oda kötötte, határozottan állítván, hogy ennél semmi egyéb orvosságra nem lesz szüksége; ami csakugyan igaz is volt.

XII. FEJEZET.

Mit beszél el az egyik kecskepásztor Don Quijoténak s a többieknek.

Eközben egy másik fiatal legény érkezett a tanyára, azok közül való, akik társaik számára eleséget szoktak hozni a faluból.

— Tudjátok-e pajtások, — kérdezte ez — mi történt a faluban?

— Hogyan tudhatnók mi? — viszonzta ezek egyike.

— Tudjátok meg tehát, — folytatta a legény — hogy ma reggel az a híres, tudós pásztor, Grisóstomo meghalálozott, s az a híre, hogy halálát szerelme okozta,

melyre a gazdag Guillermo leánya, az az ármányos Marcela gerjesztette, aki pásztorleánynak öltözve barangol ezen a vidéken.

— Mit nem mondasz! Marcela? — kérdezte az egyik.

— Az ám, — felelte a kecskepásztor — s ami legnevezetesebb az egészben: végrendeletében meghagyta, ott temessék el a mezőn, mint valami mórt, még pedig éppen annak a szirtnek lábánál, ahol a paratölgyről nevezett forrás buzog, mert az a hire (s azt mondják, tőle magától hallották) ott látta meg Marcelát legelőszőr. Rendelt még sok egyéb ilyest is, amikről azonban a falubéli papság azt mondja, hogy nem lehet s nem is szabad beteljesíteni, mert pogányosak. Erre aztán nagy barátja, a tudós Ambrosio, ki vele együtt szintén pásztorruhát öltött, azt felelte, hogy bizony be kell tölteni mind egy pontig, amit Grisóstomo rendelt, s most az egész falu mind csak erről beszél; hanem — amint hírlík — utóljára is csak az fog történni, amit Ambrosio és a többi pásztortársak akarnak, s holnap eljönnek és nagy pompával eltemetik oda, ahová mondtam. Részemről úgy gondolom, ezt igen érdemes lesz látni; én legalább elmegyek nézőnek, még ha tudnám is, hogy egész nap oda maradok.

— Mink is valamennyien! — szoltak a kecskepásztorok — vessünk sorsot, ki maradjon idehaza mindnyájunk kecskéit őrzeni.

— Okos beszéd, Pedro, — szolt erre az egyik — de a sorsvetés felesleges fáradság lenne, mert én itt maradok a többiek helyett. Ezt azonban ne tulajdonítsatok valami nagy érdemnek, vagy annak, hogy én talán nem vagyok olyan kíváncsi; hanem az a tüske nem hágy gyalogolnom, mely a minap lábamba ment.

— Azért ezt is szívesen köszönjük, — mondta Pedro.

Don Quijote most azt a kérést intézte Pedrohoz, mondaná meg, ki volt az a megholt pásztor, s ki ez a pásztorleány? Mire Pedro azt válaszolta, ő csak annyit tud felőle, hogy a megboldogult gazdag nemes ifjú volt, ezen hegység egyik szomszéd falujából, ki számos éven keresztül ott tanulóskodott Salamancában, pályája végeztével aztán visszatér felujába s a hir igen bölcs és

olvasott embernek állította. Legfőképp azt csodálták benne, mily nagy jártassága van a csillagokról szóló tudományban, s mindabban, ami az égen a nappal és holddal történik, mert mindig egész pontossággal meg tudta jövedőlni ezeknek krisiséit.

— Eklipsiséit, barátom, nem krisiséit — mondta Don Quijote, mert így fejezik ki azt, mikor ez a két fő világító test elsötétül.

Pedro azonban mitse törődve az ilyes apróságokkal, így folytatta elbeszélését:

— Hasonlóképpen azt is meg tudta jósolni előre, mikor lesz az esztendő gazdag vagy esetlen.

— Esőtlen, barátom, így kell mondani — szólt közbe Don Quijote:

— Esőtlen vagy esetlen, — vizonozta Pedro — az egyre megy. Amint mondtam, azáltal, amit ő megjövendölt, atyja és barátai, kik szavainak hitelt adtak, nagyon meggazdagodtak, mert úgy cselekedtek, amint nékik tanácsolta. „Ebben az esztendőben — mondá — árpát vessetek, ne buzát; ebben ismét borsót vethettek, de árpát ne: a most ránk fordulóban gazdag olajermés lesz, míg a három következőben nem sajtolnak egyetlen egy csöppet sem.“

— Ezt a tudományt astrologiának nevezik — szólt Don Quijote.

— Én nem tudom minek nevezik — vizonozta Pedro, de azt tudom, hogy ő mindehhez értett s még más egyéhez is. Elég a hozzá, alig mult el néhány hónap, mióta Salamancából haza jött, egyszer csak felöltözött pásztornak báránybőr ruhába, kampós botot vett a kezébe, azt a bő gunyát meg, amit tanuló korában viselt, félre lökte.

Nagy barátja, az a másik, kit Ambrosionak hívnak, s aki tanulótársa volt, hasonlóképpen páasztornak öltözött. Elfeledtem mondani, hogy a megboldogult Grisóstomo igen nagy mester volt a versírásban, úgy hogy urunk születésének ünnepére ő szerzette a villancico-kat, *) valamint az autokat **) is úrnapijára, melyeket a falusi fiatalság aztán előadott, s minden ember rámondta: ez

*) Karácsonyi énekek. (F.)

**) Szent tárgy szindarabok. (F.)

már tökéletes! Mikor a falu népe látta, hogy két ilyen tudós férfiú — se teszi, se veszi — egyszer csak pásztor-nak öltözik: mindenkit csodálkozás fogott el, s nem tudták sehogy kitalálni, mi indíthatta őket arra, hogy ilyen bőrbe bujjanak. E tájt halt meg éppen a mi Grisóstomonk atyja is, kitől a fiú igen szép birtokot örökölt, sok ingóságot, meg fekvőséget, nemkülönben lábas és igás jószágot, valamint nagy summa pénzt is. Az egész vagyonba nem volt senkinek beleszólása; de a fiatal-ember érdemes is volt rá, mert nálánál jobb lélek már nem lehet, becsülettudó és szives minden jó emberhez s ábrázata olyan szép volt, mint az isten-áldás. Utóbb azonban kitudódott, hogy egyesegyedül azért cserélt ruhát, hogy itt a pusztaságon Marcela után járhasson, azután a pásztorleány után, kit legényünk az imént említett s akibe szegény Grisóstomo halálosan beleszeretett. De azt is meg akarom most már mondani, mert szükséged tudni, hogy kicsoda ez a leányka; talán, de nemcsak talán, hanem csakugyan nem hallott ilyet még soha teljes életében nagyságod, ha vénebb volna is sarnánál. *)

— Mondd Sáránál, — javította ki Don Quijote, aki nem szenvedhette, hogy a kecskepásztor egyre elcsavarja a szavakat.

— Nos, a sarna is elég vén, — viszonozta a pásztor — de ha nagyságod minden lépten-nyomon félbeszakasztja szavaimat, esztendeig se érünk végire.

— Bocsáss meg, barátom, — mondta Don Quijote — csak azért mondtam, mert a sarna és Sára közt igen nagy a különbség. Egyébiránt igen jól feleltél, mert a rüh csakugyan idősebb Sáránál; folytasd a történetet s én egyetlen egyszer sem foglak többé félbeszakasztani.

— Mondom tehát, kedves lelkem uram, — folytatta a kecskepásztor — volt ami falunkban egy földműves, még Gristóstomo atyjánál is gazdagabb, akit Guillermonak

*) Ezen szójáték teljesen lefordíthatatlan. A kecskepásztor szándékosan sarna-t mond, mi annyit tesz: rüh; spanyol pórias közmondás a nagy öregségről: „ser mas viejo que la sarna,” vénebb a rühnél; nálunk magyaroknál ilyenforma az: „vénebb, mint az ország útja,” mi azonban itt természetesen nem volt alkalmazható. (Ford.)

hívtak s akinek isten a sok és nagy gazdagság mellett egy leányt is adott. Azonban ennek születése alkalmával meghalt az anyja, a legderekből asszony ezen az egész vidéken. Arca — mintha most is látnám — olyan volt, mintha egyik oldalán a nap, másikon a hold tündökölnék, mindenek fölött pedig a szegények jóltevője és pártfogója, amiért hiszem is, hogy lelke ott örvendezik már Isten színe előtt a mennyországban. Jó felesége után bújában meghalt az ura, Guillermo is, s gazdag, de kiskorú leányát, Marcelát, egyik bátyja gondjára bízta, ki falunkban pap volt és alafás. A leány oly gyöngyalakká fejlődött, hogy mindig az anyja jutott róla eszünkbe, aki maga is híres szépség volt; hanem azért mindenki azt tartotta, leánya szebb még az anyjánál is. Így lőn, hogy amikor tizennégy-tizenöt éves korát elérte, senki se nézhetett rá anélkül, hogy Istent ne áldja, ki ilyen széppé teremtetett; alig volt legény, aki bolondulásig bele ne szeretett volna. Nagybátyja őrizte is kegyetlenül s úgy vigyázott rá, mint a szemme világára, de azért szépségének nagy messze földön híre futott, s mind ez, mind meg a nagy gazdagság ide terelte nemcsak a mi falunkból, hanem az egész környékből, sok mértföldnyiről a legelőkelőbb fiakat, akik a leánykéréssel nem hagytak békét a nagybátyjának, hanem majd kéréssel, majd követeléssel szünet nélkül ostromolták. Azonban az öreg, ki, amint illik is, jó keresztyén volt, habár kész lett volna Marcelát azonnal férjhez adni, mihelyst ez a kellő kort elérte, mindazáltal kényszeríteni nem akarta, de nem is törődött semmit a nyereséggel, haszonnal, ami az ő malmára az hajtott volna, ha a leány férjhez menésének elhalasztásával mentül tovább ő gazdálkodik Marcela vagyonán. Dicsérték is érte a jólelkű papot faluszerzte. S pedig tudja, nagyságos kóbor lovag ur, az ilyen apró helyeken mindent nyelvhegyre vesznek, s az embert igen könnyen szólják-szapulják; s legyen meggyőződve róla, amint megvagyok győződve én is: rendkívül derék embernek kell az olyan papnak lenni, aki el tudja érni azt, kivált faluhelyen, hogy jó hírben álljon hívei előtt.

— Nagyon igaz, — jegyezte meg Don Quijote — s csak folytasd tovább, mert az elbeszélés igen érdekes, te pedig, derék Pedro, nagyon jól tudod előadni.

— Csak az úrnak tessék, amit cselekszem, egyebet sem kívánok. Ami tehát a többit illeti, tudni kell, hogy bárha a nagybátyja a jelentkező számos kérőt mind bemutatta unokahúgának, s mindegyiknek jó tulajdonságait pontról-pontra elsorolta, kérve a leányt, hogy tetszése szerint válasszon és menjen férjhez: Marcela so-hase felelt egyebet, minthogy most még nincs szándéka férjhez menni, sokkal fiatalabb is, semhogy elég ügyes volna a házasság kötelességeiben. Mentegetőzése folytán, amikben lehetett is valami igaz, a nagybátyja felhagyott további sürgetésével s várt, hadd legyen a leány pár esztendővel öregebb, mikor aztán majd hajlandó lesz saját tetszése szerint való hitvestársat választani. Azt tartotta, s igen helyesen, nem jó, ha a szülék gyermeiket ezek akarata ellen kényszerítik. Hanem íme, ki hitte, ki gondolta volna: a szépséges Marcela egyszer csak beállt pásztorleánynak, s nem hallgatva sem nagybátyjára, sem a többi falubeliekre, kik erről le akarták beszélni: kijárt a mezőre a falusi pásztorleányokkal és tulajdon juhnyáját őrizte. Mikor aztán így nyilvánosan megjelent s szépségét mindenki megláthatta: mit tudom én, hány gazdag ifjú, nemes, földmivelő öltözött ugyanoly ruhába, mint Grisóstomo, s tüskön-bokron nyomába jártak mindenütt. Ezek között az egyik — amint már említettük — a megboldogult volt, ki nemcsak szerette, hanem valósággal imádta. Azonban nem szabad azt hinni, hogy miután Marcela ezt a szabad és csapongó életmódot választotta, talán legtávolabbról is jelét adta volna olyasminek, ami által tisztességes hírét-nevét kétségbe vonhassák; sőt inkább oly nagy éberséggel vigyáz becsületére, hogy mindazok közül, akik körülötte csaponganak s neki udvarolnak, — akárhányan legyenek is — egyetlen egy se dicsekedett, s valóban nem is dicsekedhetett azzal, hogy a leány részéről a legkisebb reménységet is nyerte volna kívánságának teljesülhetése felől. Mert habár nem fut és nem rejtőzik is el a pásztorok társasága s a velők való beszélgetés elől, sőt velők nyájasan és barátságosan

érintkeznek; de merészellen csak ezek valamelyike akármi szándékot nyilvánítani előtte, még ha oly tisztát és szentet is, amilyen a házasságé, az ilyet úgy, eltaszítja magától, mint a parittya. Ezzel a magaviseletével aztán több bajt okoz a mi vidékünkön, mintha a pestist hozta volna be magával: mert kedvessége és szépsége a vele érintkezők szívét arra ragadja, hogy csapják neki a szelet és bolonduljanak utána, ellenben az, hogy fel se veszi és olyan hideg hozzájok, majd kétségbe ejti őket, s így azt se tudják, mit mondjának róla; csak kegyetlennek és hálátlannak nevezik nyíltan, más ilyes címekkel egyben, melyek magaviseletének minőségét igen is jól jellemzik. S ha nagyságod egy ideig itt maradna még, tanuja lehetne, hogy e hegyek és völgyek hogyan hangzanak a csalódottak panaszaitól, akik őt követik. Nem nagyon messzire innen van egy tisztás, rajt egy pár tucat magas bükkfa, s nincs azok között egyetlen egy se, melynek gyenge kérgébe ne a Marcela neve volna bevésve és bevágva, némelyik fölé pedig még korona is van beróva, mintha ezáltal a kedves világosan azt akarná kifejezni: minden földi szépek között Marcela érdemli meg leginkább, hogy ilyet nyerjen és hordozzon. Itt egy pásztor sóhajtozik, amott egy másik kesereg, távolabb szerelmi dalok hangzanak, máshelyt megint kétségbeesett gyászénekek. Van olyan, aki az egész éjszakát ülve tölti valami tölgy vagy szikla lábánál, s anélkül, hogy könnyes szeméit lehunyta volna, a kelő nap még reggel is ott találja gondolataiba és álmodozásaiba merülve. A másik meg annyira nem bírja fékezni és mérsékelni sóhajtását, hogy a nyár leglankasztóbb szakaszának forróságában, az égő homokra terülve bocsátja panaszait a könyörületes ég felé; s ezen úgy, mint amazon, egyiken úgy, mint a másikon, szabdon és sértetlenül diadalmaskodik a szépséges Marcela. Mi pedig mindnyájan, akik csak ismerjük, várva-várjuk, mikor hajol meg már büszkesége s ki lesz az a szerencsés, aki meg fogja majd hódítani ezt a szörnyű természetet és élvezni ezt az elragadó szépséget. Minthogy mindaz, amit elbeszéltem, valóságos szent igazság: elhiszem, hogy az is igaz, amit legényünk mond, s ami — hír szerint — Grisóstomo halálát okozta.

S ezért azt tanácslom, uram, mindenesetre ott legyen holnap a temetésen, ahol sok lesz a látnivaló, mert Grisóstomonak sok barátja van, az a hely pedig, ahová rendelete szerint temetni fogják, mindössze sincs távolabb tőlünk fél mértföldnél.

— Nem is akarom elmulasztani — szolt Don Quijote — s köszönöm az élvezetet, melyet érdekes történeted elmondásával szerezteél nekem.

— Oh, — viszonzta a kecskepásztor — én csak felét is alig tudom az eseteknek, amik Marcela kedveseivel történtek; de meglehet holnap akadunk majd utközben valami pásztorra, aki a többit is elmondja. Most azonban jó lesz, ha nagyságod fedél alá vonul aludni, mert az éji levegő árthatna a sebnek, ámbátor a gyógyszer, amelyet alkalmaztam, olyan, hogy nem lehet félni a rosszabbra fordulástól.

Sancho Panza, ki már az ördöggel vitette a kecskepásztor hosszas fecsegését, a maga részéről is sürgette urát, menjen be már Pedro gunyhójába lefeküdni. Ez meg is tette, s az éj legnagyobb részét azzal töltötte, hogy folytonosan kedveséről, Dulcineáról ábrándozott, éppen úgy, mint a Marcela imádói. Sacho Panza pedig Rocinante és saját szamara között vackolt magának, s aludt, nem mint valami megvetett szerelmes, hanem mint az olyan ember, aki rogyásig kifáradt.

XIII. FEJEZET.

Marcela történetének vége s egyéb események.

Alig mutatkozott azonban a hajnal a kelet peremén, midőn a hat kecskepásztor közül öt felkelt. Felébresztették Don Quijotet s azt a kérdést intézték hozzá: van-e csakugyan szándéka Grisóstomo nevezetes temetésére elmenni, mert akkor ők utitársaiul szegődnek. Don Quijotenak ez lévén legforóbb óhajta, rögtön felkelt, s megparancsolta Sanchonak, nyergeljen meg lovat és szamarat azonnal, mit az nagy serénységgel teljesített is, mire aztán valamennyien haladéktalanul utra keltek. Alig mentek negyedmértföldnyire, amidőn egy keresztútnál hat



pásztort vettek észre, akik egyenesen feléjük közelítettek. Valamennyien fekete báránybőr felöltöt viseltek, fejükön pedig ciprus- és gyászborostyán-koszorút. Mindegyiknek kezében görcsös magyalfa bot volt. Velök együtt két nemes is jött lóháton, igen diszes utiruhában, még három más gyalogszolga kíséretében.

Mikor a két szemközt jövő csoport találkozott, udvariasan köszöntöttek egymást, és kölcsönösen kérdést intéztek, hová törekednek. Értésökre esett, hogy mind a temetésre sietnek, mire aztán együtt folytatták utjukat.

A lovon ülők egyike nemsokára e szavakkal fordult társához:

— Uglátszik, señor Vivaldo, nem lesz okunk megbánni késedelmünket, melyet e különös temetésen való megjelenésünk fog okozni: mert annak valóban rendkívülinek kell lennie azok után, miket ezek a pásztorok beszéltek a megholt pásztorról és a gyilkos pásztorleányról.

— Magam is úgy hiszem — viszonozta Vivaldo, — s én nemcsak egy napi késedelemmel nem gondolok, hanem szívesen időzném akár négyig is, csakhogy megláthassam.

Don Quijote megkérdezte tőlük, mi az, mit Marcela és Grisóstomo felől hallottak?

Az utazó elmondta, hogy ezekkel a pásztorokkal ma kora reggel találkoztak s minthogy ily gyászos öltözetben látták őket, kérdést intéztek hozzájuk, mi az oka, hogy így folytatják utjukat. Mire aztán a pásztorok egyike felelt s elmondta, mily szép s mily különcös temetés az a bizonyos Marcela s hányan kívánnák szerelmét megnyerni; valamint Grisóstomo halálát is elbeszélte, kinek éppen temetésére mennek. Egyszóval mindazt, miről Don Quijote már Pedro szavaiból értesült.

Midőn ezen beszéd tárgyát kimerítették, ismét másikkba kezdtek, s az, akit Vivaldonak neveztek, megkérdezte Don Quijotét, mi indotta arra, hogy e békés tájkon ily nagyon is felfegyverzetten utazzék? Mire Don Quijote ekképen válaszolt:

— Hivatásom gyakorlása nem engedi meg, hogy másképen utazzam; a jóllétet, a lakmározást, a kényel-

met az elkényesztetett udvari emberek számára találták fel, de a fáradalom, a hányattatás, a fegyverviselés egyedül azok számára való, kiket a világ kóbor lovagoknak nevez, s akikhez, méltatlan, én is tartozom, bár a legkisebb vagyok mindnyájok között.

Alig hallották meg ezt a nyilatkozatot, valamennyien rögtön bolondnak ítélték; hogy azonban erről még bizonyosabbakká legyenek, s lássák mily fajta bolondság ez: Vivaldo azt a kérdést intézte az előbb szólóhoz, mondaná meg, mit ért „kóbor lovagok“-on.

— Nem olvastág-e nagyságtok — kérdezte Don Quijote — Angolország évkönyveit és történelmét, melyekben szó van Artur király *) dicsőséges hőstetteiről, Arturéről, kit mi, a mi román-spanyol nyelvjárásunk szerint, rendesen Artus királynak szoktuk nevezni, s kiről az egész Nagy-Britannia-szerre ismeretes régi hagyomány azt tartja, hogy nem halt meg, hanem önmagát átvarázsolta és hollóvá lett, s idők multával újra meg fog jelenni, hogy visszavéven országát és koronáját, ismét uralkodjék; minek következtében senki sem hallotta soha, hogy valamely angol ember egyetlen egy hollót is elejtett volna valaha. Ezen jó király korában alakult tehát a kerek-asztal lovagjainak híres rendje, s ekkor estek ama, minden pontjokban igaz szerelmi történetek, melyek ott a tó melléki Don Lanzaroteól és Ginevra királynéról zengenek, s kik között a tudós és tiszteletreméltó Quintanona asszonyság volt a közbenjáró, honnan az az ismeretes s nálunk Spanyolországban is széltiben énekelt románc is származik:

Oly szolgálatot lovag még
Sohasem nyert úri hölgytől.
Mint amilyet Lanzarote
Jöttekor Britanniából;

n.eley sorok után aztán szerelmének és hős tetteinek oly édes, vonzó története következik. Ezen időktől kezdve tehát a kóbor lovagrend nemzetségről-nemzetségre mindig tovább és tovább terjedt a föld kerekiségének számos

*) Állítólag a VI. század közepén uralkodott.

és különféle országában. Hőstetteik által ebben a rendben lettek hiresekké s nagyszerűekké a bátor Amadis de Gaula minden fiával és unokájával egyben ötödiziglen, úgyszintén a bajnok Felismarte de Hircania és a soha eléggé nem magasztalható fehér Tirante, valamint a győzhetetlen és nagy bátorságú lovag Don Belianis de Graecia, akit majdnem a mi tulajdon korunkban láttunk, hallottunk és ismertünk. Ez tehát, uraim, a kóbor lovag-lét, amelyet említettem, ez az a lovagrend, melyhez — amint már előbb mondtam — méltatlan bűnös létemre én magam is tartozom, s amint az említett lovagok vallottak, azt vallom én is, s ekképen vagyok itt a vadonokban és pusztaságokon, kalandokat keresve, azzal a szilárd elhatározással, hogy a sors által elém rendelt legnagyobb veszélyben is felajánlom karomat és személyemet a gyengék és szükségben lévők segítségére.

Ez a diktó teljesen meggyőzte az utasokat, hogy Don Quijote elméje csakugyan meg van háborodva; felismerték a hőbortosság azon nemét, mely urrá lett fölötté, s éppen oly csodálkozással szemléltek, milyennel általában mindazok, kik ezt eddigelé az első ízben tapasztalák. És Vivaldo, ki igen elmés s vidám természetű volt, még a temetés színhelyéig hátra lévő rövid utat sem akarva unatkozással tölteni, alkalmat kívánt nyújtani Don Quijotének, hogy balgatag beszédét folytathassa. Ezért így szólt hozzá:

— Ügylátszik, kóbor lovag úr, kegyed azt a rendet választotta, mely a világ lehető legszigorubb fogadalmait tartja, elannyira, hogy véleményem szerint, még a karthausi szerzeteseké is aligha oly szigorú.

— Hogy, oly szigorú, az talán meglehet, — mondta Don Quijote — azonban, hogy oly szükséges-e a világon: már azt jogosan kétségbevonom. Mertha az igazat meg akarjuk vallani, a közkatoná, ki tisztjének parancsolatát végrehajtja, nem végez csekélyebbet, mint maga a tiszt, aki e teendőt parancsolta. Azt akarom ezzel mondani, hogy a szerzetesek teljes békében és nyugalomban kérik a mennytől a földnek az üdvöt, míg mi harcosok és lovagok valósággal véghez is vesszük azt, amiért ők könnyörögnek, midőn ezt karjaink hatalmával és kardjaink

élével megvédjük, és pedig nem fedél, hanem a szabad ég alatt, kitéve egészen szabadon nyáron a nap elviselhetetlen sugarainak s télen a legzordonabb fagyasztó zivataroknak. Így tehát Isten szolgálai vagyunk a földön, s azok a karok, amelyek által ő igazságot szolgáltat. S minthogy a harc ügyei, s mindaz, ami csak összeköttetésben áll ezzel s hozzátartozik, csupán verejték, fáradalom s szakadatlan munkásság közben végezhető: ebből az következik, hogy akik ennek gyakorlásában fáradoznak, kétségtelenül sokkal nehezebb munkát végeznek, semmint azok, akik zavartalan békében és nyugalomban imádsággal kérik Istent, hogy az egymagokban kevésre képeseket gyámolítsa. Nem akarom én ezzel azt mondani, — eszem ágában sincs — hogy a kóbor lovag hivatala talán jobb volna, mint az elzárkozott szerzetesé; csak abból, amit már magamnak el kellett szenvednem, következtetem, hogy a lovagság kétségkívül sokkal több fáradalommal, nehézséggel, éhséggel és szomjúsággal jár, sokkal nyomorúságosabb, rongyosabb, tetvesebb, mert bizonyára igaz, hogy a hajdankori kóbor lovagok igen sok balsorsot szenvedtek életök folyásában. S ha némelyek mégis karjaik hatalma által császárokká emelkedhettek, bizony ez nem csekély vérök- és verejtékökbe került, s ha azok, akik ily magas fokra léptek, kénytelenek voltak volna bölcs varázslók segítségét nélkülözni: nagyon csalódtak volna reményeikben.

— Nekem is ez a véleményem, — felelte az utazó — hanem van a többi között egy, ami nekem vajmi kevésbé tetszik a kóbor lovagokban, s ez az, hogy, amidőn valami nagy és veszedelmes kaland küszöbén állanak, — melyben nem lehetetlen, hogy életüket is veszítik — az ilyen kalandnak kitörése alkalmával sohase emlékeznek meg arról, hogy lelkeket Istennek ajánlják, — mi pedig hasonló veszedelmekben kötelessége lenne minden igaz kereszténynek — hanem ehelyett hölgyeiknek kegyébe ajánlják magokat, még pedig oly odaadással és hódolattal, mintha ezek volnának istenök; ezt a dolgot kissé mégis csak pogányosnak tartom.

— Uram, — viszonzta Don Quijote — semmi módon sem lehet ez máskép, s valóban igen póruljárhatna

az olyan lovag, aki másképp cselekednék. Mert a kóbor lovagság bevett szokása és gyakorlata, hogy amidőn a kóbor lovag valami nagy fegyvertényt szándékozik véghez vinni, úrnőjéhez forduljon, szemeit epedőn és szerelmesen emelje arra, ily módon kérve, hogy védje és óvja abban a kétségbeesett tusában, melyre vállalkozott; de ha senki nem hallja, még akkor is kötelessége fogai között néhány szót mormogni, amikben szíve teljességéből hölgye kegyébe ajánlja magát, mire ezer meg ezer példa van a történetekben. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy emellett Istennek is ne ajánlják magokat, csak hogy erre van elég idő és alkalom magának a csatának folytában is.*)

— Mindamellett van még egy kétségem, s ez az, hogy — amit sokszor olvastam — két kóbor lovag közt, gyakran a legbizalmasabb beszélgetés alkalmával, egyszerre csak merül fel egy szó, mely mindkettőjüket haragra lobbantja, úgyhogy megfordítják lovaikat, jó darabon külön irányban elvágtatnak a mezőn, s aztán, se teszik-se veszik, teljes erővel egymásra rontarak, útközben magokat kedveseiknek ajánlva. Az ilyen összeközléseknél pedig rendesen az szokott történni, hogy az egyik, ellenfelének dárdájától keresztül szúrva, hanyatt vágja magát lováról, mi a másikkal is megeshetett volna, ha lovának sörényébe nem kapaszkodik, ami szerencséjére megakadályozta, hogy a földre zuhanjon. Már most csakugyan nem tudom, hogy annak a megholtak, hogyan lehetett ideje e gyors roham közben lelkét Istennek ajánlani? Jobb lett volna, ha a szavakat, miket futtában kedvesére vesztegetett, arra fordította volna, ami keresztyén kötelessége volt, sőt mi több, én azt gondolom, nincs is minden kóbor loagnak kedvese, akinek magát ajánlhassa, mert csakugyan nem mindnyájan szerelmesek.

— Ez lehetetlen, — viszonzta Don Quijote — mondom, lehetetlen, hogy kóbor lovag kedves nélkül legyen, mert az ilyeneknél az, hogy szerelmesek legyenek, oly okvetlenül hozzájuk tartozó s természetes valami, mint-

*) Amidőn Tristan egy toronyból a tengerbe veti magát, lelkét barátnőjének, Isoldának és édes Üdvözítőjének ajánlja.

hogy az égen csillagok ragyogjanak; s bizonyára soha nem került még senkinek szemei elé olyan regény, melyben kóbor lovag volt volna szerelem nélkül; sőt, ha még ez az eset állana is, az ilyet nem lehet törvényes lovagnak elismerni, hanem fattyúnak, s ez a nevezett lovagrend erősségébe nem is az ajtón jött be, hanem tolvaj és rabló módjára az ablakon.

— Mindezek ellenére — szólt az utazó — nekem úgy tetszik, — ha ugyan emlékezetem nem csal — mintha azt olvastam volna valamikor, hogy Don Galaornak, a bátor gaulai Amadis öccsének, sohasem volt választott kedvese, akinek magát ajánlhatta volna, mindazáltal mégse becsülték kevesebbre s igen bátor és hírneves lovagnak tartotta mindenki.

Erre pedig a mi Don Quijoténk így válaszolt:

— Uram, egy fecske még nem hoz tavaszt; egyéb-
iránt én tudom, hogy az a lovag titokban nagyon is szerelmes volt, azonkívül, hogy olyan természetű vala,
— miről nem tehetett — hogy valahány leányt csak szépnek talált, mindazokba beléjük is szeretett. Azonban az is megcáfолhatatlan igazság, hogy volt egy különösen kiválasztott hölgye is, akit akarata úrnőjévé tőn, s akinek magát, — habár egész titokban — de azért számtalanszor ajánlotta, mert azt tartotta dicsőségének, hogy hallgatag lovag legyen.

— Ha tehát minden kóbor lovagnak okvetetlenül szükség szerelmesnek lennie, — mondta az utazó — azt kell hinnünk, hogy nagyságod is az, minthogy szintén ehhez a rendhez tartozik, s ha netalán kegyelmességed nem becsüli oly nagyra a hallgatagságot, mint Don Galaor, a legforróbb esdekléssel kérem, mind a magam, mind ezen egész társaság nevében, tudassa velünk szíve hölgyének nevét, szülőföldét, rangját és szépségét, mert ő csak szerencsájének tarthatja, ha az egész világ tudja, ki az, kit egy ily jeles lovag szolgál és szeret, milyennek nagyságodat láthatjuk.

Don Quijote mélyen felsóhajtott s azután így szólt:

— Nem tudom bizonyosan megmondani, vajjon amaz én édes ellenségem örvend-e annak vagy sem, ha a világ tudja, hogy én néki szolgállok; válaszul ez udvarias

kérelemre csak annyit mondhatok, hogy az ő neve Dulcinea, szülőföldre Toboso, la Mancha egyik faluja, rangja legalább is hercegnői, minthogy ő az én asszonyom és királynőm; szépsége földöntúli, mert benne valószínűleg meg a bájosság mindazon lehetetlen és hihetetlen tulajdonai, mikkel a költők hölgyeiket felruházzák. Az ő hajzata arany, homloka elisiumi vidék, szemöldjei szivárványok, szemei napok, orcái rózsák, ajkai korálok, fogai gyöngyök, nyaka alabastrom, melle márvány, keze elefántcsont, fehérsége hó, s azon tagjai, melyeket az emberi tekintet előtt a szemérmesség rejtve tart, — amint én hiszem és gondolom — olyanok, hogy azokat egyedül a legfellebbezőbb képzelem tudja méltóképen megasztalni, de semmivel egybe nem hasonlítani.

— Származását, családját, rokonságát is óhajtánók ismerni — folytatta Vialdo.

Don Quijote erre így felelt:

— Ő nem a régi római Curtiusok-, Gaiusok- vagy Scipióktól származik, sem az újabb Colonnák- vagy Ursinóktól, nem is a cataloniai Moncadaktól vagy Requesenektől, sem a valenciai Rebellák- s Villanuováktól, sem az arragoni Palafoxok, Nuzák, Rocabertik, Corellák, Lunák, Alagonok, Urreák, Focek és Gutreák családjából, sem a castiliai Cerdák-, Manriquek-, Mendozák- és Guzmanoktól, nem is a portugali Alencastrek, Pallák és Menesek házából; hanem a la manchai Tobosoktól, azon családtól, mely habár újabbkori, mindazáltal mégis oly előkelő, hogy a jövő századok leghírnevesebb családjainak tiszteletreméltó törzsökévé lehet; és senki nekem ebben ellent ne mondjon, ha csak nem azon feltétel alatt, amit Cervino jegyzett oda Orlando fegyvereiből rakott diadaljelvénye alá:

Ne nyuljon ehhez ember.

Ha csak Rolanddal megmérkőzni nem mer.

— Bár én magam is a laredoi Cachopinektől *) származom, — viszonzta az utazó — még se merném csa-

*) Valójában szegény és elzülött. Amerikába kivándorlott családok.

ládámát a Tobosok mellé helyezni, habár az igazat megvallva, ennek a családnak mind e mai napig hírét se hallottam.

— Lehetetlen! — jegyezte meg Don Quijote.

Az egész társaság nagy figyelemmel hallgatta ezt a párbeszédet, s most már magok a kecskepásztorok is világosan belátták, hogy ami Don Quijoténknak csakugyan eggyel több a kereke. Egyedül Sancho Panza hitte, hogy amit ura mond, az mind szent igaz, mert ő tudta, hogy kicsoda, miután első gyermekkorától fogva ismerte. Amiben azonban valamennyire mégis kételkedett, ez a bájos Dulcinea del Tobosoról szóló előadás vala, mert se ilyen névről, se ilyen hercegnőről mindez óráig semmit se hallott, bárha maga is oda való volt Toboso környékére.

Ilyen beszélgetések között folytatták utjokat, midőn egyszerre azt vették észre, hogy egy völgytorkolatból, melyet két magas hegy képezett, mintegy húsz pásztor vonul alá, valamennyien fekete báránnyal ruhában, fejükön koszorúval, mik, amint utóbb kitűnt, részint ternyőfa-, részint ciprus-galyakból voltak fonva. Hatan közülök különféle virágokkal és galyakkal borított Szent Mihály-lovat hoztak vállukon.

Mikor ezt az egyik kecskepásztor megpillantotta így szólt:

— Ott hozzák már Grisóstomo holttestét, s ama hegy tövében van az a hely, hová ő temetkezni kívánt.

Gyorsított léptekkel haladtak arrafelé s éppen akkor érkeztek oda, midőn a testvivők a Szent-Mihály-lovat már a földre bocsátották s négyen közülök éles csákányokkal vájni kezdték a sírt egy kemény szikla oldalába.

Udvariasan köszöntötték egymást, s Don Quijote, valamint útítársai azonnal a Szent-Mihály-lovához közeledtek, melyen egy virágokkal borított s pásztorruhába öltöztetett holttestet pillantottak meg, ki mintegy harminc éves lehetett. Még halott korában is meglátszott, hogy éltiben igen szép külsejű s vidám kedélyű férfiúnak kellett lennie. Körülötte, ugyancsak a Szent-Mihály-lován néhány könyv feküdt s ezekkel egyben számos nyitott és összegöngyölt papiros. Mind a nézők, mind azok, akik a

sírt vágták, valamint általában minden jelenlévők között ünnepélyes csend uralkodott, mígnem a halottvivők egyike így szólt a másikhoz:

— Nézd meg jól, Ambrosio, ez-e az a hely, melyet Grisóstomo említett, ha már azt akarod, hogy pontról-pontra minden úgy történjék, amint végrendeletében kijelentette:

— Ez az, — felelte Ambrosio. — Boldogtalan barátom itt beszélte el oly sokszor szerencsétlensége történetét. Itt látta legelőször, amint nekem mondta, az emberi nemnek ama halálos ellenségét, s ugyancsak ez volt az a hely, ahol éppoly tisztességes, mint lángoló érzelmeit neki bevallotta, s végre Marcela is utoljára éppen itt mutatta ki megvetését és közönyösségét, úgy hogy Grisóstomo végét szakasztotta nyomorult élete gyászos sorsának, s azt rendelte, hogy ennyi szerencsétlenség emlékére itt tegyék le majd az örök feledés ölébe.

S ezzel Don Quijotehoz és az utazókhoz fordulva, ekkép folytatá szavait:

— Ez a holttest, uraim, melyre szánakozó szemmel tekintetek, egy olyan léleknek volt hajléka, melybe a menny végtelen nagy részét rakta le gazdag ajándékainak. Ez Grisóstomo holtteste, ki elméjére nézve egyetlen, az udvariasságban páratlan, a szeretetreméltóságban rendkívül kiváló, a barátságban phoenix s a bőkezűségben határt nem ismerő vala; nemesen büszke, önhittség nélkül, vidám, alacsonyyság nélkül, egy szóval a legelső mindabban, ami jó, de egyszersmind páratlan abban, ami szerencsétlenségnek nevezhető. Híven szeretett és visszatudasították; imádott és megvetésben részesült; hajthatatlanhoz esdekelt, márvány volt az, akire hatni akart, szél után szaladt, magánynak panaszkodott, hálátlanságnak szolgált, melytől azt nyerte jutalmul, hogy a halálnak lett zsákmányává életkora délszakájában, melynek az a pásztorleány vetett véget, akinek emlékét ő az emberek között meg akarta örökíteni. Ezek az iratok, miket itt láttok magatok előtt, tanuskodhatnak erről, ha ugyan meg nem parancsolta volna felölök, hogy azonnal tűzbe vesse, mihelyt testét a földnek átadtam.

— Akkor szigorúbb és kegyetlenebb lennél hozzájok, mint tulajdon szerzőjök, — szolt Vivaldo, — mert se nem jogos, se nem helyes, hogy annak akarátát beteljesítsük, aki olyast parancsol, mi a józan ésszel ellenkezik. S bizonyára Augustus császár igen rosszul cselekedett volna, ha megengedi, hogy az teljesüljön, mit végrendeletében az isteni mantuai határozott*). Így tehát, senior Ambrosio, ha már elhunyt barátod holttestét átadod is a földnek: ne add át iratait a feledésnek, mert ha ő búbanatában ezt el is rendelte, helytelen lenne, ha te józan elmével beteljesítenéd. Sőt ellenkezőleg, őrizd meg ezeket az iratokat, hadd maradjon fenn örökre Marcela kegyetlenségének emléke, hogy például szolgálhasson a jövőendő korokban élőknek, hogy óvakodjanak s tartsák távol magokat minden hasonló veszedelemtől. Mert mind én, mind velem együtt érkezett többi társaim mind ismerjük már szerelmes és kétségbeesett barátod történetét, valamint a te barátságodat és az ő halálának körülményeit s azt is, amit életének végső órájában meghagyott. Ebből a gyászos történetből mindenesetre az derül ki, mily nagy volt Marcela kegyetlensége, Grisóstomo szerelme, s a te barátságod hűsége; de egyszerűen mind az is, mire jutnak végül az olyanok, akik hanyatt-homlok rohannak előre azon az úton, melyet a meggon-dolatlan szerelem tár föl szemök előtt. A múlt éjjel vet-tünk hírt Grisóstomo haláláról, valamint arról is, hogy temetése itt fog végbemenni. Ennek következtében kíváncsiság és részvét által indítva, eltértünk kitűzött utunktól s közakarattal határoztuk el, hogy idejövünk, tulajdon szemünkkel is látni, ami hallásunkat oly nagy részvétre gerjesztette. S ezen részvétünk jutalmául, mint szintén jutalmául azon óhajításunknak, mely segíteni szeretett volna, ha ugyan tudott volna, esdekelve kérünk, ó bölcs Ambrosio, — legalább én kérlek a magam nevében, — hogy ez iratok elégetésével felhagyva, engedd meg én-nekem, hogy azok néhányát magammal vihessem.

*) T. i. Mantua szülötte, Vergilius, ki azt rendelte, hogy halála után az Aeneist elégelessék. azonban ezt Augustus megakadályozta.



S be sem várván, hogy a pásztor e szavakra feleljen, kinyújtotta kezét s az ügyébe eső írásokból néhányat felragadott.

Ambrosio ezt látva, így szólt:

— Szívességből beleegyezem, señor, hogy azokat megtartsa, melyeket kezébe vett; azonban hiú gondolat volna azt hinni, hogy a többiek elégetésével felhagyok.

Vivaldo tudni vágyván, mit tartalmaznak ezek az iratok, azonnal kinyitotta az egyiket s cím gyanánt ezt látta ráírva: „A kétségbeesés éneke“.

Ambrosio hallotta e szavakat s így szólt:

— Ez a legutolsó, mit a boldogtalan írt, s hogy láthassa, uram, mily messze ragadta őt balsorsa, legyen szíves fennhangon elolvasni, hogy mind hallhassák, mert idő van reá, míg a sír egészen elkészül.

— Szíves készséggel teljesítem, — mondta Vivaldo.

S minthogy a jelenlévők mindnyájan ugyanezt kívánták, körbe állottak, míg amaz fennhangon a következőket olvasta:

XIV. FEJEZET.

**Az elhunyt pásztor kétségbeesését tárgyazó költemény
s más váratlan események.**

Grisóstomo éneke.

Kivánod hát, kegyetlen, hogy riadjon
Ajakrul-ajakra s népről-népre szerte,
Hogy szörnyű szívedtől mindenki féljen:
Magát a poklot kérem meg, hogy adjon
Gyászhangot e kebelbe, a levertebe,
Mellyel szokott beszédem felcserélieim.
S amint óhajtom, híven elbeszéliem,
Mit tűrök én s te mit teszesz velem;
S ha ily rémhang tud ajkaimra kelni.
Vegytse abba még — a kint nevelni —
Megtört darabjait szegény szívem.
S figyelj te rá: nem összhang bájszavára,
De a panasznak felsíró jajára,
Mit lellem mélyiből, melyet kín éget.
Felhangoztat keserves döréségem.
Örömré nékem és kínodra néked!

A hím oroszlán szörnyű ordítása,
 Haját meresztő, vad farkas-üvöltés,
 A pikkelyes kígyónak sziszése,
 A variú baljóslatu károgása,
 Zajló vizárt torlasztó szélsűvöltés,
 Akármi szörnyetegnek bömbölése,
 Levert bikának kínos bődulása,
 S amint az özvegy gerle sírva búg,
 Gyászhuhogása a gyűlölt bagolynak,
 S az a sívás, amellyel a pokolnak
 Egész sereg sötét fajzatja zúg:
 Mind ezt ki e kesergő szív' eressze,
 S vegyüljenek mind egy hanggá úgy össze,
 Hogy véle minden érzéket lerontsak,
 Mert azt a kint, mely itt dulong e szíven,
 Lefesteni híven, ily módon tudom csak.

Ne ősi Tajonk *) partfövénye hallja
 Gyászos viszhangját ennyi gyötoremnek.
 Se Bétis nagyhirű olajfa-berki:
 E szirtorom legyen s e mélyek alja,
 Amely panaszát kinviselt szívemnek
 Holt nyelven élő szóval elkesergi:
 Vagy ott, hol a vadaknak szörnyű sergi
 Libia síkján zsákmányokra várnak,
 A pusztá ember nem látott magányán;
 Vagy sírjak én homályos völgyek árnyán,
 S hová sosem hat fénye napsugárnak:
 Bármilyen elhagyott vadonba zengem
 Tört, gyenge hangom, hogy gyötörsz te engem,
 Hired — kinek nincs szörnyűségre párod —
 Mint oly hamar beállt halálom ára,
 Egész világra szerteszét elárad.

Öl a közöny s vesz annak nyugodalma,
 Ki ál vagy igaz gyanút hord szívében,
 S kétségbe ejt, ha el sokára válunk;
 De gyilkolóbb még a féltés hatalma,
 S felejtetés félelme ellenében,
 Vigaszt a jobb reményben nem találunk,
 Mind ettől elkerülhetlen halálunk;
 S bennem — csodák-csodája! — még van élet,
 Bár féltve, tőle távol, megcsalottan,
 Kétségtelen gyanakvástól halottan,
 S feledten, amitől még lángom éled:
 És ennyi kín között nem látom én meg
 Csak pusztá árnyékát se a reménynek,

*) Oly. Táho; Spanyolország és Portugal folyama. (Ford.)

S kétségbe esve látni se igyekszem.
Inkább tetézve még a bűt panasszal.
Szakítani azzal mindörökre, eskszem.

Avagy helyes remélnem is, ha félek?
Egyszerre hogy lehessen ez sajátom.
Midőn csak félelemre jut akármí?
S holott a féltést — melyben ég — e lélek
Ezer sebén keresztül látva-látom:
Szemet előtte, hogy lehetne zárni?
Ajtót ugyan ki is ne fogna tární
A nem-bízásnak, hogyha látja zordul
A nyílt közönyt, s mit csak gyanúja hisz tán
— Gyász változás! — valóvá lenni tisztán,
Míg a valóság mind csalásra fordul.
Szerelmem országában szörnyű zsarnok,
Féltés, te adj halálos tört e karnak,
Vesztő kötél, közöny, te adj kezemnek;
De jaj, kegyetlen győzőm, a te képed
Fog vetni véget mind e gyötrelmeknek.

Én meghalok: s mert jobb jövőt vehetni
Reményt sem élet, sem halál nem adnak,
Szilárdul állok megrögzött hitemben.
Azt vallva bölcsnek, aki tud szeretni,
S a legmélyebben hódolót szabadnak
Az ősi zsarnokságú szerelemben.
S bevallva azt is: bájos ellenemben
Minden tulajdon, teste-lelke ékes.
S vesztet nekem csak enhibáim hoznak,
S dacára minden ránk vetett gonosznak:
Maradjon Amor országlása békes,
E hittel és e kemény kötélekkel
Gyorsítva jöjjön hát a szörnyű vég el.
Hová közönye vitt a megvetőnek;
E test s e lélek szélnek adva légven,
S üdvöt se végyen, díját a jövőnek.

Ki annyi sok méltatlansággal intesz,
Mely intésed mind értésemre adja.
Mily méltó meggyűlölnöm terhes éltém;
Ha e kebel hő lángiára tekintesz,
Mely látható jelekkel hűn mutatja.
A sirba érted mily örömmel tértem;
S ha ez talán előtted olvan érdem,
Hogy szép szemednek tündöklő egére
Homályos elborulást von halálom:
Ne tedd, mert tört szívemnek nem kívánom
Hogy könny legyen tőled jutalmi bére;
Inkább vidám mosolygásod jelentse,

Hogy gyászhalálom néked mily szerencse.
Do ezt tanácslanom mily együgyűség!
Holott tudom, hogy ily gyors véget érnem,
S a sírba térnem néked mily dicsőség.

Fel hát a mélyből! itt az óra jertek,
A szomjial, Tantalus, az égetővel,
S fel Ixion, kit büntet a merészség!
S ti, kik vizet folyton hijába mertek! *)
Fel, Sisiphus a szörnyű sulyú kövel!
A saskesellyel Titius se késsék.
És a halálos kint szívembe vessék.
Mind, mind együtt, és tompa hangot adva,
(Ha az megillet egy kétségbeestet)
Köszöntsek gyászénekekkel ők e testet,
Melytől még a sír is meg van tagadva.
És a pokolnak hármaz arcu öre.
S száz más egyéb szörny adion e zenére
Büshangú választ: mert kinek halált ad
Szerelme: pompát — sírba szállva — jobbat,
Hozzá valóbbat ennél nem találhat.

Kétségbesett dal, hagyjad a panaszt el,
Tölem midőn végelválás szakaszt el.
S nehogy balsorsom örömet neveljen,
Annak, kiért e bűt zokogva sirtam.
Gyászszód a sírban, nem, még ott se keljen!

Grisóstomo éneke nagy mértékben megnyerte minden hallgató tetszését, bár a felolvasó azt jegyzé meg róla, hogy ez az ének nem látszik egészen összhangzónak azzal, amit Marcela szerénysége és jósága felől hallott, minthogy Grisóstomo féltékenységről, gyanakvásról, elszakadásról panaszkodik, s mindez Marcela jó hírnevének rovására történik. Erre Ambrosio, ki barátjának legrejtettebb gondolatait is ismerte, ezzel válaszolt:

— Hogy kétsége megszűnjék, tudnia kell, uram, hogy a boldogtalan, amikor ezeket a verseket írta, csakugyan távol tartózkodott Marcelától, kitől azért vált el egy időre, önként, hogy megpróbálja, vajjon a távol-

*) A Danaidák; ezeket az eredeti se említi név szerint, csak annyit mond rólok: „las hermanas que trabajan tanto.” (Ford.)

lét a szokott hatást fogja-e ő reá is gyakorolni? Mint-hogy azonban a kedvesétől távol lévő szeretőt minden körülmény kínozza, minden dolog rettegteni: így Grisóstomot is képzelt féltékenység s rettegett gyanakvás gyötörték, s pedig oly kínzólag, mintha csakugyan igazak lettek volna; ekkép tehát Marcela jó hírének nem árthat, akiben, azonkívül, hogy keményszívű, kissé büszke és igen közönyös, még maga az irigység sem találhat semmi hibát.

— Az igaz, — viszonzta Vivaldo, s midőn éppen a tűzből megmentett másik irat olvasásához akart fogni, egy egészen váratlan s igazán bámulatraméltó tünemény akadályozta meg szándékában.

Ez pedig az volt, hogy a szirtnek ormán, melynek aljába a sírt vágták, megjelent Marcela, a pásztorleány, s olyan szép volt, hogy a szépségéről szóló hírt is felülmulta. Akik eddigelé még nem látták, bámulattal és szótlanul tekintettek rá; akik pedig már gyakrabban szemlélhették, azok is éppoly elragadtatással nézték, mint akik még sohasem látták. Ambrosio azonban alighogy észrevette, a leghevesebb felgerjedés hangján kiáltott fel:

— Azért jössz talán, oh te, e hegyek kegyetlen basiliskusa, hogy lássad, vajjon megjelenésedre nem indul-e meg a vér sebeiből e boldogtalannak, kinek életét a te kegyetlenséged rabolta el?*) Vagy büszkélkedni akarsz szigorúságod kegyetlen tettével? Vagy e magasságból kívámod szemlélni, mint egy irgalmat nem ismerő második Nero, felgyújtott Rómájának égését? Vagy kevésen rá akarsz taposni e szerencsétlennek holttestére, mint Tarquinius hálátlam leánya tulajdon atyjáéra?**) Mondd azonnal, miért jövel, vagy mi az, amit leginkább óhajtasz: mert tudva én, hogy életében Grisóstomo minden gondolata rabod volt: kész vagyok rá, hogy a te kívánságodnak még az ő holtá után is engedelmeskedjenek mindazok, kiket csak barátainak hívnak.

*) A tetemrehívás Spanyolországban is dívott. akit leánya, Tullia, férjével, Tarquinius Superbus-szal megöletett.

**) Cervantes a névben téved, Servius Tulliusról van szó.

— Nem jövök én, oh Ambrosio, egyetlen egy okból se, milyeket te említesz, — viszonzá Marcela, — hanem egyedül saját érdekemben, hogy bebizonyítsam, mily igaztalanul ítélnék mindazok, akik Grisóstomo szenvedése és halála miatt engemet vádolnak. Ezért kérek is mindnyájatokat, akik csak jelen vagytok, figyeljete beszédemre, és sem sok idő, sem sok szó vesztegetésére nem lesz szükség, hogy a világos igazságról a józan értelműeket meggyőzhessem. Engem az ég, amint ti állítjátok, oly széppé alkotott, hogy ez a szépség, akaratotok ellen, szerelemre gerjeszt irántam, s a szerelemért, melyre gyulladtatok, azt mondjátok, sőt követelitek, hogy szerelmeteket én is viszonzni tartozom. Természetes eszem, amit Isten adott, belátja, hogy mindaz, ami szép, szeretetre méltó; azt azonban nem tudom felfogni, hogy akit szépségeért szeretnek, miért legyen köteles viszontszeretni azt, aki őt szereti; s kívált, ha a sors úgy hozná, hogy a szépnek szeretője éppen rút volna, s minthogy a rút megvetésre méltó: nem lenne-e fonákság így szólani: én szeretlek, mert szép vagy; neked viszontszeretned kell, bárha rút vagyok is. Azonban tegyük fel, hogy mind a két félnek szépsége egyenlő: az következik-e ebből, hogy mind a kettőnek óhajtása is egy legyen? Mert nem minden szépség gerjeszt szerelemre; van olyan, amely gyönyörködteti a szemet, de nem hatja meg az akaratot. Mert ha minden szépség szerelemre keltene és meghódítana; ebből a kívánságoknak olyan zűrzavara, olyan tétovázása származnék, hogy az ember azt se tudná, melyiknél lesz helyes megállapodni. Mert így, végtelen lévén a szépek száma, végtelenek lennének a vágyak is; én pedig úgy hallottam, hogy az igaz szerelem osztatlan s egészen magától támad s nem lehet kényszerített. Mindez így lévén, — amint hiszem, hogy így is van, — miként követelitek, hogy az én akaratom kényszerülve hódoljon meg, semmi más által nem kötelezve, csupán azáltal, mert azt állítjátok, hogy szerettek engem. S ha nem, akkor ám mondjátok meg, ha az ég engem oly rúttá alkotott volna, mint amily széppé alkotoit: helyesen cselekedném-e, ha panaszolva vádolnálak, hogy nem szerettek? S mi több, meg kell

gondolnotok, hogy ezt az én szépségemet nem magam választottam magamnak, hanem kegyelméből a menny tett olyanná, amilyen vagyok, anélkül, hogy én kértem vagy választottam volna. S így, valamint a viperát nem lehet kárhóztatni mérgeért, ha ezzel talán halált okoz, minthogy azt a természetől kapta; éppoly kevéssé vagyok én kárhóztatásra méltó szépségemért: mert az erényes nő szépsége olyan, mint a távol-tűz, vagy mint az éles kard, melyek elseje nem égeti, másika nem sebzi meg azt, aki hozzájuk nem közelít. A becsület és az erényesség a lélek ékességei, melyek nélkül a test, bármily szép legyen is, sohasem méltó arra, hogy annak tartassék; s így, ha a becsületesség egyike azon erényeknek, amelyek a testet-lelket ékesítik és szebbé teszik, miért veszítse el azt olyan leány, akit szépségeért szeretnek, s csak azért, hogy kívánságát teljesítse annak, ki egyedül saját kedvteléseért törekszik minden áron és erőnek erejével megrontására. Én szabadnak születtem, s hogy szabadon élhessek, azért választottam a puszták magányosságát; e hegység fái az én társaságom, tükreim e patakok tiszta habjai; e fákkal és vizekkel közlöm az én gondolataimat és szépségemet. Tűz vagyok én, távol égő, kard vagyok én, messze helyezett. Akiket szerelemre gerjesztett látásom, kijózanítottam szavaimmal, s ha a kívánságok reménykedésből táplálkoznak, én egyetlen egy ilyenre sem bátorítám fel sem Grisóstomot, sem a többiek közül bármelyiket is, s így bátran el lehet mondani, hogy őt sokkal inkább az ő saját törekvése, semmint talán az én kegyetlenségem ölte meg. S ha azt vetik szememre, hogy az ő szándéka becsületes volt, s illő lett volna ezt viszonoznom: erre az a válaszom, hogy amikor ugyan ezen a helyen, hol most az ő sírját vágják, mikor itt kitárta előttem szándéka nemességét: azt mondtam neki, az enyém meg az, hogy örökös egyedüliségben éljek s egyedül a föld kapja meg egykor tartózkodásom gyümölcsét és szépségem hamvait. S ha ő mind e felvilágosítás után is küzdeni akart a remény ellen, s hajózni a szél ellen; lehet-e csodálni, hogy balsorsa örvényébe elmerült? Ha én hitegettem volna, csalárd voltam volna,

ha óhajtasát teljesítem; saját belátásom és feltételem ellen cselekedtem volna. Felvilágosítottam, mégis tovább erősködött, kétségbeesett, anélkül, hogy megvetést tapasztalt volna: ám most ítéljetek, helyes-e, ha az ő gyászos sorsáért engemet kárhoztattok? Ám keljen panasza a megcsalatott, essék késégbe, akinek szítt reményei meghiusultak; bízzék, akit én hívok, s legyen büszkévé, akinek meghódolok; de se kegyetlennek, se gyilkosnak ne nevezzem az, akit nem hitegetek, nem csalogok, nem hívok és kegyvel meg nem ajándékozok. Az ég mindeddig nem akarta, hogy az ő végzése szerint szeressek; az pedig, hogy a magam kívánságából gyulladjak szerelemre, nem is gondolható. Általános nyilatkozatom szolgáljon mindazoknak, akik érettem epednek, külön-külön javukra; s ezentúl mindenki tudja, hogy ha valaki meghal érettem, nem a féltékenység, se nem a boldogtalanság okozzák halálát, mert aki senkit sem szeret, nem ad okot senkinek se féltékenységre, s az őszinte nyilatkozatot sem lehet megvetésnek tekinteni. Aki engem vadnak és basiliskusnak nevez, kerüljön mint veszedelmest és gonoszt, aki hálátlanak mond, ne szolgáljon énnekem; aki szeretetlennek, ne szeressen; aki kegyetlennek, ne kövessen: mert ez a vad, e basiliskus, e hálátlan, e kegyetlen, és szeretetlen szintén nem fogja egyiket sem keresni, szolgálni, szeretni, követni semmiképen. Ha Grisóstomot saját heveessége és féltelen szenvedélye ölte meg: lehet-e ezért az én erényes magamviseletét és tartózkodásomat kárhoztatni? Ha én ártatlanságomat a fák társaságában megőriztem; mért szeretne elvesztésére bínni az, aki azt kívánja, hogy az emberek társaságában megtartsam? Nekem, amint tudjátok, van saját birtokom, s nem kívánom másokét; szabad vagyok és nem akarom magamat másnak alája rendelni; se nem szeretek, se nem gyűlölök senkit; nem csalogom meg ezt, nem hitegetem am azt, nem tréfálok ezzel, s nem enyelgek amazzal. E környék leánykájának tisztességes társasága s kecskenyájám gondja foglalának el engemet; vágyaimnak határát e hegyek szabják, s ha ezeken túlmennek, csupán azért cselekszik,

hogy az ég szépségének szemléletébe merüljenek, s így azon az úton járnak, mely a lelket első hajlékához vezeti.

Ezeket modván, semmi feleletet sem akart hallani, hátat fordított tehát, s a közeli hegység legsűrűbb erdőségebe tűnt, magokra hagyva a csodálkozásba merült ottállókat, akik nem tudták, mit csodáljanak inkább: szépségét-e vagy okosságát.

Némelyek azok közül, (akiket szép szeme sugarainak hatalmas nyila megsebesített) már-már nyomába akartak eredni, figyelembe se véve a most hallott ünnepélyes nyilatkozatot. Amint Don Quijote ezt látta, úgy tettett neki, itt van ismét a pillanat, melyben lovagságával előlepet, tisztében állván a szükségben lévő hajadonok segítségére kelemi. Kezét tehát a kard markolatára bocsátotta, s érthető hangon, fenszóval mondotta:

— Senki e világon, bármily rangú és állású legyen is, ne merészelje követni a szép Marcelát, hacsak rettenetes haragomnak büntetését nem akarja magára vonni! Vilagos szavakkal adta ertésünkre, mily kevéssé, vagy éppen nem oka ő Grisóstomo halálának, s mily távol van attól, hogy imádói bármelyikének óhaját teljesítse, minélfogva illendő, hogy ahelyett hogy követnék és üldöznék, becsüljék és tiszteljék őt a világ minden jobbjai, mert tisztességes szándékával valóban páratlan a maga nemében.

Don Quijote fenyegetése okozta-e, vagy mert Ambrosio felszólította őket, fejezzék be, amivel jóbarátjának tartoznak: a pásztorok közül senki sem távozott el addig, míg a sír készen nem volt, Grisóstomo iratai el nem hamvadtak, s holttestét a sirba nem tették a körülállók sűrű könnyhullatása közt.

A sír szájához nagy szikladarabot támasztottak, ideiglen addig, míg a sírkő elkészül, melyet — amint Ambrosio mondta — ő csináltat s rá ezt a felírást véseti:

Egy szerelmes fekszik itt:
Hült porát annak találod.
Aki pásztornak beállott
S kit szerelme sirba vitt.

Egy kegyetlen, szívtelen
Szép szakasztá le virágát.
Akivel zsarnokvilágát
Terjeszti a szerelem.

, Erre aztán nagy csomó virágot és zöld ágakat hintettek a sír ormára, majd mindnyájan megegyeszer részvétőket jelentettek a megboldogult barátjának, Ambrosionak, s aztán eltávoztak. Vivaldo és útitársa ugyanazt tették, valamint Don Quijote is búcsút vett mind a pásztoroktól, mind az utasoktól. Ez utóbbiak nagyon kérték, menjen vele Sevillába, melynél kalandkeresésre alkalmasabb helyet kívánni se lehet, mert ott úton-útfélen több kínálkozik, mint bárhol másutt a világon.

Don Quijote köszönetet mondott mind a jó tanácsért, mind az irányában tanúsított szíves szolgálatkésztségért, azonban, amint monda, addig nem mehet Sevillába, míg az egész hegységet meg nem tisztítja a gonosz rablók-tól, kikkel hír szerint telve van. Amikor az utazók e jeles elhatározásáról értesültek, nem akartak neki tovább alkalmatlankodni, hanem tőle másodszor is búcsút véve, magára hagyták és tovább folytatták útjokat, melyen ki nem fogyhattak a beszédből, mert erre Marcela és Grisóstomo története, valamint Don Quijote balgaságai főlös tárgyat szolgáltatnak.

Lovagunknak pedig az volt a feltett szándéka, hogy azonnal felkeresi Marcelát s felajánl neki minden tőle kitelhető szolgálatot.

A dolog azonban nem úgy ütött ki, mint ahogy képzelte, amint ezt majd elmondjuk ez igaz történet további folytatásában, melynek második szakasza itt végződik.

XV. FEJEZET.

A gyászos kimenetelű kalandról, mely Don Quijote s néhány istentelen yangües*) között történt.

A bölcs Cide Hamete Benengeli azt jegyezte föl, hogy amidőn Don Quijote szállásadó gazdájától s mindazoktól, akik Grisóstomo temetésén jelen voltak, el-

*) Olv. janguéz, rokon fogalom a magyar csikóssal; mások szerint Yangua kerület lakosai Ó-Castiliában.

búcsúzott, fegyverhordójával együtt ugyanabba az erdő-ségbe tért, melynek sűrűjébe Marcela pásztorleányt eltűnni látták. Miután pedig ezt mindenütt keresték, de sehol meg nem találhatták: zöld, pázsitos rétséghez érkeztek, mely mellett oly üde, csendes patakocska csörgedezett, hogy az mintegy hívta, sőt kényszerítette őket, vonul-janak ide pihenni a déli forróság elől, mely égető hevével már beállt.

Mindketten leszálltak, s mind a szamarat, mind Rocinantet kicsapták a gyepre, hogy kényök-kedvök szerint legeljenek; azután elővették a tarisznyát, s minden teketória nélkül, barátságos megegyezésben és egymás társaságában, úr és szolga együtt falatoztak abból, amit találtak. Sanchonak esze ágába se juott, hogy Rocinantét talán még meg is nyugőzze, minthogy oly jámbornak és oly kevés tűzőnek ismerte, hogy Cordova legelőjének minden kancája se tudta volna eltántorítani. Azonban a sors és az ördög, aki nem alszik mindig, úgy akarták, hogy néhány yangűes ugyanazon a völgysegen tereljen át egy galíciai ménest. Ezeknek pedig az a szokásuk, hogy lovaikkal víz öntözte füves helyeken de-lelnek, s így az, melyen Don Quijote véletlenül megállapodott, egészen alkalmas volt a yangűeseknek. Történt pedig, hogy Rocinantenak kedve támadt a ménesbeli gyöngébb nemmel kissé enyelegni, s alighogy megérezte, rendes szokásából és magaviseletéből kikelve, s anélkül, hogy gazdájától engedelmet kért volna, csendes porosz-kolással, kocogva indult neki, hogy az említettek körül udvaroljon. Ezek azonban, úgy látszott, nagyobb kedvet éreztek a legeléshez, mint bármi máshoz, amiért is fog-gal és patkóval fogadták, még pedig oly módon, hogy Rocinante hevedere csakhamar elszakadt s ő maga nyergefosztottan állt ott pucéron. Ami azonban még job-ban megviselte, az volt, hogy a hajcsárok, látván, mily hévvel támadt ménesökre, bunkósbotokkal siettek oda s hamarjában úgy eldönggették, hogy egészen összezúzva terült el a földön.

Don Quijote és Sancho, akik látták, hogy milyen hadd-el-hadd lett Rocinante esetéből, lélekszakadva

rohantak feléje, miközben Don Quijote ezeket a szavakat intézte Sanchohoz:

— Úgy látom, Sancho barátom, ezek nem lovagok, hanem csupán aljas csöcselék és söpredék nép; ezt pedig azért mondom, hogy most bátran segíthetsz bosszút állni azért a sérelemért, melyet Rocinanten szemünk láttára elkövettek.

— Hogy az ördögbe álljunk bosszút, — viszonoztta Sancho, — mikor ezek legalább is huszadmagokkal vannak, mi pedig csak ketten, vagy talán éppen másfél emberből állunk?

— Én felérek százzal, — felelt Don Quijote, — s azzal aztán egy szót se szólva többé, kardot rántott és rajtokütött a yangüeseken, úgyszintén Sancho Panza is, hasonlóra serkentve és buzdulva gazdájának példáján.

Az első vágással, melyet Don Quijote az egyikre mért, elhasított a ennek bőrködmönét vállá jókora darabjával együtt.

Mikor a yangüesek látták, hogy két magányos ember ily vakmerően megrohanja őket, kik oly számosan vannak: botot ragadtak s a két támadót közrefogva, olyan csihi-puht zúditottak rájuk, hogy az ütés sűrűbben szakadt, mint a záporosó. S ami igaz, igaz, Sanchot bizony már a második ütés a földre teríté, sőt magával Don Quijoteval is ez történt, anélkül, hogy bátorságának és ügyességének legcsekélyebb hasznát is vehette volna. S a sors úgy akarta, hogy éppen odaessék Rocinante lábaihoz, mely mindekkorig se kelt föl fektéből, amiből világosan látható, mily hévvel munkálkodtak a fütykösök ez ingerült parasztkezekben.

Látván most a yangüesek, hogy ami történt, több kettőnél: amilyen gyorsan csak tudták, összeretelték a ménest s odább álltak, vérbe-fagyba hagyván a két kalandost, igen keserves állapotban, de még sokkal keservesebb hangulatban.

Sancho Panza éledt föl először, s midőn látta, hogy ott van ura mellett, bágyadt és nyögdelő hangon így szólította meg:

— Señor Don Quijote, ah señor Don Quijote!

Cervantes: Don Quijote I.

— Mi kell Sancho barátom? — válaszolt Don Quijote éppen oly megtörött, fájdalmas hangon, mint előbb Sancho.

— Arra kérném, a Krisztus szerelmére, — felelte Sancho, — adjon nagyságod egy-két kortyot annak a fura Blas-nak italából, ha ugyan itt van nagyságod kezeügyében; hátha éppen úgy használna az eltörött csontokról is, mint ahogy a sebekről használ.

— Bár itt volna, oh én szerencsétlen! — viszonzta Don Quijote, — mi bajunk lenne akkor?! De lovagi hittemre esküszöm néked, Sancho Panza, hogy kétszer huszonnégy óra eltelte előtt, ha ugyan a sors másként nem rendeli, birtokomban lesz az, vagy meg me tudjam mozditani a kezemet.

— De hát arról mit gondol nagyságod, hogy a lábunkat mennyi idő alatt tudjuk megmozdítani? — kérdezte Sancho Panza.

— Ami engem illet, — felelt a megporhanyított lovag, magamra mézve azt a napot csakugyan nem tudom meghatározni. De magam vagyok az oka mindennek, mert nem kellett volna kardot rántanom olyan emberek ellen, kik nem voltak hozzám hasonló lovagok, s így azt hiszem, hogy a hadak istene azért bocsátotta rám e büntetést, mert megszegtem a lovagrend törvényeit. Amiért is, Sancho barátom, jól megjegyezd, amit most fogok mondani, mert mindkettőnk javára szolgál, t. i. azt: ha valaha látod, hogy ilyes csöcselék bántalmaz bennünket, ne várd, hogy én ragadjak kardot, mert ezt semmiképen se cselekszem ezután, hanem te ránts kardot ellenök és te szabdald meg őket kényed-kedved szerint. Ha pedig netalán lovagok jönnének segítségükre, akkor majd lesz gondom rá, hogy megvédelmezzelek s reájok támadjak teljes egész hatalmammal, mert úgy hiszem, ezer meg ezer jel és tapasztalat meggyőzhetett már afelől, mily messze terjed ezen én hatalmas karomnak hősiessége.

Ilyen elbizakodottá tette a szegény lovagot a bátor biscayain nyert diadala.

Azonban Sancho Pansa nem fogadta valami nagy tetszéssel urának ezt a figyelmeztetését, s meg nem állhatta, hogy azt ne felelje rá:

— Én békeszerető ember vagyok, uram, jámbor, nyugodalmias, s el tudok tűrni akárminő sérelmet, mert feleségem, családom van, akiket el kell tartanom s fölnevelnem; azért tehát jusson nagyságodnak is tudomására, minthogy parancsolnom nem lehet: hogy én semmi esetben sem fogok kardot rántani sem paraszt, sem lovag ellen, s e mostani órától kezdve, fogadom Istenemre, megbocsátok minden sérelmet, melyet ellenem valaha elkövettek, vagy ezentúl elkövetnek, követte legyen vagy kövesse bár el most vagy a jövőben alacsony vagy magasrangú, gazdag vagy szegény, nemes vagy jobbágy, ki nem véve semminemű rendet vagy állapotot.

Gazdája e szavak hallatára így felelt:

— Szeretném, ha lélekzetet tudnék venni, hogy kissé könnyebben beszélhessek, s hogy ez a nyílalás, mely oldalamat szúrja, legalább addig szünnék meg annyira amennyire, míg be tudnám bizonyítani előtted, Panza, mily téves ez a te gondolkozásod. Mondd csak, bűnös lélek, ha a szerencse fuvalma, bár eddigelé oly ellenséges volt, egyszerre csak javunkra támadna fel, s óhajításaink vitorláit úgy duzzasztaná, hogy egészen biztosan s minden akadály nélkül szállanánk révpartra egyikén azon szigeteknek, melyeket neked ígértem: mi lenne belőled, ha azt meghódítván, urává tennélek? Te bizonyára megíusítanád szándékodat, mint aki nem vagy lovag, sőt nem is akarsz az lenni és nincsen sem bátorságod, sem kívánságod bosszút állni a rajtad elkövetett sérelmekért s megvédelmezni úri fenhatalmat. Mert tudnod kell, hogy az ujonnan meghódított királyságokban és birodalmakban a benszülöttek lelkülete sohasem oly nyugodt és ők sohasem állanak az új uralkodó pártján annyira, hogy félni ne lehetne, vajjon nem fognak-e valami újítást megkísérelni, hogy megint fordítsanak a dolgokon, s amint mondani szokás, újra szerencsét próbáljanak. Ekkép tehát okvetlenül szükség, hogy az új tulajdonosnak legyen bölcsessége kormányozni őket, de bátorsága is, hogy magát bármely esetben óvja és védelmezze.

— Ebben a most történt esetben, — vizionozta Sancho, — csakugyan sajnálom, mért nem volt olyan bölcsességem és bátorságom, milyet nagyságod említ. De



esküszöm, amily igaz, hogy szegény ember vagyok: most az egyszer nagyobb szükségem van flastromra, mint szép szavakra. Próbálja meg nagyságod, fel tud-e kelni, aztán segítsük fel Rocinantét, bár csakugyan nem érdemes rá, mert egyedül neki köszönhetjük, hogy ily rútul elpáholtak bennünket. Sohse tettem volna fel Rocinanteról, mert olyan erkölcsös, békeszerető személynek tartottam, mint tulajdon magamat. De csak igazán is mondja a példabeszéd: sok idő kell hozzá, míg az ember a világot egészen kiismerheti és hogy semmi sincsen bizonyos a nap alatt. Ki hitte volna, hogy azokután a hatalmas vágások után, mikkel nagyságod azt a boldogtalan kóbor lovagot megsabdalta, nyomban ilyen záporosó keletkezzék, amilyent a mi nyakunk közé zúdítottak.

— Még a te nyakadnak csak hagyjám, Sancho, — szólt Don Quijote, — az az ilyes zivatarokra van teremtvé; de az én vállam finom hollandi vászon között mevelkedett, s így világos, hogy e szerencsétlenség fájdalmát sokkal keservebben érzi; és ha nem tudnám bizonyosan, hogy mindezen alkalmatlanságok vele járnak a fegyverviseléssel, itt kellene halva maradnom, csupa merő bosszuságból.

— Uram, — felelt erre a fegyverhordozó, — ha a lovagságnak ilyen jutalom üti a markát: kérem nagyságodat, mondja meg, sokszor szokott-e ez előfordulni, van-e bizonyos meghatározott ideje, órája? mert amondó vagyok, ha még kétszer így megtáncoltatnak, harmadszor akár ne is fáradjanak, mert mi ugyan el nem járjuk, hacsak az irgalmas Isten kegyelme csodamódon föl nem támaszt bennünket.

— Tudnod kell, barátom Sancho, — viszonzta Don Quijote, hogy a kóbor lovagok élete ezer meg ezer veszélynek s balszerencsének van alávetve, csak hogy másrésről az is igaz, hogy épp oly könnyen lehetnek királyokká és császárokká is, amint akárhány lovag példája bizonyítja, kiknek történetét körülményesen ismerem. S elmondhatnám neked, ha ugyan a saigó fájdalom engedné, több olyanmak történetét, akik egyes-egyedül karjaik hősiessége által emelkedtek az említettem magas méltóságokra, s még ezek magok is, mind előbb, mind

azután, különféle szerencsétlenségek és nyomoruságok közé jutottak. Így a bátor Amadis de Gaula, halálos el-lenségének, a varázsló Arcalausnak hatalmába esett, akiről bizonyosan igaz, hogy amíg fogva tartá, többet mért rá kétszáz csapásnál lova kantárszíjával, mialatt amaz oda volt kötve az udvarban egy oszlophoz; egy ismeretlen szerző pedig, ki mindamellett igen hiteles, azt mondja, hogy amidőn az Phobeus lovagját elfogta, bizonyos csapató ajtó segélyével, mely bizonyos várban lábai alatt megnyílt, s ő egy földalatti mélyedésbe sü-lyedett: a varázsló összekötözte kezét-lábát, s hóvízből meg homokból álló allövetet adott a lovagnak, mely egész a fejébe ment; s ha e nagy szerencsétlenség alkalmával egy bölcs jóbarátja segítségére nem jön, a szegény lovag bizonyára nagyon pórul járt volna. Így tehát én is igen jól érezhetem magamat ily jeles férfiak társaságában, mert azok még sokkal nagyobb sérelmeket szenvedtek, mint aminők most bennünket értek: mert tudnod kell Sancho, hogy az olyan sebek, amilyeket a csak úgy vé-letlenül kezében levő eszközök ejtenek, nem gyalázzák meg az embert, s a párbajról szóló rendszabály világosan azt mondja: ha a varga a kezében levő kaptafával, — feltéve, hogy ez csakugyan fából van — megüt valakit: még azért arról, akit megütött, nem lehet azt mondani, hogy megbotozták. Ezt pedig azért mondom, nehogy azt hidd, feltéve, hogy e küzdelemben elpáholtak ben-nünket, mintha talán ezáltal gyalázat esett volna rajtunk: mert azok a fegyverek, amelyeket ezen emberek viseltek s melyekkel bennünket megegyengettek, csupán az ő bunkósbotjaik valának, s amint én emlékezem, egyiknél sem volt kard, sem tör, sem szablya.

— Én ugyan nem értem rá, hogy még erre is ügyel-jek, — vizonozta Sancho, — mert alig kaptam kardhoz, azok az emberek menten úgy csépeltek dorongjaikkal, hogy a világ mindjárt elsötétült előttem és inamszakadtan ideterültem, ahol most is fekszem, s ahol kisebb gondom is nagyobb annál, vajon ez a döngetés gyalázat volt-e vagy sem? Elég nekem az a fájdalom, amit az ütések okoztak, s amit éppoly mélyen benyomtak emlékeze-tembe, mint vállamba.

— Mindennek ellenére arra figyelmeztetek, Panza testvér, — felelte Don Quijote, — hogy nincsen olyan emlékezés, melyet az idő el ne törölne, sem olyan fájdalom, melyet a halál meg ne szüntetne.

— Lehet-e hát nagyobb szerencsétlenség annál, — viszonzotta Panza, — amit csak az idő töröl el és a halál szüntet meg? Ha ez a mi szerencsétlenségünk csak olyan volna, hogy egy-két darab flastrommal meg lehetne gyógyítani, akkor még csak Isten neki; de úgy látom én, egy egész ispotály minden kenőcse se elég-séges, hogy bennünket csak imigy-amugy is helyre zökkentsen.

— Hadd ezt és szedd össze magad egy kissé, Sancho — mondta Don Quijote, — s lássunk Rocinante után, mert ha jól sejtem, neki is kijutott a bajból.

— Nem is csoda, — felelte Sancho, — hiszen ő is kóbor lovag; hanem az már mégis nevezetes, hogy a szamaramnak meg kutya-baja se esett ott, ahol bennünket egész bordazúzásig megütlegeltek.

— A szerencse csak hágy nyitva egy ajtót minden balesetnél, hogy jóvá tegye, — jegyezte meg Don Quijote, — ezzel pedig azt akarom mondani, hogy a szamárka az egyszer pótolni fogja Rocinantet, s elvisz innen valami várba, hol sebeimből felüdülök. Az ilyfajta nyargalást egyébiránt nem tarthatom magamra nézve lealázónak, mert jól emlékszem, olvastam egykor, hogy az a régi Silenus, a nevetés istenének gyámatyja és nevelője, hasonlóképen igen csinos szamáron vonult be egész diadallal a százkapus városba.

— Lehet, hogy úgy lovagolt, amint nagyságod mondja, — felelt Sancho, — de nagy különbség van ám aközött, hogy egyenesen ül-e valaki a nyeregben, vagy pedig úgy van rá keresztbe fektetve, mint valami szemetes zsák.

Amire Don Quijote ekép válaszolt:

— A csatában kapott sebek inkább nevelik, sem hogy fogyasztanak a dicsőséget, azért tehát Panza barátom, ne feleselj tovább velem, hanem amint mondtam, kelj fel, ahogy tudsz, s tégy föl engem szamaradra, amint legjobbnak látod, s menjünk el innét, még mielőtt

az éj beállana s itt lepne meg bennünket ezen a pusztaságon.

— Pedig úgy halottam egyszer nagyságodtól, — mondta Panza, — a kóbor lovagoknak az a szokásuk, hogy rendszeren sivatagokon és pusztákon hálnak az esztendő nagy részén keresztül, s hogy ezt igen nagy szerencsájöknek tartják.

— Igenis akkor, — viszonzta Don Quijote, — ha már egyebet nem tehetnek, vagy ha szerelmesek; sőt annyira igaz, hogy voltak olyan lovagok, akik napnak, éjnek és az éghajlat minden alkalmatlanságának kitéve, egy szál sziklán két esztendőt töltöttek, anélkül, hogy kedvesük valamit tudott volna rólok. S ilyen volt maga Amadis is, midőn a Beltenebros álnevet vette föl s a „Szegénység szikláján“ lakott, nem tudom már bizonyosan, nyolc évig-e, vagy nyolc hónapig; elég az hozzá, hogy ott vezeklett, nem emlékezem rá, mily búbánat következében, amit néki kedvese Oriana okozott. Azonban hagyjuk ezt most, Sancho, s lássunk dolgunk után, mielőtt netalán a szamarat is oly szerencsétlenég érné, amilyen Rocinantet.

— Az lenne még csak az ördögség! jegyezte meg Sancho, s azután harminc jajjal, hatvan sóhajtással és százhusz ilyen-olyan-adtával az ellen, aki ide hozta, feltápszkodott, de az út közepén görbülten megállt, mint valami török kard, semmikép se tudva kiegyenesedni.

— Ámde végre is, minden kiállott fáradalma dacára, összeigazgatta szamarát, mely a mai napnak szokatlan szabadsága folytán jó messzire eltávozott; csülökre állította Rocinantet is, mely ha panaszkodni tudott volna, bizonyára mondott volna annyit, mint akár Sancho, akár gazdája.

Végre Sancho felemelte valahogy Don Quijotét a szamárra, Rocinantet csatló-szíjra fűzte, szamarát pedig kötőféken fogva, útnak indult találomra arrafelé, merre az országútát sejtette. A sors pedig, mely viselt dolgait jóról jobbra fordította, úgy hozta magával, hogy alig mentek csak egy mérföldnyire, midőn az útra ráakadtak, s ennek mentén egy útszéli fogadót láttak meg, melyet Don Quijote, Sanchonak kínjára, magának pedig örö-

mére, várkastélynak nézett. Sancho váltig állította, hogy vendégfogadó, gazdája pedig azt, hogy kastély; s a vitatkozás addig tartott, hogy előbb érték végit az útnak, mint a vitának; s így Sancho anélkül, hogy bizonyosan tudta volna, hogy kastély-e hát, vagy fogadó, bevonult egész csapatostul.

XVI. FEJEZET.

Mi történt az elmés lovaggal a fogadóban, melyet ő várkastélynak képzelt?

A fogadós, alighogy meglátta a számaron keresztbe fektetett Don Quijotét, mindjárt azt kérdezte Sancho-tól: mi baja? Sancho pedig azt felelte, semmi egyéb, minthogy egy szikláról zuhant alá s kissé össszesúzta bordáit.

A fogadós felesége sokkal jobb lelkű volt, mint az efajta asszonyok általában s résztvevő szíve nagyon meg tudta szánni szenvedő embertársát. Most is azonnal hozzálátott Don Quijote bekötözéséhez, de még igen csinos fiatal leányát is odahíttá, hogy segítsen a vendéget bekötözni. Volt azonkívül a fogadóban egy asturiai szolgáló is, kinek arca széles, nyaka vastag, orra pisze volt, egyik szeme kancsal, a másik meg csipás; no de aztán deli termete mégis csak helyreütötte a többi hibát, amennyiben az egész leány lehetett valami hét arasz, csakhogy a vállai szörnyen terhére voltak s úgy meg-görnyesztették, hogy még akkor is a földre nézett, mikor nem akart. Ez a bájos leányzó segített tehát a fogadós leányának, s ők ketten tákoltak össze s vetettek Don Quijotenak ugyancsak kegyetlen ágyat egy padláskamrában, melynek minden zege-zuga elárulta, hogy számos éven keresztül szénapadlásnak használták. Ebben akkor-tájt egy öszvérhajcsárnak is volt szállása, kinek ágya ott állt jóval beljebb, a mi lovagunkén túl, s habár mind-össze is öszvéreinek nyeregszerszámából és pokrócai-ból készült, mégis sokkal kényelmesebb volt, mint Don Quijoteé, mely két egyenetlen s bicegő padra fektetett négy szál gyalumatlan deszkából állott, s egy matrachból, amely olyan vékony volt, hogy paplannak látszott, s

teli görcsös csomókkal, mikre az ember keménységök miatt bizvást ráfoghatta volna, hogy mind megannyi kavics, ha ugyan a matrac-héjnak hasadásai meg nem mutatják, hogy összekócolódott lószőr-pamatok; erre aztán két lepedő volt terítve, olyan kerges, hogy bőrpaiszt lehetett volna készíteni belőlök, s végre egy takaró, melynek minden szálát egyenkint kényelmesen meglehetett volna számlálni, anélkül, hogy a szem csak egyetlen egyet is eltévesszen.

Ebbe az átkozott ágyba feküdt le tehát Don Quijote, s a fogadósne és leánya azonnal beflastromozták tetőtől-talpig. Maritornes*) pedig (ez volt az asturiai leány neve) világított. Hanem mikor a fogadósne a bekötözés alkalmával azt vette észre, hogy Don Quijote testén imitt-amott kékes-vörös daganathurkák keltek, meg nem állhatta, hogy ne mondja neki: úgy látszik, hogy ezeket talán nem is ütődések, hanem ütlegek okozták.

— Dehogy ütlegek, — ellenkezett Sancho, — hanem hát a szikla nagyon csúcsos-éles volt, s minden csúcsa otthagya a maga szennyét.

Azt is mondta azután: — A flastromos rongyokkal meg úgy gazdálkodjék kegyelmed, fogadósne asszony, hogy jusson is maradjon is, mert gondolom, kerül itt még más ember is, akire a maradékot felragaszthatja; például nekem jó magamnak is fáj egy csöppet a keresztcsontom.

— Ugyanúgy-e? Hát kegyelmed is leesett?

— Esni ugyan nem estem, — felelte Sancho, — hanem mikor uramat lezuhanlani láttam, ijedtemben olyan fájás állt minden tagomba, mintha nekem is jól a nyakam közé raktak volna.

— Ez igen hihető, — jegyezte meg a fogadósne leánya, — velem is megtörtént akárhányszor, mikor azt álmodtam, hogy valami magas toronyról esem le, de semmikép se tudok a földre jutni; amint aztán a nehéz álomból felébredtem, úgy össze voltam zúzva-törve, mintha igazán leestem volna.

*) Ez a név együgyű nőszemélyt jelent.



— Úgy igaz a', kisasszony, — szólt Sancho, — hanem ott a dolog bibéje, hogy én nem is aludtam, hanem olyan ébren voltam, mint most, mégis kékebb foltokat kaptam a hátamra, mint gazdám maga, senor Don Quijote.

— Mi a neve a lovagnak? — kérdezte az asturiai Maritornes.

— Don Quijote de la Mancha, — válaszolt Sancho Panza, — kalandos lovag, még pedig a javából, milyent a világ rég időktől fogva nem látott.

— S mi az a kalandos lovag? — kérdezte a leány.

— Olyan huga vagy, hogy még azt sem tudod? — tűzelt Sancho Panza, — tudd meg tehát, húgom, hogy a kalandos lovag olyas valami, akit előbb, mintsem az ember ötig számlál, vagy elvernek vagy császárrá tesznek; ma a föld kerektségének legszerencsétlenebb s legnyavalyásabb teremtménye, holnap pedig két-három ország koronájának ura, melyeket fegyverhordozójának ajándékozhat.

— Ha a dolog így áll, — mondta a fogadósne, — hogyan lehetséges, hogy kegyelmed, ki ilyen jeles urat szolgál, amint látszik, még csak grófságot sem kapott?

— Igen hamar volna még, — viszonzta Sancho, — mert mindössze is csak egy hónapja, mióta kalandok után járunk, de még eddig nem akadtunk egyetlen valamit érőre se: mert csak igen igaz, hogy az ember néha egyet keres s mást talál. Hanem az is igaz ám, ha uram, Don Quijote ezekből az ütlegekből, akarom mondani ebből az ütődésből kigyógyul, s én magam se leszek nyomorékká: reményemet sem adnám oda Spanyolország akár-melyik főméltóságáért.

Don Quijote ezt az egész beszélgetést a legnagyobb figyelemmel hallgatta; majd nagynehezen felülván az ágyban, megfogta a vendéglősné kezét, s így szólt:

— Higyje meg, szép úrnő, nagy szerencsének tarthatja, hogy várába az én úri személyemet fogadta be, ki csak azért nem akarom dicsérni magamat, mert — mint mondani szokás — aki feldicséri magát, megéri még gyalázatát; hanem hogy ki vagyok én, fegyverhordóm majd

elbeszéli; csak annyit mondok: örökre bevésem emlékezetembe kegyed szíves szolgálatát, s hálás leszek érte, élek. S ha a magasságos egek úgy nem rendelték volna, hogy oly nagy megadással hódoljak a szerelem törvényének és ama hálátlan szépség (suttogva mondom ezt) tekintetének: akkor e bájoló kisasszony szemei lennének szabadságom uraivá.

A fogadósné, valamint leánya és Maritornes is ámulattal hallgatták a kóbor lovag e szavait, melyekből annyit értettek, mintha görögül beszélt volna. Azt azonban mégis sejtették, hogy mindez hízelkedés s hálálkodás akar lenni, s minthogy ilyes szavakhoz nem voltak szokva, majd rá, majd egymásra bámultak, s úgy találták, hogy ez egészen másfajta ember, mint aminőkkel ők rendszeren érintkeznek; majd kocsmárosos szavakkal köszönnévén meg ajánlatát, magára hagyták, az asturiai Maritornes pedig Sanchot kötözte be, kinek ez épp úgy elkelt, mint a gazdájának.

Történt azonban, hogy az öszvérhajcsár összebeszélt volt már a szolgálóval, hogy a következő éjszakát egymással mulatják át, a leány meg szavát adta, hogy mihelyest a vendégek elpihentek s gazdája háznépe is lefeküdt, ő feljön az öszvérhajcsárhoz s kész lesz teljesíteni minden kívánságát. S mondják erről a jó leánykáról, hogy az ilyes ígéreteknek mindig a legnagyobb pontossággal be szokta váltani, még ha szavát valami erdő közepén, minden tanú nélkül adta is, minthogy igen sokat tartott arra, hogy nemes ember leánya, ami mellett azonban nem szégyenlette, hogy kocsmában szolgál: mert hiába, fel a kerék, le a kerék, ki tehet arról, hogy az embert hová veti a szerencsétlenség.

Don Quijote kemény, keskeny, silány és nyomorúságos ágya ott állt elől a csillagvilágította istálló közepén, Sancho pedig emellett vetette meg a magáét, mely mindössze is egy gyékényből állott s egy szál pokrócból, mely azonban, úgy látszott, kenderkócból volt szöve s nem gyapjúból. Az öszvérhajcsáré csak ezen két ágy után következett, s amint már említettük, két legjobb öszvérenek takaróiból készült. Tizenkét ilyen barma volt, valamennyi fényes szőrű, jó húsban lévő pompás állat,

gazdájok Arevalo egyik leggazdagabb öszvérhajcsára lévén, amint e történet szerzője mondja, ki erről az öszvérhajcsárról tüzetesen megemlékezik, minthogy jól ismerte, sőt amint állítják, szegről-végről atyjafia is volt. Különb is Cide Hamete Benengeli mindenben igen pontos és körülményes történetíró, ami nyilván látszik abból, hogy az elmondottakat, akármiilyen mellékes silányságok legyenek is, nem akarta elhallgatni, amiről a komoly történetek írói példát vehetnek maguknak, kik a tényeket oly kurtán s olyannyira dióhéjba szorítva szokták elmondani, hogy alig hagyják csak meg is izlelni s a munkának lényeges legfőbb részét vagy gondatlanságból, vagy gonoszság-, avagy tudatlanságból, benfelejtik a kalamárisban. Nemde, nem ezerszer jobban cselekszik-e „Tablante de Ricamonte” szerzője, vagy ama másik könyvé, mely Tomillas gróf cselekedeteit mondja el? Mily pontossággal írnak ezek le mindent!

Hogy azonban elbeszélésünket folytassam, mondanom kell, hogy az öszvérhajcsár, miután barmait ellátta, s másodszor is abrakolt, végig nyújtózott nyeregtakaróin s várta az ő szavatartó Maritornesét.

Sancho is feküdt már, jól beflastromozva, s bárha minden áron szeretett volna már aludni, bordáinak fájdalma nem hagyta; éppen úgy fáj Don Quijotének is mindene, s olyan ébren nézett, nyitott szemmel, mint a nyúl. Az egész fogadó csendes volt és sehol egyéb világosság, mint ama lámpa fénye, mely a kapualja közepén függött.

Ez a síri csend, s az, hogy lovagunk most is, mint redesen, olyan dolgokkal foglalkozott, minők szerencsétlenségét okozó könyveiben minden lapon előfordulnak, olyan badar képzelődésre ragadták, melynél alig lehet valami bolondabb. Ugyanis azt képzelte, hogy valami nagy hírű várban szállt meg (mert, amint már említettük, ahová csak betért, minden fogadót várkastélynak vélt) s hogy a fogadás leánya, a várbeli kisasszony, kit az ő szeretetreméltósága annyira elragadott, hogy szerelemre lobbant a lovag iránt, s megígérte néki, hogy ez éjjel ellopózik szüleitől s mellette fog pihenni egy darabig. S ezt az így kikanyarított agyrémet oly bizo-

nyos igazságnak tartotta, hogy már-már nyugtalanná lett, ha arra gondolt, hogy szűzies erényessége, mily veszedelmes kísértésbe fog eshetni; hanem végre nagy erősen megfogadta magában, nem lesz hűtelemné kedveséhez, Dulcinea del Tobosohoz, nem, ha maga Ginevra királyné jönne is udvarhölgyével, Quintanonával.

Amint e bolond gondolatokkal tépelődött, ütött az az óra, — vesztére — midőn az asuriai szolgálonak, ígérete szerint, jönnie kellett: Maritornes egy ingben, mezitláb, haját durva hálóbá szorítva, zajtalan és óvatos léptekkel csakugyan meg is jelent az öszvérhajcsár látogatására a kamrában, hol mind a hárman feküdtek. Azonban alig jött az ajtóig, Don Quijote észrevette, s a flastrom és oldalfájás dacára, felült az ágyban, karjait kitérte, hogy a szép kisasszonynak képzelt asturiai leányt majd megölelje, ki lábujjhegyen s zajtalanul tapogatózva ment előre szeretőjét keresve. Egyszer csak Don Quijote karjához ért, ennek se kellett aztán több, hanem a leányt egyik keze csuklyóján hevesen megragadta s magához vonván, anélkül, hogy az csak egy hangot is merészelt volna szólalni, oda ültette az ágy szélére; első dolga is az volt, hogy megtapintotta ingét, s habár ez a legdurvább csinvatból készült, a lovag a legvékonyabb és legfinomabb patyolatnak tartotta. Keze csuklyóján a leány pár sor üveggyöngyöt viselt, ezek azonban a lovagnak igaz gyöngyök gyanánt fénylettek; haját, mely meg lehetőszen hasonlított a lószőrhöz, ő Arábia legtündöklőbb aranyszálnak tekintette, melyek ragyogása magát a napot is elhomályosítsa; lehelle, melyen tökéletesen meg lehetett érezni a tegnap-esti avas füstölthús szagát, Don Quijotenak szakasztott olyan volt, mintha a lányka szájából édes és balzsamos illat terjedezne feléje. Egyszerű képzelődésében éppen olyannak festette, amint könyveiben olvasta arról a bizonyos hercegasszonyról, ki mindezen elmondott tulajdonokkal ékesítve, szerelme ösztönzésére eljött, hogy a megsebzett lovagot meglátogassa. S a szegény nemes olyan vak volt, hogy sem a megtapintás, sem a lehelle, sem a jó leányzóban lévő sok egyéb tulajdonság ki nem ábrándították, amiktől pedig öszvérhajcsár legyen, aki el nem okádta volna

magát. Don Quijote azonban azt képzelte, hogy a szépség istennőjét tartja karjai között, s így forróan átölelve, szerelmes, de halk hangon e szavakat kezdé sutogni hozzá:

— Szivem mélyéből óhajtanám, bájos és nagyságos kisasszony, hogy e renkívüli kegyet, melyet nagy szépségének szemlélése által nyújt, méltóképen viszonzhassam; azonban a sors, mely sohasem szünik meg a jókat üldözni, úgy akarta, hogy ebbe az ágyba döntssem, hol oly összezúzva és törve fekszem, hogy bármennyire kívánnám is kegyed vágyait teljesíteni, képtelen vagyok; s mi több, ehhez lehetetlenséghez még egy nagyobb is járul, s ez ama hűség, melyet a páratlan Dulcinea del Tobosonak, legrejtettebb gondolataim egyetlen úrnőjének fogadtam. Ha ez nem gátolna, nem lennék oly balgataag lovag, hogy elszalasszam e szerencsés alkalmat, melyet kegyed nagy jósága nyújtott énneknek.

Maritornest kínjában az izzadság verte ki, midőn Don Quijote ily erősen magához szorította és szavait se nem értve, se nem hallgatva, szótlanul akart menekülni karjai közül. A jó öszvérhajcsár, kit gonosz kívánsága ébren tartott, attól a pillanattól fogva, midőn babája az ajtóban megjelent, szintén észrevette a leányt, s figyelmesen végighallgatta mindazt, amit Don Quijote mondott; féltékenységre gerjedve ekkor, hogy az asturiai leány neki adott szavát más valakiért megszegte, közelebb nyomult Don Quijote ágyához, s várta, mire durranik ez a beszéd, melynek értelmét semmiképen ki nem vehette. Mikor aztán látta, hogy a leány minden áron szabadulni akar, Don Quijote pedig erővel tartóztatja: megsokalta a tréfát, karját magasra emelte s oly rettenetes csapást mért a szerelmes lovag sovány állkapcájára, hogy száját elborította a vér, s még ezzel be nem érve, hegyibe ugrott s össze-vissza taposta minden bordáját. Az ágy, amely jóformán gyenge volt, nem is állt valami szilárd alapon, az öszvérhajcsárt nem bírta meg ráadásul, s nagy zörejjel leszakadt, úgyhogy erre a vendég-lős is fölébredt, s mindjárt gyanította, hogy a verekedésben Maritornes is ludas lehet, mert akármennyit kiabál is utána, sehol megse moccan. Ez a gyanú nem hagyta

nyugodni, felkelt s gyertyát gyújtva, arra sietett, amerről a dörömbölést hallotta.

Mikor a lány meglátta, hogy gazdája közelít s még pedig ugyancsak haragosan: szégyenülten és remegve lelapult Sancho Panza ágyára, s ott úgy összezsugorodék, mint valami gombolyag. (Sancho Panza előbb valahogy mégis csak elaludt.)

A vendéglős jóformán be sem lépett még, amikor nagyhangon már is elkiáltotta magát:

— Hol vagy te szajha? Tudom, hogy ez megint a te munkád.

Már ekkor Sancho is felébredt, s a ránehezülő sulyt érezve, azt hitte, hogy boszorkány nyomja, s elkezdett mind a két öklével jobbra-balra lökdösődni, s Isten a megmondhatója, hány meg hány dőfés érte Maritornest is, akinek aztán szintén nem kellett több, hanem félretéve minden szemérmetességet, oly bőségesen visszaadta Sanchonak az ütlegeket, hogy a fegyverhordozónak, akár tetszett, akár se, minden álom kiment a szeméből. Azt csak tudta Sancho, hogy ütik, hanem hogy ki üti, azt nem tudta, mindamellett, ahogy lehetett, felülkerekedett, neki esett Maritornesnek, s lett aztán kettejük között olyan csetepaté, milyennél furcsább és zajosabb soha, mióta a világ világ.

Mikor most már az öszvérhajcsár a fogadós gyertyája lángjánál látta, hogyan bánnak az ő kedvesével, Don Quijotét otthagytá s a leánynak sietett segítségére; ugyanezt tette a vendéglős is, csakhogy ellenkező szándékból, tudniillik, hogy a szolgálót megrakja, mert szentül hitte, egyes-egyedül ez az oka az egész zűrzavarnak. S így, amint mondani szokták: „a macska az egérnek, az egér a kötélnek, kötél a földélnek,” ők is neki egymásnak, s az öszvérhajcsár Sanchot, Sancho a leányt, a leányt őt, a fogadós a leányt dőngette, s valamennyi oly elkeseredéssel, hogy pillanatig se akarták abba hagyni; még csak akkor jött a hadd el hadd, mikor a fogadós gyertyája elaludt, s mindnyájan sötétben maradtak: ekkor aztán oly irgalmatlanul belekeveredtek, hogy ahová kéz ért, semmi ott épen nem maradt.

Erre az éjszakára történetesen éppen egy poroszló szállt a vendéglőbe, az úgynevezett tolédói régi Santa-Hermandad tagja, ki is hallván a civakodás rettenetes lármáját, fogta pálcáját és hivatalos bádogielvényét, s belépett a kamrába sötétben, ezt kiáltva:

— A törvény nevében, a Santa-Hermandad nevében!

S az első, akit ért, az összezúzott Don Quijote vala, ki törött ágyán hanyattfeküdt egészen élettelenül; a poroszló tehát most kinyújtott kézzel ennek szakálát ragadta meg, s rángatni kezdte, szünet nélkül kiabálva:

— Tisztelet a törvénynek!

Mikor azonban tapasztalta, hogy akit megmarkolt, az meg se moccan: azt hitte, hogy meghalt s az odabentlévők gyilkolták meg. Ezzel a gyanuval eltelve, még harsányabb hangon kiáltott:

— Be kell zárni a fogadó kapuját! senki a házat el ne hagyja! mert itt emberhallál történt.

Ez a szó rémséges hatást gyakorolt mindnyájokra, úgyhogy valamennyien felhagytak a verekedéssel abban a nyomban, mihelyt e hangot meghallották. A vendéglős visszaosont ágyába, az öszvérhajcsár a nyeregtakarókra, a szolgáló a maga vackára; csak a két boldogtalan, t. i. Don Quijote és Sancho Panza nem tudott megmozdulni onnan, ahol éppen fekvé maradtak.

Ezalatt a poroszló eleresztette Don Quijote szakállát, lement, hogy gyertya után nézzen, azután pedig felkeresse és elfogja a gonosztévőket; de nem talált világot, mert a fogadás, mikor szobájába visszatért, szántszándékosan eloltotta a lámpást, s így a poroszló kénytelen volt a tűzhelyen a parazsat felkotorni, s bizony sok veszélyébe került, míg másvalami mécset gyűjt-hatott.

XVII. FEJEZET.

Folytatása a számtalan viszontagságnak, mikén a bátor Don Quijote s jó fegyverhordozója keresztülmentek a vendéglőben, melyet ő, szerencsétlenségére, várkastélynak gondolt.

Don Quijote ezalatt magához tért ájulásából, s ugyanazon lágy hangon, minővel egy nappal ezelőtt fegyverhordóját megszólította, midőn ott feküdt leterítve a bunkósbotok völgyében, most is e szavakat intézte hozzája:

— Sancho, barátom, alszol? Alszol, barátom, Sancho?

— Ugyan hogy aludnám? van eszemben! — dohogott Sancho ingerülten és kedvtelenül, — mikor úgy látszik, hogy valahány ördög van, mind nekem esett ezen az éjszakán.

— Hiheted is minden kétség nélkül, — mondta Don Quijote, — mert vagy én nem értek hozzá, vagy csak-ugyan elbűvölt vár ez, mert tudnod kell... De amit most akarok mondani, esküdjél meg, hogy titokban tartod egész halálomig.

— Esküszöm, — viszonzta Sancho.

— Azért kívánom, folytatta Don Quijote, — mert halálos ellensége vagyok annak, hogy valakinek becsületén gázoljanak.

— Mondom, esküszöm, — viszonzta Sancho újra, — hogy hallgatok vele mind egész nagyságod haláláig, s bár az Isten engedné, hogy holnap már elmondhassam.

— Hát annyira terhedre vagyok már, Sancho, — kérdezte Don Quijote, — hogy ily hamar kívánod halálomat?

— Nem úgy értettem, — viszonzta Sancho, — hanem csak azért mondtam, mert gyomromból utálok a titoktartást, s nem szeretem, ha valamit addig kell tartogatnom, míg elrothad.

— Ám legyen, amint lehet, — mondta Don Quijote, de én teljesen megbízom a te szeretetedben és ragaszkodásodban, s így tudd meg tehát, hogy ez éjjel velem

Cervantes: Don Quijote I.



a legrendkívülibb kaland történt, minővel valaha dicsekedhetem, s hogy röviden elmondjam, tudd meg: kevéssel ezelőtt a vár urának leánya jött hozzám, oly szép, oly bájos leányka, (milyenhez hasonló a világ nagy messze tájékán nem található. Mit mondjak neked alakjának bájáról? mit eleven elméjéről? mit az egyéb rejtett dolgokról, melyeket érintetlenül és említetlenül kell hagynom, hogy megőrizsem azt a sok hűséget, mellyel szívem hölgységnek, Dulcinea del Tobosonak tartozom. Csak azt akarom mondani, hogy az ég megirigylvén azt a sok jót, melyet a szerencse tenyerembe fektetett, vagy talán (s ez még bizonyosabb), — amint már említettem, — ez a várkastély meg van bővölve: ugyanabban a percben, midőn e leánnyával a legédesebb és legszerelmesebb beszélgetést folytattam, anélkül, hogy láttam, tudtam volna honnan, ime egy kéz jött, valamely durva óriás karjának kezefeje, s olyan csapást mért állkapcámra, hogy ezt még most is merő vér borítja, s azután úgy összetört, hogy ma még rosszabbul vagyok, mint tegnap, midőn Rocinante kicsapongása folytán azt az ismeretes sérelmet követték el rajtunk. Amiből azt következtetem, hogy ez úrhölgy bájainak kincse bizonyára valami mór varázslónak őrizetére van bízva s így az enyimmé nem lehet.

— De még az enyimmé se, — vizionozta Sancho, — mert négyszáznál több mór engem is úgy eldöngtetett, hogy a furkósbokrok csépelése ehhez képest még cukros sütemény és mézeskalács volt. Hanem mondja csak nagyságod, hogyan lehet ezt ritka és szerencsés kalandnak nevezni, mikor olyasmi történik az emberrel, ami velünk történt? Még kegyelmességednél csak megíjaria, mert azt a páratlan szépséget tarthatta kezében, melyet említett, de mit mondjak én, akinek csak azokból az ütésekből jutott, melyeknél nagyobbakat, tudom, soha életemben nem kaphatok. Jaj nekem boldogtalannak! s jaj még szülő anyámnak is, ki e világra hozott! mikor én se kóbor lovag nem vagyok, se azzá lenni nem szándékozom, a nyomorúságból mégis mindig nekem jut a vastagabb vége.

— Tehát téged is elverték? — kérdezte Don Quijote.

— Hát nem mondtam-e hogy el, Isten irtalmazzon minden gyermekemnek! — pattogott Sancho.

— Légy nyugodt, barátom Sancho, — csitította Don Quijote, — azonnal elkészítem azt a drága balzsamot, amelytől egy szemhunyorítás alatt mind a ketten meggyógyulnak.

Eközben a poroszló végre meggyújtotta a mécset, s visszajött megnézni azt, akit halottnak gondolt; s mikor őt Sancho belépni látta egy ingben, kendővel bekötött fejével, kezében méccsel s igen mérges ábrázattal, a fegyverhordozó azzal a kérdéssel fordult urához:

— Senor, nem ez-e az az elbűvölt mór, aki újra eljött, hogy megint végighuzogasson rajtunk, mert talán maradt még valami a kalamárisában?

— Ez nem lehet a mór, mert az elbűvöltek senkinek sem szokták magokat megmutatni.

— Ha meg nem mutatják is, de megéreztetni bizonyára megéreztetik magokat, mondta Sancho, — s aki nem hiszi, ám nézze meg az én hátamat.

— Ezt az én vállam is tanúsíthatja, — viszonzta Don Quijote, — ez azonban nem elegendő bizonyíték arra, hogy ezt az embert véljük az elbűvölt mórnak, aki éppen felénk közelít.

A poroszló ezalatt odaérkezett, s szeme-szája elállt, hogy ily bizalmas beszélgetés közt találja őket.

Igaz, hogy Don Quijote még mindig hanyatt feküdt, képtelen lévén az ütésektől és a flastromoktól még csak meg is moccanni. A poroszló odament hozzája s így szólította meg:

— Nos, földi, hogy vagyunk?

— Én bizonynyal illedelmesebben szólnék, ha kendőnek lennék, rivalt rá Don Quijote, — így szoktak ezen a vidéken a kóbor lovagokkal beszélni, te pimasz?

A poroszlót majd a guta ütötte meg, mikor egy ilyen nyavalyás képű embertől ilyen rendreutasítást kellett hallania, s fogta a mécset, s olajostul úgy vágta Don Quijote fejéhez, hogy majd betörte vele koponyáját. S minthogy erre megint egészen sötét lett, a poroszló rögtön eltávozott, Sancho Panza pedig azt mondta:

— Meg mernék rá esküdni, uram, bizonyosan ez az az elbűvölt mór, aki mások számára őrzi a kincset, a mi számunkra pedig csak az ökölcsapásokat és a mécs-hajgálásokat tartogatja.

— Úgy van, — viszonzotta Don Quijote, s az efféle varázslatokkal nem szabad törődni s helytelen volna miattok haragra lobbanni és mérgelődni, mert láthatatlanok és kísértetszerűek lévén, senkin sem tudunk értők bosszút állani, bármennyire akarnánk is. Kelj fel, Sancho, ha tudsz, hívd ezen vár parancsnokát, s kérd meg, adjon nekem egy kevés olajat, bort, sőt és rozmarint, hogy elkészíthessem azt a gyógybalzsamot, mert nem tagadhatom, úgy hiszem, igen nagy szükségem van rá e pillanatban, minthogy a vér nagyon ömlik a sebből, melyet e kísértettől kaptam.

Sancho felkelt, bárha minden csontjában kínos fájdalom gyötörte, s a sötétben tapogatózva ment a fogadós szobája felé; azonban először is a poroszlóba ütközött, aki megállt és hallgatódzott, mi történik haragosával. Sancho ezen szavakat intézte a leskelődőhöz:

— Nem tudom kinek szólítsam uraságodat, hanem legyen oly kegyelmes, irgalmas és adjon nekünk egy kevés rozmarint, olajat, sőt és bort, amikre szükségünk van, hogy a világ egyik legjelesebb kóbor lovagját meggyógyítsuk, akit vérbefagyva hagyott ágyában az a megbűvölt mór, aki itt tekereg ebben a kocsmában.

Mikor a poroszló ezeket a szavakat hallotta, eszeveszettnek hitte az embert: mivel azonban már hajnalodni kezdett, kinyitotta a fogadó ajtaját, odaszólította a vendéglőst, s elmondotta neki, hogy ez a jó ember mit akar. A fogadós ellátta mindazzal, amit kért, Sancho pedig odavitte az egészet urának, ki fejét tenyerébe hajtotta s úgy jajgatott a mécsvágás okozta fájdalomtól. Ez azonban egyéb bajt nem szerzett két feldagadó kék folt-nál, mert amit vérnek gondolt, az csupán verejték vala, melyet a gyötrelém kínjától izzadott.

Vette tehát Don Quijote a gyógyszereket, összekeverte valamennyit s pezsegni hagyta jó darabig, amíg elegendőnek gondolta. Akkor üvegpalackot kért, hogy abba önthesse; minthogy ilyesminek hire sem volt a

fogadóban, beérte egy bádogból készült olajos butykossal is, melyet neki e célra a fogadós ajándékozott nagylelkűen. Az olajos korsó fölött azután elmondott vagy nyolcvan miatyánkot, ugyanennyi ave-máriát, salvét és hiszekegyet, s minden szónál egy-egy keresztet vetett áldás gyanánt.

Az egész jelenetnek Sancho, a fogadós és a poroszló voltak tanúi, minthogy az öszvérhajcsár nagy suttymban kiosont már, hogy barmai után nézzen.

Alig történt meg mindez, Don Quijote haladéktalanul meg akarta kísérelni tulajdon-magán a megbecsülhetetlennek képzelt balsam gyógyhatását, s így szájához is emelte azt, ami már nem fért bele az olajos butykosba, hanem ott maradt a fazékban, melyben az egészet kotyvasztotta. Lehetett pedig ez a maradék valami egy iccére való; hanem alig húzott egy jót belőle, azonnal elfogta a hányás, de oly rettenetesen, hogy egy szikra sem maradt a gyomrában; s hozzá még a hányás kínja és a nagy erőlködés úgy megizzasztották, hogy arra kérte a körülállókat, takarják be és hagyják aztán magára.

Ezek megtették, mire aztán elaludt, s pihent tovább három óra folyásánál, mely időnek elmúltával felébredt, s úgy érezte, hogy egész teste felüdült, nem fáj már semmije, azt hitte egészsége teljesen helyreállt, s szilárdul meg volt győződve, hogy ezt Fierabras emez igazi balsamának köszönheti, s már ezután ezzel a gyógyszerrel akármilyen veszedelmes ütközetbe, tusába és csatába minden bű nélkül belebocsátkozhatik. Sancho Panza, aki maga is valóságos csodának hitte ura felépülését, azzal a kérelemmel fordult most Don Quijotéhoz, adja neki a fazékban levő maradékot, ami pedig ugyancsak tisztességes adag volt. Don Quijote nem tagadta meg kérését, mire Sancho két kézre fogta a fazekat s tartalmát a legjobb hiszemben és még nagyobb mohósággal magába öntötte, s lenyelt belőle majd annyit, amennyit előbb gazdája.

A szegény Sanchonak gyomra azonban hihetőleg nem volt olyan érzékeny, mint uráé, s így a hányást megelőzőleg olyan émelygés fogta el, olyan izzadásba s szédülésekbe esett, hogy maga is azt hitte már, semmi

kétség többé, hogy utolsó órája elérkezett. Kínjában és félelmében átkot átkokra szórt mind a balzsam, mind az ellen a zsvány ellen, aki ezt inni adta.

Ilyen állapotban találta őt Don Quijote, így szólt hozzá:

— Azt hiszem, Sancho, egész bajod onnan származik, hogy nem vagy lovaggá ütve, mert az a meggyőződése, ez az ital nem használhat azoknak, akik nem lovagok.

— Ha tudta nagyságod, miért nem mondta, — panaszkodott Sancho, — jaj énnekem minden iastul-fiastul, mért engedte hát, hogy megigyam?

Végre azonban a kotyvadék működni kezdett, s a boldogtalan fegyvernök oly hamar tisztult ki mind a két csatornán, hogy sem a gyékénynek, melyre magát újra levetette, sem a ponyvának, mellyel takarózott, hasznát többé senki nem vehette; izzadt és csurgott róla a veríték oly görcsök és vonaglások között, hogy nem csak ő maga, de a többiek is valamennyien azt hitték, vége lesz életének.

Ez a veszedelmes zivatar mintegy két óra folyásáig tartott; de még ennek elmúltával sem érezte magát távolról sem olyan jól, mint gazdája, sőt ellenkezőleg úgy kimerült és úgy eltörődött, hogy semmi módon sem tudott talpraállani. Ellenben Don Quijote, aki — mint már említettük, — egészen felüdült és többé mijét sem fájdította, rögtön útnak akart eredni kalandok keresésére, mert úgy vélte, hogy minden perc, mit itt tölt el, a világot és a szükségben szenvedőket fosztja meg segédelmétől és jótéteményétől, kivált most, midőn magával viendő balzsama már a legnagyobb bizalomra és bátorságra gerjesztette. Így tehát óhajátaitól ösztönöztetve, maga nyergelte meg Rocinantet és fegyverhordójának szamarát, egyszersmind úgy az öltözködésben valamint a felülésben is segédkezet nyújtott Sanchonak. Maga is lóra ült azután s a fogadó egyik zugához léptetve, egy ott lévő rudat fogott kezébe, hogy dárdájául szolgáljon.

A fogadó egész személyzete, szám szerint valami huszan, mind kitódultak csodájokra; közöttük a fogadós

leánya is, kiről Don Quijote le nem vette szemét egy pillanatra sem, hanem időről-időre olyan sóhajokat röpített a levegőbe, hogy majd megszakadt bele, s a jelenlevők mindnyájan, vagy legalább is azok, kik a tegnap esti beflastromozásnak szemtanúi voltak, azt gondolták, hogy bizonyára keresztcsontját fájdtja.

Mikor immár mindketten nyeregben ültek, a fogadó kapujához érkezve Don Quijote odahitta a vendéglőst s igen ünnepélyes és komoly hangon így szólt hozzá:

— Mind száma, mind mértéke igen nagy azon kegyeknek, várparancsnok úr, melyekben kegyelmességed várában részesültem, s halálom órájáig örök hálára leszek értök lekötelezve. Ha megfizethetem ezeket valaha azzal, hogy bosszút álljak valamely elbizakodotton, ki nagyságotat valamivel megsértette, tudja meg, várparancsnok úr, hogy az én hivatásom éppen az: támogatni a gyengéket, bosszút állani azokért, akik sérelmeket szenvedtek és megbüntetni a gonoszságot. Gondolkozzék csak egy kevésbé, s ha talál ilyesvalamit, amivel meg akarna bízni, csak mondja ki bátran, s én fogadom arra a lovagrendre, melyhez tartozom, elégtételt fogok szerezni s beteljesítem szívének minden óhajtását.

A fogadós hasonló nyugalommal eképen válaszolt:

— Lovag úr, nekem nincs semmi szükségem arra, hogy nagyságod valami rajtam elkövetett sérelemért bosszút álljon; tudok énnagam is bosszút állani, ha valaki megsértett; nekem csak az a kívánságom, fizesse meg nagyságod az éjjeli szállást, melyet itt kaptak a fogadóban, valamint a szalma és az abrák árát a két paripa számára, nemkülönben a vacsorát és az ágyakat.

— Tehát fogadó ez? — kérdezte Don Quijote.

— S még pedig nagyon tisztességes, — viszonzta a vendéglős.

— Akkor csalódásban éltem mind e pillanatig, — mondta Don Quijote, mert én várnak hittem, még pedig a javából. Mivel azonban a dolog így áll s ez nem várkastély, hanem fogadó: nincs mit tenni, mint hogy ön elengedi a fizetést, mert én nem cselekedhetem a kóbor lovagrend szabályai ellen, mely kóbor lovagokról tudom,

(semmi ellenkezőt eddigelé nem olvasván felölök) hogy soha sem fizettek sem szállásért, sem bármi egyébért, ha valami fogadóban megállapodtak, mert őket jog és méltányosság szerint a legszívesebb fogadtatás illeti meg, viszonzásul azon elképzelhetetlen terheknek, miket viselniök kell, midőn kalandok után járnak éjjel-nappal, télen-nyáron, gyalog és lóháton, éhen-szomjan, melegben-fagyban, kitéve a levegőég minden zordomságának s a föld minden kellemetlenségének.

— Ezzel én ugyan mitse törődöm, — vizonozta a fogadós, fizesse meg, amivel tartozik, s hagyjon békét nekem ilyen mesebeszédekkel és minden lovagsággal; semmi gondom egyébre, mint hogy aki adósom, az megfizessen.

— Otromba, szívtelen fogadós te! — fakadt ki Don Quijote, s lovát megsarkantyúzva, előre szegzett rúddal kirobogott a vendéglőből, anélkül, hogy valaki feltartóztathatta volna; s így aztán, észre sem véve, hogy fegyverhordója követi-e vagy se, jó messzire elvágtatott.

A fogadós látván, hogy fizetés nélkül távozik: Sancho Panzán akarta megvenni a tartozást, ki azonban azt felelte: ha már egyszer gazdája sem akart fizetni, bizony nem fizet ő sem, mert kóbor lovag fegyverhordozója lévén, ő is azt tartja, amit gazdája, hogy sem kocsmában, sem fogadóban nem fizet semmit. Ettől aztán nagyon feldühödött a vendéglős, s azzal fenyegetőzött, ha nem fizet, úgy veszi meg rajta az adósságot, hogy megemlégeti. Mire Sancho megint azzal válaszolt: fogadja ama lovagrendre, melyhez gazdája tartozik, ő ugyan nem fizet egyetlen egy fityinget se, még ha életébe kerül is, mert nem akarja, hogy ő általa vesszen ki a kóbor lovagok régi és jó szokása, sem pedig őt azoknak ezután e világra jövő fegyverhordói soha ne vádolják azzal, hogy ő volt az, ki e méltányos kiváltságokat legelőször eljátszotta.

Sancho vesztire a vendéglőben négy segóviai posztónyíró is volt, valamint három tücsináló Cordoba potrojáról, úgyszintén piacon ácsorgó két siheder Sevil-lából, eleven, furfangos csintalan tréfakedvelő nép,

akiknek most mindnyájuknak egy ötlete támadt, minék következtében Sanchot körülfogták, lehúzták szamaráról, míg az egyik szaporán kihozta a fogadós ágylepedőjét; erre rögtön rávetették; feltekintgettek; de látták, hogy a kapu alja sokkal alacsonyabb, mintsem végrehajtandó munkájokhoz alkalmas volna, abban állapodtak meg tehát, hogy kimennek az udvarra, melynek az égboltozat a teteje; ott azután Sanchot a lepedő közepére fektetve, fel-fellódították a magasba, s mindenféle tréfát űztek vele, mint a kutyával farsangon.

A levegőbe röpített boldogtalan oly hangosan kiáltozott, hogy szava egész gazdájáig elhatott, ki azonnal megállt s figyelmesen hallgatózott, mert azt hitte, hogy valami új kaland várakozik rá ismétlen; de csakhamar világossá lett előtte, hogy a jajveszékelő senki más, mint tulajdon fegyverhordozója. Megfordította tehát paripáját, poroszkálva odakocogott a fogadó elé, de minthogy a kaput zárva lelte, megkerülte a házat, nyílást keresve, ahol behatolhasson. Alig érkezett azonban a hátulso udvar kerítése alá, mely nem volt nagyon magas, s mindjárt jól kivehette, mily gonosz játékot űznek fegyverhordozójával. Láta, mily könnyűséggel és mily gyorsan repül ez fel a levegőbe és száll megint alá, s ha a méreg el nem önti, — azt gondolom, — maga is nevetett volna rajta.

Megpróbálta, fel tudna-e kapaszkodni lováról a fal tetejére, azonban annyira össze volt zúzva-törve, hogy még csak leszállani se tudott, így tehát lova hátáról szitkok és átkok oly özönét árasztotta azokra, akik Sanchot lódtígtatták, hogy azt valamennyit leírni teljesen lehetetlen. Amazok azonban mindennek ellenére sem hahotájokkal, sem gonosz munkájokkal fel nem hagytak; Sanchó is egyre kiabált, s közbe-közbe majd káromkodásra, majd rimánkodásra fakadt; de csak mind nem használt ez semmit, mígnem végre magok is belefáradtak s abba hagyták. Ekkor aztán odavezették hozzá szamarát s miután ráültették s kámzsás szűrét nyakába akasztották: a könyörületes Maritornes látván mennyire ki-merült, azt gondolta, jót tesz vele, ha egy kancsó vízzel

felüdíti; hozott is neki, s pedig egyenesen a kútról, hogy annál frissebb legyen. Vette Sancho a vizet és aikaihoz emelte, de hirtelen megint el is kapta szájától, mert gazdája hatalmas parancsszóval rákiáltott:

— Fiam, Sancho, ne igyál vizet, ne, fiam, egy csöppet se, mert halált iszol! Nézd, itt van az az áldott balzsam (s oda mutatta neki az olajos butykosban lévő kotyvalékot): igyál két kortyot ebből, mindjárt meggyógyulsz tőle!

Sancho e szavaknál félvállról odatekintett rá, s még hangosabban kiálta vissza:

— A mennydörgös mennykőbe is! hát elfeledte nagyságod, hogy én nem vagyok lovag? Vagy kívánja talán, hogy azt a béletem is kiokádjam, ami az éjjel még megmaradt? Tartsa meg italát, valamennyi ördöggel együtt magának s hagyjon vele békét nekem! — S alig, hogy e szavakat kimondta, azonnal újra hozzáfogott az iváshoz.

Midőn azonban az első kortynál megérezte, hogy víz, nem igen ízlett neki, meg is kérte Maritornest, hozzon egy ital bort helyette; a leány pedig volt olyan jószívű, hogy kérését beteljesítette, sőt a bor árát is a maga zsebéből fizette ki: nem hiába állították róla, hogy bárha könnyelmű is, de azért keresztyén könyörületesség benne is csak van annyi, amennyi.

Miután Sancho a bort felhajtotta, két sarkával oldalba vágta szamarát s a fogadó kapuját messze kitárva, kirobogott azon, elégedetten, hogy nem fizetett semmit s feltett szándékához hű maradt, habár most is szokott kezését, tudniillik a saját hátát lakoltatták meg érte. Hanem azért a fogadós maga fizette ki magát Sancho tarisznyájából, melyet ez távoztakor zavarában ottfelejtett.

A fogadós azonnal be akarta zárni a kaput, mihélt Sancho a házon kívül látta, ebbe azonban a levegőbe lódítók nem egyeztek bele, mint olyas fickók, akik nem ijednek meg egykönnyen a magok árnyékától, annál kevésbé Don Quijotétól, s lett volna bár magának a kerek asztalnak valóságos lovagja.

XVIII. FEJEZET.

Arról a beszélgetésről, melyet Sancho Panza urával, Don Quijotéval folytatott, s más egyéb elmondásra méltó kalandokról.

Sancho oly bágyadtan és ájúldozva érkezett urához, hogy jóformán szamarát se tudta kormányozni. Midőn Don Quijote ily állapotban látta, eképen szólt hozzá:

— Most már csakugyan hiszem, kedves Sanchom, hogy az a vár vagy fogadó minden bizsonnyal meg van bővölve, mert azok, akik oly kegyetlen játékot űztek veled, vajjon mi egyebek lehettek volna, mint kísértetek és túlvilági lények? Ezt pedig annyival is inkább gondolom, mert amint az udvar falánál állottam, a te szomorú tragédiádat szemlélve, képtelen voltam akár a falon átmászni, akár pedig Rocinanteről leszállani, minthogy engemet is megbővöltek; máskülönben, esküszöm neked becsületszavamra, ha át tudok mászni vagy leszállani, oly bosszút állottam volna éretted, hogy azok a bitangok és utonállók holtuk napjáig megemlegették volna ezt a tréfát, habár oly jól tudtam, hogy át kellett volna hágnom a lovagrend törvényeit, melyek, mint már gyakran említettem, nem engedik meg, hogy kezét a lovag nem-lovagra vesse, ha csak saját életének és személyének védelmére végett nem, igen sürgős és nagy szükség esetében.

— De hiszem, álltam volna bosszút én magam is, ha tudtam volna, akár legyen lovag, akár sem; csak-hogy nem tudtam, ámbár azt hiszem, hogy a fellódítók nem voltak kísértetek, sem, — amint nagyságod mondja, — elbővölt emberek, hanem csak olyan csontból-vérből valók, mint mi vagyunk, s amint felrepülésben hallottam, neve is volt valamennyinek: az egyiket Pedro Martineznek szólították, a másikat Tenorio Hernandeznek, a fogadóst pedig, amint értettem, úgy hívják: Juan Palomeque, a balogsüti. Annak, hogy nagyságod sem átmászni, sem leszállani nem tudott, nem elbővölés volt az oka, hanem egészen más valami. Amit pedig én mind e dolgokból sejtétek, az, hogy ezek a

kalandok, melyek után mi járunk, utoljára is olyan nyomorúságokba sodornak bennünket, hogy végre azt se tudjuk megmondani, melyik a jobb lábunk. Azt gondolom az én rövid eszem felfogása szerint: jobb is lenne nekünk visszatérni a mi falunkba, mikor éppen most van az aratás ideje, s ami kicsink van, azután néznénk, ahelyett hogy, — amint mondani szokás, — Pontiusból Pilátusig menjünk s cseberből vederbe jussunk.

— Mily keveset értesz te a lovagság lényegéhez, Sancho! — felelte Don Quijote. — Halgass és tűrj békén, s lesz még idő, mikor tulajdon szemeddel látod, mily dicsőségteljes ebben a foglalkozásban fáradozni; avagy, mondcsa csak: lehet-e a világon nagyobb boldogság, s vajjon mi ér föl azzal az örömmel, midőn az ember valami csatát megnyer vagy ellenségén diadalmaskodik? Kétségkívül semmi!

— Meglehet, hogy úgy van, — felelt Sancho, — ám-bár én bizony nem tudom; csak azt tudom, hogy mióta kóbor lovagokká lettünk, vagyis nagyságod lett azzá (mert engemet nem lehet ehhez a tisztes rendhez számítani), mi ugyan sohase nyertünk csatát, kivéve azt az egyet a biscayai ellen, s nagyságod abból is fél füllel és fél sisakkal kevesebbet hozott el; azóta aztán mindig csak ütésre ütés, verésre verés következett, s ráadásul engem még a levegőbe is röpítettek. Minthogy pedig velem ezt elbűvölt személyek követték el, akiken még csak bosszút sem állhattam: én csakugyan azt sem tudom, hogy, — amint nagyságod állítja, — valóban nagy öröm-e az, ha az ember a maga ellenségét legyőzheti.

— Éppen ez az, ami engem bánt s kell, hogy téged is bántson, Sancho, — mondta Don Quijote — azonban ezentúl gondom lesz rá, hogy oly remek mivű kardhoz juthassak, hogy aki azt hordja, azon bármely varázslatnak se lehessen hatalma, s nem lehetetlen, valamely szerencsés véletlen éppen a greciai Amadishnak azt a fegyverét juttatja kezembe, melyet akkor viselt, midőn a „Láng kardú“ lovagnak neveztetett, s mely a legjobb kardok egyike volt, melyet valaha bírt e világon: mert az említett jeles tulajdonságokon kívül úgy vágott, mint

a beretva, s nem volt olyan páncél, volt légyen bármily erős és megbívólt, amely képes lett volna vágásának ellenállani.

— Én olyan szerencsefi vagyok, — mondta Sancho, — ha úgy lenne is, hogy nagyságod csakugyan találna ilyen kardot, az csupán a lovaggá ütött vitézeknek használna, mint az a balzsam, míg a fegyverhordozónak, tudom, megint csak a szeme koppanna.

— Ettől ne tarts, Sancho, viszonzta Don Quijote — az ég kegyelmesebb lesz irántad.

Don Quijote és fegyverhordozója ily beszélgetések közben haladtak, midőn Don Quijote egyszerre észrevette, hogy az úton, amelyen mentek, nagy és sűrű porfelleg jő szembe velök; s mihelyt megpillantotta, Sanchohoz fordult s így szólt:

— Ez a nap az, oh Sancho, melyen nyilvánvalóvá kell lennie, minő szerencsét tartogat a sors az én számomra; ez a nap az, — ismétlem — melyen, mint eddig minden esetben, ki fog tűnni karomnak hősisége, s melyen olyan hőstetteket fogok véghez vinni, hogy azok minden jövődő századok csodájára, a hír könyvébe felíratnak. Látod, Sancho, azt az előttünk emelkedő porfelleget? Roppant hadsereg verte föl azt, különféle és megszámlálhatatlan nemzetségek hadai, melyek ott előre nyomulnak.

— Ebben az esetben két olyan hadsereg van itt, — mondta Sancho — mert ime, az ellenkező oldalon hasonló porfelleg emelkedik.

Don Quijote arra fordult, hogy a valóságról meggyőződjék, s látta, hogy csakugyan úgy van, s rendkívüli öröme gerjedett, mert valósággal azt gondolta, hogy két hadsereg jön szembe egymással, melyek ott akarnak találkozni s megütközni a téres mezőségen; az ő képzelme ugyanis szünet nélkül azon harcokkal, várászatokkal, balesetekkel, szerencsétlenségekkel, küzdelmekkel volt tele, milyenekről a lovagregényekben van szó, s így minden mondására, gondolatára és cselekedetére hasonló dolgok indították.

Pedig azt a porfelleget, melyet látott, két nagy juh és ürünyáj verte föl, melyek egy és ugyanazon úton jöt-



tek egymással szemközt, s melyeket a felkavart por miatt nem lehetett meglátni mindaddig, míg egészen közel nem jutottak. S Don Quijote oly makacs határozottsággal állította, hogy hadsereg, hogy Sancho végre maga is elhitte, s így szólt:

— Mit tegyünk most, uram?

— Mit? — kérdezte Don Quijote — segítségére megyünk a gyengébbeknek és csekélyebbeknek; s tudnod kell, Sancho, hogy azt a hadat, mely szemközt jó velünk, Alifanfaron, ama hatalmas császár hozza és vezérli, a nagy Trapobana *) sziget uralkodója; ezt a másikat pedig, amely hátunk mögött nyomul előre, az ő ellensége, a Garamanták**) királya, a felgyürközött Pentapolin, ki e nevet onnan nyerte, mert mindig meztelen jobbkarral rojt a csatába.

— S miért haragszik ez a két főember oly nagyon egymásra? — kérdezte Sancho.

— Azért haragusznak, — viszonzta Don Quijote — mert ez az Alifanfaron dühös pogány, aki szerelmes Pentapolin leányába, ki igen szép s rendkívül kedves kisasszony és keresztyén; atyja azonban nem akarja odaadni a pogány királynak, míg az előbb le nem mond az ő hamis prófétája, Mohammed vallásáról s a leány hitére át nem tér.

— Szakálamra mondom, — kiáltott fel Sancho — ez a Pentapolin helyesen cselekszik, s én kész vagyok segítségére menni, amennyire csak erőmtől telik.

— Így éppen azt fogod cselekedni, amit tenned illő, Sancho, — mondta Don Quijote — mert az ilyen csatákba való vegyülés alkalmával nem nélkülözhetetlenül szükséges, hogy valaki lovaggá ütött legyen.

— Nagyon meghiszem, — felelte Sancho — de hová megyünk addig ezt a szamarat, hogy azután egészen biztosan rá találjunk megint, ha a csetepatének vége lesz? Mert ilyen paripa hátán, úgy hiszem, mind e mai napig nem volt szokás háborúba menni.

— Az igaz, — mondta Don Quijote — s legjobb lesz, ha saját sorsára bízod; ám hadd vesszen, vagy se: ha

*) Az ó-kori Ceylon.

**) Északafrikai nép.

győztesek maradunk, lesz itt annyi ló, hogy még Rocinante is az a veszedelem fenyegeti, hogy őt is mással fogom felcserélni. De most vigyázz rám figyelmesen, mert azonnal elsorolom előtted mindazon főbb lovagokat, kik e két hadseregben szolgálnak; s hogy őket annál jobban megláthasd és megjegyezhesd magadnak: jer, vonuljunk félre ama dombocskára, mely amott emelkedik s ahonnét a hadseregeket áttekinthetjük.

Igy is cselekedtek, s ott foglaltak helyet egy halmon, honnan igen jól meg lehetett volna látni a két nyáját, melyeket Don Quijote hadseregeknek tartott, ha a felvert porfelleg nem gátolja s akadályozza szemöket; ő azonban képzeletben látva azt, mit a valóságban sem nem látott, sem nem láthatott, emelt hangon így szólt:

— Az a lovag, kit amott látsz a sárga fegyverzetben, s ki pajzsán egy kisasszony lábaihoz boruló koronás oroszlánt visel cimereül, a hős Laurcalco, az ezüsthid örökös ura; az a másik, az aranyvirágokkal, kinek pajzsán három ezüst-korona van kék mezőben, az a félelemgerjesztő Micocolembó, Quirocia nagyhercege; az a másik, őrnás tagjaival, ez előbbtől jobbkézre, az a soha meg nem rettenő Brandabarban de Boliche, a három Arábia ura, aki kigyóbőrbe van öltözve, s pajzs gyanánt egy ajtót hord, mely hír szerint, ama templom ajtainak egyike, melyet Sámson döntött romba, midőn saját halála árán vett bosszút ellenségein. Most azonban fordítsd tekintetedet im e másik oldalra, s ott fogod látni azon hadsereg élén, a mindig győztes és soha le nem győzött Timonel de Carcajonat, az Uj-Biscaya herceget, kinek páncélöltönye négy színből áll: kékből, zöldeből, fehérből és sárgából, pajzsán pedig a biborszín mezőben arany-macskát visel ezzel a felirással: „Miu,” ami kedvese nevének kezdő szótagja, ki, amint mondják, a páratlan Miulina, Algarbe hercegének, Alfeniquennek leánya. Amaz, ki azon hatalmas mén hátára nehezül s ki a hó fehérségéhez hasonló fegyverzetet visel, a fehér paizst, cimertelent, ez ujonc lovag, francia származású s neve Pierres Papin, az Utrique báróság tulajdonosa. Az a másik, ki ama csikos, könnyed zebrának oldalait veri vas-sarkantyúval s égszínkék öltönyt visel, az Ner-

via hatalmas hercege, Espartafilardo del Bosque, aki paizsán jelvénye gyanánt egy csirágot hord ezen spanyol felirattal: „Szerencsém hajt“.

Ily módon számtalan lovagot nevezett mind az egyik, mind a másik hadseregből, mindnyáját úgy képzelve maga elé s valamennyinek maga rögtönzött fegyverzetet, színeket, címereket és jelégeket, amit mindent soha nem látott bolondságából merített. Félbenszakasztás nélkül így folytatta:

— Ez a szemben álló hadsereg különféle nemzeteknek népeiből áll: imitt azok foglalnak helyet, kik a nagy-hírű Xanthus *) édes vizét isszák; amott a hegylakók, kik a massiliai mezőket tapodják; amott azok, kik Boldog-Arábiában a legfinomabb és legdrágább aranyat mossák; amott azok, kik a tiszta Thermodon hírneves üde partjait birják; amott azok, kik az aranyfövenyi Pactoluson sok és különféle irányban eret vágnak; ott a numidiaiak, kiknek csak kötve lehet hinni; ott a perzsák, kik íveikről és nyilaikról híresek, a pártusok és médek, kik visszafutamlással harcolnak, a sátorverő arabok, az épp oly fehér, mint kegyetlen szittyák, az átfúrt ajkú aethiópok, s más számtalan nemzetbeliek, kiknek arcát látom és felismerem ugyan, azonban nevökre nem emlékezem. Ebben a másik hadseregben pedig itt jönnek azok, kik az ólajfás Bétis **) kristálytisza forrásait isszák, és azok, kik arcukat a mindig gazdag és aranyos Tajonak nedvével simítják és fényesítik; s azok, kik az isteni Jenilnek ***) hasznos hajkait élvezik, s azok, kik a jézezi elysium virányainak örvendeznek, az aranykalászokkal koszorúzott gazdag manchaiak, a vasba öltözöttek, a gót vér régi maradványai, azok, kik a Pisuergában fürdenek, mely ömlésének szelidségéről nevezetes; s azok, kik ott legeltetik nyájaikat térséges pusztáin a kanyargó Guadiánának, melyet rejtélyes folyása tesz oly híressé; s azok, kik az erdős Pireneken s a magas Appeninek fehér ormain remegnek a hidegtől;

*) A Homerosnál is szereplő Skamander, troasi folyó.

**) Guadalquivir.

***) A Guadalquivirnek mellékfolyója, mely mellett Granada fekszik

végre mindazok, kiket egész Európa foglal és zár magába.

Teremtő szent Istenem! de hány és hány országot említett, hány nemzetet számlált elő, mind valamennyinek bámulatos gyorsasággal sorolva elő jellemző tulajdonságait, egészen belemerülve s belebódúlva azokba, miket hazug könyveiből olvasott.

Sancho Panza szóltanul csüggött urának ajkain s csak néha-néha emelgette fejét, vajjon láthatná-e csakugyan mindazon lovagokat, kiket gazdája megnevezett; de amikor egyetlen egyet se tudott észrevenni, így szólt hozzá:

— Az ördög vigyen el engemet, senor, ha mindazon emberek vagy óriások, vagy lovagok közül, kiket nagyságod elésorol, csak egyetlen egy is mutatkozik az egész megint csak olyan varázslat, mint a mult éjjeli kísértetek.

— Hogy mondhatod ezt! — kiáltotta fel Don Quijote — avagy nem hallod-e a lovak nyerítését, a trombiták harsogását s a dobok pörgését?

— Nem hallok én semmi mást, — viszonzotta Sancho — mint juhok és birkák töméntelen begetését.

S ez valóban így is volt, ert a két nyáj már egészen közelökbe érkezett.

A félelem okozza azt, Sancho, — mondta Don Quijote — hogy se nem látsz, se nem hallasz világosan, mert a félelemnek az az egyik szokott hatása, hogy az érzékeket megzavarja, s azt cselekszi, hogy a tárgyak egészen másoknak lássanak, mint amik valóban; s ha ily nagyon félsz, vonulj félre s hagyj magamra engemet, mert én egymagam is elég vagyok, hogy győzelmet szerezzek annak a félnek, amelyhez segítségemmel csatlakozom.

S ezt mondván, sarkantyúba kapta Rocinantét, dardáját előre szögezte s villámgyorsasággal száguldott alá a magslatról.

Sancho utána kiabált:

— Forduljon vissza, senor Don Quijote, mert az élő Istenre esküszöm, valóságos juhok és birkák azok, amiket megostromol; forduljon meg! Jaj még a nemző

apámnak is, milyen bolondság ez! Láthatja, nincs itt se óriás, se akármilyen lovag, se macskák, se fegyverzetek, se osztott vagy osztatlan paizsok, se égszínkékek, se pokolfeketék. Mit akar hát cselekedni, Isten legyen irgalmas bűnös lelkenek!

Don Quijote azonban csak nem tért vissza, hanem ahelyett inkább fenszóval kiáltotta:

— Rajta, vitézek, kik a neki gyürkőzött karú bátor Pentapolin császár lobogóit követitek s alattok harcoltok, utánam, csak utánam valamennyien, s meglátjátok, mily könnyű szerrel állok boszút az ellenségen, Alifanfaron de la Trapobanán!

Ezeket mondván, közibe rontott a juhnyáj-seregnek, s oly bátorsággal és hevességgel kezdte az állatokat felnyársalgatni, mintha valósággal halálos ellenségeit öldösné.

A pásztorok és bojtárok, kik a nyáját hajtották, rákiabáltak, hagyjon fel vele; azonban látván, hogy ez mind nem használ, leoldották parittyáikat s füleit ökölnyi nagyságú kövekkel üdvözölték.

Don Quijote föl se vette a köveket, hanem majd ide, majd oda ugratva felkiáltotta:

— Hol vagy kevély Alifanfaron? Jer szembe velem, ki egyes, magános lovag vagyok, ki szemtől-szembe akarok erőddel megmérkőzni s életedet venni annak büntetéseül, mit a garamantai hős Pentapolin ellen elkövetsz.

E pillanatban jött egy nagy kavicskő, odavágódott oldalához s bezúzta két bordáját. Látva, mily gonoszúl bántak el vele, már azt hitte halálra van sebesítve; ekkor azonban eszébe jutott a gyógyital, előrántá tehát butykosát, ajkához vitte s inni kezdett tartalmából. De még sokkal hamarább, semmint annyit magába önthetett volna, amennyit elegendőnek hitt, repült egy másik ilyen mandolaszem is, s úgy odatalált kezére és butykosára, hogy ezt rapittyává törte, s egyszersmind három-négy metsző- és zápfogát is kiütötte, nem különben két ujját gonoszúl összezúzta. Mind az első, mind a második kőcsapás oly kegyetlen volt, hogy a szerencsétlen lovagot csakugyan leszédítették a nyeregből. A pásztorok erre

odasiettek, s azt gondolták, hogy megölték; azért tehát a legnagyobb sietséggel összeterelték a nyáját, felnyalábolták a leszúrt birkákat, melyek száma a hetet meghaladta, s azután semmi egyébbel nem törődve, odább állottak.

Sancho ezen idő alatt a magaslatról nézte urának bolond cselekedeteit és szakálát tépte s átkozta az órát és pillanatot, melyben vele, szerencsétlenségére, megismerkedett. Mikor azonban látta, hogy a földre rogyott, a pásztorok pedig távoztak már: lement a dombról, odasietett hozzája. Bár ura nem vesztette eszméletét, de annyi bizonyos, hogy igen rossz állapotban volt. Sancho ekkor így szólt hozzá:

— Hát nem mondtam-e, senor Don Quijote, térjen vissza? mert mindazok, akiket megtámadott, nem hadseregek, hanem jühnyájak voltak.

— Oh, hogy az az én gonosz ellenségem, az az átkozott varázsló, ezt is így el tudta bűvölni és bájolni! Tudd meg, Sancho, ezeknek igen könnyű azt láttatniok velünk, amit akarnak; s az az átkozott, ki engemet üldöz, megirigyelvén a dicsőséget, melyet, amint tudta, e csatában nyernem kellett volna: az ellenséges hadseregeket jühnyájakká varázsolta! Hanem az ég szerelmére kérlek, tégy meg egyet, hogy csalódásodból kijózanodjál s belásd, hogy igazat mondok: ülj fel szamaradra, menj utánok szép csöndesen, s látni fogod, mihelyt kissé távolabb lesznek, azonnal felöltik előbbi alakjokat, s megszünvén birkák lenni, emberekké válnak, szakasztott azokká, akiknek őket én festettem. Most azonban mégis ne menj, mert szükségem van szíves segítségedre: jer ide s nézd meg hány első- és hány zápfogam hiányzik, mert nekem úgy látszik, egyetlen egy se maradt a számban.

Sancho oly közel ment urához, hogy majd a szemét is beletette annak szájába, Don Quijote gyomrában pedig a balzsam éppen ekkor kezdett működni, s ugyanazon pillanatban, mikor Sancho a szájába tekintett, erősebben, mint valami puska, mindazt kilötte magából, ami csak benne volt, s az egészet egyenesen oda, résztvevő fegyverhordozójának arcába.



— Szentséges szűz Mária! — kiáltott fel Sancho, mi történt én velem? — Ez a boldogtalan bizonyára halálra van sebezve, hogy így hányja a vért szájából.

Midőn azonban a dolgot kissé jobban megvizsgálta, színe, szaga, íze egyaránt elárulták, hogy nem vér az, hanem a butykosbeli balzsam, melyet, amint ő is látta, Don Quijote megivott. Olyan undor fogta el erre, hogy a bele fölfordult, s abban a nyomban visszahányta az egészet urára, úgy hogy aztán mind a ketten gyöngymódra tündököltek.

Sancho most szamarához futott, hogy a tarisznyából ragadjon elé valamit, amivel magát letisztogathassa, s olyat is, amivel urát bekötözhesse, a tarisznját azonban nem találta sehol, ami fölött kevésbé mult, hogy esztét nem vesztette. Újra átkozódni kezdett, s megfogadta magában, hogy urától megszökik, visszatér hazájába, vesztse bár szolgálata bérét, s az ígért sziget kormányzóságának reménységét.

Ezalatt Don Quijote is felkelt s balkezét szájába téve, nehogy többi foga is mind kihulljon, a másikkal Rocinante kantárát ragadta meg, mely ura mellől az egész idő alatt meg se moccant (olyan hű és jámbor természetű volt), s azután odament fegyvernökéhez, ki rá volt borulva szamarára s ajkát tenyerébe hajtotta, mint az olyan ember, ki a legmélyebben elgondolkodik.

Midőn Don Quijote ily állásban s a mély szomorúság ily világos jeleivel látta, ekkép szólt hozzá:

— Tudd meg, Sancho, hogy az egyik ember nem több a másikinál, ha egyik a másikinál többet nem cselekszik. Mindez a zivatar, mely rajtunk most átvonul, előjele annak, hogy egünk nemsokára kiderül s jobb napokat fogunk látni, mert lehetetlen, hogy akár a baj, akár a jó örökké tartsanak, s ebből az következik, hogy a baj immár soká tartván, a jónak közel kell lennie. Azért tehát ne szomorkodjál a fölött, hogy azokból a szerencsétlenségekből, melyek engem értek, tenéked semmi sem jutott.

— Nekem nem jutott? — kérdezte Sancho — hát vajjon az, akit tegnap a levegőbe lódítottak, más volt talán mint az apámnak a fia? S az a tarisznja, melyet

minden holmimmal együtt elvesztettem, másé volt talán, s nem az enyim?

— Elvesztetted a tarisznyádat, Sancho? — kérdezte Don Quijote.

— Persze, hogy elvesztettem.

— Így tehát ma nincs mit ennünk — mondá Don Quijote.

— Nem lenne, — felelt Sancho, — ha ezen a rétségen nem volnának olyan füvek, melyekről azt mondta nagyságod, hogy jól ismeri s melyekkel az ilyes esetekben a nagyságodhoz hasonló boldogtalan kóbor lovagok táplálkozni szoktak.

— Mindemellett — viszonzta Don Quijote, — szívesebben vennék most egy darab kenyeret vagy cipót s egy pár hering fejét, mint a világ minden fűvét, melyeket Dioscorides leir, Doctor Laguno pedig magyarázó jegyzetekkel ellátott. Mindazáltal ülj szamaradra, kedves jó Sanchom, s jöjj utánam: a jó Isten, kinek gondja van mindenekre, majd megsegít minket is, s pedig annyival inkább, minthogy az ő szolgálatában fáradozunk. Hiszen ő még a levegő szunyogjait, a földön csúszó-mászó állatokat és a vízben hemzsegő férgeket sem hagyja el, s napját felhossa jókra, úgy mint a gonoszokra és esőt ad az igazaknak, valamint a hamisaknak.

— Nagyságod csakugyan jobb lenne prédikátornak, mint kóbor lovagnak, — mondotta Sancho.

— A kóbor lovagok mindenhez értenek s kell is érteniök, Sancho, — jelentette ki Don Quijote, — mert volt a régi időkben akárhány olyan kóbor lovag, kik oly könnyűséggel tartottak beszédet vagy akár prédikációt az országút kellő közepén, mintha a párisi egyetemen nyertek volna doktorságot; amiből az következik, hogy sem a lándzsa, soha el nem tompította a tollat, sem a toll a lándzsát.

— Jó, tehát ám legyen úgy, mint nagyságod mondja, — viszonzta Sancho, — gyerünk most innen, s lássuk, hol kaphatnánk éji szállást, s adja Isten, hogy ez olyan helyen legyen, ahol se ágylepedő nincs, se levegőbe ló-

dítók, se kísértetek, se elbűvölt mórok: mert ha megint lesznek, akkor elviheti az ördög az egész mesterséget.

— Csak Istenhez fohászkodjál, fiam, — mondta Don Quijote, — s vezess, ahova akarsz, mert most az egyszer add csak ide a kezéd, s tapintsd meg újjaddal, hány első és hány zápfogam hiányzik, itt a felső állkapcámban jobbról, mert ott érzem a sajgó fájdalmat.

Sancho két újjával belenyult, megtapogatta, s azután így szólt:

— Hány zápfoga volt nagyságodnak ezelőtt ezen az oldalon?

— Négy, — mondta Don Quijote, — a bölcseség-fogon kívül, s valamennyi ép és egészséges.

— Jól meggondolta nagyságod mit mondott? — folytatta Sancho.

— Amint mondtam négy, ha nem öt, — viszonozta Don Quijote, mert soha életemben se első, se zápfogat ki nem húzattam, s ki nem hullott magától, se el nem romlott semmiféle nyavalyától.

— Úgy tehát itt alól, — mondta Sancho, — nagyságodnak nincs több harmadfél zápfogánál; felül pedig egy fél sincs, egyetlen egy se, hanem üres az egész, mint a tenyerem.

— Én boldogtalan! — kiáltott fel Don Quijote, midőn fegyverhordozójától e szomorú hírről értesült, — inkább eltűrtem volna, hogy az egyik karomat vágják le, csak a fegyverfoghatót ne: mert tudnod kell, Sancho, hogy a száz fogak nélkül olyan, mint a malom kő nélkül, s a fog sokkal becsesebb magánál a gyémántnál. De hiába, a lovagrend szigorú törvényei szerint mindnyájan alá vagyunk vetve ennek. Ül fel, barátocskám, s vezess, én pedig követlek akárhová, amerre csak kívánod.

Sancho ekképen cselekedett, s arra tartott, ahol legbizonyosabban remélt szállóhelyet találhatni, s le nem tért az országútról, mely éppen előttük kanyargott. Amint így lassan tovább-tovább ballagtak, minthogy Don Quijote állcsontjainak fájdalma se nyugodni, se gyorsab-

ban haladni nem engedte, Sancho szórakoztatni és felvidítani akarta, s beszélt neki egyet s mást, a többi közt azt, amit azonnal el fogunk mondani a következő fejezetben.

XIX. FEJEZET.

Arról az elmés beszélgetésről, melyet Sancho urával folytatott, s arról a kalandról, midőn egy holttesttel találkoztak, valamint egyéb nevezetes eseményekről.

— Én bizony azt gondolom, nagyságos uram, hogy az a sok baj, ami bennünket az utóbbi napokban ért, mind csupa büntetés azért a vétékért, melyet nagyságod lovagrendjének törvénye ellen elkövetett, minthogy nem tartotta meg, amire megesküdött, hogy terített asztalról nem eszik s még királynőkkel se nyájaskodik, stb. stb., amikről nagyságod azt fogadta, hogy mindaddig tartózkodni fog minden ilyestől, amíg annak a bizonyos Malandrínoknak, vagy az ördög jobban tudja mi a neve, sisakját el nem ragadja.

— Egészen helyesen jegyzed meg, Sancho, — mondta Don Quijote — hogy azonban az igazat bevalljam, az az esküvésem egészen kiment az eszemből; de te is bizonyosnak tarthatod, hogy azért történt büntetés gyanánt veled is a levegőbe lódítás, mert elmulasztottad, hogy engem annak idejében esküvésemre figyelmeztess. Én azonban jóvá akarom tenni hibámat, mert a lovagrend törvényében mindennek megvan a maga módja.

— De hát én is esküdtem talán valamit? — kérdezte Sancho.

— Az nem tartozik a dologra, hogy esküdtél-e vagy sem, — mondta Don Quijote, — elég ha én tudom, hogy némileg bűntárs vagy te is; egyébiránt bármint legyen, nagyon szükséges, hogy valami alkalmas módról gondoskodjunk.

— Ha már így van, — szólta Sancho, — vigyázzon nagyságod, hogy erről megint úgy meg ne feledkezzék, mint az esküről, nehogy azoknak a kísérteteknek megint

kedvök szottyanjon, hogy csúfot üzzenek belőlem, vagy talán még nagyságodból is, ha ilyen makacsnak látják.

Ilyen, s ezekhez hasonló beszélgetések között az éj ott érte őket az országút közepén, anélkül, hogy oly helyen voltak, vagy olyat csak sejtettek volna is, hol az éjet töltehelessék; s ami a legkeservesebb volt: az éhség majd halálra gyötörte őket, mert a tarisznya hijával oda volt összes éléskamrájuk. S hogy a nyomorúság pohara egész csordultig teljék, egy kaland történt velök, mely minden képzelődés nélkül, valósággal megérdemli ezt a nevezetet.

Már jóformán besötétedett, hanem azért útjokat tovább folytatták, mert Sancho azt gondolta, hogy az országút mentén egy-két mérföldnyire, okvetlenül kell valami vendéglőt találniok. Amint tehát így mentek-mendégéltek a koromsötét éjszakában, s a fegyverhordónak szörnyű ehetnékje volt, de magának a gazdának is korgott a hasa: szembe velök az úton egyszer csak számos fénypont villan fel és közelít, megannyi mozgó csillagformán.

Sancho egészen elhült rémületében, amint ezeket látta, sőt maga Don Quijote is megdöbbsent. Amaz meg-rántá szamarának kötőfékét, emez lova kantárszóját, megálltak, s majd kidülledt a szemük, úgy nézték, mi lehet az a világosság. S íme látták, hogy a fénypontok mindegyre közelebb jönnek feléjük, s mennél közelebb jönnek, annál nagyobbakká lesznek, mely látományra Sancho úgy remegett, mint a kocsonya. Don Quijotének pedig minden hajszála égnek állt; utóbb azonban kissé neki bátorodván, így szólt:

— Ez, Sancho, minden kétségen kívül, a legnagyobb és legveszedelmesebb kaland lesz, s szükséges, hogy teljes örömet és bátorságomat összeszedjem.

— Jaj nekem, boldogtalannak, — mondta Sancho, — ha ebben a kalandban megint kísértetekkel gyűlik meg a bajunk, már pedig úgy lesz: hol kapok én annyi oldalbordát, hogy még ezt is elviseljem!

— S legyenek bár kísértetek, — mondá Don Quijote, — nem fogom tűrni, hogy csak ruhádnak szegélyét

is megérintsék. Mert ha a mult alkalommal oly gonosz játékosd íztek veled, ez azért volt, mert a kerítés falán át nem mászhattam; most azonban sík mezőn vagyunk, ahol kardomat úgy villogtathatom, amint akarom.

— Igen ám, de ha megint úgy megbabonázzák, s erejét veszik, mint multkor tették, — mondta Sancho, — mit ér akkor, akár nyílt mezőn vagyunk, akár nem!

— Mindamellett bátorság, Sancho, — biztatta Don Quijote, — csak bátorság! majd meglátod, hogy nálam nem hiányzik.

— Nálam se, ha Isten úgy akarja, — viszonzta Sancho, — s azzal mind a ketten meghúzódtak az út szélén, s folyton azt vizsgálták, mik lehetnek azok a fényvilágok?

Nemsokára számos fehér inges alak merült fel előttük, kiknek ijesztő külseje annyira megrémítette Sancho Panza szívét, hogy a foga úgy vacogott bele, mint azé, kit a negyednapos hideg ráz, s ez a szívdobogás és fogvacogás még erősebben elfogta őket, mikor az egész dologgal tisztába jöttek.

Mert íme, valami húsz fehér ingbe öltözött alakot vettek észre, akik mind lóháton voltak, kezökben égő fáklával; ezek mögött fekete gyásszal bevont lovaszeker tűnt elé, ennek nyomában pedig hat lovas-ember, gyásszal borítva egész az ösvérek lábáig, mert nyugodt menetelükből csakhamar ki lehetett venni, hogy lovon ültek.

A fehér ingesek halk, siralmas hangon folytonosan mormogtak valamit magukban.

Ez a különös látomány, ily késő éji órán, e magányos pusztaságon teljesen elegendő volt arra, hogy nemcsak Sancho szívét, de még gazdáját is egészen elrémítse, s így, amidőn ez utóbbi még csak megdöbben, amannak már egészen az inába szállt a bátorsága.

Hanem a lovag egészen más emberré lett, mert képzelő tehetsége a legnagyobb elevenséggel abban a nyomban könyveinek valamelyik kalandját idézte föl lelkében. Azt képzelte, hogy a hordszék holttest-vivő, melyen valami halálra sebzett, vagy életfosztott lovagot visznek,

akiért bosszút állani egyesegyedül az ő kötelessége. Így tehát minden szó nélkül dárda-rúdját támadásra feszíté, a nyeregben feszesen helyet foglalt, s úrias, fenkölt magatartással odaállt az útnak kellő közepére, amerre a fehér ingeseknek okvetlenül el kell vonulniuk. Midőn ezek egészen közel érkeztek már hozzá, emelt hangon rájuk rivalt:

— Megálljatok, lovagok, bárkik legyetek is, adjatok számot nekem arról: kik vagytok, honnan jöttök, hová mentek, s mit visztek azon a ravatalon? Mert amint látszik, vagy ti követtetek el, vagy ellenetek követett el más valami gonoszságot, melyről nekem illő és szükséges értesülnöm, hogy vagy titeket büntesselek a gonoszért, amit tettetek, vagy érettetek álljak bosszút azért a sérelemért, melyet rajtatok elkövettek.

— Utunk igen sietős, — szólt a fehér ingesek egyike, — mert a fogadó messze van még, s nem időzhetünk oly sokáig, hogy ennyi kérdésre megfeleljünk.

S azzal öszvérét megsarkantyúzva, tovább haladt.

Ez a válasz mélyen sértette Don Quijotét, s nem volt rest, hanem az öszvért zablatövön kapta, s harsányan felkiáltott:

— Megállj és légy udvariasabb, s adj számot mindarról, amiről kérdeztelek, mert ha nem: párbajra velem mind valamennyien.

Az öszvér ijedős volt, s midőn kantárát megragadták, úgy megbokrosodott, hogy két hátulsó lábára ágaszkodva, gazdáját hanyatt vágta a földre.

Az egyik gyalog-szolga látván a fehér ingesnek esését, szidalmazni kezdte Quijotét, ennek pedig, ki már különben is lángolt a haragtól, több se kellett, a szögezett lándzsarúddal neki rontott az egyik gyászruhásnak, s egy hatalmas lökéssel kivetette a nyeregből; majd meg a többinek esvén, érdemes volt látni, mily gyorsasággal támadta meg, s kergette szét őket; úgy látszik, mintha Rocinantenak e pillanatban szárnya nőtt volna, oly könnyen és oly kevélyen fickándozott.

A fehér ingesek mind félénk és fegyvertelen népek voltak, s így könnyű szerrel megszalaszthatók a túsában; lobogó fáklyáikkal csakhamar neki is iramodtak a

mezőnek, s úgy lótottak-futottak, mint a farsangi-bolondok. A gyászruhába öltözöttek azonban tetőtől-talpig be lévén burkolva hosszú öltönyeikbe, meg se moccanhattak, úgy hogy Don Quijote kénye-kedve szerint összeszurkálhatta valamennyit, s végre is kényszerítette őket, hogy helyüket elhagyják, miközben mindnyájan azt hitték, hogy ez nem is ember, hanem maga az elszabadult ördög, aki azért jött, hogy elragadja tőlük a holttestet, melyet magukkal hoztak.

Sancho látta mindezt, s urának bátorságán csodálkozva, ekkép szólt magában:

— De már csakugyan kétségtelen, ez az én gazdám igazán oly bátor és hatalmas, mint ahogy magáról állítja.

Egy égő fáklya feküdt a földön az első lovag mellett, kit az őszvér levetett a nyeregből; ennek világánál meglátta Don Quijote a földre terültet, s a rúd hegyét arcának tartva, azt mondta neki: adja meg magát, különben halál fia.

A földön fekvő erre így válaszolt:

— Máris megadtam magam egészen, úgyhogy moccanni sem tudok, mert az egyik bokám kificamodott. Esdekelve kérem nagyságodat, ha keresztyén lovag, ne öljön meg, mert azáltal nagy szentségtörést fog elkövetni, minthogy én immár felszentelt pap és licentiatius vagyok.

— De ki az ördög hozta hát ide önt, — kérde Don Quijote — ha egyházi férfiú?

— Ki hozott ide, senor? — viszonozta a földön fekvő, — tulajdon szerencsétlenségem.

— S pedig még nagyobb is fenyegeti, — mondta Don Quijote, — ha meg nem felel mindazon kérdéseimre, melyeket az imént intéztem.

— Könnyű lesz mindazokra válaszolnom nagyságodnak — felelte a licentiatius, — amiért is tudja meg, ámbar előbb licentiatusnak mondtam magamat, én bizony csak baccalaureus vagyok, s nevem Alonzo Lopez, szülőföldem Alcobendas, Baeze városából jövünk más tizenegy pappal, kik amott szaladnak az égő fáklyákkal, Segovia városába törekszünk, s azon a Szent Mihály-

lován egy halottat viszünk, ki életében lovag volt, s ott halt meg Baezában, ahol el is temették, most azonban, — amint már említettem, — porhüvelyét családi sírboltjába visszük, mely szülőföldén van Segoviában.

— S ki okozta halálát? — kérdezte Don Quijote.

— Az Isten valami súlyos, forró láz által, mely elragadta, — felelte a baccalaureus.

— Ily módon, — mondta Don Quijote, — mindenható Istenem felment attól, hogy az elköltözöttért bosszút álljak, amit pedig meg kellett volna cselekednem, ha másvalaki okozta volna halálát; minthogy azonban az vette életét, aki vette, nem tehetek egyebet, mint némán meghajlom előtte, amint tennem kellene még abban az esetben is, ha a tulajdon magam életét vette volna. De egyszerűs mind akarom, hogy viszont tisztelendőséged is tudja, hogy én manchai lovag vagyok, s nevem Don Quijote; tisztet és foglalkozásom pedig szerte járni a világban, s eligazítani a ferdeségeket, s jóvá tenni a sértéseket.

— Nem tudom mit jelenthet az: a ferdeségeket eligazítani, — szólt a baccalaureus, — legalább ami bennem egyenes volt, azt ferdévé tette, minthogy az egyik lábamat eltörte, amely világeletemben se lesz többé egyenes; a sértés pedig, melyet nálam jóvá tett, az volt, hogy nekem olyan sérelmet okozott, mely sérülés marad mindörökre, s bizony vesztetemre történt találkoznom nagyságoddal, ki kalandokat szokott keresni.

— Minden bajnak megvan a maga oka, — mondta Don Quijote, — az önöké pedig az volt, senior baccalaureus Alonzo Lopez, hogy úgy jöttek, amint jöttek, éjnek idején, beburkolózva, égő fáklyákkal, imádságot mormolva, gyásszal borítva, úgyhogy az egész olyannak látszott, mintha valami gonosz, túlvilági mesterség volna. Én tehát el nem mulaszthattam kötelességem teljesítését, s meg kellett önöket támadnom, de meg is támadtam volna, bár a pokol valóságos ördögeinek tudjam, akiknek csakugyan tartottam és gondoltam is.

— Ha már a sors úgy akarta, — szólt a baccalaureus, — esdekelve kérem nagyságodat, kóbor lovag úr, ki ennyire tönkretett, segítsen föl legalább ez alól az öszvér

alól, mert az egyik lábam a kengyelvas és a nyereg közé szorult.

En bizony egész reggelig elbeszélgettem volna, — mondta Don Quijote, — miért nem szólt előbb bajáról?

Akkor rögtön odakiáltotta Sancho Panzát, hanem ennek bizony kisebb gondja is nagyobb volt a sietésnél, mert kedvire azzal foglalkozott, hogy egy jól megtermett s élelmiszerekkel dúsan megterhelt izmos öszvért fosztogatott ki, melyet a tisztelendő urak magukkal hoztak. Sancho hamarjában zsákká hurkolta a szűrét, s amit csak talált és kaphatott, előbb belerakta, rávetette szamarára, s csak azután sietett urához és segített neki a baccalaureus urat az öszvér terhe alól kiszabadítani. Miután feltette barmára, kezébe adta a fáklyát, Don Quijote pedig azt mondta neki, menjen többi társa után s jelentse részéről azoknak is, az elkövetett sérelemért bocsánatkérését, melyet semmi áron se volt szabad elmulasztania. Sancho pedig még azt tette hozzá:

— S ha talán azok az urak tudni akariák, ki volt az a hős, aki őket így megtámadta: mondja meg nekik atyáságod, hogy az a hírneves Don Quijote de la Mancha volt, más nevén pedig a „Bús képű“ lovag.

Ezzel a baccalaureus eltávozott, Don Quijote pedig megkérdezte Sanchótól, mi indította arra, hogy ami eddigelé sohase történt, „Bús képű“ loagnak nevezze?

— Megmondom nagyságodnak, — viszonzá Sancho, — az indított erre, mert amint ama póruljárt fáklyájának világánál néztem: nagyságod igazán oly bús képet vágott, hogy annál szomorúbbat soha életemben nem láttam, nem tudom az volt-e az oka, hogy nagyságod ebben a viaskodásban már nagyon kimerült, vagy az, hogy metsző zápfogai kipotyogtak.

— Nem ez az oka, — felelte Don Quijote, — hanem az a bölcs, aki hivatva lesz tetteimet megírni, bizonyára jónak látta, hogy válasszak én is valami melléknevet, amit minden régi lovag is megcselekedett. Így az egyik a „Lángkardú lovag“-nak nevezte magát, a másik az „Egyszarvú“-nak, ez az „Úrhölgyek lovagja“-nak, amaz a „Phönix madaré“-nak, egyik a „Grif lovag“ volt,



a másik megint a „Halál lovagja“*) s ezen nevek és jelvények alatt voltak ismeretesek a föld egész kerekiségén; azért mondom, hogy ama említettlem bölcs adta a te nyelvedre, juttatta eszedbe most, hogy engem „Bús képű lovag“-nak nevezz el, amint a mai naptól kezdve ezután valóban hívatni is akarom magamat. S hogy ez a név annál jobban illjék hozzám, mihelyt alkalmam lesz rá, pajzsomra azonnal egy igen bús alakot festetek.

— Erre ugyan kár lesz időt és pénzt vesztegetni, — mondta Sancho, — csak annyit kellene tennie nagyságodnak, hogy fedje fel saját képét: s aki csak látja, minden egyéb kép és címer nélkül is a „Bús képű lovag“-nak fogja nevezni. S higgye meg, hogy nem hazudok, mert akár esküvéssel is bizonyítsam nagyságodnak (ezt azonban csak tréfából mondom), az éhség és zápfoghiány olyan szomorú képűvé tesz, hogy, amint már említettem, arra a festett bús alakra igazán nincs semmi szükség.

Don Quijote elnevette magát Sancho tréfájára; mindazáltal csakugyan elhatározta, hogy felveszi ezt a melléknevet, valamint, előbbi feltett szándéka szerint, a képet is ráfesteti pajzsára. Azután így szólt:

— Tudom, Sancho, ki leszek átkozva, minthogy vakmerő kezemet szentelt tárgyra vetettem, „*juxta illud: si quis suadente diabolo*“**) stb., habár igaz, hogy nem kezemet vetettem rá, hanem ezt a rudat, s mi több, nem gondoltam, hogy papokat sértsek meg vagy az egyházat, melyet tisztetek és imádok, mint igaz katolikus keresztyénhez illik, hanem kísérteteknek és túlvilági lényeknek képzeltem. De még ha amúgy volna is: emlékezem, hogy hasonló történt a Cid Ruy Diazzal, midőn ama bizonyos király***) követeknek székét a pápa ő szentsége előtt összetörte, amiért ez kiátkozta, pedig a jó Rodrigo de

*) A „Lángkardú“ = Amadis de Graecia, az „Egyszarvú“ = Don Belianis stb.

**) A tridentí zsinat 56. kanona szerint: „Ha ki az ördög rábeszélésére“...

***) A francia király követeknek székét törte össze, akik főbb helyet foglaltak el, mint a spanyol követek.

Vivar e napon a legtisztelentremlőbb, s leghősibb lovagként viselte magát.

E közben a baccalaureus, — mint már említettük, — otthagya őket minden szó nélkül. Don Quijote meg akarta nézni, hogy a Szent Mihály-lován hozott holttest csontváz volt-e valóban, vagy sem, ebbe azonban Sancho semmikép sem egyezett bele, mondván:

— Senor, nagyságod ezt a veszedelmes kalandot sokkal szerencsésebben fejezte be, mint akármelyiket azok közül, melyeknek eddigelé tanúja voltam. Nem lehetetlen, hogy ennek a csapatnak, amely úgy le van győzve és széjjel van szórva, egyszer csak eszébe jut, hogy egyetlenegy ember győzte le őket, s erre aztán haragra lobbannak, s megszégyenülten visszatérnek, felkeresnek bennünket, hogy bosszút álljanak és végre is elbánnak velünk. A számár olyan sorban van, hogy jobb se kell, a hegység közel, az éhség gyötör: nem tehetünk jobbat, mint szép csendesen kereket oldunk, s aztán, — amint a példabeszéd tartja: — halott menjen sírba, eleven meg torba.

S azzal szamarával előre rugtatva, kérte urát, induljon el utána; ez pedig látván, hogy Sanchonak igaza van, minden feleselés nélkül követé.

Rövid haladás után két kisebbecske hegy között téres és rejtett völgybe jutottak, ahol le is szálltak, Sancho pedig megkönnyítette terhétől szamarát. Maga a zöld füre települván, az éhségnek fűszerével a reggelit, ebédet és vacsorát egy füst alatt költötték el, gyomrukat azokkal az ízes falatokkal elégítve ki, miket a megboldogultat kísérő tisztelendő urak (akik ritkán szoktak ilyesminek híjával lenni) a teherhordó öszvéren magukkal hoztak.

Hanem a szerencsétlenség most is csak üldözte őket, amin kivált Sancho kesergett, tudniillik nem volt egy csöpp boruk, de még csak egy korty vizük se, amibe ajkukat belemárthatták volna. Sanchot tehát szörnyen gyötörte a szomjúság, s mihelyst meglátta, hogy azt a rétet, melyre letelepülek, buja zöld fű borítja, rögtön ily

szavakra fakadt, — mint a következő fejezetben azonnal elmondjuk.

XX. FEJEZET.

Arról a soha nem látott, se nem hallott kalandról, melyet a hős Don Quijote de la Mancha szerencséesebben átélt, mint a világ akármelyik leghíresebb lovagja.

— Már akárki mit mondjon is, uram, ez a zöld fű annak a jele, hogy itt valahol a közelségben forrásnak vagy pataknak kell lenni, mely ezt a gyept nedvesíti; s így igen jó lesz, ha egy kicsit előbbre megyünk, hogy találjunk valamit, amivel ezt a rémítő szomjúságot olt-hassuk, mely bennünket tikkaszt s amely kínosabb magánál az éhségnél is.

Don Quijote helyeselte ezt a tanácsot, s Rocinantet kantáron fogta, Sancho pedig szamarát kötőféken. Minekutána erre a vacsora maradékát felvetették, a rétségen előbbre nyomultak, de csak tapogatózva, mert olyan sötét volt, hogy teljességgel nem láttak.

Alig mentek azonban mintegy kétszáz lépésnyire, midőn fülökbe olyan hang csapott, mint ahogy valamely magas szikláról leomló zuhatag szokott morajlani.

Ennek a zajnak kimondhatatlanul megörültek; de midőn hallgatózni kezdtek, merről hangzik fel: időnkint más neszt is vettek észre, mely a víz közelségén érzett örömeiket megzavarta, kivált Sanchoét, akinek igen hamar inába szállt a bátorsága.

Ütemszerű csapások hangzottak feléjük, s közbe-közbe vasak és láncok csörgése, mi a víznek rohamos zúgásával egyben bizony megdöbbentette volna akárki fiát is, hacsak nem oly bátor, mint Don Quijote.

Az éj, — mint már említettük, — sötét volt, ők pedig történetesen néhány magas fa alá jutottak, melyeknek enyhe szél lengette levelei döbbentő halk rezgéssel susogtak. Így tehát a magányosság, a környék, az éjhomály, a vízzugás és a levél-susogás mind rettegést és félelmet gerjesztett, annyival inkább, mivel azt kellett tapasztalniok, hogy se az ütések nem szűnnek meg, se a szél nem csillapul, se a hajnal nem érkezik, amihez még az is járult, hogy semmikép sem tudhatták, hol vannak.

Don Quijote azonban, kit rettenthetetlen szíve nem hagyott el, Rocinante pattant, karjára öltötte pajzsát, a dárdarudat előre szögezte s így szólt:

— Tudnod kell, Sancho barátom, hogy én az égnek rendelése szerint avégre születtem, hogy ebben a mi vas-korunkban az aranykort, — vagy amint mondani szokták, a megaranyozottat — támasszam fel újólág. Én vagyok az, akinek számára a sors a veszedelmeket, a nagy hőstetteket s a bajnoki fegyvevertényeket fentartotta; én vagyok az, mondom másodszor is, kinek fel kell támasztania a Kerek asztal lovagjait, Frankhon tizenkettejét s a Hír kilencét; s én az, kinek tiszte a Platirokat, Tablantekat, Olivantekat és Tirantokat, a Phoebusokat és Belianisokat, a mult idők kóbor lovagjainak egész seregével egyben, feledésbe meríteni, ebben az én koromban hajtván végre oly fenséges, oly rendkívüli dolgokat és hőstetteket, mik elhomályosítják mindama legtündöklőbbeket, melyeket valaha ők cselekedtek. Ime, hű és ragaszkodó fegyverhordozó, jól látod ez éj áthathatatlan sötéttségét, rendkívüli némaságát, e fák tompa és zürzavaros susogását, annak a víznek rémületgerjesztő morajlását, melynek felkeresésére indultunk, s amely — úgy látszik — a holdnak magas hegyeiről szakad és rohan alá,*) s ama szünetnélküli ütéseket, melyek fülünket sértik és sebzik. Mindezek együttvéve, vagy egyenkint, elegendők volnának félelmet, megrémülést s elszörnyedést gerjeszteni magának Marsnak kebelében, meny nyivel inkább tehát az olyanban, amely nem szokott hozzá hasonló eseményekhez és kalandokhoz. Mindazonáltal mindezek, amiket előttem lefestettem, az én lelkemet csak inkább ébresztik és lánggra keltik, elannyira, hogy szívem már is ég a vágytól belebocsátkozni e kalandba, lássék az bármily rettenetesnek. Így tehát szorítsd meg kasszá Rocinante hevederét, és aztán Isten veled! Várj itt reám három napig, de ne tovább, mert ha ezalatt itt nem leszek, akkor bátran visszatérhetsz falunkba, onnan

*) Ptolemaeus szerint azt hitték, hogy a Nilus az étiópai holdhegységben ered és két zuhatagban omlik alá Egyiptom síkságára.



pedig, ha oly jó akarsz lenni hozzám s megteszed azt a szívességet, menj el Tobosoba, s mondd meg páratlan szépségű kedvesemnek, Dulcineának, hogy rabjává lett lovagja halált szenvedett, miután oly hőstettekre ragadtatott, melyek méltóvá tették, hogy Dulcineaének nevezessék.

Mikor Sancho urának e szavait hallotta, sírva fakadt, mint senki még keservesebben a világon, s így szólt:

— Ugyan miért is akar nagyságod ebbe a rettenetes kalandba keveredni? Ime, éjszaka van, nem lát bennünket senki, bízvást útra kerekedhetünk, s elkerülhetjük a veszedelmet, ha három napig nem iszunk is. S minthogy senki sincs, aki látna, senki se nevezhet bennünket gyáváknak. Sokszor hallottam én a mi falunk papjának predikációjában, akit nagyságod is jól ismer: hogy aki a veszedelmet keresi, el is szokott veszni abban. Bizony nem is jó az Istent kísérteni, s olyan vakmerő dolgokba keveredni, amikből legfőlebb csodamódon lehet menekülni. Elég csoda már az is, amit az ég nagyságoddal tett, hogy ment maradt a levegőbe lódíttatástól, ami engemet ért, s győztesen, szabadon és sértetlenül távozhattott annyi ellenség közül, mint ahány azt a holttestét környezte. S ha mindez meg nem indítja s el nem lágyítja még e kemény szívet: indítsa meg az a gondolat, hogy mihelyest nagyságod innét eltávozik, én csupa félelemből odaadom lelkeket a legelsőknek, aki el akarja venni. Eljöttem onnan hazulról, elhagytam feleségemet, családomat, hogy nagyságodat szolgáljam, mert azt gondoltam, állapotom majd jobbra s nem rosszabbra fordul. Hanem, valamint a kapzsiság kirepeszti a zsákok, nekem csakugyan tönkretette minden reményemet, mert amikor legelevenebben képzeltem már, hogy enyim az az átkozott pokolsziget, melyet nagyságod oly sokszor ígért: most azt kell látnom, hogy ennek fejében és díja gyanánt nagyságod magamra hágy ebben az ember nem lakta pusztaságban. Az egy élő Istenre kérem, kedves gazdám, ne tegyen ily szerencsétlenné; s ha már semmikép se akar elállni attól a szándékától, hogy ezt a dolgot elköveti: halassza legalább reggelre, mert, amint pásztor-

koromból tudom, nekem úgy látszik, két-három óra múlva hajnalodik már, mert a kis medve szája feje fölött áll, míg éjfélkor még a balkarja irányában szokott lenni.

— Hogyan láthatod te azt, Sancho, — mondta Don Quijote, — hogy ez az irány merre fekszik, vagy hol van az a száj, vagy koponya, melyet említesz, holott az éj koromsötét s az egész égboltozaton egyetlen egy csilag se látszik?

— Igaz, — felelte Sancho, — de a félelemnek sok a szeme, s ha még azt is meglátja, ami a föld alatt van, hogyne látná meg az égen lévőket? Egyébiránt, akinek egy csöpp esze van, magától is kitalálhatja, hogy nemsokára okvetlenül hajnalodik.

— Hajnalodjék vagy se, — viszonzta Don Quijote, — soha ne mondhasa senki énrólam, hogy könnyek és esdeklések eltántorítottak attól, amit mint lovag cselekedni tartoztam. Így tehát kérlek, Sancho, hallgass, s majd az Istennek, ki szívemet erre a soha nem látott s ily rettenetes kalandra fölserkentette, lesz gondja rá, hogy engemet a veszedelemből kiszabadítson, téged pedig szomorúságodban megvigasztaljon. Most tehát szorítsd meg jól Rocinante hevederét, s maradj itt, engem pedig vagy élve, vagy holtan, ismét meglátsz nemsokára.

Sancho látván gazdájának teljes elhatározottságát, valamint azt is, hogy könnyei, tanácsai és esedezései mind csak falra borsó, olyan cselhez kívánt folyamodni, amellyel talán gazdáját egész reggelig visszatarthatta. Így tehát, midőn a paripának hevederét megszorította, számára kötőfékével Rocinante két lábát egészen csendesen és észrevétlenül megnyügözte, úgyhogy amidőn Don Quijote indulni akart, nem tudott, mert a paripa csak ugrálva birt megmozdulni.

Sancho Panza látván, hogy a furfangosság jól sült el, így szólt:

— Lám, senior, nem hiába sirtam-ríttam, az ég könnyöült rajtam, s az akarja, hogy Rocinante meg se tudjon moccani; s ha nagyságod fel nem hágy azzal, hogy a lovat még tovább is üsse-verje, majd magára

haragítja a sorsot, vagyis, amint mondani szokták: neki-rűg a tövisnek.

Don Quijote majdnem kétségbeesett, mert mennél jobban sarkantyúzta a lovat, annál kevésbé mozdult, s így anélkül, hogy nyomára jutott volna a nyögözésnek, kénytelenségből megadta magát, s kész volt bevárni, míg vagy hajnalodik, vagy Rocinante meg tud mozdulni, mert szentül hitte, hogy ennek az akadálnak sokkal magasabb hatalom az oka, semmint Sancho furfangossága. Így tehát ekkép szólt:

— Ha már így van, Sancho, hogy Rocinante nem tud megmozdulni: Isten neki, bevárom hát nyugodtan, amíg megvirrad, habár szivemből meg tudnám siratni, hogy az még oly messze van.

— Azt ugyan kár volna tenni, — mondta Sancho, — majd elmulatatom én nagyságodat, s mesélek akár reggelig, ha ugyan nagyságod nem akar talán leszállani s kissé leheveredni a zöld gyepe s aludni egyet, amint a kóbor lovagok szoktak, hogy annál pihentebb legyen, ha majd virrad s ideje lesz, hogy ebbe az itt kínálkozó páratlan kalandba belevágjon.

— Leszállani s aludni én? — pattogott Don Quijote, — avagy olyan lovagnak gondolsz-e engemet, aki pihenni tudna a veszedelem idején? Ám aludjál te, aki alvásra vagy teremtvé, vagy tégy amit akarsz, én azonban azt fogom cselekedni, amit állásomhoz legillőbbnek látok.

— Ne gerjedjen haragra, nagyságos uram, — kérlete Sancho, — nem rossz szándékból mondtam.

S azzal odamenvén hozzája, egyik kezét rátette a nyeregkápára, másikat a nyereg hátuljára, úgyhogy urának balcombját egészen átfogta, mert egy hajszálnyira se mert volna eltávozni tőle, annyira borsózott a háta amaz ütésektől, melyek szakadatlanul még mindig hangzottak.

Don Quijote felszólította, hogy ám beszéljen tehát valami mulattatót, amint ígérte, mire Sancho ezt viszonozta: megtenné ő szívesen, csakhogy ettől a szünni nem akaró átkozott zajtól úgy meg van rőkönyödve, hogy a nyelve se forog szájában.

— Hanem azért majd csak összeszedem minden erőmet, — mondta, — s mesélek egyet és ha senki félbe nem szakaszt, amíg a végére érek, mondhatom, hogy helyes egy mese lesz; vigyázzon hát nagyságod, kezdődik már: Hol volt, hol nem volt, az volt egyszer a világ sorja, hogy a szerencse beköszöntött mindenkibe, a szerencsétlenség pedig az olyanokhoz, akik maguk keresték; s tartsa meg jól nagyságod, nem hiába kezdték ám ilyen példabeszéddel meséjüket a régiek, mert maga a híres római Cato Zonzorinus is azt mondotta: azon szokott baj esni, aki elmegy keresni; ami reánk is úgy reánk illik, mint a gyűrű az ujra; s eszerint nagyságodnak is jobb lenne, ha nyugton maradna s nem keresné a szerencsétlenséget; s bizony nem ártana, ha más útra térnénk, mikor senki sem kényszerít bennünket, hogy azon járjunk, amelyen annyi minden ijesztget bennünket.

— Folytasd te csak elbeszéléseidet, Sancho, — mondta Don Quijote, — azt pedig, hogy milyen úton járjunk, bíz az én gondomra.

— Mondom tehát, — folytatta Sancho, — volt egyszer Estremadura egyik falujában egy kecskepásztor, akarom mondani egy olyan ember, aki kecskéket őrzött, amely nyájőrt vagy kecskepásztort, mint mesémben ezután nevezem, Lope Ruíznak hívták, s ez a Lope Ruíz beleszeretett egyszer egy pásztorleányba, akit Torralvának neveztek, mely Torralva nevű pásztorleány egy gazdag nyájtulajdonos leánya volt, s ez a gazdag nyájtulajdonos...

— Ha tovább is így folytatod elbeszéléseidet, Sancho, — szólott Don Quijote, — hogy minden szavadat kétszer ismétled, el nem végzed holnaputánig se, mondd egyfolytában, mint értelmes emberhez illik, ha pedig így nem tudod, akkor inkább hallgass.

— Az én szülőföldemen, — felelte Sancho, — így szokás mesélni, amint meséltem, s én másként nem tudok; az pedig nem helyes, ha nagyságod azt követeli tőlem, hogy egészen új szokást kezdjek.

— Mondd tehát amint akarod, — szólott Don Quijote,

— mert ha már egyszer ügyis arra vagyok kárhozthatva, hogy téged hallgassalak, akkor hát csak folytasd.

— Nos tehát, amint mondtam, kedves lelkem, jó uram, — folytatta Sancho, — az a pásztor beleszeretett Torralvába, aki egy izmos, tagbaszakadt s meglehetősen férfias képű leány volt, amennyiben, — mintha most is látnám, — egészen takaros kis bajusza is volt.

— Tehát ismerted? — kérdezte Don Quijote.

— Én nem ismertem, hanem akitől ezt a mesét hallottam, maga mondta: oly valóságos és igaz történet ez, hogyha másvalakinek elmondom, bátran állíthatom s megesküdhetek rá, hogy magam is láttam. Amint tehát napok jöttek, napok mentek, az ördög pedig nem alszik, hanem mindenütt háborúságot szerez: itt is az történt, hogy a pásztor szerelme a pásztorleány iránt halálos gyűlöletté s ellenséges érzelemmé változott, aminek az volt az oka, hogy — amint a rossz nyelvek mondták — a leány egy kicsit bizony kikapi volt, s néha-néha nemcsak túlment a határon, hanem még a tilosba is átcsapott. Ez aztán végre is több lett kettőnél, s a pásztor úgy meggyűlölte a leányt, hogy látni se akarta többé, s föltette magában, ő bizony elbujdosik s úgy elmegy világgá, hogy a leánynak soha még csak hírét se hallhassa. Mikor Torralva észrevette, hogy a pásztor otthagyta a faképnél, abban a nyomban tüstént beleszeretett, jobban, mint valaha.

— Ez rendesen így szokott történni az asszonyoknál, — jegyezte meg Don Quijote, — azt megvetik, aki őket szereti, míg azt szeretik, aki őket megveti; tovább Sancho.

— A pásztor tehát, — folytatta Sancho, — csakhogy úgy tett, amint magában elgondolta: útnak indította kecskenyáját, s Estremadura mezein keresztül, Portugal felé tartott. Alig tudta meg Torralva, utána kerekedett gyalog és mezítláb követte távolról, kezében bottal, nyakában pedig tarisznyával, melyben — amint mondják — törött tükördarabot, törött fésűt, s tudom is én, arca számára miféle fehérítőszert vitt valami köcsögben. Azonban akármilyen volt is amit tarisznyájában cipelt,

én most csakugyan nem akarom fürkészni, csak ott folytatom, mikor — amint mondják — a pásztor odaért már nyájával a Guadiana vizéhez, mely éppen ekkor annyira megáradt, hogy majdnem kicsapott már medréből. Ott pedig, ahol ő megállapodott, nem volt sem hajó, sem csónak, sem senki a világon, aki magát vagy nyáját a túlpartra átvitte volna, ami neki nagy bosszúságot okozott, minthogy látta, hogy Torralva már egészen sarkában van, akinek aztán sírás-rívását és rimánkodását persze nem győzte volna hallgatni. A pásztor addig járt, addig járt, míg végre csakugyan megpillantott egy halászt, akinek volt egy kis bárkája, hanem olyan parányi, hogy abba semmikép se fért bele több egyszerre egy embernél és egy kecskénél. De azért mégis megszólította a halászt, s meg is egyeztek egymással, hogy a halász belement a bárkába s átvitt magával egy kecskét; visszaszájött s megint átvitt egyet; ismét visszaszájött s újra átvitt egyet. Jól tartsa számon a kecskéket, amelyeket a halász átvisz, mert ha ezekből csak egyet is elvét: vége lesz e mesének s én aztán egy kukkot se tudok többé mondani. Folytatom tehát, de meg kell jegyeznem azt is, hogy a túlsó part kiszállója igen sáros s igen csuszamlós volt, s a halásznak igen sok idejébe került, míg ide s oda evezgetett; mindazáltal újra meg újra átvitt, s vitte, vitte, vitte a kecskéket egymás után.

— Mondd ki egy szóval, hogy átvitte valamennyit, — szólt Don Quijote, — mert ha te is így evezgetsz ide meg oda: át nem viszed a kecskéket egész esztendeig.

— Hány ment át már eddig? — kérdezte Sancho.

— Hogy az ördögbe tudnám azt én? — felelte Don Quijote.

— Hát nem megmondtam-e, jól tartsa számon? Most már, bizony Isten vége a mesének s én tovább nem folytathatom.

— Hogy-hogy? hát olyan lényeges az mesédnél, hogy a kecskék számát egészen pontosan tudjuk, hogy ha az ember véletlenül egyet elvét, te semmikép se tudod tovább folytatni az elbeszélést?

— Nem én uram, semmikép se, — viszonozta San-

cho, — mert amikor én azt kérdezem nagyságodtól, mondja meg nekem, hány kecske ment át, s nagyságod azt feleli, nem tudja: abban apillanatban az én eszem-ből is kiröppent, amit mondanom kellett volna, s pedig megiheti nagyságod, igen takaros és mulatságos volt az.

— Így tehát a történetnek már egészen vége van?

— Oly egészen vége, mint a tulajdon szülő anyáma-
nak, — felelt Sancho.

— Akkor tehát az igazat megvallva, te olyan új mesét, elbeszélést, vagy történetet mondottál el, aminőt eddig soha senki még e világon, én pedig sem ilyen elmondást, sem ilyen félbeszakasztást soha életemben se nem hallottam, se ezután nem hallok; egyébiránt a te eszedtől mást nem is várhattam. Azonban nem csalódom, alkalmasint azok az ütések zavarták meg elmédet, melyek, — amint látszik, — egyáltalában nem akarnak megszűnni.

— Meglehet — viszonzta Sancho, — annyit azonban tudok, hogy az én történetemből nincs több elmondani való, mert annak ott van vége, ahol az átvitt kecskéek számát eltévessztették.

— Isten neki, legyen tehát ott vége, ahol akarod, — mondta Don Quijote, most azonban lássuk, meg tud-e már mozdulni Rocinante.

S azzal újra megsarkantyuzta, ez pedig újra egykettőt rúgott s azután megint megállt, olyan erősen volt megkötözve.

Most azonban az történt, hogy a szegény Sanchora, — a már közelgő hajnal hűvösségétől-e, vagy talán azért, mert holmi olvasztó eledeleket evett vacsorára, vagy (ami leghihetőbb) egészen a természet rendje szerint, — szörnyen rájött az, amit helyette más el nem végezhetett; — hanemi olyan félsz volt szívében, hogy urától egy körömfeketényire sem mert eltávozni. Már pedig, hogy végre ne hajtsa, amit tenni kíváncsozott, arra még csak gondolni sem lehetett, s így tehát a nyugalom kedvéért kénytelen volt megtenni, hogy a nyereg hátulját tartó jobb kezét lebocsássa, s szép csendesén és minden zaj nélkül megeressze a könnyen járó szíjat, melyen kívül semmi egyéb nem tartotta a bugyogóját, mely

aztán magától csúszott le s olyan formává lett, mint valami békó; ekkor, — úgy amint tudta, — felhuzkodta ingét s kitartotta a levegőbe mind a két ugyancsak jól megtermett ülőkéjét. Mikor már ez megörtént (amiről azt hitte, hogy ez lesz a dolog neheze, s ha egyszer ezen túlesett, már akkor majd csak megszabadul e rettenetes gyötrelmes állapottól), akkor jött csak a hadd-elhadd, mert úgy látszék, a változás nem fog minden zaj és lárma nélkül végbemehetni; összeszorította tehát fogait, vállát egészen felhuzta, s lehelletét úgy visszatar-tóztatta, ahogy csak lehetett; de hijába, mind e nagy óvatosság dacára oly szerencsétlen volt, hogy végre mégis csak támadt valami nesz, egészen másfajta mint mely néki oly nagy félelmet okozott. Don Quijote meghallotta s azzal a kérdéssel fordult hozzá:

— Micsoda hang volt ez, Sancho?

— Nem tudom én, uram, — vizonozta ez, — bizonyosan valami újabb nesz megint, mert a szerencsétlenség soha sem szokott egymagában jönni.

Azzal meg-meg szerencsét próbált, s most az egyszer oly sikerrel, hogy az előbbi kivéve, minden zaj nélkül megszabadult a tehertől, mely ez alkalommal neki annyi aggodalmat okozott.

Mintfogya azonban Don Quijote szaglása épp oly finom volt, mint hallása, Sancho pedig oly közel állt oldala mellett, hogy a párák majdnem függőleges irányban emelkedtek fölfelé: teljes lehetetlen volt, hogy egyik-másik, lovag orrába ne hatoljon; de alighogy odahattak, ő is tanácsosnak tartotta azonnal segítségére jönni, ugyanis két ujjá közé szorította s majdnem orrhangan így szóla:

— Úgy látszik, Sancho, te nagyon félsz.

— Bizony félek, — felelte Sancho, — de miből következteti ezt nagyságod éppen most inkább, mint előbb?

— Amennyiben most szagosabb vagy, mint valaha, s pedig nem ábrától, — felelte Don Quijote.

— Meglehet, — vizonozta Sancho, — de én nem vagyok az oka, hanem nagyságod, mért hurcol össze-vissza ily szokatlan időben s ily járatlan utakon.

— Vonulj csak hátrább két-három lépéssel, barátom,



— mondta Don Quijote (orrát még mindig ujjai közt tartva) — s ezentúl vigyázz magadra, s arra a tiszteletre, mellyel irántam tartozol; hogy ennyire meg tudtál magadról feledkezni, ennek mindenesetre az a bizalmas modor az oka, mellyel eddigelé veled társalkodtam.

— Fogadni mernék, — viszonzta Sancho, — nagyságod azt gondolja, hogy én valami illetlen dolgot cselekedtem.

— Tanácsosabb lesz, ha közelebbről nem fürkésszük, Sancho barátom, — felelte Don Quijote.

Gazda és szolgálója ilyen s ehhez hasonló beszélgetéssel töltötték az éjszakát. Midőn azonban Sancho észrevette, hogy már hajnalodik: nagy óvatossággal föloldozta Rocinantet, a bugyogóját pedig összeszíjazta. Mikor Rocinante szabadnak érezte magát, habár egyáltalában nem volt valami fickándozó, úgylátszik, egyszerre egészen nekibuzdult, amennyiben első lábaival kétszer-háromszor kirúgott, mert, — legyen mondva kegyes engedelmével, — neki az ágaskodás csakugyan nem volt kenyere.

Don Quijote látván, hogy Rocinante tud már mozogni: ezt jó előjelnek tekintette, s azt hitte, itt az ideje, hogy abba a rémítő kalandba bocsátkozzék.

Eközben a reggeli szürkület egészen beállt s a tárgyakat világosan ki lehetett már venni. Most látta Don Quijote, hogy több magas gesztenyefa környezi őket, s ezek okozták az átláthatatlan sötétséget. Azonban azt is tapasztalta, hogy a csapdosás még most sem szűnik, de annak okát világosan ki nem tudhatta, s — nem bírván magát tovább visszatartóztatni, — sarkantyúba kapta Rocinantet, Sanchótól még egyszer búcsút vett, s meghagyta néki, várjon itt rá legfőllebb három napig, s ha, — mint már előbb mondta, — még ekkor sem látja visszatérni: bizonyosnak tarthatja, Isten úgy akarta, hogy életének e rettenetes kalandban legyen vége. Még egyszer szívére kötötte, milyen üzenetet vigyen részéről Dulcineának; ami pedig az ő szolgálata bérét illeti: erről ne aggódjék, mert mielőtt hazulról eltávozott, elkészítette végrendeletét, melynek alapján, a fizetésére nézve, teljesen ki lesz elégítve szolgálatidejéhez képest;

de ha Isten épen és sértetlenül vezérli vissza ebből a veszedelemből, Sancho akkor bizonyosabban számot tarthat az ígért szigetre, mint valaha.

Sancho újra sirva fakadt, midőn jó urának ajkairól megint ezeket az érzékeny szavakat hallotta, s megfogadta; hogy nem hagyja el, valameddig csak szándékolt munkájok véget nem ér. (Sancho Panzának ezen könnyeiből s nemes elhatározásából azt következteti e történet írója, hogy okvetlenül előkelő, vagy legalább is régi keresztyén családból származhatott.) Ez az érzékenyülés némileg meghatotta gazdáját is, azonban még sem annyira, hogy valami gyengeséget áruljon el, sőt inkább, amennyire lehetett, szilárdságot színlelve útnak credt azon irányban, honnét a vízzuhogás és ütészej felhangzottak.

Sancho gyalog követte, szamarát, jó és balsorsában rendületlen kísérőjét, szokása szerint kötőféken vezetve; s midőn ekkép jó darabig mentek ama gesztenye s egyéb árnyékos fák alatt, egy rétecskére érkeztek, magas szirtek lábánál, melyekről hatalmas vízesés zuhogott alá. A sziklák alján néhány rozszant viskó volt látható, inkább épületromok, semmint házak, s most úgy tapasztalták, az ütések szünni nem akaró zaja ezek közül hangzik ki feléjük.

Rocinante megbokrosodott a víz- és ütésszuhogásra, Don Quijote azonban lecsendesítette s halkán léptetve közelített a házak felé, miközben magát szíve mélyéből kedvesének kegyeibe ajánlá, kérvén, lenne segítségére e rettenetes útban és vállalatban; mellesleg Isten oltalmát is kérte, hogy róla meg ne feledkezzék.

Sancho nem távozott el oldala mellől, sőt amennyire csak tudta, kinyújtotta nyakát, hogy Rocinante lábai közt keresztül kukucskálva, megláthassa, mi az, ami néki e nagy aggodalmat és rémületet okozza. Alig mentek ujabb száz lépésnyire, midőn az útnak kanyarulatánál egyszerre kisült, a maga tiszta valóságában, mi okozta azt a borzasztó s őket oly szerfölött elrémitő zajt, mely az egész éjszakán át rettegéssel tartotta szívöket. Az bizony nem volt semmi más (ne fogadd nehezteléssel és bosszúsággal nyájas olvasó), mint egy kallómalomnak

hat kótisa*), s ezek váltakozó ütésétől származott az a zaj.

Amint ezt Don Quijote meglátta, elállt a szava s az egész ember oda lett. Sancho ránézett, s látta, hogy mellére horgasztja fejét, mintha restelné a dolgot.

Don Quijote hasonlóképen Sanchora tekintett, s észrevette, hogy a pofája majd kipukkad a torkába szorított mevetéstől, amit alig tudott már elfojtani; s ő maga bármennyire elkomolyodott is, meg nem állhatta, hogy Sancho láttára fel ne kacagjon. Sanchonak se kellett több, már erre elröhögte magát ő is, de oly rettenetesen, hogy öklével kellett tartania mind a két vékonyát, nehogy nevéttében megpukkadjon. Négyszer hagyta abba s ugyanannyiszor újra kezdte, ugyanoly rohamosan, mint legelőször, mit aztán Don Quijote végre mégis megsokalt, s vitette az ördöggel, kivált midőn az, mintegy gúnyolódva, sőt utánozva így szólt:

— Tudnod kell, Sancho barátom, hogy én a mennynek kiváló kegyelméből arra születtem, hogy ebben a mi vaskorunkban felelevenítsem azt az aranyosát, vagyis más szavakkal az aranykort. S én vagyok az, kinek számára a sors a veszedelmeket, a nagy hőstetteket és fegyvertényeket fenntartotta.

S ily módon ismételte Don Quijote minden vagy legtöbb szavát, melyeket gazdája akkor ejtett, midőn a félelemgerjesztő ütések legelőször meghallották.

Látván, hogy Sancho gúnyt űz belőle, Don Quijote oly mérges lett, s annyira föllobbant, hogy a dárदारudat felragadta, kettőt vágott vele Sancho vállára, de akkorát, hogyha e két ütessel nem vállba, hanem fejbe kólintja: bérét akár meg se adja neki, ha csak örököseinek nem.

Látta Sancho, hogy az ő tréfája mily nagyon zokon esik urának, megijedt, hogy a dolog még komolyabbá is lehet, s hogy ezt elkerülje, nagy alázatossággal így szólt:

— Csillapuljon, nagyságos uram, Isten a tanúságom, csak tréfáltam.

— Ha te tréfálsz is, én ugyan nem tréfálok, — vizsonozta Don Quijote. — S ám mondja csak, tréfás

*) Kalapácsa.

uracskám, azt hiszi talán, ha ez nem kalló-kótis, hanem más valami veszedelmes kaland, nem lett volna-e annyi bátorságom, hogy belevágjak és véghez vigyem? Avagy kötelességem-e nekem mint kóbor lovagnak megkülönböztetni a hangokat s tudni, vajjon kallómalomtól származnak-e, vagy sem? Egyébiránt hogy is volna lehetséges, mikor szent igaz, hogy ilyet soha életemben nem láttam, míg te bizonyára eleget, minthogy alacsony paraszt lévén, ilyenek közt születél és nevelkedél. S ha nem hiszed: ám változtasd e hat kalapácsot megannyi óriássá, s hozzád őket szembe vélem egyenkint vagy egyszerre valamennyit, s ha mindnyájokat földre nem terítem, akkor ám üzz gúnyt belőlem tetszésed szerint.

— Hagyjuk ezt jó uram, — felelte Sancho, — én pedig bevallom, hogy tréfámmal túlmentem a határon; de minthogy már kibékültünk, mondja meg nagyságod, kit Isten minden jövőendő kalandjából ily épen és sértetlenül mentsen ki: nem érdemes-e hogy nevéssünk, s fünek-fának elbeszéljük, hogyan megszállt bennünket a félelem? Én legalább csakugyan félttem; ami azonban nagyságodat illeti, tudom, hogy félelmet nem ismer, sőt még azt sem tudja, hogy a rettegés, mi fán terem.

— Nem tagadom, — viszonzta Don Quijote, — hogy ami velünk történt, csakugyan nevetséges; az azonban szükségtelen, hogy elhíreszteljük, mert nem minden ember oly okos, hogy képes legyen minden dolgot egészen helyesen felfogni.

— Nagyságod azonban — folytatta Sancho, — a dárदारudat ugyancsak helyesen fel tudta fogni, mikor az ütést fejemnek irányozta, de vállamra sujtotta, hála a kegyelmes Istennek és saját ügyességemnek, amellyel kikerültem. Egyébiránt Isten neki! Majd leviszi a víz, amint mondani szokták. Mindig azt hallottam: akit az úr szeret, azt megdorgálja; azt is tudom, hogy a nagy urak egy-egy feddő szó után egy-egy nadrágot szoktak adni szolgálóknak; hanem azt már nem tudom, hogy egy-egy hátbavágás után mit szoktak adni, ha csak a kóbor lovagok szárazföldön lévő szigeteket vagy királyságokat nem adnak.

— A kocka úgy fordulhat, — mondta Don Quijote,

— hogy mindaz, amit említettél, megvalósul; bocsásd meg azért, ami történt; van eszed, s tudni fogod, hogy az első felgerjedésen nincs az embernek hatalma. Mostantól fogva pedig tartsd meg azt az egyet, hogy ezentul mérsékelj magadat s ne beszéljess velem annyit, mert valahány lovagregényt olvastam, s pedig számát sem tudom, egyetlen egyben sem találtam azt, hogy fegyverhordozó annyit beszélgetett volna urával, mint te a tieddel, s nem tagadhatom, hogy ezt mind nekem magamnak hibául kell felrónom: neked, mert nem tisztelsz eléggé, magamnak, hogy nem tudom tekintélyemet jobban fenntartani. Így Gandalinról, Amadis de Gaula fegyverhordozójáról, ki a szilárd sziget grófjává lőn, azt olvashatni, hogy urával mindig süveg-levéve, fejet hajtva, s testét more turquesco meggörnyesztve beszélt; s mit mondjak Gasabalról, Don Galaor fegyverhordozójáról, ki oly hallgatósi vala, hogy e bámulatos hallgatóság kitüntetése végett, nevérol ama hosszú és igaz történet folytában csak egyetlen egyszer történik említés. Mindabból, amit mondtam, azt kell megjegyezned, Sancho, hogy illő megkülönböztetned a gazdát a cselédtől, az urat a szolgától s a lovagot a fegyverhordozótól. Így tehát a mai naptól kezdve nagyobb tisztelettel kell egymás iránt viseltetnünk, s nem szabad egymást gúnyolnunk, mert ha én még egyszer valamikép megharagszom reád, meglehet, hogy a korsónak nyaka törik. Azokat a kegyes adományokat és jótéteményeket, melyeket ígértem, a magok idejében majd elnyered; s ha el nem nyernéd is, béred legalább semmi esetre el nem vész, amint már megmondtam.

— Az mind igen igaz, amit nagyságod mond, — szólt Sancho, — csak azt szeretném tudni (ha netalán a kegyadományok ideje el nem jönne és szükség lenne a bérhez folyamodni), mit kapott hajdan a kóbor lovag fegyverhordozója? s vajjon hónapszámra vagy napszámra volt-e megfogadva, mint a kőművesek napszám-mosai?

— Nem hiszem, — viszonzta Don Quijote, — hogy ezek a fegyverhordozók valaha bérre álltak volna be, hanem csak adományokra, s midőn én ilyet hagyomá-

nyoztam néked otthon lévő, lepecsételt végrendeletemben, ez elővigyázatból történt: mert nem tudhattam, hogy e nyomoruságos korunkban mily sorsra virrad a kóbor lovagság, pedig nem szeretném, ha fent abban a jobb világban ilyes csekélység is terhelné lelkemet, mert kívánom, hogy tudjad, Sancho, hogy itt e földön nincs veszedelmesebb állás, mint a kalandoroké.

— Már az igaz, — felelte Sancho — mikor még egy kalló-malom kótisai is megdöbbsenhetik és nyugtalaníthatják még az ilyen nagyságod-féle bátor kalandor lovag szívét is; de bizonyos lehet benne, ezentul soha se nyitom ki a számat, hogy nagyságoddal tréfáljak, hanem legfőlebb azért, hogy természet szerint való uramnak és gazdámnak az illendő tiszteletet megadjam.

— Akkor hosszú idejű léssz e földön, — vizionozta Don Quijote, — mert atyád és anyád után gazdád az, akit úgy kell tisztelned, mint tulajdon szüleidet.

XXI. FEJEZET.

Arról a nevezetes kalandról, melyben Mambrin sisakja esett drága zsákmányul s más egyebekről, amik győzhetetlen lovagunkkal történtek.

Eközben az eső cseperegni kezdett és Sancho szeretne volna, hogy a kalló-malom alá vonuljanak. Don Quijote azonban a megtörtént tréfa után oly utálattal viseltetett az épületek iránt, hogy semmi kedve se volt bemenni; így tehát az útról jobbkéz felé letérve, más irányban haladtak tovább, mint amerről tegnap jöttek.

Nem nagyon sokára ezután Don Quijote egy lovas embert vett észre, ki a fején valami csillogó tárgyat viselt, mely úgy tündöklött, mintha aranyból volna; alig pillantotta meg ezt, Sanchohoz fordulva, rögtön így szólt:

— Ügylátszik énnekem, Sancho, csakugyan nincs olyan példabeszéd, mely igaz ne volna, mert valamennyi ilyen mondás magából a tapasztalásból merít, mely minden tudománynak anyja. Kiváltképen igaz az, mely azt mondja: „Ha egy ajtó zárul, másik ajtó tárul”. Ezt pedig azért mondom, mert ha a múlt éjjel a sors elzárta

az általunk keresett kaland ajtaját s kijátszott a kalló-malommal: most egy sokkal jobb és bizonyosabb kalandét oly tágasan kitárja előttünk, hogyha be nem lépnek, a legnagyobb hibát követném el, melyet aztán sem a kalló-malom nemismerésével, sem az éj sötéttségével nem menthetnék. Ime, ha nem csalódom, egy férfiú jó szembe vélünk, kinek fején a Mambrin sisakja van; amint tudod, megesküdtem, hogy hatalmamba kerítem.

— Jól vigyázzon, nagyságos uram, mit mond, de még jobban arra, mit akar, — mondta Sancho — mert nem szeretném, ha megint kótisokat fognánk, amik eszünket egészen összekallanák.

— Vigyen az ördög, ember! — frotyant föl Don Quijote — mi köze ennek a sisaknak a kótisokhoz?

— Én nem tudom, — felelt Sancho — hanem ha szabad volna annyit beszélnem, mint amennyit ezelőtt szoktam, tudnék egy-két olyan okot felhozni, amivel bebizonyíthatnám, hogy nagyságod megint csalódik.

— Én csalódnám, te kétkedő bitang! — pattogott Don Quijote — hát vak vagy-e, hogy nem látod azt a lovagot, aki almásszürke ménen közelít felénk s fején aranysisakot visel?

— Én mindössze is csak annyit látok, — viszonozta Sancho — hogy egy ember tart felénk szakasztott olyan szürke számaron, mint az enyém s valami fényeset visz a fején.

— Éppen ez a Mambrin sisakja — szólt Don Quijote. — Eredj félre s hagyj magamra vele s meglátod, hogy időkimélés végett minden szó nélkül, mily gyorsan bevégezem ezt a kalandot, s enyimmé lesz a sisak, melyre oly nagyon vágyakoztam.

Van eszem, hogy félrevonuljak, — felelte Sancho — de még egyszer is azt mondom: adja Isten, hogy majoránna legyen s ne kótisok!

— Mondtam már, ember, ne is említsd többé ezeket a kótisokat, — kiáltott Don Quijote — különben szavamra mondom, összekallózom a lelkedet!

Sancho hallgatott, félve, hogy ura csakugyan beteljesíti azt az ígéretet, melyet oly határozottan szemébe mondott.

Ami pedig a Don Quijote képzelte sisakot, paripát és lovagot illeti, az egész dologban ennyi volt az igaz: két falú állt a környéken, de az egyik oly kicsiny, hogy se gyógyszerért, se borbélyt el nem tarthatott, míg a szomszédságban lévő másik faluban volt mind a kettő, s így a nagyobbik falú borbélyja szolgálta ki a kisebbet is, ha eret kellett vágni valamely betegre vagy meg kellett valakit borotválni. A borbély most is ily járatban volt s természetesen magával vitte réztányérját is.

A sors azonban úgy akarta, hogy az eső éppen jöttkor megeredjen, s minthogy a borbély kimélni akarta kalapját, mely alkalmasint új volt, fejére tette a réztányért, mely fényes lévén, csillogása félmérföldnyire is ellátszott. Szürke szamárán jött, amint Sancho egészen jól jegyezte meg, Don Quijote ezt nézte almásszürke paripának, loagnak és aranysisaknak, amint általában szokása volt, mindent, amit látott meggondolatlanul annak keresztelni, aminek hóbortos lovagoskodása és kifiamodott eszejárása képzelték.

Mikor tehát a szegény lovag egészen közelökre ért: Don Quijote se szólt, se beszélt, hanem a Rocinante-től kitelhető egész sebeséggel, dárdaszegeszve nekirontott, hogy keresztülszúrja. Mikor azonban hozzáért, nyargalása hevesességét meg nem szakasztva rákiáltott:

— Védd magad, gyáva teremtés, vagy add ide önként, ami jogosan engem illet!

A borbély, ki ily váratlanul s meg sem álmodottan látta magára rontani ezt a kísértetet, nem menekülhetett másként a dárdanyél szúrásától, minthogy egyszerűen levetette magát szamaráról; azonban alig érte a földet, rögtön talpraszokott s könnyebben, mint akármilyen szarvas, úgy neki iramodott a síkságnak, hogy a szél se ért nyomába. A réztányért otthagyta a földön, Don Quijote nem is kívánt egyebet, s megjegyezte, hogy a pogány igen eszesen járt el, és úgy tett mind a hód, mely, ha észreveszi, hogy üldözik, fogával harapja le s hagyja ott azt, amiért, mint természeti ösztöne sugallja, kergetni szokták. Megparancsolta Sanchonak, vegye fel a földről a sisakot. Ez, amidőn kezébe vette, így szólt:

— Bizony Isten, takaros egy réztányér, s testvérek között is úgy megér egy nyolc reált, mint egy maravedit.

Azzal odaadta urának, ez pedig rögtön fejére tette s ide-oda forgatta, a sisakrostélyt keresve; minthogy pedig ilyent nem talált, így szólt:

— Kétségtelen, hogy annak a pogánynak, akinek ezt a híres ércsüveget először kovácsolták, igen nagy feje lehetett; a legsajnosabb azonban az, hogy a feje hiányzik.

Mikor Sancho hallotta, hogy a réztányért ércsüvegnek nevezi, nem tudta megállni a nevetést; azonban eszébe jutván urának haragja, azonnal félbeszakasztotta kacagását.

— Mit nevelsz? — kérdezte Don Quijote.

— Hogyne nevetnék, — felelte amaz — ha elképzelem, milyen nagyfejű lehetett az a pogány, akié ez a sisak volt, mely szakasztott olyan, mint valami borbély réztányérja.

— Tudod mi az én nézetem, Sancho? Az a bűvös sisak e jeles darabja esetleg bizonyosan olyan ember kezébe jutott, aki becsét sem felismerni, sem méltányolni nem tudta, s meg se gondolva, mit cselekszik, látván, hogy szinaranyból van, a másik felét bizonyosan összeolvasztotta, hogy értékesítse, a fennmaradt feléből pedig ezt készítteté, mely, amint mondod, csakugyan borbélytányérnak látszik. Egyébiránt bármint legyen is, engemet, aki becsét ismerem, ez az átalakítás nem zavar; a legelső faluban, ahol kovácsot találunk, átalakíttatom, még pedig úgy, hogy még az se mulja felül, sőt még csak meg se közelítse, amelyet egykor a kovácsok istene készített a hadak istene számára. Addig pedig úgy fogom viselni, amint lehet, mert jobb valami a semminél, annival is inkább, mert ez már magában is elegendő lesz, hogy bármely közáportól megvédelmezzen.

— Meglehet, — mondta Sancho — ha nem parittyából röpitik, mint a két sereg összezsapásakor tették, mikor nagyságod zápfogait kiütötték, s eltörték azt a butykost, melyben az az áldott gyógyital volt, amelytől én majd kiakádtam a belemet.

— Nem sokat törődöm vele, hogy ezt elvesztettem, — mondta Don Quijote — hiszen tudod, Sancho, a receptje meg van emlékeztemben.

— De még az enyémben is, — szólt Sancho. — Hanem utolsó óráim legyen az, melyben valaha még egyszer elkészítem vagy megkóstolom, annyival is inkább, mert nem akarok olyan alkalomba keveredni, hogy szükségem legyen rá, sőt mind az öt érzékemmel óvni fogom magamat, hogy engem senki meg ne sebesítsen, sem én senkit. Hogy azonban újra a levegőbe ne röptgessenek, erről egy szót sem szólok, mert az ilyen baleset könnyen megtörténik az emberen, s ha megtörténik, nem lehet mást tenni, minthogy az ember a vállát huzzza össze, lehelletét fojtja vissza, szeméit hunyja be s repüljön, amerre a sors és a lepedő akarják.

— Akkor te rossz keresztyén vagy, Sancho, — szólt Don Quijote — e szavak hallatára, mert sohasem felede a szenvedett sérelmeket, pedig jegyezd meg, nemes és nagy lelkeknek az a tulajdonságuk, hogy a kicsiségekkel nem szoktak törődni. Melyik lábadra sántultál meg, melyik bordád törött ketté, fejed hol szakadt be, hogy azt a tréfát még ma sem tudod felejtetni? Mert ha a dolgot jól meggondoljuk, az csakugyan tréfa és mulatság volt, mert ha én ilyennek nem tekinteném, bizonyosítanék, hogy visszatértem volna már oda s éretted bosszút állva, több veszedelmet okoztam volna, mint a görögök hajdan az elrablott Helenáért, ki, ha a mi napjainkban élne, vagy az én Dulcineám élt volna az ő korában: biztosíthatom, nem lett volna szépsége miatt oly híressé, mint amilyené lett.

Itt aztán mély sóhajt repített a felhők felé.

Sancho pedig így felelt:

— Ám maradjon hát tréfának, ha már nem tudjuk visszaszorolni, de én tudom, mi a tréfa, mi nem, s tudom azt is, hogy sohasem feleli se az eszem, de még a hátam se. Erről azonban szót se többet; hanem igen kérem, mondja meg nagyságod, mit tegyünk ezzel az almásszürke paripával, mely olyanforma, mint valami szürke számár s melyet az a Martino hagyott itt, akit nagyságod megszalasztott s aki úgy neki is eredt a fu-

tamodásnak, hogy aligha fog ide valaha visszatérni; pedig szakálamra mondom, az almasszürke jót mutat.

— Sohasem szoktam kifosztani azokat, akiket legyőzők, — mondta Don Quijote — sem a lovagrendnek nem szokása, hogy az ilyenek lovát elvegyék, magokat gyalog hagyják, kivéve, ha netalán a tusakodásban a győztes maga vesztette volna el paripáját; ebben az esetben igenis szabad elvennie a legyőzöttét, mint szabados csatának zsákmányát. Azért tehát, Sancho, hadd itt ezt a lovat vagy szamarat, vagy mondd, aminek akarod, mert ha tulajdonosa meglátja, hogy eltávoztunk, majd visszajön érte.

— Isten a tanuságom, szeretném magammal vinni — felelt Sancho — vagy legalább is felcserélni az enyimmel, melynél jobbnak nézem. Hej, de csak szigorú szükek is a lovagrend törvényei, ha még azt sem engedik meg, hogy szabad legyen szőrt szőrért adni, s csak azt tudnám, szabad-e hát legalább a nyeregszerszámot elcserélnem?

— Ebben nem vagyok egészen bizonyos, — viszonozta Don Quijote — s a kétség esetében, addig, amig tökéletesebben értesülünk, megengedem, hogy elcseréld, azaz, ha csakugyan rendkívül nagy szükséged van rá.

— Oly rendkívül nagy szükségem, — felelt Sancho — hogyha a tulajdon magam személyét illetné, még akkor sem volna szükségesebb.

S ezzel, a nyert engedelem folytán, haladéktalanul végrehajtá a „mutatio capparum“-ot s rárakta saját szamarára amannak száz meg száz salangját, mely ezek által aztán négyszer-ötször oly csinossá lett.

Miután ez megtörtént, reggelizéshez láttak azokból a maradékokból, amelyekhez a teherhordó öszvér kifosztása által jutottak; szomjukat pedig a kallómalom patájának vizével oltották, maga a malom iránt azonban a kiállott félelem folytán olyan utálattal viseltettek, hogy rá se tudtak nézni. Mikor aztán haragjuk és keserűségük lecsendesült, nyeregbe vetették magukat, s anélkül, hogy valami határozott irányt tűztek volna ki magok elé, (mert a kóbor lovagoknak az rendes szokásuk, hogy semmi bizonyos utat nem választanak) elindultak arra,

amerre Rocinante kedve tartotta. A számár is hűséges ragaszkodással követte, bárhova vezette; mindamellett mégis az országútra jutottak ki s azon haladtak tova, minden meghatározott cél nélkül.

Amint ekképpen haladtak, Sancho így szólt urához:

— Szabad lenne egy-két szót váltanom nagyságoddal? Mert amióta olyan szigorúan eltiltott a beszédőtől, azóta már négy-öt dolog is elrothadt a gyomromban, s lám, megint van egy a nyelvem csucsán, pedig csakugyan nem szeretném, ha ez is ott veszne.

— Mondd el, — szólt Don Quijote — csak hogy röviden, mert az áradozás semmiben se kellemes.

— Elmondom tehát, senor, — kezdte Sancho — hogy néhány napja folytonosan azt hányom-vetem már eszemben, mily kevés haszna és sikere van annak, ha az ember ilyes kalandok után jár, mint nagyságod, hogy keresztül-kasul bolyong a lakatlan pusztaságokon, ahol győzze bár le s végezze a legveszedelmesebb dolgokat, senki se látja, senki se tud róla s így aztán örök feledésbe merülnek, bármennyire máskép óhajtsa is nagyságod s bármennyire másra volnának érdemesek ezek a cselekedetek. Annak okáért én azt gondolom, jobb lenne, (ha ugyan nagyságod is helyesli) álljunk valami császárnak vagy más nagy fejedelemnek szolgálatába, aki éppen háborút visel s akinek táborában aztán nagyságod fényesen kitüntetheti személyes bátorságát, hatalmas erejét és még ezeknél is nagyobb értelmességét; ha majd az a főúr, akit szolgálunk, mindezeket észreveszi, kétségtelenül megjutalmaz mindegyikünket, kit-kit a maga érdeme szerint. Ott azután akad majd olyan ember is, aki örök emlékezetnek okáért írásba foglalja nagyságod hőstetteit. Az enyimekről szólni sem akarok, minthogy ezek ugyse mennek túl a fegyverhordozók viselt dolgainak határán; bár az igazat megvallva, ha a lovagrend életében szokás, hogy a fegyverhordozók tetteit is feljegyezzék, az enyimek is többet érnek, semhogy a tollban felejtsek.

— Nem rossz, amit mondasz, Sancho, — viszonzta Don Quijote — mielőtt azonban ez az idő elérkeznék, szükséges, hogy mintegy próba gyanánt szertejárjunk



előbb a világon kalandok után, hogy egyik s másik diadalmas bevégzése által oly hirnèvre tegyünk szert, hogyha aztán egykor valami nagy uralkodónak udvarában megjelenünk, a lovag már tetteiből legyen ismeretes, s mihelyt a gyermekek meglátják, hogy a város kapujában bevonult, azonnal kövessék, valamennyien fenhangan kiáltva: Ez a Nap vagy a Kigyó lovagja, vagy más egyéb jelvényé, mely alatt hőstetteit véghez vitte; ez az, így fognak szólani, aki párviadalban legyőzte Broca Brunot, a roppant erejű óriást; ez, aki feloldotta Perzsia nagy mamelukját hosszú bűvös varázs alól, mely őt majdnem kilencszáz esztendeig tartotta lekötve. Így aztán hőstetteinek híre szájról-szájra jár, s a gyermekek és a néptömeg harsogó zajára az ország királya odamegy palotája ablakához, s mihelyt megpillantja a lovagot, felismeri fegyverzetéről vagy paizsának címeréről, s természetesen így szól: „Nosza fel, udvaromnak valamennyi lovagja, menjetek és fogadjátok a lovagságnak amott közelítő virágát.” Erre a parancsra aztán lesietnek valamennyien, a király maga is lejő egész a lépcsőzet közepéig, szorosan magához öleli, s arcára ejtett csókjával köszönti, azután rögtön karonfogva vezeti őfelségének a királynének szobájába, akit a lovag leányának, a királyi hercegnőnek társaságában talál, ki mindenestül a lehető legtökéletesebb szépség, minőhez hasonlót a föld kerekiségének nagy-messze határán, a legszorgosabb keresés mellett sem találhatni. Erre aztán abban a nyomban rögtön az történik, hogy a királyleány a lovagra pillant, a lovag viszont a királyleányra, s egyik a másiknak földöntúli, mennyei lénynek látszik, s nem is sejtve hogyan, nem is tudva mikép, elég az hozzá, a szerelem kibonthatatlan hálójába kerülnek, s szivök kinnal telik meg, mert nem tudják, hogyan válthatnának szót s hogyan fedezhetnék fel egymásnak gyötrelmeiket és érzelmöket. Innen aztán okvetetlenül a palota egyik gazdagon butorozott termébe kísérik a lovagot, s minekutána fegyverzetét leoldák, nagyértékű bíborköpenyt hoznak elé, hogy azt terítse magára; s ha szép volt páncélosan, épp oly szép vagy még szebb a könnyed öltözetben. Este a királlyal, a királynéval és a királyi

hercegisasszonnyal vacsorál együtt, mikor sohasem veszi le szemét erről, s titkon, hogy a körülállók észre ne vegyék, rá-rá kacsint, mit ez épp oly hirtelen viszonz, minthogy, amint már említettem, igen elmés hajadon. Utóbb aztán felkelnek az asztaltól, s alig történik meg ez, rút kis törpe lép be a terem aiján, szép úrhölgy kíséretében, ki két óriás között jó a törpe nyomán s egy igen régi bölcs azon jóslatát ismétli, hogy aki a feladatnak megfelel, méltó, hogy a világ első lovagjának tartsák. A király azonnal parancsot ad az összes jelenlévőknek, hogy tegyenek kísérletet; azonban egyetlen egy sem látszik hajlandónak, a vendég-lovagon kívül, ami hírnévnek nagy dicsőségére szolgál, s a királyi hercegnő egészen boldog s szerfölött szerencsésnek és gazdagon jutalmazottnak érzi magát, hogy szerelmét ily fenkölt léleknek ajándékozta. S ami a dologban a legfőbb: ez a király vagy herceg, vagy bármí más ilyes, igen makacs háborúba keveredett egy épp oly hatalmas fejedelemmel, mint ő, s a vendég-lovag megkéri (udvaránál töltött néhány nap után), engedje meg neki, hadd álljon szolgálatába s hadd menjen az említett háborúba. A király nagy örömmel megadja az engedelmet, a lovag pedig e nagy kegyért hódolatteljesen kezét csókol neki; még ez éjjel búcsút vesz kedvesétől, a királyi hercegnőtől, az ablakrostélyon át abban a kertben, melyre a lányka hálósobája nyílik s ahol már eddig is számos izben váltott szót vele, amely alkalmakkor közbenjárók és megbizottjok egy udvarhölgy volt, ki be a királyi hercegnő igen nagy bizodalját helyezte. A lovag sóhajt, a lányka elájul, az udvarhölgy vizet hoz s nagyon aggódik, mert a hajnal közel van már, pedig úrnője becsületének érdekében nem szeretné, ha felfedeznék. Végre a királyi hölgy magához jön, a rostélyon át kinyújtja fehér kezecskéit a lovagnak, aki ezer meg ezer csókot ejt rájuk és könyeivel áztatja. Elhatározzák, hogyan tudósítsák egymást jó- vagy balsorsukról, s a hercegnő kéri a lovagot, szabja rövidre távollétét amennyire csak lehetséges; ez megígéri ezer esküvéssel, azután ujra csókot ejt kezére s oly fájdalmasan vesz búcsút tőle, hogy majdnem életébe kerül. Akkor aztán szobájába tér,

leveti magát ágyára, de a válás okozta fájdalomtól nem tud elaludni; felkel nagyon korán, s megy, hogy búcsút vegyen a királytól, a királynétól és a hercegnőtől. S miután a két előbbitől már elbúcsúzott, azt mondják neki, hogy a királyi hercegekisasszony gyengélkedik s nem fogadhat el látogatást. A lovag azt gondolja, hogy ezt az ő távozása okozza, s ez oly fájdalmat gerjeszt szívében, hogy kínjának majdnem szavakban ad kifejezést. A közbenjáró udvarhölgy azonban jelen van, jól megjegyyez magának mindent s úrnőjéhez megy és elmondja, mi történt. A hercegnő könnyes szemekkel fogadja, s kijelenti neki, hogy az egyik fő-főkinja, hogy nem tudja, kicsoda ez az ő lovagja, vajjon királyi sari-e vagy sem? Az udvarhölgy biztosítja a hercegnőt, hogy ennyi udvariasság, nemesség és hősiség, mint az ő lovagjáé, csak királyi törzsnek előkelő sarijában egyesülhet. A gyötrődött ezzel megvigasztalja, erőt vesz magán, hogy szüléi semmi rosszat ne gyanítsanak, s harmadnapra már ismét megjelen nyilvánosan. A lovag pedig távozott már; küzd a csatában, legyőzi az ellenséges királyt, bevesz számos várost, diadalmas lesz sok viadalban, visszatér a királyi udvarba, a szokott helyen kedvesével találkozik s megegyeznek, hogy nőül kéri atyjától, szolgálatai jutalmának fejében. A király azonban nem akarja neki adni, minthogy nem tudja kicsoda; de a hercegnő, mindennek ellenére vagy nőrablás, vagy bármi más úton neijévé lesz, atyja pedig végre maga is igen nagy szerencséjének tartja, mert meggyőződik a felől, hogy ez a bizonyos lovag, egy bizonyos királynak a gyermeke, kinek azonban országa nevét nem tudom, mert aligha van ott a térképen. Az apa meghal, örököse a hercegnő, s előbb, semmint kettőt mondok, a lovag királlyá lesz. Ekkor aztán azonnal hozzálát, hogy kegyes adományokban részesítse fegyverhordozóját s mindazokat, akik csak segítségére szolgáltak, hogy ily magas polcra emelkedhetett. Fegyverhordozóját összeházasítja a királyi hercegnő valamelyik udvarhölgyével, kétségtelenül azzal, ki szerelmöknek közbenjárója volt, s aki egy igen előkelő herceg leánya.

— Török-szakad, úgy legyen, — mondta Sancho —

de hiszem, hogy úgy is lesz, s beteljesül minden az utolsó betűig oly igazán, mint ahogy nagyságodat a „Búsképű lovag“-nak hívják.

— Ne is kételkedjél, Sancho, — vizonozta Don Quijote — mert ugyanily módon s ugyanily fokozatban, amint elbeszéltem, lesznek és lettek a kóbor lovagok királyokká és császárokká. Most csak azt kell kitudnunk, melyik keresztyén vagy melyik pogány király visel háborút s melyiknek van szép leánya. Erre azonban elég idő még gondolni, mert — amint már említettem — előbb másféleképen kell híresekké lennünk, mielőtt valamely udvarnál megjelenhetnénk. Van azonban még egy más hiány is: mert feltéve, hogy van olyan király, aki háborút visel s van szép leánya is, viszont én olyan hírre tudnék szert tenni, amely kihatna mind az egész világra: csak azt az egyet nem tudom, hogyan lehetne kisütni, hogy én valami királyi törzsnek egyenes sarjadéka vagy legalább is valami császárnak mellékágú rokona legyek. Mert a király nem akarja majd nekem adni leányát, amíg erről mindenekelőtt meg nem győződik, bármily érdemessé tegyenek is hőstetteim. Így tehát félek, ez a hiány kockáztatni fogja azt, amit hős karom méltóképpen megérdemel. Igaz ugyan, jónevű családból származom, van tulajdon fekvő birtokom és ötszáz sueldo évi jövedelem; s nem lehetetlen, hogy az a bölcs, aki történetemet meg fogja írni, oly pontosan kimutatja rokonságomat és származásomat, hogy csakugyan azon veszem magam észre, hogy valami királynak ötöd- vagy hatodunokája vagyok. Mert tudnod kell, Sancho, e világon kétféle neme van a családi származásoknak: az egyik család fejedelmektől s uralkodóktól veszi eredetét, azonban időről-időre mindinkább megfogyatkozott, míg utoljára egyetlen pontban végződik, mint valami piramis; míg egy másik család a köznépből származott s fokról-fokra emelkedik, míg végre egészen nagy urrá lesz s kettejük között csak az a különbség, hogy az egyik nem az már, ami volt, a másik pedig már az, ami nem volt. S meglehet, ha az ember nagyon utána járna, ki lehetne mutatni, hogy én is nagy és előkelő családból származom, mellyel leendő ipam, s legyen

bármely ország királya, teljesen beérheti. S ha nem: a királyi hercegnő oly szerelmes lesz belém, hogy atyjának ellenére is férjévé s urává fog választani, bár azt tudná is rólam egész világosan, hogy vízhold fia vagyok. Vagy ha ez sem, akkor az áll be, hogy elrablom s magammal viszem, ahová kedvem tartja, míg az idő vagy a halál majd csak véget vetnek szüléi haragjának.

— Akkor aztán az is beáll, — mondta Sancho — amit a gonosz fickók tartanak: „Ne kérd azt kegyelem-ből, amit elvihetsz erőszakkal,” vagy, amint még inkább lehetne mondani: „Jobb rabolni, mint koldulni”. Azt akarom mondani, ha az a király, nagyságod ipa-ura, nem szándékoznék odaadni nagyságodnak az én kegyelmes asszonyomat, a királyleányt: nem marad egyéb hátra, mint — ahogy nagyságod is mondja — elrabolni és odább állni vele. Hanem, ami a leggonoszabb az egészben az, hogy amíg a békeesség be nem áll s a királyságba nem lehet nyugodtan beleülni, addig a szegény fegyverhordozónak felkopik az álla a várva-várt kegy-ajándékok reménye mellett, ha ugyan a közbenjáró udvarhölgy, ki majd nejevé lesz, vele nem megy a királyleánnyal s nem osztja meg a fegyverhordóval balsorsát, míg az ég aztán jobbat nem rendel: mert gazdája, úgyhiszem, minden késedelem nélkül törvényes hitvesévé teheti.

— E jogától senki meg nem foszthatja — mondta Don Quijote.

— Egyébiránt, akárhogy legyen is, — viszonozta Sancho — legjobb lesz, ha mi Isten kegyelmére bízunk magunkat s hagyjuk a sorsot akaratára.

— Isten adja, — felelte Don Quijote — hogy minden úgy, történjék, amint én óhajtom s amint neked, Sancho, szükséges. Az pedig csak maradjon silány, aki magát silánynak tartja.

— Maradjon az Isten-adta! — szólt Sancho — én régi keresztyén vagyok, s ez elegendő, hogy gróffá lehessenek.

— Sőt több az elégnél, — viszonozta Don Quijote, — de még az se lenne baj, ha olyan nem volnál is: mert ha én király leszek, tetszésem szerint nemessé tehetlek,

anélkül, hogy a nemességet megvásárold, vagy bármivel is megszolgáld. Mert ha én gróffá teszek, bizvást lovagnak tekintheted magadat, mondjon a világ amit akar, s hitemre mondom, méltóságos úrnak fognak címezni, essék bármily nehezükre is.

— S itt a nyakam, — mondta Sancho, — ha én fenn nem tudom tartani méltatlanságomat.

— Méltóságodat, — javította ki gazdája — így kell modanod, s nem méltatlanságodat.

— Legyen hát úgy, — felelé Sancho — csak azt akartam mondani, hogy én igen jól beletalálom magamat: mert lelkemre mondom, igaz, hogy amikor egyszer a szerzetnél cselédkedtem, az inasruha olyan jól állt tetemen, hogy minden ember azt mondta: méltó volnék rá, hogy a szerzetnek főnöke legyek. Hátha még hercegi palástot akasztok magamra, vagy aranyat és igaz gyöngyöt viselek, mint valami külföldi gróf? Nem mondok sokat, de azt hiszem, száz mérföldről is eljönnek csodámra.

— Bizonyára jóképű legény leszel, — jegyezte meg Don Quijote, — de mindenesetre szükséges lesz, hogy akkor aztán gyakrabban borotválkozzál: mert ha szakállad akkor is ilyen rendetlen, tüskés és kócos lesz, s ha legalább is minden másodnap nem borotválkozol, egy puskalövésnyiről is rád ismernék, hogy mi fán termettél.

— Ahhoz egyéb se kell, — felelte Sancho, — csak egy házi borbélyt tartanom magamnak; s ha éppen szükséges, magam után járatom, mint valami grande*) a lovását.

— S honnan tudod te, — kérdezte Don Quijote, — hogy a grandek lovászokat szoktak maguk után járatni?

— Meg tudom mondani, — felelte Sancho, — a mult években egy hónapot töltöttem az udvarnál, s ott láttam, hogy amint egy igen kicsiny uraság kilovagolt, kiről azt mondták, hogy az igen nagy úr, egy lovás-ember úgy követte nyomról-nyomra minden fordulónál, mintha csak a farka volna. Kérdezősködtem aztán, miért nem csatlakozik ez az ember amannak oldalához, s miért

*) Spanyol főnemes. (Ford.)

hogy mindig csak mögötte jár? Azt felelték rá: ez annak a lovásza, a grandeknek pedig az a szokásuk, hogy ilyeneket hordjanak maguk után. Ezidő óta oly jól megtartottam magamnak, hogy soha el nem feledem.

— Be kell vallanom, hogy igazad van, — mondá Don Quijote, — s ám legyen neked házi borbélyod; a szokások csakugyan nem támadnak valamennyien egyszerre, sem pedig nem egyszerre jönnek divatba; ám légy tehát te az első gróf, aki mögött borbély jár; s igaz az is, hogy nagyobb bizalommal kell viseltetnünk aziránt, aki a szakállunkat vágja, mint aziránt, aki lovunkat nyergeli.

— A borbély hadd maradjon az én gondom, — mondta Sancho, — nagyságodé pedig az, hogy királlyá legyen s gróffá tegyen engemet.

— Ez is meg lesz, — viszonzta Don Quijote — s midőn szemeit felveté, azt látta, amit majd elmondunk a következő fejezetben.

XXII. FEJEZET.

Hogyan adta vissza Don Quijote számos szerencsétlennek szabadságát, akiket erőnek-erejével odavittek, ahova menni nem akartak.

Cide Hamete Benengeli, manchai arab író úgy folytatja tovább e fontos, fellengző, körülményes, érzékeny és elmés történetet, hogy amidőn a hírneves Don Quijote de la Mancha és fegyverhordozója Sancho Panza azokat a szavakat váltották egymással, melyekről a XXI-ik fejezet végén emlékeztünk: Don Quijote felvetette szemeit s azt látta, hogy azon az úton, amerre ők mentek, mintegy tizenkét ember jött gyalog, nyakukon egy hosszú láncsal, oly szorosan egymáshoz fűzve, mint valami olvasó szemei s mindnyájan kézbilincsel voltak terhelve. Kíséret gyanánt két férfiú jött velük lóháton, kettő pedig gyalog. A lovasok fegyvere puska volt, a gyalogosoké pedig dárda és kard. Amikor Sancho Panza megpillantotta a csoportot, így szól:

— Ezek gályarabok, kiket a király kényszermunkára ítél, s viszik őket a gályákra.

— Kényszermunkára ítélve? — kérdezte Don Quijote — s vajjon lehetséges, hogy a király valakit kényszerítsen?

— Azt nem állítom, — viszonzta Sancho, — hanem ezeket az embereket gonosz tetteikért ítelték arra, hogy a királyt a gályákon akarva, nem akarva is szolgálják.

— Már akárhogy legyen, — mondta Don Quijote — de ezeket az embereket erőszakosan viszik, s nem szabad tetszésük szerint.

— Természetes — felelte Sancho.

— Így tehát — folytatta gazdája, — a legkínálkozóbb alkalom táruł itt fel előttem, hogy hivatásomat gyakoroljam, a kényszert megtörjem, s a nyomorultakat segítsen és gyámolítsam.

— De gondolja meg nagyságod, hogy az igazság, mely maga a király, az ilyes népség ellen sem erőszakot, sem bántalmazást nem követ el, hanem őket gonosz tetteikért méltóképen bünteti.

Eközben a gályarabok csoportja odaérkezett s Don Quijote udvarias szavakkal kérte fel a kísérőket, mondják meg és értesítsék őt az ok, vagy okok felől, miért viszik ezeket az embereket, s miért ily módon, magokkal.

A lovas-őrök egyike ezt felelte: ezek gályarabok, a király hatalmába jutottak; a gályákra viszik őket; egyebet mondani felőlük se nem akar, se nem tud.

— Én azonban, — viszonzta Don Quijote — mind egyiktől magától szeretném meghallani részletesen, mi okozta szerencsétlenségüket.

Hogy a kísérőket kívánsága teljesítésére indítsa, a mondottakhoz még több s oly illedelmes szavakat csatolt, hogy a másik lovas-őr így válaszolt:

— Itt van ugyan nálunk mindezen gazembereknek bűnrovása és ítélete, azonban nincs időnk, hogy azokat előkeressük és elolvassuk; hanem lépjen közelebb nagyságod, s kérdezze meg őket magukat, ők majd elmond-



ják mindazt, ha akarják; egyébiránt hiszem, hogy megteszik, mert az ilyen csöcselék épp oly kész a gonoszságot elkövetni, mint el is beszélni.

Ez engedelem folytán, — melyet azonban Don Quijote maga vett volna magának, ha meg nem kapja is — közelebb léptetett a csoporthoz, s mindjárt a legelsőhöz azt a kérdést intézte, mit követett el, hogy ilyen szomorú sorsra jutott. Ez azt felelte: mert szerelmes volt.

— Csupán ezért? — kérdezte Don Quijote, — hiszen ha a szerelmeseket rabokul viszik a gályákra, akkor már én is régen ott emelgetném az evező-lapátot.

— Nem olyan szerelem ez, mint nagyságod gondolja, — felelte a gályarab, — mert én egy fehér ruhás kosár iránt gerjedtem szerelemre, s oly hevesen magamhoz szorítottam, hogy még most se bocsátottam volna el, ha az igazságszolgáltatás erővel el nem veszi tőlem. Tetten kaptak, a kínpadra se volt szükség, az ítéletet kimondták, százat kaptam a hátamra, s hozzá még három esztendőt a gurapán, ezzel aztán tisztába jött minden.

— Mi az a gurapa? — kérdezte Don Quijote.

— A gurapa azt teszi, hogy gálya, — viszonozta a fegyenc, ki mintegy huszonnégy éves siheder lehetett s magát piedra-hitai születésűnek vallotta.

Hasonló kérdést intézett Don Quijote a másodikhoz is, aki azonban egy hangot se felelt, hanem szomorú és búskomor maradt; az első azonban így szólt helyette:

— Ez, senor, kanári madár; más szavakkal énekművész?

— Hogyan? — hát az énekművészeket is gályákra szokás vinni?

— Igen, senor, — viszonozta a gályarab, — mert nincs gonoszabb, mint ha az ember kínjában énekel.

— Sőt ellenkezőleg, — mondta Don Quijote — én azt hallottam: „dalra kelni annyi, mint a kint leverni.“

— Itt egészen megfordítva áll a dolog, — folytatta a fegyenc — mert aki egyszer énekel, sírni kell az egész életen keresztül.

— Ezt nem értem, — mondta Don Quijote.

Az örök egyike azonban ekkép világosított fel:

— Kínjában énekelni, ennél az istentelen népségnél annyit jelent, lovag úr, mint a kínpadon vallani. Ezt a bűnöst is kínpadra vonták, s ott bevallotta gonosz tettét, tudniillik azt, hogy lókötó volt, vagyis más szavakkal: barmokat lopott; s minthogy maga is bevallotta, hat esztendei gályarabságra ítélték, ráadásul pedig kétszáz botütésre, amit már a hátán is hord; egyébiránt azért oly hallgatatag és szomorú folytonosan, mert ez a többi zsi-vány, akik itt vele mennek, s ott is vele maradnak, nem hagynak békét neki, hanem folytonosan csúfolják és gyalázzák, hogy vallott, s nem volt elég szilárdsága nem-et mondani: mert ezek azt tartják, hogy az úgy-ban éppen annyi betű van, mint a nem-ben, s hogy igen szerencsés az olyan gonosztevő, akinek élete vagy halála saját nyelvétől függ, nem pedig a tanúk és bizonyságoktól, s ami engem illet, én azt hiszem, ebben az egyben nem is tévednek valami nagyon.

— Magam is úgy gondolom — vizionozta Don Quijote. — Aztán odament a harmadikhoz, s ugyanazt kérdezte ettől is, mit az előbbiektől. Egész készséggel, s nagy hetykén így válaszolt:

— Én öt esztendei látogatásra megyek Gurapa aszszonysághoz, mert tíz aranyam hiányzott.

— Szíves örömmel adnék huszat is, — mondta Don Quijote, — hogy ebből a nyomorúságból megszabadítsalak.

— Ez éppen olyan lenne, — vizionozta a gályarab, — mintha valakinek a sík tengeren pénze volna ugyan, hanem mellette éhen halna, mert sehol semmi ennivalót nem vehet. Úgy értem, hogyha az a húsz arany, melyet nagyságod ajánl, annak idejében kezemnél lett volna: megkentem volna az írnok tollát, s a prókátorok elméjét úgy megélesíttettem volna, hogy ma ott lennék Toledo-ban, a Zocodover piac közepén, s nem itt ezen az úton, pórázra kötvé, mint valami kopó. Egyébiránt jó az Isten; tűrjünk, s ezzel vége.

Don Quijote aztán odament a negyedikhez, egy igen tisztos arcú férfiúhoz, akinek fehér szakállja egészen a

mellére folyt alá. Ez, amidőn a kérdést meghallotta, mi hozta ide: sírva fakadt és egyetlen hanggal se válaszolt; az ötödik elítélt azonban így szólt helyette:

— Ez a tisztas férfiú négy esztendőre megy a gályákra, miután a szokott lovaglást a pomparuhában megtette.

— Ez, ha jól tudom, annyit jelent, — jegyezte meg Sancho Panza, — hogy a szégyenbitóhoz volt kötve.

— Úgy van, — felelt a gályarab — s azért ítélték el, mert fülkereskedő volt, ami mellett aztán az egész testet is eladogatta. Más szavakkal azt akarom mondani, hogy ez a lovag kerítő volt, azonkívül mellesleg boszorkánysággal is foglalkozott.

— Csak ezt a boszorkányságot ne kellett volna hozzá tenni, — mondta Don Quijote — mert ami magát tisztán csak a kerítőséget illeti, ezért nem kellett volna gályarabságra ítélni, hanem inkább a gályarabok fejévé és parancsnokává kellett volna tenni, mert a kerítőség nem csekélység, hanem olyasmi, amit okos emberekre kellene bízni, s igen szükséges minden jól rendezett társadalomban. Ezt csak jó családból származott embereknek volna szabad gyakorolniok, s még az ilyenek fölött is felvigyázókat, ellenőröket kellene tartani, mint más egyéb hivatal fölött, s számukat úgy megszabni s nyilvántartani, mint az alkuszokét a tőzsdén. Így aztán sok bajnak elejét lehetne venni, mik különben éppen abból az okból származnak, hogy ezt a hivatalt és foglalkozást balgatatag, értelmetlen népség gyakorolja, többé-kevésbé silány asszonyok, éretlen, tapasztalatlan fickók és sihederek, kik a legszükségesebb esetben s valahányszor valami ügyesség kívántatnék, csak a szájokat tátják, s azt se tudják, melyik a jobb kezük. Bővebben is tudnék erről szólani, s okát tudnám adni, miért kellene a jól rendezett társaságban erre az oly szükséges hivatalra az embereket jobban megválasztani; ez a hely azonban erre nem alkalmas. Majd elmondom egyszer mindezt olyanoknak, kik a bajon segíthetnek. Most csak azt jegyzem meg, hogy ezen fehér hajszálok és e tisztas arc láttára, melyek a kerítőség miatt jutottak ily kínos sorsra, oly

szánakozás fogott el, hogy a boszorkányosság ráadásáról egészen megfeledkeztem, habár azt is tudom, hogy e világon olyan boszorkányosság nem létezik, mely, mint némely tudatlan ember gondolja, képes volna kényszerítőleg hatni az akaratra: mert a mi akaratunk szabad és nincs sem fű, sem varázslat, mely azt kényszeríthesse. Az, amit egyik-másik esztelen banya s vakmerő csaló megtehet, mindössze is abból áll, hogy kotyvadékokat és mérgeket kevernek, melyekkel az embereket bolondítják, s azt hitetik el másokkal, hogy nekik van hatalmuk ezt vagy amazt szeretésre gerjeszteni, holott pedig — amint már említettem — az akaratot nem lehet kényszeríteni.

— Valóban úgy van, — mondta a jóképű öreg — s a boszorkányosságban én csakugyan nem is vagyok hibás, hanem ami a kerítőséget illeti, azt, az igaz, nem tagadhatom. Én azonban azt gondoltam, senkinek sem tesz ez rosszat, s egyedüli szándékom az volt, hogy mind a világ örvendezzék s éljen békében és nyugalomban minden civakodás és gyötrődés nélkül. De ez a jó szándék mitse használt, s most már mennem kell oda, ahonnan többé sohasem fogok visszatérni, mert nagyon rám súlyosodtak az évek és az a hólyagbaj, mely egy percig sem hágy nyugodnom.

Ezzel aztán sírva fakadt, mint előbb, s úgy meghatotta Sancho, hogy ez kebeléből egy négyes reált vont elő s odaadta neki alamizsnakép.

Don Quijote megint tovább haladt s egy másiktól kérdezte, mi bünt tett? Ez pedig az előbbinél nem kisebb, sőt sokkal nagyobb vidámsággal így szólt:

— Én annak következtében megyek, mert túlságba vittem a tréfát két unokahúgommal s még két más leánytestvérrel, kik azonban nem az én húgaim voltak; végre is annyi tréfát űztem valamennyivel, hogy e tréfából rokonságom úgy összebonyolódott, hogy nincs az a tudós, aki ezt le tudná gombolyítani. Mindezt bebizonyították előttem; a pártfogás hiányzott, pénzem nem volt, s közel voltam hozzá, hogy a földet kirántsák a lábam alól; e helyett azonban mégis csak hatesztendei gályarabságot

kaptam, ebbe belenyugodtam, ez bűnöm büntetése; én fiatal vagyok, s ha élek, meg nem halok, még minden jóra fordulhat. Ha nagyságod, kóbor lovag úr, segíteni akarja ezeket a szegény ördögöket, Isten egykor megfizet érte az égből, mi pedig itt alant a földön imádkozni fogunk az Istenhez nagyságod életéért és boldogságáért, hogy legyen az oly hosszú s oly teljes, mint nemes külseje megérdemli.

Ezt tanulónak mutatta öltözete, s az örök egyike azt mondta róla, igen nagy fecsegő, de nem éppen rossz diák.

Legvégül, valamennyi után, egy körülbelül harminc éves, igen jó külsejű ember jött, azonban annyira kancsal, hogy egyik szeme mindig a másakra tekintett. Bilincsei némileg különböztek a többiekétől, amennyiben oly hosszú láncot viselt lábain, hogy az egész testét átérte, azonkívül két vasgyűrű volt a nyakán, melyek egyike a láncsal állott összeköttetésben, a másik pedig egy úgynevezett „felnézz, barátom“, melyről vasrúd nyúlt alá egész övig, két bilincsben végződő, melyekbe kezei nagy lakattal valóban beleszorítva, úgyhogy sem kezeit szájához nem emelhette, sem fejét kezeihez alá nem hajthatta.

Don Quijote kérdést intézett, miért van ez az ember sokkal erősebben megláncolva, mint a többi? Az egyik ör pedig azt válaszolta: azért, mert ennek egymagának több bűne van, mint a többieknek összevéve, s mert ez oly vakmerő, agyafűrt fickó, hogy bárha így viszik is fogva, tartanak tőle, hogy mégis megszökik.

— Milyen bünt követhetett el tehát? — kérdezte Don Quijote, — hogy mégsem bűnhődik egyébbel, mint a gályarabsággal?

— Tíz évre megy oda, — felelte az ör — ami annyi, mint polgári halál. Szükségtelen egyebet tudni róla, minthogy ez a jó ember az a híres Gines de Pasamonte, vagyis más néven Ginesillo de Parapilla.

— Biztos úr, — vágott közbe a gályarab — kikérem magamnak a tulajdon- és keresztnevek elcsúfítását. Az én nevem Gines, de nem Ginesillo, családomé pedig

Pasamonte, s nem Parapilla, mint ön mondja. Seperjen csak mindenki előbb a maga háza előtt, ez is elég dolgot ád.

— Csak ne oly fennhangon, országos gazember! — förmedt rá a biztos — mert majd akaratod ellenére is elhallgatlak!

— Úgy látszik, — viszonozt a gályarab — az ember csakugyan kénytelen odamenni, ahová az Isten akarja; de jöhet idő, hogy megérti még valaki, vajjon engemet Ginesillo de Parapillanak hívnak-e, vagy sem?

— S hát nem annak hívnak-e, semmirekellő? — kérdezte az ör.

— Igen, annak hívnak, hanem lesz rá gondom, hogy ne hívjának annak, akárhogy történjék is. Most pedig, lovag úr, ha valamivel meg akar segíteni bennünket, adja ide, s azután menjen Isten hírével, mert valóban unalmas már, hogy ennyit firtatja más emberek életétörténetét. Ha pedig az enyémet ismerni akarja, tudja meg, hogy én Gines de Pasamonte vagyok, kinek életét tulajdon újjaim írták meg.

— Az igaz, — mondta a biztos — csakugyan leírta életétörténetét, úgy, hogy jobban már kívánni se lehet, s elzálogosította a börtönben kétszáz reálért.

— S ki is szándékozik váltani, — mondta Gines, — ha kétszáz aranyért volna is elzálogosítva.

— S talán oly jó? — kérdezte Don Quijote.

— Oly jó, hogy Lazarillo de Tormes*) s minden ilyenmű történetek, melyeket eddigelé írtak vagy ezután írni fognak, elbujhatnak mellette. S mondhatom nagyságodnak, igaz történet az egész, s pedig oly elmés, oly mulattató igaz történet, hogy a költötteket nem is lehet hozzá hasonlítani.

— S mi a címe annak a könyvnek? — kérdezte Don Quijote.

— Gines de Pasamonte élete, — felelt ő maga.

— S be is végezted? — kérdezte Don Quijote.

— Hogyan végezhettem volna be, — szólt amaz —

*) A Mendoza-nak tulajdonított, 1554-ben megjelent picaroregény, mely a „kópé-históriák“ őse.

mikor még életemnek sincs vége. Annyit írtam meg, amennyi születésemtől fogva történt velem egész addig a pontig, midőn legutoljára gályarabságra vittek.

— Tehát máskor is voltál már a gályákon? — kérdezte Don Quijote.

— Isten és király szolgálatára ezelőtt is voltam már négy esztendeig, s tudom már milyen ízü a kétszersült és a korbács^{*)} — viszonzta Gines, — s nem is bánom valami nagyon, hogy oda megyek, ott legalább lesz alkalmas helyem, hogy könyvemet bevégezzem, mert még igen sok a megírni valóm, pedig a spanyolországi gályákon több nyugta van az embernek, mint amennyi szükséges, habár nekem az íráshoz nem is kell sok nyugalom, minthogy amit írni akarok, mindazt könyv nélkül tudom.

— Úgy látszik ügyes fickó vagy, — mondta Don Quijote.

— És boldogtalan, — tette hozzá Gines — mert a szerencsétlenség rendszeren a jeles tehetségeket szokta üldözni.

— Üldözi bizony a gazembereket! — szólt a biztos.

— Mondottam már, biztos úr, — mondta Gines, — ne sértegessen: mert az urak nem azért adták magának e pálcát, hogy minket itt menő szegényeket bántalmazzon, hanem hogy vezessen és vigyen oda bennünket, ahová ő felsége parancsolja. S ha nem, istenemre!... De elég, lesz még ami lemossa azt a foltot, melyet a kocsmában kaptunk; addig pedig hallgasson mindenki, tegyen jót, beszéljen még jobbat, s most előre, mert csakugyan elég már a csevegésből.

A biztos megemelte pálcáját, hogy ezzel válaszoljon Pasamonte fenyegetőzésére; Don Quijote azonban közbelépett, s kérte, ne bántsa, mert akinek kezei így meg vannak kötözve, attól nem lehet rossz néven venni, ha a nyelvét valamennyire megoldja.

Azután a láncravertekhez így szólt:

— Mindabból, amit tőletek hallottam, kedves testvéreim, azt vettem ki, hogy ámbár bűneitekért fenyítet-

^{*)} Corbacho, szórul-szóra: ökör-ideg; ezzel szokták a rabszolgákat korbácsolni. (Ford.)

tek: a büntetést, melyet ki kell állnotok, nem szívesen szenveditek, s igen kedvetlenül és akaratosok ellenére mentek oda, ahová rendelték; s nem lehetetlen, hogy az a kislelkűség, melyet ez a kínpadon tanúsított, a pénzhiány amannál, a pártfogás hiánya, nélkülözése a harmadiknál, s végre a bírónak ferde ítélete volt az oka minden veszedelmeknek, s csakis így jártatok ily szerencsétlenül, holott különben a ti részeten volt az igazság. Minden oly világosan áll immár lelkem előtt, hogy azt sugallja, arra int, sőt arra kényszerít, hogy az irányokban tanúsítandó példa által bizonyítsam be, mivégre küldött az ég engem a világra, s miért álltam én abba a világrendbe, amelybe álltam, s miért esküdtem meg arra, hogy segítségükre keljek a szükségben lévőknek s a nagyoktól elnyomottaknak. Minthogy azonban tudom, az okosság az az egyik szabálya, hogy amit jó móddal el lehet érni, ne akarjuk elérni gonosz módon: én kérem szándékozom ezeket az őrző és biztos urakat, legyenek oly szívesek s oldjanak fel benneteket és hagyjanak menni békével; a király nem fog hiányt látni olyanokban, akik készebbek szolgálatába állni, azt pedig nagy keménységnek tartom, hogy rabokká tegyék azokat, kiket isten és a természet szabadokká alkottak. S mi több, tisztelt őrizők, ezek a szegény emberek ti ellenetek semmi rosszat el nem követtek. Maga feleljen mindenki a maga bűnéért; van Isten a mennyben, aki nem hagyja a rosszat büntetlenül, a jót jutalmazatlaul, az pedig éppen nem illik, hogy tisztességes emberek hóhérai legyenek más oly felebarátaiknak, kik ellenünk semmit se vétettek. Ezt egész tisztelettel és szelídséggel kérem, s hogy, ha beteljesítitek, legyen miért köszönetet mondhatnom. Ha azonban jószántotokból meg nem teszitek: ez a dárda s ez a kard, karomnak hatalmával, erőszakkal fog rákényszeríteni benneteket.

— Csókolni való ostobaság! — kacagott a biztos — igazán jó tréfa, mellyel uraságod fecsegése végződik, azt kívánni, hogy a király fegyenceit szabadon bocsássuk. Mintha bizony hatalmunkban állna elbocsátani őket, vagy hatalmában önnek, hogy nekünk ezt parancsolja. Menjen

az úr Isten hírével a maga útján, s igazítsa helyre fején ezt a borbély-tányért és ne keresse a háromlábú kacska-macskát.

— Te magad vagy a kacsa, meg a macska, te csacska! — rivallt rá Don Quijote — s a szót nyomban tett követte, amennyiben oly gyorsasággal rohanta meg amaszt, hogy mielőtt még a megtámadottnak ideje lett volna védelmi állásba helyezkedni, már akkor Don Quijote, gonosz sebet ejtve raja, dárdájával a földre taszította.

Szerencséjére egészen jól szemelte ki ellenfelét, mert ez volt az, ki puskát hozott magával. A többi örök alig tudtak hova lenni meglepetésükben e váratlan támadásra; mikor azonban magukhoz jöttek, a lovasok kardot rántottak, a gyalogosok dárdát szögeztek, s rárohantak Don Quijotera, ki teljesen nyugodtan várta be őket, s bizonyára nagyon pórul jár, ha a gályarabok a szabadságra kínáló alkalmat meg nem ragadják, széttörve az őket összefűző bilincseket. A nagy zűrzavarban az örök majd a fegyencekhez szaladtak, kik bilincseiket oldozták, majd Don Quijotera rohantak, ki őket ostromolta, s így aztán semmi célszerűt nem végeztek.

Sancho a maga részéről Gines de Pasamontenak segített az oldozkodásban, ki azután a legelső is volt, ki szabadon és minden akadály nélkül állt a mezőn, s azonnal rárohanván a földre terített biztosra, elvette kardját és puskáját. A puskát majd az egyik, majd a másik örök emelte, azonban egyikre sem sütötte el, de így is a térséget csakhamar megtisztította az öröktől, kik futamodásban kerestek menekvést, részint Pasamonte puskája, részint a közápor elől, melyet a már szabadokká lett gályarabok feléjük zúdítottak, Sanchot nagyon elsomorította ez a dolog, mert úgy vélte, hogy a megfutamodottak azonnal feljelentik az esetet a Santa Hermandadnak, mely a félrevert harangok jeladására azonnal keresésére kél majd a fegyenceknek; közölte is urával ezt az aggodalmát, s kérve-kérte, álljanak ismét rögtön odább, s rejtőzzenek el a közel lévő hegyes vadon sűrűjébe.

— Jó, jó, — mondta Don Quijote — de én tudom, hogy most mit kell cselekedni.

S ezzel magához hívta a gályarabokat valamennyit, kik már szerteszét csapongtak, miután a biztost egész bőrig kifosztották; most azonban visszatérvén, körülfogták Don Quijotét, megtudandók, mi a kívánsága?

Ez pedig így szólott:

— Tisztes rendű emberekhez az illik, hogy hálások legyenek a jótéteményekért, míg a hálátlanság azon bűnök egyike, melyek Istent leginkább sértik. Ezt pedig azért mondom, uraim, mert saját szemetekkel tapasztalhattátok, mit köszönhettek énnekem. Jótettem díjául azt kívánom, sőt azt rendelem: vegyétek föl a láncokat, melyektől nyakatokat megszabadítottam, s induljatok rögtön Toboso városába, s jelentkezetek ott Dulcinea del Toboso úrhölgy előtt, s mondjátok meg néki, hogy az ő lovagja, a Búsképű köszönti őt; azután pontról-pontra beszéljétek el mindazt, mi e híres kaland alkalmával történt, míg az oly forrón óhajtott szabadságot vissza nem nyertétek. Ha ezt megtettétek, akkor aztán mehetnek, amerre kedvetek tartja.

A gályarabok nevében Gines de Pasamonte felelt ekképen:

— Amit nekünk nagyságod, a mi urunk és szabadítónk parancsol, azt teljes és tökéletes lehetetlenség betölteni, mert mi csoportosan nem járhatunk az utakon, hanem csak egyenkint, magánosan, s akkor is kiki arra, amerre néki legcélszerűbbnek látszik és ha kell, be egész a földnek gyomrába, hogy a Santa Hermandad meg ne találja, mely, kétség kívül, azonnal útnak ered a mi keresésünkre. Amit nagyságod cselekedhetik, s igen helyes is lesz, ha megcselekszi, ez az, hogy azt a hódolatot és megjelenést Dulcinea del Toboso úrhölgy előtt, fordítsa át egy bizonyos számú ave-máriára és hiszekegyre, melyeket mi nagyságod lelke-üdvösségeért mondani fogunk, mint amit el lehet végezni mind éjjel, mind nappal, futva vagy pihenve, békében, mint háborúban. Azonban azt gondolni, hogy mi készek leszünk visszatérni az egyiptomi húsos fazékhoz, vagyis más szavakkal, láncainkat felvéve Toboso felé útra kelni: ez annyi volna, mint azt hinni, hogy most éjszaka van, holott nem múlt



még reggeli tíz óra, s ezt kérni tőlünk annyi, mint körtvélyt kívánni a szilvafától.

— Akkor hát esküszöm — kiáltott fel Don Quijote már haragra lobbánva — te silány fattyu, Don Ginesillo de Paropillo, vagy mi is a neved, hogy te magad fogsz menni, lábaid közé vont farkkal s nyakadon minden láncoddal.

A különben sem valami nagyon türelmes természetű Pasamonte (ki egyébiránt már előbb is látta, hogy Don Quijote elméje nem tökéletes, mert képes volt oly balgatságra, hogy az ő szabadombocsátásukat kérje) ily sérelmes módon támadtatván meg, egyet kacsintott társaira, mire ezek szanaszét oszolva olyan közáport zúdítottak Don Quijotera, hogy ha még annyi keze volt volna is, nem tudta volna magát paizsával eléggé védelmezni; a szegény Rocinante pedig oly kevéssé hederített a sarkantyúra, mintha valóságos ércből öntött ló volna. Sancho a számár mögé vonult, s ezzel védte magát a közápor ellen, mely mindkettőjükre aláomlott.

Don Quijote sehogyse tudta magát úgy elpaizsozni, hogy — mit tudom én — hány meg hány kavics ne üsse oldalba, s pedig oly erősen, hogy végre is a földre terült. Alighogy leesett, a tanuló mindjárt ott termett nála, lekapta fejről a réztányért s három-négyszer jól hátbavágta vele, ugyanannyiszor földhöz vágta azt, minek folytán majdnem darabbá tört.

Megfosztották felöltőjétől, melyet a páncél fölött szokott viselni, s lehúzták volna még nadrágját is, ha a lábpáncél meg nem akadályozza.

Sanchotól elvették szűrét s majdnem egy ingre vetköztették. Minekutána pedig a hadizsákmányt egymás közt felosztották, ment kiki a maga útján, sokkal nagyobb gondja lévén arra, hogyan rejtőzhetik el a rettegett Santa-Hernandad elől, semmint arra, hogy láncokat felvegyék és Dulcinea del Toboso úrhölgy elé menjenek tisztelkedni.

Csupán a számár és Rocinante, Sancho és Don Quijote maradtak ott a harcmezőn: a számár lekonyított fejjel, elgondolkozva, néha-néha egyet legyintve fülével, mintha úgy vélné, hogy nincs vége még a köviharnak,

mely előbb fülei körül süvöltött; Rocinante ura mellett feküdt elnyúlva, minthogy az egyik köcsapás őt is földre terítette; Sancho egy szál ingben a Santa Hermandadtól remegve; Don Quijote pedig magán kívül a haragtól, hogy éppen azok bántak vele ily rútul, kiket oly nagy jótéteményben részesített.

XXIII. FEJEZET.

Ami a hírneves Don Quijoteval a Sierra Morenában*) történt; egyike a legrendkívülibb kalandoknak, melyek ez igaz történetben foglaltatnak.

Mikor Don Quijote látta, hogy vele ily rútul bántak, ily szavakkal fordult fegyverhordozójához:

— Mindig azt hallottam, Sancho, hogy aki a csőcselékkel jót tesz, mintha csak vizet hordana a tengerbe. Ha szavaidnak hiszek, megkímélem magamat e keserűségtől. Most azonban megtörtént már; tűrjük békével, ezentúl pedig legyünk óvatosabbak.

— Akkor lesz nagyságod óvatosabbá, mikor én törökké — kesergett Sancho. — De minthogy az imént azt mondta, ha nekem hisz, megkímélte volna magát ettől a veszedelemtől: higgyen nekem most és még nagyobból fog megmenekülni. Mert azt bizonyomra mondhatom, hogy a Santa Hermandad-dal nem lehet ám lovagoskodni, mert az nem ad egy batkát sem a világon lévő minden kóbor lovagért, s nekem máris úgylátszik, mintha nyilai itt süvöltenének fülem körül.

— Mert gyáva még a lelked is, Sancho — szólott Don Quijote. — Nehogy azonban azt mondd, hogy én macacs vagyok és soha se teszem azt, amit te tanácsolsz: most az egyszer elfogadom tanácsodat s elkerülöm azt a veszedelmet, melytől oly nagyon félsz; de csak egy feltétel alatt: hogy sem életemben, sem halálomban soha senkinek ne mondd, mintha én féltemben s nem a te rimámkodásodra vonultam volna vissza s kerültem volna ki ezt a veszedelmet; ha mást mondasz, rútul hazudsz, s én egyszersmindenkorra meghazudtollak s kijelentem,

*) A „fekete hegység“, amely a Mancha-t Andalúciától elválasztja.

hogy hazudsz, vagy hazudni fogsz valahányszor csak azt mondd, vagy gondold. Most pedig egy szóval se mondj ellent, mert ha csak gondolatban képzeled is, hogy én akármely veszély elől, főleg pedig a mostani elől — melyben csakugyan lehet az ijesztésnek némi árnyéka — félelemből menekszem: akkor meg sem moccanok innét, hanem bevárom egyesegyedül nem csak a Santa Hermandad-ot, hanem Izrael tizenkét törzsökének minden testvéreit és a hét Makkabäust és Kastort és Polluxot s a világ valamennyi testvéreit és szövetségait.

— Senor, — vizsgozta Sancho — a visszavonulás nem megfutas, sem a bevárás nem okosság, ha a veszedelem nagyobb, semhogy a menekvést reményleni lehetne; a bölcs ember ma gondoskodik a holnapról s nem tesz mindent egyszerre kockára. S tudja meg nagyságod, bárha én együgyű paraszt vagyok is, van bennem mégis valami abból, amit természetes észnek hívnak. Azért tehát ne bánja, hogy tanácsomat elfogadta, hanem üljön fel nagyságod Rocinanterára, ha tud, ha pedig nem tud, én majd felsegítem, s aztán kövessen engemet, mert az én eszem azt súgja nekem, hogy ezidőszert nagyobb szükségünk lesz lábunkra, mint kezünkre.

Don Quijote minden felelet nélkül lóra ült, Sancho pedig szamarára kapván elől ment, s így léptek a közelőkben fekvő Sierra Morena hegység egyik ágába. Sancho terve ugyanis az volt, hogy az egész hegységen átvonuljanak Viso vagy Almodovar del Campo felé s néhány napig e vadonban rejtőzzenek, hogy senki rájuk ne találhasson, ha a Santa Hermandad keresésökre indul. Erre pedig az bátorította fel, mert észrevette, hogy a számaron hozott élelmiszerekhez nem nyúltak a gályarabok, amit pedig valóságos csodának tartott, úgy átkutattak mindent a fegyencek.

Még aznap este a Sierra Morena belsejébe jutottak, s Sancho igen célszerűnek tartotta, hogy az éjet s a következő napokat is ott töltsék, legalább addig, amíg az élelmiszerekben tart, s így éji szállásukat ott ütötték fel két szikla között, sűrű paratölgyektől körülvéve.

Azonban a balsors, melyről a nem igaz hitet vallók azt tartják, hogy mindent a maga tetszése szerint igaz-

gat, intéz és kormányoz, úgy rendelte, hogy Gines de Pasamonte, a híres gazember és zsvány, kit láncaitól Don Quijote bátorsága és esztelensége szabadított meg: a Santa Hermandadtól való féltében — melytől egyébiránt teljes joggal is remeghetett — ugyancsak ebben a hegységben rejtőzött el, s történetesen éppen oda vetődött, ahová Sancho Panza Don Quijotet vezette, s épp oly időben és órában pillantotta meg őket, mikor éppen elaludtak. Minthogy pedig a gonoszok rendesen hálátlanok, a szükség pedig törvényt ront, s végre többet ér ma egy veréb, mint holnap egy tuzok: Gines, aki sem hálás, sem becsületes nem volt, elhatározta magában, hogy Sancho szamarát ellopja, Rocinanteval mitsem törődve, mint amelyet sem eladni, de még elzalogosítani sem érdemes.

Sancho Panza aludt, az meg ellopta a szamarat,*)

*) A figyelmes olvasó már eddig is vehetett észre néhány ellenmondást e regény folytatában: így például az az edény, melyet a fogadós a gyógyital számára ad Don Quijotének ajándékba, bádogból van, a parittyadobások mégis darabbá török; továbbá a gályarabokkal való találkozási jelenetben először azt halljuk, hogy a két lovas-őr puskát hoz magával (los de á caballo con escopetas de rueda), mikor pedig a fegyverek megszabadultak már, Gines de Pasamonte annak az egynek puskáját veszi el, kit Don Quijote mindnyájok szerencséjére leterített (y avinóle bien, que este era el de la escopeta). Van ilyen ellenmondás a műben több is; de a legszembeütőbb Gines szamar-lopása, mely itt már tény gyanánt említetik, míg alig néhány sorral alább Sancho megint szamarán nyargal. Ez ellenmondásokat sokan sokféleképp magyarázták: az egyik a lovag-regények gúnyolását látja bennök, mint amelyekben ilyes tévedések csakugyan fordultak elő; a másik azt véli, hogy Cervantes, Cide Hamete Benengeli munkájának adván ki Don Quijoteját, az arab írók hitelességét akarja kigúnyolni. Hogy ez egyik sem áll, azt Cervantes saját eljárása bizonyítja, ki ez ellenmondásokból maga is tréfát üz, sőt Avellanedának ró fel hibául olyakat is, miket ő maga követett el. A szamar-lopást néhány kiadásban ő maga kiigazította s hátrább tette, utóbb azonban megint meghagyta régi helyén. A szíves olvasó könnyen segíhet e bajon, ha e lopást előbb elmondottnak, de egy nappal utóbb történtnek képzei; ez azonban olyan tanács, melyet a fordító adhat, de maga, kötve lévén szövegéhez, nem követhetett. (Ford.)



s mire hajnalodott, már akkorra sokkal messzebb volt, semhogy megtalálhassák.

Jött a reggel, a földet örömmel töltötte el, Sancho Panzát azonban szomorúsággal, mert észrevette, hogy nincs meg a paripája; s ennek híjával látván magát, olyan sírásra fakadt, minőnél szívszaggatóbbra és keservebbre soha senki a világon, s midőn Don Quijote e zajra felébredt, ezeket a szavakat kellett hallania:

— Oh te, szívem legdrágábbja, saját hazámnak szülötte, gyermekeimnek játszótársa, feleségemnek gyönyörűsége, szomszédaim irigysége, terheim megkönnyebbítője és életemnek fentartója, ki naponkint huszonhat maravedit megkerestél, ami kiadásaim felét fedezte!

Midőn Don Quijote ezt a panaszt hallotta s okáról értesült, vigasztalni kezdte Sanchot, amint csak tudta, s kérte, legyen nyugton, ő pedig kész egy váltót kiállítani, melynek előmutatására hármat fognak kiszolgáltatni neki az ő otthon hagyott öt szamarából. Sancho így megvigasztalódott, letörölte könnyeit, félbeszakasztotta zokogását s megköszönte Don Quijote nagylelkűségét.

Ennek pedig, mikor a hegységbe lépett, szíve az örömtől dobogott fel, minthogy e helyeket egészen alkalmasoknak vélte az általa keresett kalandokra. Emlékeztében felmerültek mindazok a csodálatos események, melyek ily magányok- és vadonokban a kőbor lovagokkal történtek. És úgy elmerengett, úgy elmélyedt ezekben, hogy minden más egyébről megfeledkezett, míg Sanchonak egyébire sem volt gondja (kivált mióta biztosságban érezte magát), mint gyomrát ápolgatni, azokkal a falatokkal, melyek a papoktól elvett zsákmányból még fennmaradtak. Így vonult urának nyomában, fél oldalt ülve szamarán, miközben a zsákból egyik falatot a másik után bocsátgatta magába, s amíg ebben tartott, nem adott volna egy batkát a világ akármilyen kalandjáért.

Egyszer azonban mégis föltekintett s látta, hogy ura megállt s dárdarúdjának hegyével valami csomagfélét akar fölemelni, mely a földön hevert; rögtön odasietett, hogyha szükség lesz, segíthessen. Mikor odaért, ura éppen akkor billentett föl a dárdanyél hegyével egy párnanyer-

get s egy hozzácsatolt utításkát, melyek azonban félig vagy majdnem egészen is rothadtak és szakadozottak valának, emellett azonban oly súlyosak, hogy Sanchonak le kellett szállnia, hogy fölemelhesse, midőn ura azt parancsolta, nézze meg, mi van a táskában.

Sancho ezt a legnagyobb fürgeséggel hajtotta végre, s habár a táska meg volt láncolva és be volt lakatolva, mindazáltal szakadt és romlott lévén, meg lehetett látni, hogy négy ing van benne finom hollandi vászonból s ezeken kívül más egyéb hasonló finomságú és tisztaságú fehérnemű, valamint egy kendőcske, jó csomó kerek arannyal megtömve.

Mikor Sancho ezt meglátta, felkiáltott:

— Hála a kegyelmes égnek, hogy valahára hasznos kalandra segített!

S midőn még tovább keresgélt, talált egy igen díszes jegyzék-könyvecskét is. Don Quijote ezt elkérte tőle, a pénzre nézve pedig azt rendelte, hogy tartsa meg magának. Sancho kezét csókolt e nagy jóságáért, s az utításkából a legutolsó szálíg kiürítvén a fehérneműeket, bele rakta ezeket a kenyeres tarisznyájába.

Don Quijote látván mindezt, így szólt:

— Nekem úgy látszik, Sancho, (s bizonyára úgyis kell lennie) hogy valami utazó tévedt el ebben a hegy-ségben, akire rablók támadtak és megölték s itt temették el valahol e rejtett magányban.

— Az nem lehet, — felelte Sancho — mert ha rablók támadták volna meg, ezt a pénzt bizonyára nem hagyták volna itt.

— Igazad van, — mondta Don Quijote — s így tehát semmikép sem tudom kitalálni, hogyan történhetett. Azonban várj csak; nézzük meg nincs-e e naplőcskába valami feljegyezve, ami aztán nyomára vezethetne annak, amit tudni kívánunk.

Azzal kinyitotta, s amit legelőször is talált, az egy szonett vala, csak fogalmazás ugyan, de azért igen olvasható írással. Ezt hogy, Sancho is hallhassa, fenhangon elolvasta; ez volt benne:

Vagy nem bír Ámor biztos ismerettel
Gyötrelmeim felől, vagy túlkegyetlen;
Pedig bűne nem oly nagy, az lehetlen,
Mint amit büntetésképp szenvedett el.

Ha Ámor isten: mindent tud, ha mélyen
Van is bár rejtve, s mint isten, kegyelmes;
Ki rendelé tehát, hogy a szerelmes
Ily szörnyű gyötrelemben, kínban éljen?

Talán te, Phyllis? Nem! e szók hazudnak;
Hisz ennyi rossz lehetlen annyi jóban!
S a menny se szerzi üdvömnek bukását.

Tudom, soká nem élek: mert bajunknak
Ha még okát sem ismerjük valóban,
Nem balgaság-e várni gyógyulását?

— Ebből a versből ugyan semmit se lehet megtudni, — szolt Sancho — ha csak az a füles nem vezet az egész titoknak nyomára.

— Micsoda füles? — kérdezte Don Quijote.

— Nekem úgy látszik, mintha nagyságod valami fülest olvasott volna.

— Dehogyan olvastam! Hanem Phyllist, azt már igen; ez pedig bizonyára annak a hölgynek neve, kiről e szonett írója panaszkodik; ez pedig, mondhatom, csakugyan kitűnő költő lehet, vagy énekem nincs fogalmam erről a művészetről.

— Hát nagyságod ért a verseléshez? — kérdezte Sancho.

— Jobban mint gondolod, — viszonoztta Don Quijote, — majd meglátod, ha egykor elejétől végig versekben írt levéllel küldelek kedvesemhez, Dulcinea del Toboso-hoz. Mert tudnod kell, Sancho, hogy a régi idők minden, vagy legalább is legtöbb kóbor lovagja igen jeles költő és jeles zenész volt; s ez a két ügyesség, vagy jobban mondva égi adomány, mintegy velük született a szerelmes kóborokkal; bárha igaz, hogy a régi lovagok költeményeiben sokkal több a szellem, mint a művészet.

— Olvasson tovább nagyságod, — szolt Sancho, — talán akad olyasmire, ami utbaigazít bennünket.

Don Quijote fordított egy lapot s így szólt:

— Ez prózában van, s úgy látszik, valami levél.

— Körlevél, señor? — kérdezte Sancho.

— Kezdetéről ítélve, szerelmes levélnek látszik — mondta Don Quijote.

— Úgy hát olvassa nagyságod fennszóval, — kérte Sancho — mert én szörnyen szeretem az ilyen szerelmes dolgokat.

— Igen szívesen, — viszonzotta Don Quijote, s Sancho kértére fennhangon a következő szavakat olvasta:

„Álnok hitegetésed s bizonyos szerencsétlenségem oda üznek engemet, honnan előbb hallod halálom hírét, semmint panaszló szavaimat. Megvetettél engemet, oh háládatlan, egy olyanért, aki nálam gazdagabb, de nem érdemesebb. Lenne az én erényem az a gazdagság, melyet mások igazán méltányolnának: én nem irigyleném senkinek szerencsáját s nem siratnám saját boldogtalanságomat. Amit szépséged felépített, azt tetteid lerombolták: amaz azt hitette el velem, hogy angyal vagy; emeből látom, hogy asszony. Éljen békében, te harcaim okozója, s engedje az ég, hogy az a csalfaság, mellyel jegyesedet kijátszottad, örökké rejtve legyen, nehogy neked valaha bánnod kelljen, amit cselekedtélt, s nekem bosszút állnom, amit nem kívánok.“

Mikor Don Quijote ezt a levelet végigolvasta, így szólt:

— Ebből is csak annyit lehet kitudni, mint a költeményből, hogy t. i. az, aki e sorokat írta, valami mellőzött szerelmes volt.

S azzal majd az egész könyvecskét átlapozván, talált még egyéb verseket és leveleket, melyek némelyikét el tudta olvasni, másikat nem; és mind valamennyi panaszt, keservet, gyanakvást, epedést, gyűlöletet, szerelmet és közönyt tartalmazott, magasztalva egyiket, siratva a másikat.

Míg Don Quijote a könyvet forgatta, Sancho az utitáskát kutatta át, sem ebben, sem a párnanyeregben nem hagyva egyetlen sarkocskát, amelyet meg ne tapogatott, át meg át ne keresgélt, össze-vissza ne forgatott

volna, sem egyetlen egy varrást, melyet föl ne fejtett, vagy egyetlen szörgombolyagocskát, melyet szét ne tépettetett volna, nehogy talán a gondatlan keresés folytán valami bennmaradjon; a talált aranyok, számszerint több száznál, oly nagy mértékben felgerjesztették kapzsiságát, hogy — habár aztán semmi egyebet nem is talált, — most már a levegőbe röpítést, a kotyvalékokozta meghányatást, a fütyköscsapásokat, az öszvérhajcsár öklözését, a tariszn्याelvesztést, a szűr elraboltatását, a jó ura szolgálatában kiállt minden éhséget, szomjúságot és törődést, mind, mind elég gazdagon látta kárpótolva azzal a keggel, hogy ura a talált összeget néki ajándékozta.

A Búsképű lovag kimondhatatlanul szerette volna tudni, ki lehetett az utításka tulajdonosa, minthogy a szonettből és a levélből, az aranyokból s az oly nagyon jó ingekből azt következtette, hogy valami előkelő szerelmesnek kellett lennie, akit kedvesének hidegsége és gyötrései valami kétségbeesett lépésre ragadtak. Minthogy azonban e lakatlan zordon vidéken semmi emberi lény nem volt található, kihez felvilágosításért fordulni lehetett volna, Don Quijote csak arra gondolt, hogy tovább haladjon, az útát most is Rocinante téttségére bízván. Ez természetesen azt választotta, amerre legkönnyebben mehetett; egyébiránt a lovagnak mindig az járt képzeletében, hogy e vadonban okvetetlenül kell valami rendkívüli kalandra akadnia.

S amint utját e gondolatokkal telve, folytatta: egyszerre csak azt vette észre, hogy a szemük előtt emelkedő kisebb hegy ormán egy ember szökdécsel, bámulatos könnyűséggel, szikláról-sziklára s bokorból-bokorba. Úgy látszott, hogy félmeztelen; sűrű fekete szakált visel, gazdag göndör haja van, s egészen mezítláb jár, sarú és harisnya nélkül. Lábaszárát valami sötétveres bársonynadrág borította, azonban oly szakadt, hogy számos helyen bőre is látható volt; fejét se fődte semmi; s habár, — mint már említettük — igen gyorsan haladt, a Búsképű lovag mindez aprólékos részleteket észrevette. Bármennyire szerette volna, nem bírta azt követni, mert Roci-

nantenak nem adatott oly könnyűség, hogy e szirteken átszáguldjon, lévén ő természeténél fogva lassú és kurtaléptű.

Don Quijote azonnal ráfogta arra az emberre, hogy bizonyára ő az utitáska és a párnanyereg tulajdonosa, s feltette magában, hogy felkeresi, ha egész esztendeig kell is járnia e hegységet, míg megtalálja. Parancsot adott tehát Sanchonak, szálljon le a szamárról, kerülje meg a magaslatot, míg ő a másik oldalon fog előrehaladni, s nem lehetetlen, hogy ily módon aztán megkapják azt az embert, ki oly nagy sebességgel űnt el előttük.

— Nem tehetem uram, — viszonzotta Sancho — mert mihelyest elválok nagyságodtól, mindjárt belém áll a félelem s ezer mindenféle csodával és kísérettel rémít; és szolgáljon ez tudomására nagyságodnak, hogy ezentúl egyetlen egy hüvelyknyire sem távozzom oldalától.

— Jó, — mondta a Búsképű lovag — s igen örülök neki, hogy ennyire bizol bátorságomban, amely bizonyára nem fog cserbehagyni, még ha a tulajdon lelked is megválna testedtől. Jöjj tehát lassan utánam, vagy amint tudsz, de vedd kezédbe a szemedet, míg e halomra felmegyünk, hol talán ráakadunk arra az emberre, akit láttunk, s aki semmiesetre sem lehet más, mint a talált portékák tulajdonosa.

— Bizony sokkal jobb lenne, ha nem keresnők, — válaszolt erre Sancho — mert ha ráakadunk s ha talán éppen övé a pénz: világos, hogy vissza kell adnom neki; ne fárasszuk magunkat ezzel a szükségtelen kereséssel; hadd tartsam meg azt a pénzt jóhiszemben, míg igazi gazdája más valami könnyebb és egyszerűbb módon nem jelentkezik, s talán már akkor, amikor én régen elköltöttem, mikor aztán a király se veheti már meg rajtam.

— Tévedsz, Sancho, — viszonzotta Don Quijote — mert ha már van valami sejtelmünk róla, mint a jelen esetben, hogy ki a tulajdonos: kötelesek vagyunk felkeresni, s ami az övé, visszaadni; míg ha fel nem keresnők, akkor az alapos sejtelem, mely azt súgja, hogy csakugyan ő az, éppen oly hibával terhel bennünket, mintha csakugyan az volna. Így tehát, Sancho barátom,

ne essék nehezedre ez a keresés, mert az én szivemről kő esik le, ha rátalálunk.

Azzal sarkantyúba kapta Rocinante[†], Sancho pedig a batyuval megterhelve, gyalog követte, amit persze Ginesillo de Pasamontenak köszönhetett. Mikor így a hegység egy darabján áthaladtak, egy patakba fult, felynyergelt és kantározott öszvérre bukkantak, melyet ebek és varjak félig széttéptek és vagdaltak már. Mindez még jobban megerősíté őket sejtelmökben, hogy csakugyan az a menekvő az öszvérnek és a párnanyeregnek tulajdonosa.

Amíg ezt vizsgálták, valami nyájörző pásztor sípjának szava hangzott fel, s rögtön reá, balkéz felől jó csomó kecske tünt elé, mögöttük pedig a hegy ormán a kecskepásztor, korára nézve jóformán éltes ember. Don Quijote felkiáltott hozzá s kérte jönne le hozzájuk.

A pásztor visszakiáltott, mi szél hozta őket ide, hol soha senki se jár, ha csak kecske, farkas vagy más egyéb fenevad nem.

— Csak jöjjön le, — kiáltotta fel Sancho — majd elmondunk mindent.

A kecskepásztor lejött, s amidőn odaért Don Quijotehoz, így szólott:

— Fogadni mernék, hogy azt a bérlett öszvért nézik, mely ebbe a mélységbe veszett; nem hazudok, de van már hat hónapja, amióta itt hever. Nem látták erre valahol gazdáját?

— Nem láttunk mi senkit, — felelte Don Quijote — kivéve egy párnanyerget s egy utitáskát, melyet nem messze innen a földön találtunk.

— Azt én is láttam, — szolt a pásztor — de sohase mertem felvenni, még csak közel se mentem hozzá; mert attól féltem, hogy szerencsétlenné tesz s majd utóbb még engemet tartanak tolvajnak. Az ördög igen ravasz s vermet ás az embernek, és egyszer csak azon vesszük észre megunkat, hogy beleestünk, magunk se tudjuk hogyan.

— Igaz bíz az, — viszonzta Sancho — láttam azt a holmit én is, de egy világért se mentem volna közelebb hozzá egy kőhajításnyinál; ott hagytam, s most is úgy

fekszik, mint ezelőtt; semmi szükségem kolompos kutyára.

— Mondd csak, jó ember, — szólott Don Quijote — nem tudod kicsoda a holmik tulajdonosa?

— Mindössze is csak annyit tudok mondani, — felelte a kecskepásztor — hogy ahhoz a karámhoz, mely ide talán három mérföldnyire fekszik, valami hat hónappal ezelőtt egy igen urias külsejű fiatalember érkezett, ugyanazon az ösvéren, mely amott fekszik élettelenül, s ugyanazzal a párnanyereggel és utitáskával, melyről uraságtok mondják, hogy szintén megtalálták, bár hozzá nem nyúltak. Azt kérdezte tőlünk, merre van ennek a hegységnek legrejtettebb, legzordonabb tája? Mi azt mondtuk neki, ez az, ahol éppen most is állunk; s ez csakugyan igaz is, mert ha uraságtok még fél mérföldnyire belebb mennének, aligha tudnának kitalálni; s csodálom is, hogyan tudtak ide jönni, holott nincsen sem út, sem ösvény, mely e helyre vezetne. Mikor aztán, hogy tovább folytassam, az a fiatalember feleletünket meghallotta, nekifordította kantárát, s egyenesen arra indult, amerre mi mutattunk, minket pedig magunkra hagyott bámulatunkkal; bizony, azt sem tudtuk, mit csodáljunk jobban, urias külsejét-e, vagy különös kérdését, vagy azt a nagy gyorsaságot, mellyel a hegy felé sietett; azóta aztán sohase láttuk többé, egész addig, míg néhány nappal rá egyik cimboránknak útját nem állotta és se szólt, se beszélt, csak rárohant, kegyetlenül megöklözte, aztán rögtön oda sietett teherhordó szamarához, ami kenyeret és sajtot éppen talált, mind elszedte, s miután ez megtörtént, bámulatos gyorsasággal visszasielt ebbe a hegységbe. Mikor ezt mi pásztorok néhányan meghallottuk, azonnal utnak eredtünk, s majd két egész nap kerestük a hegység legrejtettebb tájain, míg aztán végre csakugyan megtaláltuk egy hatalmas vastag paratölgy odujában. Igen nyájasan jött elénk, de ruhája már úgy el volt rongyolva, s napbarnított arca úgy elváltozott, hogy alig ismertünk rá, s csak ruhája, melyet szakadt voltában is megismertünk, árulta el, hogy ő az, akit keresünk. A legnyájasabban köszöntött bennünket, s egészen értelmes szavakkal röviden azt

mondta: ne csodálkozzunk rajta, hogy ilyen állapotban látjuk, de neki így kell töltenie azt a vezeklést, melyet számos bűnéért rászabtak. Kértük, mondja meg kicsoda, ezt azonban semmikép se tudhattuk ki tőle. Arra is kértük, ha ezután valami eleségre lesz szüksége, ami nélkül el nem lehet, tudassa velünk, hol találhatunk rá, mi szives örömmel viszünk neki, s ha talán nem lesz is egészen inyére, jöjjön és kérje, de legalább ne úgy rabolja el a pásztoroktól. Hálás köszönettel fogadta ajánlatunkat, bocsánatot kért előbbi erőszakoskodásáért, s megígérte, hogy ezentul alamizsna gyanánt fogja kérni és nem alkalmatlankodik senkinek. Ami lakóhelyét illeti: erre nézve azt mondta, hogy ő semmi mást nem választ, mint ahol az éj éppen meglepi. Beszédét aztán oly keserves sírással végezte, hogy igazán köből kellett volna lennünk, hogy vele együtt mi is, akik szavait hallottuk, rá ne kezdjük a sírást, kivált, mikor eszünkbe jutott, mi volt akkor, mikor először láttuk és mivé lett most. Mert — mint már említettem — igen jól nevelt, illedelmes fiatalember volt s udvarias, kellemes szavaiból világosan ki lehetett venni, hogy igen jó házból való s előkelő származású. Mert habár mi, akik hallgattuk, csak parasztok voltunk is, olyan tisztességes magaviseletet tanúsított irántunk, hogy azt még az ilyen magamféle paraszt ember is észrevette. Mikor így javában benne volt a beszédben, egyszerre csak megállt és elnémult, szemét jó darabig a földre szegezte, amíg mi mindnyájan ámulva és bámulva álltunk, várva, mire megy ki ez az elmélázás, melyet nem csekély szánakozással néztünk: mert amikor azt tapasztaltuk, hogy minden hunyorítás nélkül majd a földre bámul sokáig, merően, majd meg bezárja szempilláit, ajkait összeszorítja, homlokát meg ráncokba vonja: igen könnyű volt kitalálnunk, hogy valami háborodottság szállta meg. De ő maga is csakhamar értésünkre adta, hogy jól sejtettünk, mert nagy dühvel ugrott fel a földről, ahová előbb lerogyott s oly féktelen indulatossággal rohant rá a hozzá legközelebb állóra, hogy öklének csapásával megölte volna, ha kezei közül ki nem szabadíljuk; e közben pedig mindegyre így kiáltozott: „Hah, szószegő Fernando, most adod meg

árát a gonoszságnak, melyet ellenem elkövettél. Saját kezemmel tépem ki szivedet, mely a világ minden rossz-szaságát rejtí magában, de legfőképp a csalfaságot és álnokságot!" Ezeket sok más egyéb szóval toldotta meg, melyek azonban mind odamentek ki, hogy azt a bizonyos Fernandot átkozzák s csalfának és szőszegőnek bélyegezzék. Nem kevés fáradsággal tudtuk társunkat kezei közül megszabadítani, ő pedig minden további szó nélkül, otthagyt bennünket, s e sűrű tövis és bokrok közt oly sebes-futva tűnt el, hogy lehetetlen volt követnünk. Ebből azt következtettük, hogy az örültség bizonyos időnkint szokta meglepni, az a bizonyos Fernando pedig valami olyas gonoszságot követett el ellene, aminek igen nagynak kellett lennie, minthogy ily szomorú állapotra juttatta. Erről aztán azóta csakugyan számos ízben meg is győződünk, minden találkozás alkalmával, mikor ő néha kérelemmel fordult a pásztorokhoz, adjanak neki valamit enni, máskor pedig úgy vette el tőlük erőszakkal. Mikor ugyanis rajta van a háborodás, figyelmére sem méltatja, hogy a pásztorok magok kínálják meg: ő erőszakkal veszi el; amikor meg magánál van, alázatosan és illedelmesen kéri az alamizsnát, a legszebben megköszöni és pedig sohasem könnyezést nélkül. És igaz, uraim, — folytatta a kecskepásztor — hogy tegnap ötöd magammal, két pásztor, két bojtár és én, elhatároztuk, hogy addig keressük, amíg meg nem találjuk, s ha megtaláltuk, már akár jószerivel, akár erőszakkal, de csakugyan elvisszük Almodovar városába, mely nyolc mérföldnyire van innént, s ott gyógyítatjuk, ha ugyan gyógyítható a nyavalyája; ha pedig magánál lesz, ki tudjuk tőle kicsoda, vannak-e atyafiai, akiknek hírt adhatnánk az ő szerencsétlenségéről. Ennyi az uram, amit kérdéseikre mondani tudok; s bizonyos igaz, hogy annak az amott fekvő nyeregnek és utitáskának csakugyan az a fél mezíten a tulajdonosa, kit oly gyorsan eltűnni láttak. (Don Quijote ugyanis közölte már a pásztorral, hogy látták azt az embert, amint a hegven felszaladt.)

A lovag nagy csodálkozással hallgatta mindazt, amit a kecskepásztor elmondott, s most már annál kíváncsiabb

volt megtudni, ki lehet ez a boldogtalan háborodott, s feltette magában, — ami egyébiránt előbb is szándéka volt már — hogy keresni fogja az egész hegységben, s nem hágy kikutatlanul egyetlen zúgot, egyetlen barlangot, amíg meg nem találja. Ezt azonban a sors sokkal könnyebbé tette, semmint a lovag maga is várta vagy remélte volna, mert az előttük lévő szirtheadékból ugyanezen pillanatban lépett elő a keresett fiatalember, olyas dolgokat beszélve magában, miket a közelben sem lehetett volna megérteni, távolról tehát annál kevésbbé.

Ruházata olyan volt, aminőnek már lefestettük, azal a különbséggel, hogy amint közelebb jött, észre lehetett venni, hogy elrongyollott finom kordovánbőr*) zubbonyt visel, amiből a lovag azt következtetette, hogy az, aki ilyen ruhát hord, nem lehet valami közönséges ember. Midőn az ifjú odaérkezett hozzájuk, rekedt, durva, hangon, de igen udvariasan köszöntötte őket. Don Quijote nem csekélyebb illedelemmel viszonzta üdvözlését, s leszállván Rocinanteről, úrias magtartással ment amannak ölelésére, s jó sokáig tartotta karjai közt, mintha régi ismerősök volnának. Míhelyt amaz — kit az ijesztő képű Rongyosnak nevezhetünk, mint Don Quijotet a Bús-képűnek — kibontakozhatott az ölelésből, a lovagot kissé eltolta magától s aztán két kezét Don Quijote vállaira fektetvén, szemét rászögezte, mintha azt vizsgálná, nem valami régi ismerőse-e, nem kevesebb csodálkozással szemlélve ennek alakját, természetét és fegyverzetét, mint Don Quijote őt.

Végre, aki az ölelés után kettejük közül elsőül ragadta meg a szót, az a Rongyos volt, aki arra a nyilatkozatra fakadt, melyet alább azonnal előadunk.

XXIV. FEJEZET.

A Sierra Morenában történt kaland folytatása.

A történet azt mondja, hogy Don Quijote a lehető legnagyobb figyelemmel hallgatta a Sierra szerencsétlen lovagját, aki ekképpen szólt hozzá:

*) A móroktól Cordovában készített finom kecskebőr.

— Valóban, uram, bárki legyen is ön (mert nincs szerencsém ismerni), köszönettel tartozom udvariasságért, melyet velem szemben tanúsított, s szívemből óhajtom, bár csak oly helyzetben lehetnék, hogy ne csupán pusztá akarattal viszonzhatnám azt a szíves fogadtatást, melyben részesített; azonban sorsom a jó akaraton kívül semmi egyebet sem hagyott, ami a vett jótétemény mértékét megüthetné.

— Az én óhajtásom pedig az, — viszonzta Don Quijote — hogy önnek szolgáljak, elannyira, hogy eltökéltem, hogy mindaddig nem távozom ebből a hegy-ségből, míg önt meg nem találom, s meg nem tudom öntől, vajjon azon fájdalomnak, mely önt, rendkívüli életmódjának tanúsága szerint, gyötörni látszik, lelhet-e valami gyógyszerre, s ha szükség volna keresni ezt, én kész voltam a tölem kitelhető buzgalommal keresni; ha pedig az ön boldogtalansága olyan, hogy minden vigasztalás előtt ajtót zár: akkor ismét kész voltam arra, hogy tölem telhetőleg önnel együtt sírjak és keseregjek fölötte, mert elvégre, az is vigasz a szerencsétlenségben, ha olyat találunk, ki részt vesz fájdalmunkban. S ha jó szándékom talán méltó valami viszontszivességre; kérem, senor, azon nagy jószág nevében, mely egész valóján előmlik, s kérem esdekelve arra, mit életében legjobban szeretett vagy még ma is szeret; mondja meg kicsoda ön, s minő ok lehetett az, mely idehozta ebbe a magánosságba, hogy itt éljen és haljon, mint az erdei vadak, mert bizonyára meg fog halni ebben a környezetben, mely — amint modora s egész egyénisége mutatja — semmiképen nem illik önhöz. Én pedig, tette hozzá, esküszöm arra a lovagrendre, amelyhez méltatlan bűnös létemre is tartozom, s esküszöm a kóbor lovagság tisztére: ha kérésemet szíves lesz teljesíteni, szolgálatára állok, tölem telhetőleg híven mindenben, amit állásom parancsol, hogy vagy orvosoljam szerencsétlenségét, ha orvosolható, vagy önnel együtt sirassam azt, amint már előbb is ígértem.

Az erdő lovagja a Búsképűnek szavait hallván, egyebet se tett, mint újra meg újra végignézte tetőtől-

talpig, s mikor aztán megelégelte a végignézését, így szólt hozzá:

— Ha adhat valamit ennem, kérem az Isten szent szerelmére, adjon, s majd ha ettem, megteszek mindent, amit csak parancsolnak; kész leszek ezzel viszonzni azt a jóakaratot, melyet ön irányomban tanusított.

Sancho a maga zsákjából, a kecskepásztor pedig tarisznyájából azonnal előszedtek egyet-mást, amivel a Rongyos éhségét csillapíthatná, ki, mint az efféle tébolyodottak, oly mohón evett, hogy alig hagyott valami időközt egyik falat s a másik közt, s alig nyelte, úgy falta. Addig pedig, amíg evett, sem ő, sem a körülállók egyetlen szót se szóltak. Mikor aztán az evést elvégezte, jelt adott nekik, hogy kövessék; azok meg is tették, ő pedig egy zöld tisztásra vezette őket, mely ott terült egy nem igen távol eső szikla mögött.

Miután ide érkeztek, a Rongyos leheveredett a földre, a többiek hasonlóképen, de mindez szó nélkül, míg végre a Rongyos, ültében kényelmesen elhelyezkedvén, így kezdett beszélni:

— Ha azt akarják, uraim, hogy rövid szavakkal elmondjam véghetetlen szerencsétlenségemet, meg is kell ígérniök, hogy gyászos történetem fonalát egyetlen kérdéssel, sem semmi egyébbel meg nem szakasztják, mert mihelyest ezt teszik, az én elbeszélésem is félbeszakad.

A Rongyosnak e szavai Don Quijotének azt az elbeszélését juttatták eszébe, melyet fegyverhordozójától hallott, mikor nem tudta megtartani a folyóvízen átment kecskék számát, amire aztán az egész történet függőben maradt.

A Rongyos pedig ekképen folytatta szavait:

— Azért tettem ezt az előleges megjegyzést, mint-hogy a lehető legrövidebben szeretném szerencsétlenségem történetét bevégezni, mert amikor ismét emlékezetembe idézem, az csak újabb meg újabb fájdalommal gyarapítja szenvedésemet, s így tehát minél kevesebbet kérdeznek, annál hamarabb elmondom, megjegyezve, hogy érdeklődésük kielégítésére elbeszélésemből semmi fontosabbat el nem hagyok.

Don Quijote mindnyájuk nevében megigérte ezt, a Rongyos pedig ekképen megnyugtatta, így kezdte elbeszélését:

Nevem Cordenio s szülőföldem Andalucia*), családom nemes, szüleim gazdagok, s az én szerencsétlenségem oly nagy, hogy szüleimnek meg kellett azt siratniok, rokonaimnak keseregniök felette, anélkül, hogy gazdagságukkal enyhítették volna, mert az ég okozta balsorsnak enyhítésére keveset érnek a szerencse javai. Ugyanazon a földön lakott egy olyan lény, akit a szerelem mindazon bájjal felékesített, amit csak kívánhattam: olyan volt Lucinda**) szépsége, azé a lányé, ki állására nézve épp oly nemes és gazdag volt, mint én, de sokkal szerencsésebb és kevésbbé állhatatos, mintsem az én tisztességes szándékomhoz illett volna. Szerettem, imádtam, bálványoztam ezt a Lucindát zsenge ifjú koromtól fogva, s ő azzal az ártatlansággal s őszinteséggel szeretett engemet, mely gyenge korának sajátja volt. Szüleink ismerték vonzalmunkat, s nem volt ellenökre, mert belátták, ha ez erősbül, nem lehet egyéb vége, mint az, hogy hitvestársakká legyünk, aminek családi s vagyoni állásunk egyenlősége is kedvezett. Korunk e közben előbbre haladt, s vele kölcsönös szerelmünk is nőttön-nőtt, míg végre Lucinda atyja, az illedelem megőrzése végett, szükségesnek látta, hogy megtagadja tőlem a házában való megjelenést éppen úgy, mint ama Thisbe szülei, kőről a költők oly gyakran énekelnek. Ez a tilalom a lángot lánggal, vágyat vágygal növelte, mert bár a nyelveket elhallgattatták is, a tollakat el nem hallgattathatták, melyek sokkal szabadabban szokták közölni a kedvessel azt, mi a lélekbe zárva van, mert a nyelv, minthogy a szeretett lény jelenléte igen sokszor megzavarja, s elhémítja a leghatározottabb szándékot, s a legmerészebb nyelvet is. Óh egek, hány meg hány levélkét írtam neki! Hány meg hány szerelmes, de mindig erényes választ kaptam ezekre! Hány dalt költöt-

*) Olv. Andaluszia. (Ford.)

**) Olv. Lusinda: a spanyol e nevet Lusindának írja, mi az sz hangot mintegy megkettőzteti. (Ford.)



tem, s hány szerelmes verset, melyekben a szív kiöntötte érzelmeit, lángoló vágyait, az ő emlékezetével foglalkozott, s epedéseinek kifejezést adott. Midőn végre közel voltam már a kétségbeeséshez, s szívem majd megszakadt az érte való sóvárgásában: hogy végre is óhajtott, s megérdemlett célomhoz juthassak, döntő lépésre határoztam el magamat, mely abból állt, hogy meg fogom őt atyjától kérni, törvényes hitvesül. Meg is tettem, de atyja azt felelte: nagy köszönettel tartozik megtisztelő szándékomért, hogy az ő házával akarok összecsatoltatni, minthogy azonban atyám még él, e kérés megtevése jogosan őt illeti, mert ha netalán az ügy nem nyerte volna meg az ő tetszését s beleegyezését, Lucinda nőül alattomban se nem vehető, se nem adható. Megköszöntem szíves jóindulatát, mert úgy látszott, igaza van; atyámról pedig föltettem, hogy azonnal beleegyezik, mihelyt a dolgot véle közlöm. Rögtön atyámhoz mentem tehát, hogy elmondjam néki Lucinda atyjának kívánságát. Mikor szobájába léptem, feltört levelet láttam kezében, melyet még előbb, semmint én csak egy szót is intéztem volna hozzá, ezekkel a szavakkal nyújta át: Ebből a levélből láthatod, Cardeneo, hogy Ricardo herceg mily kegyes jóakaród. Ez a Ricardo herceg, — mint ezt önök bizonyára tudják, uraim, — spanyol grande, kinek birtokai itt fekszenek Andalucia legszebb vidékein. A levelet átvettem, s elolvastam; az pedig csakugyan oly szeretetteljesen volt írva, hogy magam sem helyeseltém volna, ha atyám megtagadta volna azt, amire kérte, s ami az volt, hogy engem rögtön küldjön hozzá, mivel azt óhajtja, hogy idősb fiának ne szolgálja, hanem társalkodója legyenek, ő viszont megígéri, hogy nekem olyan állást biztosít, mely megfelel annak a nagyrabecsülésnek, mellyel irántam viseltetik. Elolvastam a levelet, s elnémultam olvasta után, kivált midőn atyámtól ezeket a szavakat kellett hallanom: Harmadnap mulva távoznod kell. Cardenio, hogy a herceg kívánságát teljesítsd; s adj hálát Istennek, hogy olyan utat nyit számodra, melyen azt nyered el, miről semmi kétségem, hogy megérdemled.“ E szavaihoz azután még egyéb atyai jó tanácsokat csa-

tolt. Távozásom órája közelített; egy este találkoztam Lucindával, elmondtam mindazt, ami történt; hasonlóképp cselekedtem atyjával szemben is, egyszersmind kérve őt, várjon egy ideig, s halassza el leánya férjhez adását addig, míg én megtudom, hogy Ricardo hercegnek mi szándéka van velem. Ő megígérte, s leánya is hasonlólt fogadott ezer esküvéssel és fuldokló zokogással. Én tehát Ricardo herceg lakóhelyére utaztam. Oly szívesen fogadott, s oly előzékenységben részesített, hogy az irigység azonnal felgerjedt ellenem, amennyiben tudnillik a hercegi ház régibb szolgálói azt hitték, hogy a kegy, melyben a herceg jósága engemet részesít, az ő előmenetelük rovására történik. Jöttömnek azonban senki jobban meg nem örült, mint a herceg második fia. Fernando, igen vidám, nagyúrias, bőkezű és szerelmes ifjú, ki csakhamar oly szoros barátságot kötött velem, hogy közbeszéd tárgyává lettünk; s habár az idősebb is szeretett és sok kegyvel viseltetett irántam, annyira mégsem ment a nyájasságban és szeretetben, mint Don Fernando. S amint rendesen történni szokott, hogy két barátnak nem lehet oly titka, melyet egymással ne közölnénk, az a viszony pedig, melyben Don Fernandoval álltam, a legszorosabb barátsággá lett: ő minden gondolatát kinyilvánította előttem, kiváltképen pedig egy szerelmi viszonyát, mely néki nem kevés nyugtalanságot okozott. Ő egy pór leánykába volt szerelmes, ki atyjának jobbágya, de a mellett igen vagyonos szülők gyermeke volt, s oly szép, oly szemérmes, oly okos és erényes, hogy aki csak ismerte, nehezen tudta volna megmondani, hogy mindezen tulajdonságai közül melyik a legkiválóbb és legmegneve-
rőbb. A szép pór leányka jelességei annyira felfokozták Don Fernando vágyait, hogy a leányka bírhatásáért, s ártatlanságának legyőzéseért arra is kész volt, hogy szavát adta néki, hogy nőül veszi, tudván, hogy más-ként teljes lehetetlenség célt érnie. Nekem a barátság kötelességemmé tette, hogy a lehető leghelyesebb okokkal, s a legtalálhatóbb példákkal, melyeket csak felhozhattam, megkísértsem szándékáról lebeszélni. Azonban látván, hogy nem érek célt, elhatároztam magambam, hogy az

egészet felfedezem atyja, Ricardo herceg előtt. Ámde Don Fernando, aki épp oly ravasz volt, mint elmés, megsejtette, s tartott tőle, hogy én, hű szolga létemre, nem fogom elhallgatni azt, ami uramnak, a hercegnek a becsületét oly közlelől érdekli. Hogy tehát engemet félrevezessen és elámítson, azt mondta: nem tud semmi más módot, hogy elméjéből azt a szépséget kiverje, mely őt annyira lebilincselte, mint néhány hónapra eltávozik köréből. E távozás pedig abból álljon, hogy ezt az időt az én szüleim házában töltsük el együtt, s a herceg előtt azt hozzuk fel ürügyül, hogy Don Fernando néhány szép lovat akar vásárolni az én szülővárosomban, mint ahol a világ legszebb paripái nevelkednek. Alig értesültem erről, midőn saját szerelmem ösztönzésére, tervét a kigondolható leghelyesebbnek neveztem, bár tudtam, hogy eredete nem tiszta. Helyeslésemre azonban az indított, hogy így a legkínálkozóbb módomban és alkalmam nyílt Lucindám viszontláthatására. Ettől a gondolatától óhajtástól áthatva, helyesltem a tervet, sürgettem kivitelét s tanácsoltam, hajsza is végre a lehető legrövidebb úton, mert a távollét jótékony hatása a leghatalmasabb szerelmi gondolatok ellenében sem maradhat el. Mikor ő engemet ezzel elámított, már akkor — amint utóbb megtudtam — megnyerte a pór leánykát azzal az ígérettel, hogy feleségül veszi, s csak alkalmat keresett, hogy a dolgot minden veszedelemtől menten, fedezze fel atyja előtt, mert rettegett haragiától, ha majd e megfontolatlan tettéről értesül. Azonban, — amint rendszeren történni szokott, — hogy a fiatalembereknek a szerelem nem egyéb, mint érzéki vágy, s végcélja az élvezés, melyet ha elért, elenyészik, s ami szerelemnek látszott, megsemmisül, mert nem mehet tovább a határnál, melyet eléje a természet szabott, mely pedig az igazi szerelem határául nem ezt tűzte ki: Don Fernando vágyai is, miután a pór leánykát megnyerte, lecsendesültek, lángja kihűlt, s míg előbb a távozást színelig azért óhajtott, hogy gyógyulást találjon, most valóban is menni akart, hogy ne legyen kénytelen szavát beváltani. A herceg megadta az engedelmet, s engem rendelt melléje útítársul.

Megérkezünk szülővárosomba, s atyám rangjához méltón fogadta, s én pedig rögtön Lucindához siettem. Látára szerelmem (bár eddigelé sem aludt el, se el nem hamvadott) újra lánggra lobbant, amit Don Fernandonak, — saját vesztémre, — el is beszéltem, mert azt hittem, hogy bizalmas barátsága előtt, melyet ő irányomban mutatott, semmit nem szabad rejtve tartanom. Annyira eldicsértem előtte Lucinda szépségét, kedvességét és okosságát, hogy magasztalásom kíváncsivá tette, s látni óhajtotta azt, aki ennyi jeles tulajdonsággal ékeskedik. Kívánságát, — saját romlásomra, — teljesítettem, amennyiben a lánykát egy este megmutattam neki gyertyavilágnál azon az ablakon keresztül, melynél rendesen találkozi szoktunk. Alig pillantotta meg így a könnyed pongyolában, azonnal elfeledte mindazon szépségeket, melyeket valaha látott; elnémult vídamságát elvesztette, elkomorult, s végre a legszerelmesebb lőn, amint majd ki fog tűnni szerencsétlenségem elbeszélésének folytatában. S hogy szerelme még lángolóbbá legyen (melyet előttem elrejtett ugyan s csak az égnek magának tárta fel), a sors úgy akarta, hogy egyszer a leányka egy levélkéje jusson kezei közé, melyben Lucinda arra bátorított fel engemet, kérném meg kezét atyjától. Ez a levél olyan elmésen, olyan szerény tartózkodással, de azért olyan szerelmes hangon volt írva, hogy midőn Fernando végig olvasta, odanyilatkozott, hogy Lucindában egymagában feltalálható a báj és értelem mindazon adománya, melyeket a világ egyéb női csak egyenkint bírnak. Be kell vallanom, hogy bár beláttam, mily méltán magasztalja Don Fernando Lucindát ennyire: mégis nehezemre esett ezt a dícséretet az ő ajkáról hallanom. Félni kezdtem tőle és méltán tartózkodóvá lettem vele szemben, mert nem múlt el egyetlen pillanat, hogy ne Lucindáról akart volna beszélni, s a szót mindig erre a tárgyra fordította, ha csak üstökön fogva lehetett is rávezetni. Ez, mit tudom én, minő féltékenységet keltett föl szívemben, nem azért, mintha talán Lucinda hűsége és jósága részéről valami megtántorodástól féltem volna, hanem szomorú sorsom akarta, hogy előre rettegek attól, aminek

be kellett következnie. Don Fernando mindig el akarta olvasni azokat a leveleket, melyeket én Lucindának írtam, valamint azokat is, melyekben ő válaszolt, s ezt azon szín alatt, mert szellemes levelezésünk neki igen nagy élvezetet szerez. Történt egykor, hogy Lucinda egy lovagregényt kért tőlem olvasmányul, minőkkel kiválólag szeretett foglalkozni, s ez éppen Amadis de Gaula volt...

Alig hallotta meg Don Quijote, hogy a lovagregényeket említi, azonnal közbeszólt:

— Ha nagyságod már elbeszélése elején említette volna, hogy Lucinda úrhölgy ő nagysága a lovagregényeket kiválólag kedveli, fölösleges lett volna minden egyéb magasztalás, hogy szellemének fensége felől meggyőződjem: mert bizonyára nem lehetett olyan fenkölt, aminőnek ön festette, ha ezen kellemes olvasmányokban nem gyönyörködnek. Valamint velem szemben, felesleges egyetlen szót is vesztegetni az ő szépségének, magas értékének és szellemének dicsőítésére, mert mielőtt azt hallottam, hogy ő kedveli ezeket az olvasmányokat, én őt a világ legszebb és legértelmesebb hölgyének valóm azonnal. S igen szerettem volna, senor, bár Amadis de Gaulával együtt azt a jó Don Rugel de Greciat is elküldte volna nagyságod, s tudom, hogy Lucinda kisaszszony igen nagy élvezetet talált volna Daraidában és Garayaban s Darinel pásztor elmésségeiben, valamint pásztori költeményei bámulatos verseiben, melyeket ő maga zeng és ad elő a lehető legteljesebb kellemmel, szellemmel és fesztelenséggel. Egyébiránt lesz még rá alkalom, hogy ezt a hibát jóvá tegyük; s jóvátételére nem kell semmi egyéb, minthogy nagyságod szíves legyen eljönni hozzám, s én többet adhatok háromszáz könyvnél is, melyek szívem gyönyörűségei, s életem legdrágább kedvtelése; ámbár azt hiszem, hogy ma már nincs meg belőlük egyetlen egy sem, s ezt a gonosz és írgy varázslók álnokságának köszönhetem. Most pedig bocsásson meg nagyságod, hogy megszegtem fogadásunkat, hogy elbeszélését félbe nem szakasztjuk; azonban, ha én a lovagság viselt dolgairól vagy kóbor lovagokról

hallok, annyira természetem a közbeszólás, mint természetem a nap sugarának, hogy melegítsen és hold világának, hogy harmatot hintsen. Azért tehát mégegyszer is bocsánat, s ezzel folytassa ön, mert most ez a legszükségesebb.

Amíg Don Quijote e szavakat mondá, Cardenio mellére hajtotta fejét s úgy látszott, mély gondolatokba merült; s bár Don Quijote újra meg újra kérte, folytassa tovább az elbeszélést, sem fejét föl nem emelte, sem egy szóval nem válaszolt. Végre jó hosszú idő multán feltekintett s így szólt:

— Nem tudom kivenni fejemből, és nincs e világon senki olyan, aki kiverje, sem olyan, aki az ellenkezőről tudna meggyőzni, s bizony ostoba is, aki mást vall és mást gondol, minthogy Madasima királyné ágyasa volt ama gaz Elisabad mesternek.

— Az égre mondom, ez hazugság! — kiáltott fel Don Quijote haraggal s heves felindulással, mint rendszeren szokott, — s ezt állítani a legnagyobb gonoszság, vagy jobban mondva a legnagyobb gazság. Madasima királyné a legtökéletesebb úrnő volt, s ugyan hogy lehetne feltenni egy ily magas fenségről, hogy olyan embernyúzonak ágyasa legyen! Aki pedig ellenkezőt állít, alávaló módon hazudik, amiről kész vagyok meggyőzni gyalog vagy lóháton, éjjel vagy nappal, vagy amikép csak kedve tartja.

Cardenio, kit akkor már ismét az örület rohama lepett meg, merően nézett rá, s nem tudta többé az elbeszélést folytatni; azonban maga Don Quijote sem hallgatott volna tovább, annyira felbőszült azon, mit Cardenio Madasima királynéről mondott.

Igazán különös! annyira szívére vette ezt a dolgot, mintha tulajdon valóságos kedvese volt volna. Ilyenné tették átkozott könyvei!

Mikor Cardenio, ki, amint már említettük, ismét megháborodott, azt hallotta, hogy még hazugnak és gaznak s más egyéb ilyesnek mondják, megsokalta a tréfát, felragadott egy kezeügyébe eső kődarabot s úgy mellbe-

vágta vele Don Quijotet, hogy az hátrahanyatlott. Sancho Panza látván, mily gonoszul bánnak urával, ökölre szorított kézzel rohant neki a bolondnak, a Rongyos azonban olymódon fogadta, hogy egy csapással lábai elé terítette, s aztán rávetette magát s kénye-kedve szerint törte-zúzta bordáit. A kecskepásztor védeni akarta, de maga is éppen olyan póruljárt. Mikor aztán a Rongyos mind valamennyit leverte és eldöngette, otthagya őket s egész nyugodtan ment és tünt el az erdő sűrűjében.

Sancho felemelkedett, s dühében, hogy így minden ok nélkül elpáholták, a kecskepásztoron akart bosszút állani, mondván, ez az oka mindennek, miért nem figyelmeztette őket jó előre, hogy ezt az embert koronkint ilyen háborodás szokta megszállani, mert ha ezt tudják, bizonyára lesz rá gondjuk, hogy tőle óvakodjanak. A kecskepásztor viszont azt felelte, hogy ő bizony megmondotta, s ha Sancho nem hallotta, nem az ő hibája. Erre megint Sancho felelt, arra meg a kecskepásztor, és a sok feleselgetésnek az lett a vége, hogy egymás szakállába kaptak s úgy megtépték egymást, hogyha Don Quijote békéltetőül közbe nem lép, mind a ketten darabokra szakadnak.

— Ne bántson engem nagyságod, Búsképű lovag úr, — mondta Sancho, ki a kecskepásztort még mindig markolva tartotta, — ez nincs lovaggá ütve, hanem csak olyan paraszt, amilyen én, így hát kényem-kedvem szerint elvégezhetem vele bajomat ököllel ököl ellen, amint becsületes emberhez illik.

— Az igaz, — viszonzta Don Quijote, — de én tudom, hogy ő nem oka semminek.

Ezzel aztán lecsendesítette őket, s megint azt kérdezte a pásztortól, nem lehetne-e Cardeniót valami módon felkeresni, mert rendkívül szeretné megtudni tőle történetének kifejlődését. A pásztor megint csak azt felelte, amit először, hogy semmi bizonyosat sem lehet tudni affelől, hol és merre tartózkodik, azonban ha a lovag sokáig itt barangol ezen a vidéken, okvetlenül találkozik vele, már vagy józan, vagy háborodott állapotában.

XXV. FEJEZET.

Azon rendkívüli eseményekről, amik a bátor manchai lovaggal a Sierra Morenában történtek, valamint arról a vezeklésről, mellyel Beltenebrost utánozta.

Don Quijote elbúcsúzott a kecskepásztortól, aztán újra felült Rocinanterá, Sanchonak pedig megparancsolta, hogy kövesse. Ez szamarán utánament ugyan, de igen kedvetlenül.

Mind beljebb és beljebb jutottak aztán a hegyes vadonba, s Sancho majd belehalt már, annyira szeretett volna urával beszélgetni, nehogy azonban a rendeletet megszegje, azt várta, hogy ura kezdje meg a társalgást. De a hosszas hallgatást nem tudván már tovább elviselni, megszólalt:

— Adja rám áldását, señor Don Quijote, s bocsásson el, mert én haza akarok menni feleségemhez, gyermekeimhez, akikkel legalább beszélgethetek és cseveghetek, amiről kedvem tartja. Mert ha nagyságod azt akarja, hogy éjjel-nappal kövessem ebben a magányban, szólnom azonban nem szabad, amikor szeretnék: ez annyi, mintha elevenen eltemetnének. Hiszen csak úgy volna legalább, mint régen volt a jó Izsóp korában, mikor az állatok is beszéltek, még az csak megjárna: akkor legalább szamarammal csevegnék arról, amiről éppen kedvem tartaná, s ez elfelejtetné bajomat; de már ez mégis csak sok s nem lehet nyugodt szívvel elviselni, hogy az ember szünet nélkül kalandokat hajhász, s egyébre se virradoz, minthogy ütik-verik, levegőbe hajigálják, kövel dobálják és megöklözik s mindamellett még csak száját sem szabad megnyitnia, hogy elmondhassa, ami a szívéen fekszik, mintha csak néma volna.

— Értelek, Sancho, — felelte Don Quijote, — mindenáron azt kívánod, ugy-e, mentselek föl a tilalom alól, melyet nyelvedre vetettem? Im, tehát felmentelek; ám beszélj, amiről csak akarsz; azonban meg kell jegyeznem, hogy a tilalom ezen megszüntetése csak addig tart, míg ebben a hegységben bolyongunk.

— Úgy legyen, — vizonozta Sancho, — én tehát tüstént hozzáfogok, mert Isten tudja, utóbb mi következik; s ezt az engedélylevelet először is mindjárt arra használok, hogy azt kérdezzem, miért fogta nagyságod oly nagyon hevesen pártját annak a Magasina királynénak, vagy hogy is hívják? Vagy mit tartozik az nagyságodra, vajjon az az apát barátja volt-e néki, vagy sem? Mert ha nagyságod ezt szó nélkül hagyta volna, különben se lévén bíró a dologban, én azt hiszem, hogy az a bolond végigmondta volna történetét, s szépen megkimélhattuk volna magunkat a kődobástól, a meggyomrozástól, mind pedig a féltucatnál is több nyaklevestől.

— Valóban, Sancho, — felelte Don Quijote, — ha te úgy tudnád, mint ahogy én tudom, mily erényes s mily tökéletes úrnő volt az a Madásima királyné, bizonyára azt mondanád, hogy én még nagyon türelmes voltam, amennyiben egy csapással örökre el nem hallgattattam azt a száját, mely ezt a káromlást szórta: mert csakugyan sérelmes káromlás azt mondani is, hogy egy királyné valami orvosnak legyen a szeretője. Amnyi igaz a dologban, hogy az a bizonyos Elisabad mester, kit a bolond említett, igen értelmes s jó tanácsok adására képes férfiú volt, ki a királynét tanácsos és orvos minőségben szolgálta, azonban azt gondolni, hogy Madásima néki kedvese volt, ez a büntetésre legméltóbb esztelenség; s hogy belásd, hogy Cardenio nem tudta, mit beszél: csak azt juttasd eszedbe, hogy amikor ezt mondta, már akkor nem volt eszén.

— Én is éppen ezt mondom, hiszen amit a bolond beszél, azt számba se lehet venni; és csakugyan, ha nagyságodnak a jó szerencse nem kedvez, s az a kődarab a fejének repül úgy, mint ahogy a mellének repült: akkor ugyan megadtuk volna az árát, hogy pártját fogtuk annak a felséges asszonyomnak, kit az Isten akárhová tegyen; az a Cardenio pedig, lelkemre, mint afféle bolond, szót se érdemelt volna.

— Minden kóbor lovagnak szent kötelessége bolondok vagy nem bolondok ellenében védeni a nők becsületét, annál inkább az oly fennkölt királynékét, minő

Madásima királyné volt, akit én jeles tulajdonaiért különösen tisztetek. Mert ő, azonkívül hogy nagyon szép volt, még igen okos és igen béketűrő is volt balsorsában, pedig sokat kellett szenvednie; s Elisabad mester tanácsa és társasága nagyon hasznára vált, hogy szenvedéseit okosan és békén viselje. Ebből merítette a tudatlan és rosszszul értesült csöcselék azt a pletykát, hogy az orvosnak ágyasa volt. Pedig hazudnak, és ismét mondom, hazudni fognak százan meg százan, akik ezt gondolják vagy állítják.

— Én se nem mondom, se nem gondolom, — felelte Sancho, — mossák ők maguk tisztára, s ha főzték, egyék meg; szerették-e egymást vagy sem, Isten lesz a bírójuk; ebben a dologban olyan vagyok, mint a megszületett gyermek, nem tudok én róla semmit. Mi közöm nekem a másik bajához? Aki nem nézi maga kárát, maga adja meg az árát; meztelenen jöttem a világra, úgy is megyek ki belőle; se nem nyerek, se nem vesztek; ha tették is mi gondom rá? Némely ember már akkor is félreveri a harangot, mikor még füstöt se lát; ki tudná a tengert rostával kimerni; minden ember száját nem lehet betömni.

— Isten legyen irgalmas és kegyelmes! — kiáltott fel Don Quijote, — micsoda badarságokat hadarsz itt össze-vissza, Sancho? Mi köze annak, amiről beszéltünk, ezekhez a példabeszédekhez? Kérlek az égre, Sancho, hallgass; mától fogva szamaradra legyen gondod, s ne bántsd azt, amihez nem értesz. Azt pedig jegyezd meg mind az öt érzékkel, hogy amit én eddigelé tettem, vagy teszek, vagy ezután teendek, az mind szorosan a lovagrend szabályai szerint történik, melyeket én jobban ismerek, mint a világ minden kóbor lovagja.

— Senor, — viszonzta Sancho, — azt is a lovagrend parancsolja, hogy mi össze-vissza barangoljuk ezt a járatlan, úttalan vadont, azt a bolondot keresni, akinek talán — ha rá akadunk — kedve kerekedik, hogy el is végezze a megkezdettet, nem az elbeszélést, hanem ami nagyságod fejét és az én bordáimat illeti, melyeket majd izzé-porrá zúzott.

— Még egyszer mondom, hallgass, Sancho, mert



tudd meg, hogy én ebben a vadonban nem csupán azután a megbolydott után járok, hanem olyasmit akarok itt véghez vinni, ami az egész ismert világon örökös hírnevet biztosít számomra; valami olyast, ami ráüti a pecsétet arra, mi egy kóbor lovagot a legtökéletesebbé s leghíresebbé teheti.

— S nagy veszedelemmel jár ez a cselekedet? — kérdezte Sancho Panza.

— Nem, — vizionozta Don Quijote — azaz, ha a kocka úgy nem fordul, hogy vakot vetünk a szem helyett. Egyébiránt minden a te serénységedtől függ.

— Az én serénységemtől? — kérdezte Sancho.

— Igen, mert ha te gyorsan elméssz oda, ahová én küldeni akarlak, az én tusakodásomnak gyorsan vége lesz s dicsőségem csakhamar kezdetét veszi; s minthogy nem tenném helyesen, ha téged még sokáig kétségben hagynálak, kívánom, Sancho, tudd meg, hogy a híres Amadis de Gaula egyike volt a világ legtökéletesebb kóbor lovagjainak. Nem jól mondtam, hogy egyike volt: ő volt a legjelesebb, a legelső, az egyetlen, legfőbb mindazok között, akik az ő korában éltek. Pokolba Don Belianisszal és mindazokkal, akik azt merik állítani, hogy akármi is hasonlók voltak hozzá; esküszöm az égre, csalatkoznak! Az én nézetem az, ha egy festő különösen ki akar tűnni a művészetében, törekedni fog a legkiválóbb mesterek eredeti műveit utánozni; s ez a szabály áll minden más hivatalra, vagy állásra nézve is, melyek a társadalom díszére szolgálnak. Így cselekedtek és fognak cselekedni mindazok, akik a bölcsen tűrő nevére méltók akarnak lenni, s utánozni fogják Ulysseszt, kinek személyében és fáradalmaiban Homeros a bölcsesség és türelem legélénkebb képét állítja elénk, valamint Aeneasban Virgilius is a kegyeletes fiú hősiségét s a bölcs és bátor hadvezér eszességét festi, nem olyanokul írván le őket, amilyenek voltak, hanem aminőknek lenniök kellett volna, hogy ekkép az ő erényeikben példaképet hagyjanak fenn a jövő korok emberiségének. Ily módon Amadis is iránytűje, vezércsillaga, tündöklő napja volt a bátor és szerelmes szívű lovagoknak, akit utánozni is tartozunk

mindnyájan, akik csak a szerelem és a lovagrend zászlója alatt harcolunk. Minthogy pedig mindez így van, az én nézetem, Sancho barátom, az, hogy az a kóbor lovag, aki őt a legjobban fogja utánozni, áll ahhoz legközelebb, hogy a lovagrend legnagyobb tökéletességét elsajátítsa. Amiben pedig ez a lovag a maga okosságát, bátorságát, hősiségét, türelmét, szilárdságát és szerelmét kitüntette, az volt, hogy kedvesétől Oriánától mellőzve a magányba vonult és a Szegénység szikláján vezeklett, mely alkalommal nevét Beltenebrosra változtatta: oly név, mely a lehető legtalálóbbs a legjellemzőbb azon életmódra nézve, melyet szabad akaratából választott. Nekem könnyebb is őt ebben utánoznom, semmint abban, hogy óriásokat szeljek ketté, kígyókat fejezzek le, sárkányokat öljek meg, hadseregeket verjek széjjel, hajóhadakat semmisítsek meg és varázslatokat oldjak fel; s midőn még hozzá, a szándékolt vállalatra e vidék oly rendkívül alkalmas: semmikép sem akarom elmulasztani az alkalmat, mely maga kínálkozik, hogy legkönnyebb szerrel üstökön ragadjam.

— De hát mi is az tulajdonképen, — kérdezte Sancho, — amit nagyságod ebben a magánosságban cselekedni akar?

— Nem mondtam-e, hogy Amadist fogom utánozni, s játszani fogom itt a kétségbeesettet, a megháborultat, az örjöngőt, hogy egyszersmind a bátor Don Roldant is utánozzam, ki, amidőn egy forrásban annak jelét látta, hogy a szép Angelica csapodárságot követett el Medoroval, e fölötti fájdalomában esztét vesztvén, fákat tépett ki gyökereستül, felkavarta a tiszta források vizét, pásztorokat ölt meg, nyájakat szórt szét, kunyhókat perzselt fel, házakat rombolt le, lovakat ragadt el, s ezernyi ezer erőszakoskodást vitt véghez, melyek örök hírre és feljegyzésre érdemesek. S ha talán mindenben nem fogom is utánozhatni Roldant, vagy Orlandot, vagy Rotolandot (mert mind e háromféleképp nevezték) nyomról-nyomra mindazon háborodottságban, melyet elkövetett, mondott, vagy gondolt: legalább alapjában megteszem mindazt, amit a leglényegesebbnek itélek. S meglehet, talán egy-

magának Amadisnak utánzásával is beérem, aki nem követett el kártékony örültségeket, hanem csak sírt és jajgatott, s mégis nagyobb hírre tett szert, mint bárki más.

— Nekem úgy látszik, — jegyezte meg Sancho, — hogy azokat a lovagokat, akik ekképen cselekedtek, úgy ingerelték ilyesmikre s volt is okuk e bolondságra és vezeklésre; de mi oka lehet nagyságodnak, hogy megbolonduljon? Melyik hölgy vetette meg, s miben látta jelét, hogy Dulcinea del Toboso valami csintalanságot követett volna el egyik vagy másik mórral vagy keresztyénnel?

— Éppen ez a dolog bibije! — viszonozta Don Quijote, — s ezen alapszik az én eljárásom nevezetessége. Mert ha valami kóbor lovag méltó oknál fogva bolondul meg, abban nincs semmi érdem; a legderekabban éppen az, hogy az ember minden ok nélkül örvöngjön, s ezzel adjam tudtára kedvesemnek, ha ilyenné facsarodom száraz léttemben, hát akkor még milyenné, ha átáztam! Különbösen is elég okom van rá, a hosszas távollét folytán, melylyel az én drága kedvesemtől, Dulcinea del Tobosótól oly régóta eszakadtam. S nemde, hallottad a minap, hogy Ambrosio pástor azt mondta: aki kedvesétől távol van, az minden bajtól és veszedelemtől remeghet; így tehát Sancho barátom, ne vesztegess hiába egyetlen pillanatot se arra a tanácsolgatásra, hagyjak fel ezzel a szerencsés, rendkívüli és soha nem látott utánzással. Én örült vagyok, örülnék kell lennem mindaddig, míg te választ nem hozol arra a levélre, melyet általad kedvesemhez, Dulcineához szándékozom küldeni. S ha ez a válasz olyan lesz, aminőre hűségem érdemes: akkor örültségemnek s vezeklésemnek vége szakad; ha pedig nem olyan, akkor igazán megbolondulok s nem érzem többé a szenvedést. Így tehát akármit foglaljon is magában válasza, én megszabadulok a lelki tusakodástól és gyötirelemtől, melyben itthagysz, s vagy a bolondságnak örvendek józanul, vagy mint tébolyodott nem érzem többé a kint, melyet magaddal fogsz hozni. De mondd csak, Sancho, jól viseled-e gondját Mambrin sisakjának? Azt ugyan láttam, hogy felemelted a földről, mikor az a boldogtalan da-

rabokká akarta, azonban nem tudta törni, amiből nyilván látszik, ércének mily finom az edzése.

Sancho mindezekre így válaszolt:

— Az élő istenre, Búsképű lovag úr, amit nagyságod mond, én igazán nem tudom békességes türéssel hallgatni és elviselni, mert ezek után azt kell gondolnom, hogy amit csak eddigelé a lovagságról, birodalmak és országok megnyeréséről, meghódításáról, szigetek ajándékozásáról és más egyéb, a kóbor lovagoknál szokásos kegyelmek és méltóságok adományozásáról hallottam, mindaz csupa hitegetés, hazugság, ese-mese vagy minek is nevezzük. Mert ha az ember azt hallja nagyságodtól, hogy egy borbélytányér a Mambrin sisakja, s ebből nagyságod négy-öt egész napon keresztül nem tud kijózanodni: mi más egyebet gondoljon, mint hogy aki ilyet állít és erősít, annak az esze bizonyára nincs helyén tökéletesen. A borbélytányér, igenis, itt van a zsákomban, egészen össze-vissza horpadva, s azért viszem magammal, hogy odahaza majd kiigazítom s ebből borotválkozom, ha ugyan az Isten engedi megérnem, hogy feleségemet és gyermekeimet valaha még megláthassam.

— Én pedig Sancho, — viszonzta Don Quijote, — ugyanazon lényre esküszöm, akire az imént te esküdtél, hogy te vagy a legkurtább eszű fegyverhordozó, ki csak valaha volt e világon. Hogyan, de hát lehetséges-c, hogy immár ennyi ideje jársz velem, s ne tapasztaltad volna, hogy minden, ami a kóbor lovagokkal történik, agyrémnek, örültségnek, balgatagságnak színét viseli s minden egészen visszás? De nem azért, mintha talán valósággal így volna, hanem az oka az, hogy körülöttünk egész sereg varázsló úzi gonosz mesterségét szakadatlanul, akik minden tárgyat kényök-kedvök szerint átváltoztatnak és elfordítanak, s azzá alakítják, amivel nekünk javunkra vagy kárunkra szeretnének válni. Éppen az, amit te borbélytányérnak tartasz, nekem a Mambrin sisakjának látszik, más pedig megint másnak fogja mondani. S rendkívüli elővigyázat volt attól a varázslótól, aki nekem pártomat fogja, hogy úgy fordította a dolgot, hogy mindenki borbélytányérnak nézze azt, ami valóság-



gal a Mambrin sisakja, mert ennek oly nagy az értéke, hogy az egész világ üldözőbe venne, hogy tölem elrabolja; míg ellenben így, amidőn látják, hogy semmi más, mint egyszerű borbélytányér, nem is törődnek vele, amire világos példa az, hogy az, aki földhöz vágta, otthagyt a földön heverni, míg ha a maga valóságában felismeri, semmiképen ott nem hagyja. Tartsd magadnál, barátom, mert jelenleg nincs szükségem rá, sőt ellenkezőleg, le kell vetnem egész fegyverzetemet, sőt anyaszült meztelenre kell vetköznöm, ha ugyan vezeklésemben inkább Roldant, semmint Amadist akarom utánozni.

Ezen beszélgetés közben egy magas hegynek lábához érkeztek, mely a körülötte levő hegyek között úgy állt egymagában, mint valami kifaragott kőszikla; ennek alján csendes patakocska csörgedezett, egész kereksege körül pedig oly elevenzöld rétség terült, hogy valóban gyönyörűség volt rátekinteni. A sok erdei fa, különféle növény és virág az egész helyet a legkellemesebbé varázsolta. Ezt a pontot választotta a Búsképű lovag vezeklése színhelyéül, s alig pillantotta meg, fennhangon ily szavakra fakadt, de oly fennhangon, mintha csakugyan esztét vesztenie volna:

— Ez az a hely, oh egek, melyet kiszemeltem és kiválasztottam, hogy itt sirassam azt a boldogtalanságot, melybe ti magatok taszítottatok! Ez az a hely, hol szememnek zápora e kis patakocska vizét meg fogja árasztani és szűnni nem tudó sóhajtaásaim folytonosan lengtetendik e vad fák leveleit, tanújeléül azon fájdalomnak, mely elkeseredett szívemet kínozza. Oh, bárkik legyetek is, ti, e ligetek istenei, kik e lakatlan tájakat választottatok hajlékotok helyéül: halljátok meg annak a boldogtalan szerelmesnek panaszát, akit a hosszas távollét s némely képzelt féltékenység arra ragadtak, hogy ily rideg magányban jajgassak és emeljek panaszt keményszívűségre ellen azon hálátlan szépségnek, ki minden földi bájnak legtökéletesebb megtestesülése. Oh ti, Napáák és Dryadok, kik rendesen a hegyek árnyas sűrűiben szokatotok tartózkodni: a könnyen szokellő és kéjvadász szatirok, kik szünet nélkül, de mindig hijába ostromolnak

benneteket szerelmökkel, soha ne zavarhassák édes pihenéseteket, ha készek lesztek az én boldogtalanságomat velem együtt siratni, vagy legalább bele nem fáradtok az én kesergésemet hallgatni. Oh Dulcinea del Toboso, éjeim nappala, kínom, keservem dicsősége, minden ösvényem iránytűje, szerencsém csillaga! Úgy adja meg a menny tenéked kívánságaid teljesülését, amint figyelmedre méltatod azt a siralmas állapotot, melybe engemet a tőled való távollét ragadt, s amint azt a boldog célt elérnem megengeded, amelyet hűségem megérdemel. Oh ti magányos fák, kik mától fogva egyedüliségemben társaságomat képezték, adjátok jelét ágaitok gyengéd lengendezésével, hogy tinéktek az én jelenletém nem alkalmatlan. Oh te, én fegyverhordozóm, jó- és balsorsomban utitársam, jól bevésd emlékezetedbe mindazt, amit íme tőlem látsz, hogy elbeszéléd és elsorold annak, ki egyedül egymaga okozta mindezeket.

E szavak után leszállt Rocinanteról, egy pillanat alatt levette zabláját és nyergét, s egyet ütvén hállára, így szólt hozzá:

— Szabadságot ad az, aki maga enélkül marad, oh paripa, te épp oly híres viselt dolgaidd, mint amily boldogtalan sorsod által. Menj, amerre akarsz, kinek homlokára van írva, hogy gyorsaságra nézve a versenyt véled Astolfo hippogrifje *) ki nem állja, valamint a hírneves Frontino sem, amely oly sokba került Bradamantenak.

Mikor Sancho ezt látta, így szólt:

— Hála legyen annak, ki megkímélt bennünket, hogy az én szürkémét is lenyergeljük, mert bizony én se mulasztanám el, hogy meg ne simogassam, és én is sokat tudnék mondani dicséretére. Egyébiránt volna csak itt, én ugyan bele nem egyezném, hogy bárki is lenyergelje, minthogy arra semmi ok se lehetne, mert öneki semmi dolga se volt a szerelmesek és kétségbeesettek ajával-bajával, valamint gazdájának sem, aki pedig én voltam, míg Isten őszentfelsége úgy akarta. Egyébiránt Búsképű lovag úr, ha az én távozásom és nagyságod meg-

*) Mesés állat: elől grifmadár, hátúl ló. Ariostonál Astolfo ezen lovagol a holdba.

bolondulása csakugyan komoly: igazán jó lenne Rocinante megint megnyergelni, hadd pótolná a szürkének hiányát. Ez nagyon megrövidítené jöttemet-mentemet, míg ha az utat gyalog kell megtennem, bizony nem tudom én, mikor érek oda s mikor térek ide vissza, mert, amint sokszor mondtam, nekem a gyaloglás nem kényerem.

— Nem bánom, Sancho — viszonzta Don Quijote — tégy, amint akarod, szándékod úgy látszik nem rossz; azért óhajtasom csak az, hogy mától számítandó három nap mulva indulj, addig pedig kívánom, lásd meg mindazt, amit érte teszek, vagy mondok, hogy neki majd elbeszélhesd.

— De hát mi egyebet szükség látnom még, mint amennyit már is láttam? — kérdezte Sancho.

— Gyönyörű számítás, mondhatom, — viszonzta Don Quijote — hiszen nekem még le kell tépnem ruháimat, szerteszéjjel szórnom fegyvereimet, fejjel neki rohannom a kösziklának, s tennem száz más ilyes dolgot, amik majd csodálatra gerjesztenek.

— Az isten szerelmére! — kiáltotta Sancho — csak azzal a fejjel való rohanással vigyázzon, mert oly sziklába ütközhetik, s olyan helyen, hogy a legelső rohanással vége lesz a vezeklés egész mesterségének. Én csak amondó vagyok, ha nagyságod úgy gondolja, hogy ez a fejjel való nekirohanás elkerülhetetlenül szükséges, s hogy enélkül a dolog meg nem eshetik: érje be azzal, — miután az egész ügyis csak tréfa és tettetés — érje be, mondom, azzal, hogy üsse fejét a vízbe, vagy akármi olyas puhába, mint a pamut, a többit aztán bízza rám, az én kegyelmes asszonyomnak majd elmondom én, hogy nagyságod olyan sziklának rohant neki fejjel, amely keményebb volt a gyémántnál.

— Köszönöm jó szándékokat, Sancho barátom, — viszonzta Don Quijote — de nem szabad feledned, hogy mindazt, amit én teszek, egyáltalában nem tréfa dolog, hanem nagyon is komoly valóság, különben megszegném a lovagrend törvényeit, melyek a kicsapás terhe alatt azt parancsolják, hogy soha semminemű hazugsá-

got ne mondjunk; már pedig egyik dolgot cselekedni a másik helyett, ez valóságos hazugság lenne. Így tehát az én fejfel való nekirontásomnak igaznak, keménynek és tisztességesnek kell lennie, menten minden nyegleségtől és színeskedéstől. S nagyon szükséges lesz, hogy annyi, amennyi tépést hagyj is számomra bekötözés végett, ha már a sors úgy akarta, hogy ama gyógyító balzsamot elveszítsük.

— Nagyobb az annál, hogy a szamarat elvesztettük, — viszonzta Sancho — mert ezzel együtt elveszett a tépés is, meg minden. De kérem nagyságodat, ne említse többé azt az átkozott kotyvadékot, mert ha csak nevét hallom is, majd felfordul a szívem, annál inkább a gyomrom. Arra pedig még inkább kérem, vegye úgy, mintha az a három nap, melyet bolondságainak szemlélésére kitűzött, csakugyan elmúlt volna már, én legalább olybá veszem, mintha igazán is eltelték volna, én pedig mindent láttam volna, amiről majd csodákat beszélek az én kegyelmes asszonyomnak. Csak a levelet írja meg, s aztán bocsásson útnak rögtön, mert igen szeretném, ha nagyságodat mentül előbb kiszabadíthatnám a purgatóriumból, melybe magára hagyom.

— Purgatóriumnak mondod, Sancho? jobb lenne, ha pokolnak neveznéd, vagy más, még gonoszabbnak, ha ugyan van ennél még gonoszabb.

— A pokolból, — viszonzta Sancho — amint mondani szokták, *nulla est retentio*.*)

— Nem értem, hogy a *retentio* mit akar jelenteni — jegyezte meg Don Quijote.

— *Retentio* annyit tesz, — felelte Sancho — hogy aki a pokolban van, sohasem szabadul ki, s nem is szabadulhat ki belőle; nagyságoddal pedig az ellenkező fog történni, hacsak az én lábam meg nem bénul, mikor majd Rocinantét sarkantyúzni akarom, hogy serkentsem. Csak egyszer Tobosoba jussak, s ott lehessen kegyelmes asszonyom, Dulcinea előtt, beszélek én olyan dolgokat nagyságod örjögéséről vagy bolondságáról (mert hisz ez mindegy), hogy ő kegyelmessége lágyabbá lesz, mint

*) Helyesen: „In inferno nulla est redemptio“.

a kesztyű, bár oly keménynek találjam is, mint a tölgy. Akkor aztán gyengéd, mézédese feleletével átrepülök a levegőn, mint valami boszorkány, s kiszabadítom nagyságodat ebből a purgatóriumból, melyet pokolnak gondol, bárha nem az, mert ebből még ki lehet menekülni, mit pedig, amint már említettem, a pokolba jutottak nem tehetnek, s úgy gondolom, hogy ebben nagyságod sem fog szavaimnak ellenmondani.

— Igazad van, Sancho, — mondta a Búsképű lo-
vag — de hogyan írjuk meg a levelet?

— És azzal együtt a számárváltót, — tette hozzá Sancho.

— Az sem fog elmaradni; minthogy azonban papirosunk nincsen, legjobb lenne, ha a régiek módjára, falevelekre írnók, vagy valami viaszlapocskára, ámbár ezt épp oly nehéz lenne itt előkeríteni, mint a papirost. De most jut valami eszembe, amire csakugyan jó lesz, de nagyon is jó, a levelet megírnom; ez pedig Cardenio jegyzőkönyvecskéje. Neked aztán az lesz a teendő, hogy tisztességes levélalakban letisztáztassad papirosra a legelső faluban, ahol valami tanítót találsz, vagy szükség esetében valami egyházfit; csak hogy semmiféle törvényszéki írnokra ne bíz, mert akkor az ördög se tudná elolvasni.

— De hogyan történjék aztán az aláírás? — kérdezte Sancho.

— Amadis sohase írta alá leveleit — vizonozta Don Quijote.

— Úgy jó, — felelte Sancho, — hanem azt a váltót okvetetlenül alá kell írni, s ha aztán lemásoltam, akkor odahaza azt mondják majd, hogy az aláírás hamis, s ezzel én számár-csikó nélkül maradok.

— A váltót, aláírásom kapcsolatában, a jegyzőkönyvecskében fogom küldeni, s mihelyt unokahúgom ezt meglátja, nem tesz majd ellene semmi kifogást. Ami pedig a szerelmes levelet illeti, az alá azt iratod: Tied mindhaláig, a Búsképű lovag. Az pedig nem tesz semmit, ha ez idegen kéz aláírása lesz is, mert, amint én emlékezem, Dulcinea nem tud sem írni, sem olvasni, és soha

életében se látta egyetlen betű írásomat: mert ami egymás iránt való szerelmünk mindig plátói volt, s nem terjedt egyébre, mint tisztességes látásra, s erre is csak oly ritkán, hogy bátran meg mernék rá esküdni, azalatt a tizenkét év alatt, mióta őt hívebben szeretem, mint a tulajdon szemem világát, melyet a föld nyeljen el, ha igazat nem mondok: nem láttam őt négyszernél többször, ő pedig, meglehet, mind a négy ízben egyetlen egyszer sem vett észre, hogy rátekintek: atyja Lorenzo Corchuelo és anyja Aldonzo Nogales oly szigorúan és szemérmes tartózkodásban nevelték.

— Tyűh! — kiáltott fel Sancho, — hát senora Dulcinea del Toboso a Lorenzo Corchuelo leánya? Ugyanaz, kit más néven Aldonza Lorenzonak is hívnak?

— Igen, ő az — viszonzta Don Quijote — ő, aki méltó volna, hogy a világ mindenségének úrnője legyen.

— Jól ismerem, — szólt Sancho — s elmondhatom róla, olyan jól tudja vetni a rudat*) mint az egész falu legerősebb legénye; isten engem, egészen helyre egy leány, tenyeres-talpas és van annyi sütni valója, hogy akármilyen kóborlovag szakállát kirántsa a sárból, ha szeretőjévé lenne. Óh a szajha fattya! de milyen ereje van annak, aztán meg milyen hangja! Emlékszem, hogy egyszer haza akarta hívni az apja cselédjeit az ugarról; felment a falu tornya padlására, onnan kiáltott oda hozzájuk, s bár ezek majd félmérföldnyire voltak is tőle, úgy meghallották a szavát, mintha ott álltak volna a torony tövében. S ami még a legjobb benne, az, hogy egy cseppet sem szégyenlős, hanem szívesen barátkozik, akárkibe is beleköt, s elenyeleg, elcsintalankodik mindenkivel. Így már azt mondom, Búsképű lovag úr, nagyságod nemcsak bolondoskodást követhet el amiatt, hanem bizvást kétségbe eshetik, s felakaszthatja magát, s akárki hallja meg ezt, mindenki rá fogja mondani, hogy nagyságod szerfölött helyesen cselekedett, még ha az ördög vitte is el. Magam pedig bizony szeretnék már úton lenni, hacsak azért is, hogy őt láthassam, mert jó ideje már, amióta nem láttam; tudom, hogy azóta na-

*) Spanyol népjáték. (Ford.)



a gyon megcsúnyult, mert az olyan fehérnép arcának na-
 A gyon ártalmas, hogy örökké künn időznek a mezőn, a
 l napon, meg a levegőn. S be kell vallanom nagyságodnak,
 senor Don Quijote, azt az igazságot, hogy mind e mal
 napig igen nagy tudatlanságban voltam, mert én szentül
 hittem, hogy a senora Dulcinea bizonyára valami herceg-
 asszony, akibe nagyságod szerelmes, vagy olyan előkelő
 személy, aki érdemes azokra a drága ajándékokra, mi-
 ket nagyságod hozzája küldözött, mint például a biscaya,
 meg a gályarabok és sok más egyéb, mert nagyságod
 bizonyára sok diadalt aratott már addig is, míg én nem
 voltam fegyverhordozója. Most azonban a dolgot jobban
 meggondolva: ugyan mit ér az a Lorenzo Aldonza leány-
 asszonynak, akarom mondani senor'a Dulcinea del Tobo-
 sonak, ha azok előtte borulnak térdre, kiket nagyságod
 legyőzött, s ő hozzá küldött, vagy küld? Mert meglehet,
 hogy amikor odaérkeznek, ő éppen kendert tilol, vagy
 a szérűn javába csépel, s azok elfutnak, ha meglátják, ő
 pedig nagyot nevet az ajándékon.

— Számtalanszor mondtam már Sancho, — jegyezte
 meg Don Quijote — hogy te igen nagy fecsegő vagy, s
 minden ostobaságod mellett, nagyon szeretnéd adni az
 elmést; hogy azonban belásd, mily esztelen vagy te és
 mily eszes én, egy rövid történetet akarok neked elmon-
 dani. Volt egyszer egy szép, fiatal, független és gazdag,
 mindenek fölött pedig életvidor özvegyasszony, aki bele-
 szeretett egy izmos, jól megtermett, fiatal zárdaszolgába.
 Megtudta ezt a zárda főnöke, s azt mondja egyszer ba-
 rátságos szemrehányással az özvegynek: „Igazán cso-
 dálom, asszonyom, pedig méltán, hogy egy ilyen előkelő,
 ily szép gazdag úrnő, mint nagyságod, egy olyan pisz-
 kos, alacsony és rendkívül együgyű emberbe tudjon bele-
 szeretni, mint az a bizonyos, holott ebben a zárdában
 annyi a magister, hittudós és theológus, hogy úgy lehetne
 belőlük válogatni, mint a körtéből: „ez kell, ez nem kell.“
 Az özvegy azonban nagy fesztelenül és derülten így fe-
 lett: „Nagyságod igen csalódik, jó uram, s nagyon régie-
 sen gondolkozik, hogy én azzal a bizonyossal rosszul
 jártam azért, mert oly együgyűnek látszik; abban a do-

logban, amire nekem kell, van öneki annyi filozófiája, de még több is, mint magának Aristotelesnek." Így Sancho, Dulcinea del Toboso is, abban, amire nekem kell, éppen annyit ér, mint a világ legelőkelőbb hercegasszonya. Bizony a költők sem bírják átalában valósággal is mindazon hölgyeket, akiket valami szabad tetszésükből adott néven dicsőítenek. Avagy azt hiszed, hogy mindazok az Amarilisek, Fillisek, Silviák, Dianák és Galateák és más egyebek, kikkel a könyvek, a dalok, a borbély-műhelyek és színpadok telve vannak, mind csakugyan húsból és vérből álló igazi asszonyok, s azokéi, akik őket dicsőítik, vagy dicsőítették? Bizonyára nem, hanem a legnagyobb részben csak költött személyek, hogy legyen akihez verset ír hassanak, s hogy szerelmesnek tartsák őket, s olyanoknak, akik méltók, hogy szerethessenek; éppen így elég nekem is gondolnom és hinni, hogy az Aldonza Lorenzo szép és tiszteletre méltó; ami pedig származását illeti, azzal keveset törődöm, nincs róla miért tudakozódni, mert senki sem akarja valami rangra emelni, én pedig azt képzelem felőle, hogy ő a világ legelső hercegasszonya. Mert tudd meg, Sancho, ha eddig még nem tudtad, hogy minden egyéb fölött kiváltképen kettő ösztönöz a szerelemre, a nagy szépség és a jó hír, ez a kettő pedig dúsan megvan Dulcineában, mert mi a szépséget illeti, ebben senki felül nem mulja, ami pedig a jó hírre néz, igen kevés, aki megközelíti. Egyszóval, én azt képzelem, hogy amit mondok az valóban is úgy van, minden hiány nélkül, s mind bájaira, mind tökéletességeire nézve olyannak festem képzelődésemben, amilyenek óhajtom. Így aztán se Helena meg nem közelíti, se Lucretia felül nem mulja, se a régi görög, barbár vagy latin világ leghíresebb asszonyainak bármelyike. Mondjon akárki amit akar, ha bennem ezt a tudatlanok rosszalják is, a józan gondolkozásúak bizonyára el nem ítélnék.

— Én csakugyan azt mondom, — viszonozta Sancho, — hogy nagyságodnak mindenben tökéletes igaza van, én pedig számár vagyok; de mit is beszélek itt sza-

márról, mikor az akasztott házában nem illik kötelet emlegetni. Adja nagyságod a levelet, azután Isten velünk, hadd menjek.

Don Quijote elővette a jegyzőkönyvecskét, kissé félrevonult, s a legnagyobb nyugalommal fogott hozzá a levélíráshoz, s mikor elvégezte, odahívta Sanchot, mondván, hogy el akarja olvasni előtte, hogy tanulja meg könyv nélkül is, ha netalán útközben elveszítené, mert az ő szerencsétlenségénél fogva, mindentől lehet tartani.

— Írja csak le kétszer, háromszor ebbe a könyvbe, nagyságod, — válaszolt erre Sancho — s úgy adja ide, majd gondját viselem én hűségesen, mert hogy én könyv nélkül megtartsam, az a legsületlenebb gondolat, mint-hogy az én eszem olyan kurta, hogy sokszor majd azt is elfelejtem, mi a nevem. Egyébiránt csak olvassa nagyságod, nagyon kíváncsi vagyok hallani, tudom olyan lesz, mintha nyomtatva volna.

— Halld tehát, — mondta Don Quijote, — így hangzik:

Don Quijote levele Dulcinea del Tobosohoz.

„Fenséges és legmagasb úrnő! Az elválás fegyver-hegyétől megsebzett, s a szívet átjáró nyilaktól átütött kíván néked, oh legédesebb Dulcinea del Toboso, üdvöt, amit ő nélkülözni kénytelen. Ha a te bájoságod engemet lenéz, ha tökéletességed nem óhajtja javamat, ha közönyösséged lesz jutalomdíjammá, bármennyire megszoktam légyen is a szenvedést, alig leszek képes elviselni ezt a gyötrelmet, mely túlságosan szigorú és hosszantartó. Sanchó, az én jó fegyverhordozóm kimerítő tudósítást fog nyújtani, oh szép háládatlan, én imádott ellenségem, hogy éretted mit szenvedek. Ha kedved tartja segítségemre válni, a tied vagyok; s ha nem, tedd, amit akarsz; én majd életem megszakadásával elégítem ki a te kegyetlenségedet és saját óhajtásomat.

„Tiéd egész a halálig

A Búsképű lovag.”

— Tulajdon édesapám életére mondom, — kiáltott fel Sancho, mikor a levelet végighallgatta — soha ennél remekebbet nem hallottam. Teringettét is, milyen szépen kimondja itt nagyságod minden kívánságát! S hogyan, odaillik aláírásnak az a Búsképű lovag! Igazán, nagyságod maga a megtestesült ördög és nincsen olyan dolog, amihez ne értene.

— Mindenre szükségem van azon tisztségnél fogva, melyet viselek, — viszonzta Don Quijote.

— Most még arra a másik levélre — szólt Sancho, — írjon nagyságod egy-két rend írást a három számárcsikóról s írja alá egészen világosan, hogy akárki lássa is, ráismerjen.

— Igen szívesen, — felelte Don Quijote — s miután megírta, felolvasta ekképen:

„Fizessen kegyed, kedves unokahúgom, ezen első számárcsikó-váltómra, Sancho Panza fegyverhordozómnak hármát azon öt közül, melyek kegyed gondjára bízva, otthonmaradtak; mely három számárcsikónak kifizetését és átadását ugyanannyi átvettnek fejében rendelem, melyek ezen váltóm előmutatójának hiánytalanul átadandók. Kelt a Sierra-Morena bensejében; a folyó év augusztus havának huszonkettedik napján.“

— Jól van, — szólt Sancho — írja alá nagyságod.

— Nincs szükség aláírásra, — viszonzta Don Quijote — csak kezem vonását kell idejegyezni, mely éppen annyi, mint a névaláírás, s nemcsak három számár, hanem háromszázra is elegendő lenne.

— Hiszek nagyságod szavának, — felelte Sancho — most pedig hadd nyergeljem föl Rocinantet, azután adja rám áldását nagyságod, mert én azonnal indulni akarok, s be sem várom nagyságod bolondoskodását, hanem bátran el merem mondani, láttam ebből máris annyit, hogy többre nincs már szükségem.

— Legalább csak azt az egyet várd be, Sancho, mert ez szükséges, — mondta Don Quijote — amíg mezítelenre vetkőzöm, s egy vagy két tucat őrjöngést viszek végbe, amire mindössze sem kell több félóránál; ha aztán ezeket tulajdon szemeddel láttad, a többire nézve,

Cervantes: Don Quijote I.



amit még hozzá fogsz tenni, akár bátran meg is esküdjél, s biztosítlak, hogy nem fogsz annyit említeni, mint amennyit én cselekedni szándékozom.

— Az isten szerelmére, nagyságos uram, ne kívánja, hogy meztelennek lássam nagyságodat: úgy megsajnál-nám, hogy a sírást nem tudnám megállani, pedig még ma is úgy fáj a fejem a tegnap esti sírástól, mikor a szürkémet megkeseregtem, hogy nem szeretnék újra ríva fakadni. Ha nagyságod éppen úgy kívánja, hogy mindenáron kell látnom egy pár bolondságát: ám végezze hát felöltöztöten, hamariában, s amit éppen a legkönnyebb végrehajtani. Annyival is inkább, mert amit már említettem, minderre nekem nincs többé semmi szükségem, s késleltetné visszatérésemet, melynek alkalmával pedig oly hírt akarok hozni, amilyent nagyságod óhajt és érdemel. És ha nem, vigyázzon a senora Dulciena: mert ha nem úgy felel, amint illik, esküszöm mindenre ami szent, nyaklevessel és ököl-gombóccal kergetem ki az illendő feleletet gyomrából. Mert lehet-e vajjon tűrni, hogy oly híres kóbor lovag, mint nagyságod, se teszi se veszi, egyszer csak megbolondul egy olyan... Ne kívánja az a kisasszony, hogy kimondjam, mert Istenemre, úgy kitálalom, hogy tudom meg nem köszöni; vagyok olyan ember! Nem ismer ő még engemet; hanem ha megismer, fogadom istenemre, megbőjtöli!

— Igazán, Sancho, — jegyezte meg Don Quijote — úgy látszik, te sem vagy okosabb nálam.

— Olyan bolond éppen nem vagyok egészen, — viszonzá Sancho — csakhogy indulatosabb. De hagyjuk ezt most, s beszéljünk arról, mivel él nagyságod, amíg én megint vissza nem térek? Elállja majd az utat, mint Cardenio, hogy erőszakkal vegye el a pásztoroktól?

— Arról ne aggódjál, — viszonzta Don Quijote — mert ha másom volna is, még akkor sem enném egyebet, mint ama füveket és gyümölcsöket, melyeket e rét, s e fák szolgáltatnak; vezeklésemnek éppen az a java, hogy amíg magamat kínozzom, addig ne is egyek.

— Tudja-e nagyságod mitől félek? — mondta erre Sancho. — Ez a hely, ahol nagyságodat magára hagyom,

úgy el van rejtve, hogy alig bírok majd visszatértemkor újra ráakadni.

— Jegyezd meg magadnak jól a tájékoztató jeleket, — mondta Don Quijote — abban pedig bizonyos lehetsz, hogy én e vidékről el nem távozom. S lesz gondom arra is, hogy felmenjek a legmagasabb sziklára s onnan nézzek majd széjjel, hogy visszatértemkor megpillanthassalak. Azonkívül, nehogy eltévedj és nyomot veszíts, az lesz a legbiztosabb, ha ezekből az itt bőven tenyésző reketytyékből letörsz egy csomót s imitt-amott elejtegeted, míg a tisztásra nem érsz; ezek azán határkarókul és intőjelekül szolgálnak majd, melyek hozzám vezetnek, ha visszatérsz, mint ahogy a labirintusban Theseust a gombolyag vezette.

— Úgy teszek — viszonzta Sancho, s miután néhány rekettyét levágott, urának áldását kérte, majd mindkettejüknek nem csekély sírása közben elbúcsúzott tőle.

Felült aztán Rocinanterá, melyre nézve Don Quijote meghagyta néki, hogy úgy vigyázzon rá, mint a tulajdon személyére, majd utánuk indult a síkság felé, időről-időre egy-egy rekettye-ágot hullajtva a földre, amint gazdája tanácsolta. Ment tehát, habár gazdája egyre utána kiáltott, hogy legalább csak egyet-kettőt nézzen meg öröngő cselekedetei közül.

Alig volt azonban száz lépésnyire, mikor egyszerre megfordult, s odakiáltott:

— Azt akarom mondani, igaza volt nagyságodnak, hogy szükséges lesz legalább egy bolondságát látnom, ha lelkiisméreti furdalások nélkül megakarok esküdni; ámbár bizony elég nagyot láhattam már abban is, hogy nagyságod itt marad.

— Ugy-e mondtam, — kiáltott Don Quijote — várj egy kissé, Sancho, meg lesz egy miatyánk alatt.

S azzal a legnagyobb gyorsasággal lerugván nadrágját, ott állott egy ingben, s minden tétoválás nélkül két ugrást tett a levegőbe, azután két bukfencet vett, felfedezvén olyan dolgokat, amiket Sancho nem kívánczozott még egyszer látni, amiért is megfordította

Rocinante kantárját, most már teljesen megnyugtatta afelől, bú nélkül megesküdhetik rá, hogy gazdája csakugyan megbolondult.

Mi pedig menni hagyjuk útján, míg újra visszatér, ami egyébiránt nem is tartott nagyon sokáig.

XXVI. FEJEZET.

Folytatása Don Quijote szerelmi vezeklésének a Sierra-Morenában.

És hogy a Búsképű lovag mit cselekedett midőn egyedül maradt, arról így szól a történet:

Minekutána Don Quijote alul mezítllenül, felül egy ingben a bukfencvetést megtette, s látta, hogy Sancho ennek tanuja vala, de több őrjöngő tettet nem akar már végignézni: a lovag felment egy magas szikla ormára, s ott azután újra azt kezdte hányni-vetni magában, amiről már ezelőtt is gyakran töprenkedett, anélkül, hogy megállapodásra juthatott volna, vajjon mi lenne jobb s az ő helyzetében, mi alkalmasabb: Roldant utánozza-e féktelen őrjöngésben, vagy inkább Amadist a csendes busongásban? Ekkor így szólt magában:

— Hogy Roldan oly hős és bátor lovag vala, mi-lyennek általában hirdetik, azon nem lehet csodálkozni, mert elvégre is meg volt büvölve és senki őt meg nem ölhetette, ha csak varrótűvel a talpába nem szúrt, s éppen azért viselt mindig hétrétű, vastalpú sarukat. De ez az óvatosság se használt néki semmit Bernardo del Carpio ellen, akinek volt a dologról tudomása s annak folytán karjai közt fojtotta meg Roncesvallesban. Azonban az ő hősiségéről most nem szólva, vizsgáljuk meg azt, hogyan és miért történt megtévelyedése? S bizonyos, hogy azért, mert tanuságot tévő nyomokat talált a forrásnál, s mert hirül vette egy pásztortól, hogy Angelica nem egyszer pihent ott Medoroval, Agramante bodorhajú mór apródjával. S ha meggyőződött az állítás valóságáról s arról, hogy kedvese csakugyan hűtlenséget követett el ellene: nem sok kellett hozzá, hogy megtévelyodjék. De miért utánoznám én őt, midőn az enyimnek oka az övé-

vel meg nem egyezik? Mert én meg mernék rá esküdni, hogy az én Dulcineám soha életében mórt nem látott, legalább a maga természetes valóságában nem, s hogy ő még mai nap is oly érintetlen, mint tulajdon anyja, aki szülte; így tehát megbocsáthatatlan sértést követnék el ellene, ha mást tételezvéen föl róla, olyan módon tébo-lyodnám meg, mint ahogy az örvongó Roldan meghábo-rodott. Másrésről egészen nyilvánvaló, hogy Amadis de Gaula, anélkül, hogy esztét vesztette vagy örvongéseket cselekedett volna, hírnevesebb szerelmissé lett, mint bárki más a világon. S amit az tett, mint története elő-adj, mindössze is annyiból állt, hogy amidőn kedvese Oriana meghidegülését tapasztalta,—aki azt parancsolta ne jelenjék meg szeme előtt mindaddig, amíg ő erre enge- delmet nem ad: elvonult a Szegénység sziklájára egy remete társaságában, s ott beérte a pusztá kesergéssel is, míg aztán az ég maga jött segedelmére legnagyobb inségében és szomorúságában. S ha ez igaz, amint hogy igaz is, miért venném magamnak azt a fáradságot, hogy egész mezítelenre vetközzem vagy megsértsem ezeket a fákat, melyek semmi rosszat ellenem el nem követtek, vagy miért zavarnám meg e patakok tiszta vizét, melyek innom adnak majd, ha megszomjazom. Éljen tehát Ama- dis emlékezete, s Don Quijote de la Mancha utánozni fogja mindenben, amiben csak tudja, kiről szintén azt mondják majd egykor, mit a másokról mondtak: habár nem végzett is nagy dolgokat, legalább vállalkozott ilye- nekre; s habár nem is vet meg s nem is hagyott el Dulcinea, elég nékem, — amint már említettem — hogy tőle elszakadtam. Rajta tehát, dologra! Merüljete föl emlékezetemben, Amadis tettei, s tanácsatok meg, mivel kell kezdenem utánzástokat. Egyébiránt tudom, hogy az ő legfőbb foglalkozása az imádkozás vala; én is ekképen akarok cselekedni.

Olvasóvá egy paratölgy nagy gubacsait füzte fel, egy miatyánk erejéig; ami azonban nagyon zokon esett neki, az volt, hogy nem talált a környéken sehol reme- tét, akinél gyónását végezhesse s akinek vigasztalásában részesüljön. Idejét azonkívül azzal tölté, hogy lejároga- tott a rétecskére s egész sereg verset írt és vésett a

fák kérgébe s a homokfövénybe, nagyobb részt szomorúságára alkalmazva, de egyet-kettőt Dulcineának magasztalására. Mikor azonban Don Quijotet megtalálták, e versek közül már csak egyes egyedül ez itt következő vala olvasható:

Oh ti fák, füvek virágok
Itt e völgyön és hegyen,
Zöldelő, magas, sok ágak,
Terhetekre ne legyen,
Hogy ha bús panaszt kiáltok.

Hegy, völgy résztvevőn fogadja,
Bármily jajra nyissa száját
A szerelem bús lovagja:
Don Quijote itt siratja
Távollévő Dulcineáját
A tobosóit.

Itt van a legjobb hely, éppen,
Hol a leghívebb kebel
Fájdalommal hű szívében
Rejtőzzék hölgyétül el;
És nem tudva, hogy s miképen

Ámor üstökön ragadja
Nem kímélve ritka szálát;
Könnyét a szem, mint csap, adja
Don Quijote itt siratja
Távollévő Dulcineáját
A tobosóit.

A kalandokat keresve
Zord vadonba vitte lépte;
Szíve majd kétségbe esve;
Szikla vágta, tüske tépte,
Összetörve lelke-teste.

Ámor, ostorát ragadja
Rája, s nem kis pálcikáját,
Vágja véle s el se hagyja:
Don Quijote így siratja
Távollévő Dulcineáját,
A tobosóit.

Mindazoknak, akik a verset megtalálták, nem csekély nevetséget okozott a Dulcinea névhez csatolt „a

„tobosói“ hozzászólás: mert úgy képzelék, Don Quijoténak bizonyára az volt véleménye, a versszakot nem lehet különben megérteni, ha csak mindenütt hozzá nem teszi a „tobosóit“; s ebben, amit utóbb ő maga bevallotta, csakugyan igazuk volt.

Írt ő különben több más verset is, hanem — amint már említettük — a többi nem lehetett tisztán elolvasni. Foglalkozása egyedül ebből állott, hozzá téve még azt, hogy közbe-közbe keservesen sóhajtozott, hívta az erdők és berkek isteneit, a források nympháit, a bússzavú könnyes echo, hogy feleljenek neki, vigasztalják és hallgassák; valamint abból, hogy fűveket és gyökereket keresgélt eleségül, míg Sancho vissza nem érkezik. S ha ez valamiképen nem három napig, hanem három hétig talál oda maradni: a Búsképű lovag annyira megcsunyult volna, hogy a tulajdon szülő édesanyja sem ismert volna rá.

*

Most azonban hagyjuk magára sóhajaival és verseivel, s mondjuk azt el, ami Sanchoval történt, amíg tisztében odajárt.

Mikor kiért az országútra s megindult valamerre Toboso irányába: másodnap ugyanazon fogadóhoz érkezett, ahol véle a levegőbehajtás szerencsétlensége történt. Alig pillantotta meg az épületet, s máris úgy érzé, mintha a levegőbe repülne, minek folytán egy világért sem kívánczozott betérni, bárha éppen akkor érkezett oda, midőn megtehetette s meg is kellett volna tennie, mert éppen evés ideje volt, ő pedig igen nagy szükségét érezte valami meleg eledelnek, minthogy már több nap óta folytonosan hideg konyháról táplálkozott.

E szükség arra kényszerítette, hogy egészen közel odasettenkedett a fogadóhoz, ámbár még mindig határozatlanul, bemenjen-e vagy ne? Amíg ezen töprengett, két utas jött ki a fogadóból, kik azonnal ráismertek, mint-hogy az egyik így szól a másikhoz:

— Nézze csak, señor licentiat, nem Sancho Panza ott az a lovas, akiről ami kalandosunk gazdasszonya azt mondta, hogy az ő urával ment el fegyverhordozóul?

— Csakugyan ő az, — viszonzotta a licentiatús — ez pedig a mi Don Quijoténk lova.

Ezek annál fogva ismerhették fel így, minthogy az egyik az ő falujabeli pap, a másik pedig a borbély vala, ugyanazok, kik egykor a könyvek fölött ama szigorú ítéletet tartották. Mikor teljesen meggyőződtek róla, hogy csakugyan Sancho Panza és Rocinante állnak előttök, odamentek hozzá, s a lelkész nevééről szólítván az érkezőt, így köszöntötte:

— Nos, Sancho Panza, hát gazdád hol maradt, barátom?

Sancho Panza rájok ismert, azonban el akarta titkolni mind a helyet, mind a foglalkozást, amelyben gazdáját hagyta. Ennek következtében azt felelte, hogy gazdája ott maradt valahol, valami fontos dologgal elfoglalva, neki azonban ezt a titkot úgy meg kell őriznie, mint a tulajdon két szeme világát.

— Ugyan, úgy-e? — szólt a borbély — Jól van, Sancho Panza, ha nem mondd meg hol hagyta, akkor nem képzelhetünk mást, minthogy megölted és kirabolta, mert — amint látjuk is — az ő tulajdon lován jössz. Azért tehát ki vele szaporán, hol van a ló gazdája, mert ha nem, majd meglátod mi következik.

— Engem ugyan ne fenyegetsen, nem vagyok én olyan, hogy valakit megöljek vagy megraboljak; miattam, akárki úgy halhat meg, amint a sors akarja vagy az Isten, aki teremtette. Gazdám ott maradt abban a hegységben, ahol kénye-kedve szerint végzi vezeklését.

Ezzel aztán egyfolytában, minden megszakítás nélkül, elmondott mindent, ahogy történt s hogy ő most levelet visz senora Dulcinea del Tobosonak, Lorenzo Corchuelo leányának, akibe gazdája egész fülig szerelmes.

Amazok pedig alig tudták hová lenni a csodálkozástól, mikor Sancho Panza szavait hallották, s habár ismeretes volt előttök, mily nagy és milyen fajta a Don Quijote bolondsága: a hallottak mind újabb és újabb csodálkozásra gerjesztették őket. Kérték aztán Sanchot, mutassa meg nekik a senora Dulcinea del Tobosonak szóló levele. Sancho azt felelte, hogy ez egy jegyző-

könyvecskébe van felírva, ura pedig meghagyta neki, hogy írassa le más papirosra, mihelyt a legelső faluba érkezik; mire a lelkész viszont megígérte, ha megmutatja, ő kész a levelet egészen olvasható betűkkel letisztázni.

Sancho Panza kebelébe nyult, hogy a könyvecskét előkeresse, azonban nem találta, de nem is találhatta, még ha mind a mai napig keresné is, mert az ott maradt Don Quijoténál, ki neki át nem adta, valamint Sancho-nak sem jutott eszébe, hogy tőle elkérje.

Mikor Sancho úgy tapasztalta, hogy semmikép sem tudja megtalálni: ábrázata egészen halálnak vált s jobbra-balra forgott nagy gyorsasággal, folytonosan keresgélve; azonban végre is arról kellett meggyőződnie, hogy a könyv csakugyan elveszett; ekkor aztán mind a tiz körmével neki esett szakállának, többet kitépett felénél; de még ezzel be sem érve, majd féltucat öklöcsapást mért homlokára és orrára, úgy hogy egész arcát vér borította el. Látván ezt a lelkész és a borbély, megkérdezték, mi baja történt, hogy ily kegyetlenül bánik magával?

— Mi bajom történt? — kiáltott fel Sancho — hát az történt, hogy egy szusszal elvesztettem három olyan számár-csikót, melyek közül egy-egy többet ért egy várkastélynál.

— Hogyan értsük ezt? — kérdezte a borbély.

— Elvesztettem azt a jegyzőkönyvet, melybe a Dulcineának szóló levél bele volt írva, de egyszersmind uramnak egy váltója is, melyben meghagyja unokahúgának, hogy nekem három számár-csikót szolgáltasson át abból a négy vagy ötből, melyek nála otthon vannak.

S ezzel elmondta, hogyan vesztette el szürkéjét.

A pap megvigasztalta, azt mondván neki, hogy mihelyest urát megtalálják, ő magára vállalja, hogy újra kiállíttassa vele a váltót, még pedig olyan papirosra, amint illik és szokás, mert jegyzőkönyvecskébe írt váltók nem érvényesek és az ilyeneket nem kötelesség kifizetni.

Ezen aztán Sancho megnyugodott s azt mondta, ha ez így van, akkor nem sokat törődik azzal, hogy a Dul-

cineának szóló levelet elvesztette, úgy is majdnem szóról-szóra tudja könyv nélkül, s ekkép leírhatja, ahol és amikor csak akarják.

— Mondd el tehát, Sancho, — szól a borbély — hadd írjuk le rögtön.

Sancho elkezdte a fejét vakarni, hogy a levél szavait eszébe juttassa; majd egyik lábára állt, majd a másikra; most a földre nézett, aztán meg föl az égre, s már az egyik uja bütykének majd a felét elrágta, míg a szavaira várakozóok már-már türelmüket veszítették; végre nagy sokára ezt nyögte ki:

— Isten engem, licentiatuś úr, vigye az ördög azt a levelet, ha én eszembe tudom juttatni; annyit tudok, hogy így kezdődött: „Nagyságos és vénséges senora“.

— Nem vénséges, jegyzé meg a borbély, talán inkább fenséges vagy felséges?

— Az az, — vágott közbe Sancho — azután pedig, ha nem csalódom, — folytatta — ha nem csalódom: „a megvagdalt, álmatlan és megsebesített csókoltatja nagyságod kezeit, hálátlan és érzéktelen szépség“, s mit tudom én, mi mindent nem mondott még arról a jó egészségről és betegségről, amit neki kívánt s amivel az egész levél tele volt, míg utoljára azzal végezte: „Tied egész a halálig, a Búsképű lovag“.

Sancho Panzának kitűnő emlékező tehetségén a két utas nem kevésbé mulatott, el is dicsérték nagyon s kérték, mondja el a levelet még egyszer és harmadszor is, hogy ők is megtanulják s annak idejében papirra tehessék. Sancho újra meg újra elmondta s újra meg újra ezer ostobasággal toldotta meg. Ezután urának viselt dolgait is elbeszélte; csak a maga repülését nem említette egyetlen szóval sem, mely véle e vendéglőben történt, hová most sem akart betérni. Azt azonban szintén elbeszélte, hogy urától azt az ígéretet nyerte, ha a senora Dulcinea del Tobosától jó hírt hoz neki, azonnal útra kelnek, hogy ura császárrá vagy legalább is fejedelemmé legyen, mert ebben egyeztek meg kölcsönösen, ez pedig igen könnyen megtörténhetik az olyan emberrel, kinek oly hősi bátorsága és hatalmas karja van. Ha pedig ura azzá lesz, őt megházasítja, mert akkorra már

özvegygé vált, minthogy kevesebbé nem lehet, feleségül pedig a császárné valamelyik udvarhölgyét adja majd neki, akire terjedelmes, dús birtok néz örökségül a száraz földön, szigetlakók és szigetek nélkül, mint amilyenekhez neki többé egy csepp kedve sincs.

Sancho mindezt oly komolysággal mondta, közben orrát fujva, s amellet oly nagy együgyűséggel, hogy két hallgatóját újabb csodálkozás fogta el, s bámulták, mily nagy lehet Don Quijote bolondsága, hogy még ennek a szegény ördögnek is így el tudta venni az eszét.

Fárasztani sem akarták magokat azzal, hogy tévedéséből kijózanítsák, hanem azt gondolták, minthogy ez a dolog az ő lelkiismeretének semmi kárt nem okozhat, jobb lesz meghagyni képzelődésében, ők pedig annál jobban mulatnak majd esztelenségén. Annak okáért azt tanácsolták neki, kérje Istent, tartsa meg urát lelki-testi épségben, mert az bizony nagyon könnyen megtörténhetik, hogy térül-fordul, csakugyan császárrá lesz, amint mondja, vagy legalább is érsekké vagy más ilyes előkelő méltóság tulajdonosává.

— Senores, — mondta erre Sancho — ha úgy fordulna, hogy az én uram császárrá akarna lenni többé, hanem érsekké: nagyon szeretném tudni, mivel szokták a kóbor érsekek az ő fegyverhordozóikat megjutalmazni?

— Szokás szerint valami papi javadalommal, — viszonzotta a tiszteletes — papi állomással egybekötve vagy anélkül, vagy valami egyházfissággal, aminek igen tisztességes évi jövedelme van, nem is számítva a stolát, ami körülbelül ugyanannyira rughat.

— Igen, de akkor a fegyverhordozó nem lehet házas ember — vetette ellen Sancho — és okvetetlenül szükség, hogy urának legalább is misézni segítsen; ha pedig ez így van, akkor jaj nekem boldogtalannak, ki feleséges ember vagyok, amellet még az öreg A-t sem ismerém. Mi lesz belőlem, ha uramnak egyszer csak az jut eszébe, hogy érsekké légyen s ne császárrá, mint amivé a kóbor lovagok különben rendesen lenni szoktak.

— Ne aggódjál Sancho barátom, — szólt a borbély, — majd megkérjük uradat, sőt tanácsul is adjuk, de még

lelkére is kötjük, hogy csak inkább császárrá legyen s ne érsekké, mert az sokkal könnyebben megtörténhetik, minthogy ő különben is inkább bátor, semmint tanult.

— Nekem is úgy látszott, — vizonozta Sancho — bár elmondhatom, ért az mindenhez. Én csak arra kérem a jóságos Istent, tegye azzá, ami néki leginkább javára válik, engem pedig a legtöbb kegyes adományban részesíthet.

— Okosan beszéltél, Sancho, — jegyezte meg a tisztelendő — s úgy cselekszel, mint jó keresztyénhez illik, Most azonban mindenekelőtt arra kell gondolnunk, hogyan vonjuk el uradat attól a szükségtelen vezekléstől, mellyel — amint mondd — foglalkozik; de hogy ennek módját kitaláljuk és hogy valamit falatozzunk is, mert csakugyan itt az ideje, jó lesz, ha betérünk ide a fogadóba.

Sancho odanyilatkozott, hogy az urak csak menjenek be magok, ő pedig kívül marad; utóbb majd annak is megmondja okát, miért nem akar, s miért nem kíváncsi, hogy ő is betérjen. Csak arra kérte őket, hogy küldjenek ki neki is valami enniivalót, de valami meleget, úgyszintén Rocinantenak is abrakot.

Amazok tehát bementek s őt kívül hagyták, majd nemsokára maga a borbély hozott ki néki valamit.

A pap és komája sokáig törték rajta fejöket, miképen érhetnék el kívánt céljokat; míg végre a papnak egy gondolata támadt, mely mind Don Quijotének ínye szerinti, mind az ő céljokra nézve alkalmas volt. Ez pedig, amint a borbélynak rögtön el is mondta, az volt, hogy ő felöltözik valami kóbor kisasszonynak, a borbély pedig törekedjék a lehető legjobban játszani a fegyverhordozó szerepét; így azután megjelennek Don Quijote előtt, s a pap sérelmet szenvedett és szükségben levő kisasszonynak adja ki magát, s egy jótéteményre fogja kérni, mit Don Quijote mint bátor kóbor lovag tőle semmiképen meg nem tagadhat. Kegy gyanánt pedig azt fogja kérni tőle: jöjjön vele, ahová vezetni fogja, s álljon bosszút a sérelemért, melyet rajta egy gonosz lovag elkövetett. De egyszersmind esedzeni fog azért is, engedje meg,

hogy arca mindaddig fátyolozott maradjon, s mindaddig semmiről se kérdezze, míg ama gonosz lovag ellenében néki igazságot nem szolgáltat. És hiszi minden bizonnyal, hogy Don Quijote kész lesz mindazt teljesíteni, mit tőle ily feltétel alatt kérnek; így aztán elcsalják onnan, hazaviszik falujába, hol minden áron rajta lesznek, hogyan lehessen kigyógyítani sajátos bolondságából.

XXVII. FEJEZET.

Hogyan sikerült a pap és a borbély terve, más nevezetes eseményekkel egyben, melyeket e magasztos történetben érdemes fölemlíteni.

A borbély nem talált a pap tervében semmi kifogásra méltót, sőt inkább annyira helyeselte, hogy haladéktalan hozzáláttak kiviteléhez. A fogadónétól egy felső szoknyát s egy főkötőt kértek, melyek helyében aztán otthagyták a tisztelendő úr új reverendáját. A borbély nagy szakált készített magának egy vörös-barna ökörfarkból, melybe a fogadós a fésűjét szokta beletűzni. A fogadóné meg nem állhatta, hogy meg ne kérdezze tőlük: ugyan mi célból van minderre szükségök? A pap aztán röviden elbeszélte Don Quijote háborodottságát s hogy ezzel az alakoskodással hogyan akarják kicsalni a hegységből, ahol jelenleg tartózkodik. A fogadós és a felesége mindjárt sejtették, hogy ez az eszelős nem lehet senki más, mint az ő balzsamos vendégek s a levegőbe röpitett fegyverhordozó gazdája; elmondták a papnak mindazt, ami azokkal nálok történt, azt sem mellőzve, amit Sancho nagy mélyen elhallgatott.

Erre aztán a fogadóné úgy felöltöztette a lelkészt, hogy gyönyörűben már kívánni se lehetett. Ugyanis egy posztószoknyát adott rá, mely tenyérynyi széles, csipkézett fekete bársony csíkokkal volt díszítve, továbbá egy zöld bársonypruszlíkot, fehér atlasz-szegélyezettel, mely mind a kettő valamikor Vamba király idejében készülhetett*). Csak abba nem egyezett bele a pap, hogy

*) Gót király (672—680).

a főkötőt is felkössék neki, hanem a helyett fehér vászon, bélelt hálósipkáját tette a fejére, homlokát fekete tafota szalaggal kötötte át, egy másik darabból pedig fátyolt készített, mellyel arcát és szakálát jó sűrűn elleplezte. Azután feltette kalapját, melynek olyan széles volt a karimája, hogy napernyő gyanánt szolgálhatott; nagy úti köpenyét nyakába kerítette, úgy ült fel öszvéreére női módra oldalvást. Öszvéreére ült a borbély is, hosszú szakálával, mely egész övig ért s félig vörös, félig szürke volt, minthogy, — amint már említettük — vöröstarka ökör farkából készült. Búcsút vettek aztán az egész háznéptől, még a jó Maritornestől is, ki megígérte, hogy bűnössége ellenére is egy olvasót elimádkozik éretök, hogy Isten sikeressé tegye azt a nehéz, de keresztyéni cselekedetet, melyet végrehajtani szándékoznak.

Azonban alig távoztak a fogadóból: a papnak az jutott eszébe, hogy hogy bizony csak helytelen dolog ez az ő átöltöztetése, mert hiába, lelkészhez az ilyen alakoskodás mégsem illik, akármi célból történjék is. Felszólította tehát a borbélyt, játssza a szorongatott kisasszonyt, ő pedig a fegyverhordozót, ami nem alacsonyítja le annyira méltóságát; ha pedig a borbély netalán ebbe bele nem egyeznék, ő ugyan egy lépést sem tesz előre, ha az ördög viszi is el Don Quijotet.

Ez alatt Sancho Panza is meglátta őket az álöltözetben s nem tudta megállni, hogy fel ne kacagjon. A borbély azonban szívesen hajlott a pap kívánságára, s miután ekkép szerepet cseréltek, a pap elmondta neki, milyen magatartást kövessen Don Quijoteval szemben, s milyen szavakat intézzon hozzá, hogy megindítsa és rávegye azon helynek elhagyására, melyet a céltalan vezeklésre kiválasztott. A borbély azt felelte, ő minden bővebb utasítás nélkül is tudni fogja, hogyan kell szerepét játszania. Addig pedig nem is akart nőnek öltözni, míg Don Quijote tartózkodási helyéhez közel nem jutnak, így tehát összehajtogatta felveendő ruháit, s aztán útnak eredtek Sancho Panza vezetése nyomán, ki elbeszélte nekik, mi történt köztük és ama tébolyodott között, kire

a hegységben akadtak; az útitáskáról és a benne talált holmíróról azonban mélységesen hallgatott, lévén a legény meglehetősen kapzsi, minden együgyűsége mellett is.

Másnap aztán odaérkeztek, ahol Sancho a rekettve-ágakat elszórta, hogy ezekkel jegyezze meg a helyet, amerre urához visszatérhet. Mikor e környéket Sancho felismerte, tudatta velök, hogy ez a bemenetel s hogy most már itt az ideje a felöltözésnek, ha ez csakugyan szükséges az ő gazdájának kiszabadítására, mert a pap és a borbély már előbb értésére adták, hogy ez az alakoskodás igen fontos arra nézve, hogy Don Quijotet magaválasztotta boldgtalan életmódjától elvonják, s szívére kötötték Sanchonak, el ne árulja őket egy szóval se, sem kilétüket, sem hogy őket ismeri, ha pedig kérdeni találná, — amint bizonyára kérdezni is fogja — vajjon átadta-e Dulcineának a levelet, feleljen igennel, s mondja azt, minthogy Dulcinea nem ismeri a betűket, szóval küldi neki üzenetét, ami abból áll, hogy megparancsolja Don Quijotének kegyvesztés terhe alatt, járuljon azonnal a kedvesnek színe elé, ami bizonyosan igen nagy hatással lesz rá: mert ezzel, valamint azzal, amit ők szándékoznak neki mondani, okvetlenül jobb útra térítik, s kiviszik, hogy azonnal útnak ered császárságot vagy fejedelemséget keresni, mert ami az érsekséget illeti, attól nincs mit tartani.

Sancho mindezt figyelmesen hallgatta, jól eszébe vette s nagyon megköszönte jóakarátukat, hogy urát arra szándékoznak rávenni, inkább csak császárrá legyen, semmint érsekké, mert az ő véleménye szerint a császárok még jobban jutalmazhatják fegyverhordozóikat, mint a kóborló érsekek. Azt is megjegyezte még, jó lesz, ha ő megy előre s ő keresi fel urát és átadja neki kedvesének feleletét, s az már magában elég lesz, hogy Don Quijotet a hegységből kicsalja, nekik pedig nem is lesz szükség odafáradni.

A két útitárs helybenhagyta Sancho Panza javaslatát, s így abban állapotok meg, hogy itt várják be, míg hozzájuk visszatér s hírül adja, hogy urát csakugyan megtalálta.

Sancho tehát beljebb nyomult a hegység szirtes torkolatába, társait olyan ponton hagyván magokra, hol egy keskeny, tiszta patakocska csörgedezett, melyre a körötte lévő sziklák és fák vetették hűves, enyhe árnyokat.

A forróság, az ideérkezés napja, egyike az e vidéken rendszeren égető hőségű augusztus havának, a délutáni három óra, mind összevéve oly alkalmassá tették e helyet, hogy ez mintegy maga látszott kínálkozni, hogy Sancho visszatértét itt várják be. Valóban úgy is cselekedtek.

Mikor így mind a ketten az árnyékba vonultak pihenni, fülüket egyszerre énekhang ütötte meg, s habár semmi zeneszer sem kísérte, oly édes-kellemesen csengett az, hogy a legnagyobb meglepetéssel hallgatták, minthogy a hely maga egyáltalában nem látszott olyanak, ahol ily jó énekest lehessen találni. Mert ha ugyan szokás is állítani, hogy erdön-mezőn gyakran kitünő pásztorénekek hangzanak fel, ez inkább költői túlzás, semmint igazság; s mi több, úgy vették észre, hogy az énekelt vers egyáltalában nem pásztortól, hanem finom műveltségű embertől származhatik. Ez a sejtelen csakugyan vallóságnak is bizonyult, merő a hallott vers így hangzott:

)

Mi szül téged, bűm özöne?

Közönye.

S mi a legfőbb kínban élés?

A féltés.

S az, mi minden jót aláás?

A válás.

Így tehát az enyhtalálás

Én reményimnek lehetlen,

Hogy ha üldözik szünetlen

A közöny, féltés s a válás?

S mi növel téged, gyötrelmem?

Szerelmem.

S ily nehéz sorsot mi végzett?

A végzet.

És ki ad hatalmat ennek?

A mennyek.

Igy tehát jobb halni menjek,
Napjaim úgy sem derülnek,
Ha ellenem egyesülnek,
Szerелеm, végzet s a mennyek.

S lesz javulás? Milyen írtól?
A sírtól.
S szívbajok kinek nem ártanak?
Csalárdnak.
S mi kell, hogy könnyed ne ontsák?
Bolondság.
Igy tehát, ám tépve rontsák
Kínok és búk e szívet,
Hogy ha enyh más nem lehet,
Mint: sír, csalfaság s bolondság.

Az óra, az idő, a magányosság, a hang és az énekes művészete épp oly meglepetést, valamint élvezetet okoztak a két hallgatónak, kik meg sem mozdultak, várván, nem fognak-e még valamit hallani. Mivel azonban észrevették, hogy az elnémulás már igen sokáig tart, elhatározták magukban, hogy elindulnak és felkeresik a szép hangú énekest. S midőn ezt a szándékukat éppen végre akarták hajtani, ugyanaz a hang újra megállította őket a következő szonettel:

Oh szent barátság, aki könnyű szárnnyal
E földet elhagyád s a menny lakába
Szálltál az üdvözültek hajlokába,
Mely telve fénnel, míg a föld csak árnnyal.

Mutasd meg néha fátyollepte képed,
Hogy itt ne higgyünk többé a csalónak.
Ki téged ölt fel, s látszik színre iónak.
Míg bensejében nem hord semmi szépet.

Oh, szállj le újra, vagy tiltsd el barátság.
Hogy színedet viselje a csalárdság.
Amely a nyílt szívűnek veszte, kára.

Mert hogyha nem feded föl álnok arcát.
Az ősi zürzavarnak szörnyű harcát
Siratja e föld újra nemsokára.

A dal mély sóhajban végződött, s a két hallgató figyelmesen várakozott, nem fog-e megint más ének fel-

hangzani? Mivel azonban azt tapasztalták, hogy az ének panaszos és fájdalmas zokogásra változott, meg nem állhatták, hogy tudomást ne szerezzenek róla, ki lehet ez a búsongó, kinek hangja épp oly elragadó az éneklésben, mint szívreható a zokogásban; s alig haladtak előbbre néhány lépéssel, midőn egy szikla ormára érkeztén, egy éppen olyan termetű s külsejű férfiút pillantottak meg, minőnek a történet elbeszélése közben Sancho Panza Cardeniot festette előttük.

Mikor ez a férfiú őket megpillantotta, nem rettent meg, hanem nyugodtan ülve maradt, keblére hajtott fejjel, mint az elgondolkozó ember szokott, s fel sem vette többé szemét egyszernél többször, midőn váratlan megjelenésük alkalmával rájuk tekintett.

A pap, aki igen ékesszóló ember volt (s e mellett értesült is már szerencsétlenségéről, a külsője után pedig ráismert az ifjúra) odalépett hozzá, s röviden, de igen szívrehatólag kérte és intette, hagyjon fel e nyomorult étellel, nehogy az egészet is eljåtssza, ami a legnagyobb szerencsétlenség lenne.

Cardenio ekkor éppen teljesen magánál volt, távol minden öriöngési rohamtól, ami különben annyira magánkívül szokta ragadni. Így tehát, amint a két utast látta, oly igen különböző viseletben azokétól, kikkel e vadonban rendesen találkozni szokott: nem kevésbé volt meglepetve, főleg midőn úgy tapasztalta, hogy aki őt megszólította, egészen úgy beszél az ő körülményeiről, mint valami ismert dologról, amint ezt a papnak hozzá intézett szavaiból kivehette. Ennek folytán ekképen válaszolt:

— Jól látom, uraim, bárkik legyenek is önök, hogy a menny, melynek van gondja rá, hogy a jóknak segítségére jöjjön, de gyakran még a rosszaknak is: anélkül, hogy én megérdemleném, küld hozzám ezen elrejtett és minden emberi forgalomtól távol eső magányosságba is olyanokat, kik alapos és helyes okokkal állítják szemem elé, mily helytelen élet az, melyet én folytatok, s ebből kiragadva, jobb útra akarnak téríteni. Minthogy azonban az ilyenek nem tudják azt, amit én, hogy tudni-

illik, ha e veszedelemtől megmenekszem, akkor még nagyobb sodortatom: talán együgyű embernek, vagy ami még rosszabb, tébolyodottnak fognak tartani. S nem is volna csoda, ha csakugyan az lennék, mert egészen nyilvánvaló előttem, hogy szerencsétlenségem elgondolása oly rendkívüli hatalmat gyakorol fölöttem és annyira ártalmamra válik, hogy néha nem vagyok képes uralkodni magamon, mintegy kövé meredek és se nem érzek, se nem eszmélek. Arról pedig, hogy ez csakugyan így van, rendesen akkor szoktam meggyőződni, midőn egyik s másik tudtomra adja, s kézzelfogható jelekkel is bizonyítja, miket vittem véghez ama rettenetes roham alatt, mely rajtam uralkodik; én pedig nem tehetek egyebet, mint hiábavaló sajnálkozásomat fejezem ki a megtörténteken, átkozódok, hasztalanul, balsorsom ellen, s örvöngésem mentségeül elmondom ennek okát azok előtt, akik készek meghallgatni: mert ha az értelmesek belátják az okot, nem csodálkoznak az okozaton, s ha nem is tudtak rajtam segíteni, legalább nem kárhoztatnak többé, amennyiben örvöngésem támasztotta neheztelésük szerencsétlenségem iránt érzett szánakozássá változik szívükben. S ha uraim, ti is azzal a szándékkal jöttök, amivel a többiek jöttök, elébb semmint tovább mennétek jóindulatú rábeszéléstekben, kérlek benneteket, hallgassátok meg végtelen szerencsétlenségemet, melyet el akarok mondani, mert ha talán ezt megértettétek, visszarettenetek attól a fáradságtól, melyet akkor vennétek magatoknak, ha egy olyan bánatot akarnátok vigasztalni, mely minden vigasztalódásra képtelen.

A két utazó, kik mitsem óhajtottak inkább, mint tulajdon szájából hallani szerencsétlenségének okát: kérték, beszélje el nekik, s egyszersmind megígérték, hogy baja enyhítésére vagy vigasztalására semmi egyebet sem fognak tenni, legfőlebb azt, amit ő maga is óhajt. Erre aztán a szomorú lovag belekezdett siralmas történetébe, még pedig majdnem ugyanazon szavakkal és kifejezésekkel, melyekkel néhány nappal ezelőtt Don Quijotének és a kecskepásztornak beszélt el, midőn Elisabad mester felemlítése, s Don Quijote lelkiismeretessége a



lovagság becsületének megőrzésében, — amint már történetünk elmondotta, — az elbeszélést félbeszakasztották. Most azonban a kedvező sors úgy akarta, hogy az örült-ségi roham távol maradjon, s így Cardenio egész végig elmondhatta történetét.

Mikor tehát ama levélke felemlítéséig jutott, melyet Don Fernando az Amadis de Gauláról szóló könyvben megtalált: Cardenio azt mondta, könyv nélkül is tudja ezt a levelet, s az így hangzik:

„Lucinda Cardenionak.

Napról-napra újabb jeles tulajdonságokat fedezek föl benned, melyek arra ösztönöznek, sőt kényszerítenek, hogy mind jobban és jobban becsüljelek; ha tehát fel akarsz menteni e tartozás alól, anélkül, hogy becsületemnek ártanál, igen könnyen megteheted. Atyám téged ismer, engem pedig nagyon szeret, ki anélkül, hogy akaratomat kényszerítené, be fogja teljesíteni jogos kívánságodat, ha engem valóban is oly nagyra becsülsz, mint mondod, s amint én hiszem.“

„Ez a levél felbátorított, hogy — amint már említettem, — Lucinda kezét megkérjem, s ez a levél volt az, melynek alapján Don Fernando Lucindát kora egyik legelmésebb, s legértelmesebb hölgyének nyilvánította, s ez a levél volt végre az, mely Fernando szívében fölkelte a vágyat, hogy boldogságomat romba döntse, még mielőtt óhajtasom megvalósulna. Elmondtam Don Fernandonak, mire várakozik Lucinda atyja, arra ugyanis, hogy a leány kezét az atyám kérje meg számomra, mit azonban én ennek megmondani nem merészeltem, félve, hogy bele nem egyezik: nem mintha talán félreismerte volna Lucinda tökéletességét, jóságát, erényét, szépségét, melyek Spanyolország akármelyik családjának csak díszére vált volna, hanem, mivel magától atyámtól hallottam, nem akarja, hogy ily hamar nősüljek, míg világossá nem lesz, mi a szándéka velem Ricardo hercegnek. Egy szóval, bevallottam Don Fernandonak, hogy kérelmemmel nem merek atyám előtt megjelenni, részint ezen, részint számos más egyéb akadály miatt, melyek, anélkül, hogy

tudnám mik, félénkké tesznek, talán csak azért, mert úgy sejttem, hogy amit én óhajtok, annak sohase fogom látni teljesülését. Don Fernando erre azt felelte, ő magára vállalja, hogy atyámmal szóljon, s ráveszi, hogy beszéljen Lucinda atyjával. Oh, önző Marius! Oh kegyetlen Catalina! Oh alávaló Sulla! Oh csalárd Galalon! Oh áruló Bellido*) Oh bosszúvágó Julianus! Oh kincsszomjas Judás! Te áruló, kegyetlen, bosszúvágó, alávaló, ártott-e neked valaha az a boldogtalan, ki oly őszintén kitárta előtted szíve titkait és boldogságát? Sértettelek-e valamivel? Mondtam-e csak egyetlen szót, adtam-e csak egyetlen tanácsot, mely ne a te javadat, s a te dicsőséged növekedését célozta volna! De miért is panaszkodom, oh én boldogtalan, avagy nem bizonyos-e, hogyha egyszer a szerencsétlenségek a csillagok futását veszik fel, amint a magasból aláhullanak, oly erővel, s oly heves-séggel rontanak le, hogy nincs a földön hatalom, mely feltartóztassa, s hiába minden emberi igyekezet, hogy őket elhárítsa. De ki is képzelhette volna, hogy az a lovagias, nyájas, nemes Don Fernando, kit szolgálataimmal lekötélteztem, ki oly hatalmas volt, hogy mindazt elnyerhette, amit csak szerelmi vágya kívánhatott: arra ragadtassák, hogy — amint mondani szokták — tőlem egyetlen juhocskámat is elrabolja, mely még nem is volt az enyém teljesen. De hagyjuk e felesleges és hasztalan kifakadásokat, s fogjuk fel újra szerencsétlen történetemnek megszakadt fonalát.

Mikor Don Fernando tapasztalta, hogy az én jelenlétem csalfa és gonosz szándéka kivitelének nagy akadályára szolgál: azt a tervet főzte ki, hogy engem bátyjához küld azzal, kérjek tőle pénzt azon hat ló árának kifizetésére, melyeket — csupán csalfaságból, hogy engemet ezen ürügy alatt eltávolíthasson, s az ő gonosz szándékot annál bizonyosabban elérhesse — éppen azon a napon vett meg, midőn felajánlotta, hogy ő maga fog atyámmal beszélni, én pedig menjek

*) B. Dolfos 1075-ben orozva meggyilkolta Zamora ostrománál III. Sanchot.

addig a pénzösszegért. Meggátolhattam-e csalárd-ságát? Avagy lehetett-e róla csak sejtelmem is? Bizonyára nem; sőt ellenkezőleg a legnagyobb örömmel ajnálottam fel készségemet, hogy útra kelek azonnal, teljes megelégedéssel a megkötött alkun. Még aznap este találkoztam Lucindával, s elmondtam neki, hogy Don Fernandoval miben egyeztünk meg, s reménységem a legszilárdabb, hogy jogos és nemes óhaj-tásaink teljesülni fognak. A leánya, — ki épp oly ke-véssé sejtette Don Fernando csalfaságát, mint én ma-gam — azt viszonzta, siessek vissza minél előbb, mert ő hiszi, hogy kívánságunk valósulása csakis addig késik, amíg atyám az ő atyjával nem beszél. Nem tudom mi okozhatta, de amint ezeket mondta, szemei könnyekkel teltek meg, hangja elakadt, hogy egyetlen egy szót se tudott intézni hozzám, pedig úgy látszott, oly sokat akart még mondani. Ez a szokatlan, eddig még sohasem tapasztalt tünemény bámulatra gerjesztett, mert valahányszor ezelőtt találkoztunk, mikor a jószerencse, s az én törek-vésem alkalmat szolgáltatott, egészen nyugodtan és de-rülten szoktunk beszélgetni, a nélkül, hogy szavaink közé könnyeket, sóhajokat, féltékenykedést, gyanúsítást, vagy rettegést vegyítettünk volna; én rendesen jó-szerencsémét áldottam, hogy az ég őt adta kedvesemül, bájait magasztaltam, s csodáltam kedvességét és eszes-ségét; ő viszont reám fordította a beszédet s bennem di-csérte azt, mint szerető leánya, dícsérésre méltó-nak talált. Ezenkívül ezer meg ezer apróságot beszélünk el egymásnak, ami szomszédainkkal s ismerőseinkkel történt, s amire vakmerőségem kiterjeszkedni bátorko-dott, legfőlebb az volt, hogy mintegy erőszakkal megra-gadtam szép fehér kezei egyikét, s ajkaimhoz vittem, amennyire ama szűk és alacsony vas-rostély megen-gedte, mely bennünket egymástól elválasztott. De az éjjel, mely távozásom gyásznapját megelőzte, a leánya sírt, zokogott, sóhajtozott, s azután elsietett, engem a legnagyobb zavarban és rettegésben hagyván magamra. Egészen megrémültem, midőn a fájdalom és szenvedés ily szokatlan és megható kifejezését tapasztaltam Lucin-

dán. Nehogy azonban reményeimet összetörjem, mindezt irányombn érzett szerelme hatalmának tulajdonítottam, s a fájdalomnak, melyet az elválás szokott okozni azoknak, kik egymást igazán szeretik. Egyszóval, én szomorúan és gondolatokba merülve távoztam, szívem telve aggodalommal és nyugtalansággal, bárha magam sem tudtam miért aggodom és nyugtalankodom: világos jelek elősejtelsei annak, mily gyászos sor, mily szerencsétlenség fog rám lesújtani.

Megérkeztem küldetésem helyére. A levelet átadtam Fernando bátyjának, ki igen szívesen fogadott, azonban nem bocsátott el egyhamar, amennyiben — igen nagy aggodalmamra — úgy rendelte, várakozzam legalább egy hétig, atyja előtt pedig ne mutassam magamat, minthogy öccse azt írja, a herceg tudta nélkül küldje néki a pénzösszeget. Ezt azonban mind a csalfa Don Fernando akarta így, mert hiszen a bátyjának volt annyi pénze, hogy engem rögtön visszaereszthetett volna. Oly rendelet, oly parancs volt ez, melynek alig tudtam engedelmeskedni, mert úgy éreztem, hogy életembe fog kerülni, ha Lucindától ennyi ideig távol maradok, annyiival is inkább, minthogy őt oly szomorúság közepett hagytam el, mint már említettem. Mindaztálta, hű szolga létemre, engedelmeskedtem, bárha láttam, hogy okvetetlenül ártalmamra lesz. Ideérkeztem után negyednapra egy ember keresett föl levéllel, melynek címiratáról azonnal felismertem, hogy az Lucindától való, minthogy az írás az övé volt. Aggódva, s megrettenve szakítottam fel, meglévén győződve, bizonyára igen nagy okának kell annak lennie, ami őt arra indította, hogy nekem távollétem alatt levelet írjon, holott ezt közellétünk alkalmával is, csak igen ritkán cselekedte. Mielőtt a levelet elolvastam volna, megkérdeztem az embert: ki adta át neki az írást, s mennyi időt fordított ő útjára? Azt felelte: amint a város egyik utcáján éppen délben végigment, egy ablakból igen szép fiatal leányka szólította meg, s könnybe lábadt szemmel, a lehető legnagyobb sietséggel így szólt hozzá: „Ember, ha amint látszik, keresztyén vagy, az Isten irgalmára kérlek, indulj azonnal útra, s vidd e le-



velet oda és annak, ahová és akinek a címrát szerint szól; hely és személy eléggé ismeretese, s ha megteszed, Istennek tetsző dolgot cselekszel; hogy pedig megtehesd, fogd amit ez a kendő tartalmaz." S amint e szavakat mondotta, egy kendőcskét vetett le az ablakból, melybe száz real volt kötve, úgyszintén ez az újjamon levő aranygyűrű, valamint ez a levél is, melyet átadtam. S azzal, feleletemet be sem várva, a leányka eltávozott az ablaktól, bár azt mégis megfigyelte, hogy én a levelet és a kendőcskét felvettem, s jelekkel tudtára adtam, hogy kívánságát teljesítem. Én pedig látván, hogy levélhordói fáradságom ily gazdagon jutalmat nyer, a címről pedig világos lett előttem, hogy önnek szól, kit személyesen jól ismerek, valamint ama szép leányka könnyeitől is meghatva: elhatároztam magamban, nem bírom a levelet senki másra, hanem jövők magam és átadom személyesen; s attól a perctől számítva, midőn a levelet átvettem, 16 óra alatt tettem meg az utat, mely, — amint ön jól tudja, — 18 mérföld.

Míg a szolgálatra kész, váratlan küldött ezeket mondotta, egész figyelemmel csüggöttem rajta, de lábaim annyira remegtek, hogy alig álltam. Végre felnyitottam a levelet, s láttam, hogy tartalma a következő:

„Amit Fernando ígért, hogy atyádat felkéri, szólna az én atyámmal: azt igenis a maga javára, néked pedig károdra teljesítette. Tudd meg senor, ő megkérte kezemet, atyám pedig elragadtatva azoktól az előnyöktől, melyekkel a véleménye szerint Don Fernando fölötted áll: oly szívesen beleegyezett kérésébe, hogy a mennyegző már holnapután meglesz, mégpedig oly titokban és zajtalanul, hogy egyedül a násznagy és néhány házbéliek lesznek tanúi. Mint érzem magamat én, elképzelheted. Ha jöhetsz, jöjj, s ez ügynek kimenetele adja értésedre, szeretlek-e igazán vagy sem. Isten adja, hogy e sorok előbb jussanak még kezédbe, semmint az én kezem azével köttessék össze, ki az ígért hűséget oly rosszul tudja megőrizni.”

Körülbelül e szavakat tartalmazta a levél, s mihelyt átolvastam, haladéktalanul útra keltem, nem várva többé

se pénzt, se feleletet, miután most már világossá lett előttem, hogy Don Fernando nem a lovak megvásárlására, hanem céljának elérhetése végett küldött el engem bátyjához. A harag, melyre Don Fernando ellen gerjedtem, s a félelem, hogy el kell veszítenem azt a drága kincset, melyet oly sok számos évi kitartás és epedés tett tulajdonommá, szárnyakat kölcsönöztek nekem. Repültem, s másnap éppen arra az órára érkeztem haza, melyben Lucindával rendszeren találkozni szoktam. Észrevétlenül lopóztam be a városba, s az öszvért, melyen jöttem, annál a jó embernél hagytam, ki a levelet hozta, s a szerencse annyira kedvezett, hogy Lucindát is éppen ott találtam az ablakrostélyhoz támaszkodva, mely tiszta szerelmünknek tanuja volt. Lucinda azonnal rámismert, én viszont őreá; azonban nem úgy, aminőnek nékem őt, neki engem találnia kellett volna. De van-e hát olyan ember a világon, aki azzal dicsekedhetnék, hogy ő egészen kiismerte, s tudja a női szívnek minden rejtett gondolatát és változékonyságát? Bizonyára nincsen. Hogy azonban folytassam, midőn Lucinda meglátott, így szólt hozzám: „Menyasszonyi öltözet van rajtam, Cardenio; a teremben már Don Fernando, az áruló, atyám a nagyravágyó, s más egyéb tanúk várakoznak reám, kik azonban inkább halálomnak, semmint menyegzőmnek lesznek tanúi. Ne légy türelmetlen, kedvesem, hanem igyekezzél megjelenni az áldozat ünnepén, melyet ha szavaimmal meg nem akadályozhatok, egy tör van elrejtve nálam, mely a legvakmerőbb erőszakot is megtörheti, amennyiben életem örök homályba borítja, míg azt viszont napfényre deríti, hogy tehozzád milyen érzelemmel viseltettem és viseltetem.” Zavartan és hirtelen válaszoltam, félve, hogy időm sem lesz a feleletre: „Legyen a tett szavaidnak bizonyossága; s ha te tört tartogatsz, hogy ez állításodnak hitelt szerezzen, nekem kardom van, hogy vele vagy téged védelmezzelek, vagy tulajdon életemet vegyem, ha irántunk a sors ellenséges.” Nem hiszem, hogy e szavakat végighallgathatta volna, — mert mint észrevettem — sietve hívták, minthogy a vőlegény már várakozott.

Ezzel beállott az én szomorúságom éje; örömem

napja lehanyatlott, szememnek fényvilága s lelkemnek józansága elveszett. Nem akartam eleinte házukba lépni, de onnan bármerre is távozni, képtelen voltam. Mikor azonban átgondoltam, mily szükséges az én jelenlétem odabenn, azon esetben, mely megtörténhetik: összeszedtem minden erőmet, beléptem a házba, s minthogy annak minden ki- s bejáratát tökéletesen ismertem, kivált most a titokszerűség által előidézett zürzavarban egészen észrevétlenül jutottam be, s anélkül, hogy valaki meglátott volna, egy ablakmélyedésbe vonultam meg, melyet a földig érő függöny-szárnyak úgy elfedtek, hogy ezek mögül, magam láthatlanul, mindazt végignézhettem, ami a teremben történik. Ki tudná híven elmondani, mily rettegés fogta el szívemet, amíg e helyen állottam, s minő gondolatok támadtak bennem, s milyen szemlélődések gyötörtek. Annyi, annyi volt ez, és olyanok, hogy ki sem lehet mondani, de jó sem lenne elsorolni. Elég, ha elmondom, hogy a vőlegény csakugyan megjelent a teremben, minden különös dísz nélkül, abban a ruhában, melyet közönségesen viselni szokott. Násznagya Lucinda egyik unokatestvére volt, s az egész teremben senki más idegen, a házi cselédségen kívül. Nemsokára azután a melékszobából Lucinda lépett elő, anyjának s két komornájának kíséretében, olyan szépen öltözve és díszítve, mint rangjához és szépségéhez illett, s mint méltósága és az udvariasság követelték. Bámoltam és elragadtatásom nem engedte, hogy öltözkékét részletenként szemügyre vegyem, csak a színekre emlékezem, melyek fehér és rózsaszín voltak, s arra a csillogásra, melyben fejdíszének, s egész öltözkékének drágakövei és ékszerei tündököltek, de melyeket ritka szépségű arany hajának fénye olyannyira felülmúlt, hogy ezek ragyogásával mind az ékkövek, mind a teremben égő négy fáklya világa mindhiába versenyeztek.

Oh, visszaemlékezés, te nyugalمام halálos ellensége! Mit használ immár nekem, hogy újra felidézzem lelkem elé imádott ellenségemnek páratlan szépségét? Nem jobb lenne-e, oh kegyetlen emlékezés, hogy inkább arra emlékeztess és figyelmeztess, amit akkor cseleked-

tem, hogy e világra szóló meggyalázástól ösztönözve, legyek kész, ha már a bosszúra nem is, de legalább életemnek elvesztésére. Ne vegyék rossz néven uraim, hogy ilyen kitéréseket teszek, de az én gyötrelmem nem olyan, amit röviden és nyugodtan lehet, vagy kell elmondani, sőt inkább minden egyes részletét olyannak vélem, mely egymaga egész hosszú beszédre érdemes.

A tisztelendő úr azt felelte erre, hogy nemcsak meg nem unják, sőt ellenkezőleg a legnagyobb részvétellel hallgatják az elmondott, látszólag aprólékos körülményeket is, minthogy azok olyanok, amiket nem lehet mellőzni, sőt inkább oly figyelemre méltók, mint maga az elbeszélés vezérfonala.

— Amint tehát említettem, — folytatta Cardenio, — midőn mindezek a teremben együtt voltak már, belépett a városrész lelkésze. A vőlegény a menyasszony kezét megfogván, teljesíteni akarta, mit az ilyen cselekmény követel. Midőn e szavakhoz ért: Akarsz-e, senora Lucinda, ezen kezeden lévő férfiúhoz, Don Fernandohoz örök házastársul hozzámenni, az anyaszentegyház rendelése szerint? én az egész fejemet és nyakamat előre nyújtottam a függönyök közül s a legeslegnagyobb figyelemmel s felháborodott lélekkel lestem, mit fog Lucinda felelni, az ő válaszáért várva halálos ítéletemet, vagy életem megtartását. Oh, ha ekkor elég bátorságom van előrerontani és felkiáltani: „Lucinda, ah Lucinda, vigyázz, mit cselekszel, gondold meg, mivel tartozol énnekem s s hogy enyém vagy és másé nem lehetsz! Ne feledd, hogy a te igened egy lesz az én életemnek megszakadásával. Ah, áruló Fernando, dicsőségem elrablója, életem halála, mit akarsz, mire törekszel? Jusson eszedbe, hogy keresztyén módon nem érheted el kívánságodat, mert Lucinda az én hitvesem s én az ő férje vagyok!” Oh én bolond! Most, mikor távol vagyok, s a veszedelemtől messze, most el tudom mondani, mit kellett volna cselekednem, amit akkor nem cselekedtem; most midőn el hagytam rabolni drága kincsemet, most átkozom már elrablóját, akin bosszút állhattam volna, ha oly bátorságom lett volna megtenni akkor ezt, mint aminő most

van panaszkodni. Akkor azonban gyáva és együgyű voltam; nem kár tehát, hogy most, szégyenülten, bűnbánólag és tébolyodottan kell meghalnom!

A lelkész sokáig várt Lucinda feleletére, ki jó ideig késett ennek kimondásával s mikor már-már azt hittem, hogy most rántja elő törét, szavainak bizonyosságául, vagy ajkait valamely igazság vagy javamra szolgáló felfedezés kimondására nyitja: azt kellett hallanom, hogy gyenge, elhaló hangon így szólt: „Igen, akarok.” Ugyanígy szólt Don Fernando is, átadta a gyűrűt a leánynak, s ezzel felbonthatatlan kapocs kötötte össze őket. A vőlegény ekkor közelebb lépett, hogy aráját átölelje, a leány azonban kezét szívére szorította, s ájultan rogyott anyja karjai közé. Még csak azt kell elmondanom, mint éreztem magamat én, midőn a hallott igenben minden reményemet kijátszva s Lucinda ígéreteit és adott szavait csalárdoknak láttam, s teljes lehetetlennek, valaha visszanyerni azt a kincset, melyet e pillanatban elvesztettem. Nem tudtam magamnak tanácsot adni, úgy éreztem, hogy az egek mind elhagytak, s ellenségemmé lett a föld, melyen állottam, mert a lég megtagadta sóhajaimtól a lehelletet és a víz szememtől a cseppeket; csak az egy tűz volt az, mely folytonosan növekedett, még pedig oly mértékben, hogy a düh és a féltékenység egészen lángra lobbantottak. Lucinda ájulása az egész teremben a legnagyobb zavart idézte elő; s midőn anyja a menyasszonyi ruhát derékban kikapcsolta, hogy lélegzethez juthasson: a leányka kebelében egy levelkét találtak elrejtve. Ezt Don Fernando azonnal kezei közé vette s az egyik fáklya világánál olvasni kezdte. Midőn végig olvasta, leült egy székre, arcát tenyerébe hajtotta, mélyen elgondolkozva, s nem is ment oda, hogy az ájult hitvesét ébresztgetőknek segítsen. Mikor pedig láttam, hogy az egész ház ekképen el van foglalva: elérkezettnek véltem az alkalmat, hogy távozzam, vegyenek bár észre, vagy sem; de el voltam határozva, ha észre vesznek, oly rettenetes elégtételt fogok venni, hogy az egész világ meg fogja érteni, lelkemnek mily jogos elkeseredése nyilvánkozik a hamis Don Fernandonak, sőt magának az in-

gatag, ájult hűtlennek is bűnhődésében. Azonban a sors, mely számomra az akkorinál még nagyobb boldogtalanságot tartott fenn, ha ilyen ugyan lehetséges: úgy rendelte, hogy e percben az ész uralkodjék fölöttem, mely azóta folytonosan hiányzik bennem. Így tehát, minthogy legnagyobb ellenségeimen nem akartam boszút állni (ami pedig nagyon könnyen lett volna végbevihető, minthogy jelenlétemet nem is sejtették) inkább önmagamon álltam azt, s önmagamot sujtottam azzal büntetéssel, melyre ők voltak érdemesek, s talán még kínosabban, mint amit rájuk mértem volna, ha nekik akkor halált adok: mert ha ez gyorsan jön, minden kinnak hamar véget vet, míg az a halál, mely soká késik, kínszenvedésektől megelőzve, mindig öl és mégsem szakasztja meg az életet. Végre is eltávoztam a házból, s annak az embernek hajlékába tértem, ahol az öszvért hagytam; megkértem nyergelje föl ezt, azután a tulajdonostól búcsút sem véve, nyeregbe vetettem magamat s kisiettem a városból, mely felé többé, mint egy újabb Lót, tekintetemet sem mertem fordítani. Mikor azonban künn voltam már, egyes-egyedül a szabad mezőn, s az éj homálya rámborult és némasága panaszra ösztönzött: nem félve többé, hogy valaki szavamat hallja, vagy engem felismerjen, felemeltem szavamat s megeresztett nyelvemmel átkot átkokra szórtam Lucinda és Don Fernando ellen, mintha bizony ezek az átkok jóvá tennék azt a sérelmet, amit ők ellenem elkövettek. Elneveztem a leányt kegyetlennek, hálátlannak, csapodárnak és szívtelennek, mindenekfölött pedig nagyravágyónak, minthogy szemét elvakította ellenségemnek gazdagsága, s ez készítette őt, hogy tölem elszakadjon s magát annak adja oda, ki iránt a szerencse nagyobb bőkezűséget és jótékonytságot tanúsított. Majd ez átkozódások és szidalmazások árjának közepette egyszerre mentegetni kezdtem a leányt, s azt mondtam, bizonyára nem lehet csodálni, ha az a leány, kit az apai házban oly szigorú visszavonultságban neveltek, ki arra vala teremtvé és szoktatva, hogy mindig csak engedelmeskedjék: hajlandó volt kívánságuknak engedni, midőn oly előkelő, oly gazdag és oly lovagias ifjút adtak



férjeül, akit ha nem akart volna elfogadni, azt lehetett volna hinni, hogy vagy nem tud józanul gondolkozni, vagy más férfit nyerte meg hajlandóságát, mely utóbbi eset jó hírnevének igen nagy ártalmára lehetett volna. Ennek ellenében aztán megint azt hoztam fel: ha ő kimondja, hogy én vagyok vőlegénye, szülei belátják, hogy választása még sem volt oly rossz, hogy kimenthető ne lenne, mert hiszen ha egyszerűen választanak, mielőtt még Don Fernando ajánlatáról értesültek, leányuk számára kívánságuk szerint való férjül jobbat énálam nem választhattak. És mielőtt még ama végső kényszerűségbe jutott, hogy kezét odaigérje, mily könnyű lett volna azt mondania, hogy ezt már másnak adta, én pedig akkor előléptem volna s kész voltam bizonyítani mindazt, amit ő ez esetben, ha csak pusztá költeményképen is, felhozni szándékozott. Végre is arról kellett meggyőződnöm, hogy a szerelem és a józan gondolkodás hiánya, de egyszersmind a nagy önzés s nagyravágás ragadták arra, hogy elfeledje szavait, melyekkel engem hitegetett s legforróbb reményeimet és legszentebb vágyaimat szította és nevelte.

Ily szavak s ily belső tusakodás között folytattam utamat az éjnek még hátralevő egész szakaszán keresztül, s mire hajnalodott, itt voltam e hegység egyik előágánál, melyben aztán három egész napig bolyongtam, minden út és minden ösvény nélkül, míg végre valami rétséghez érkeztem, mely nem tudom, hogy innét jobbra vagy balra fekszik-e: ott azt a kérdést intéztem néhány kecskepásztorhoz, hol van a hegység legzordonabb vadonsága? Azt felelték, hogy e tájon; én tehát rögtön erre tartottam, azzal a szándékkal, hogy itt fogom bevégezni életemet. Mikor e magányba érkeztem, öszvérem élettelenül rogyott össze a kimerültségtől és éhségtől, vagy mit még inkább hiszek, hogy levesse magáról azt a haszontalan terhet, melyet személyemben hordozott. Így tehát gyalog maradtam, erőmben kimerülve, éhségtől gyötörtén, anélkül, hogy valakim lett volna, vagy bárkit is keresni akartam volna, aki segítségemre jöjjön. Így feküdtem, nem tudom mennyi ideig a földön, míg végre

ismét fölkeltem, éhséget többé nem érezve, mellettem azonban néhány kecskepásztort láttam, s bizonyosan ők voltak azok, kik szükségemet enyhítették. Elmondották, milyen állapotban találtak, s hogy olyan esztelenségeket és örült dolgokat beszéltem össze-vissza, hogy azokban világos jelét vélték láthatni, hogy megtévelyodtam. Azóta magam is gyakrabban tapasztaltam már, hogy nem vagyok mindég magamnál, hanem elmém úgy elgyöngül s megzavarodik, hogy száz meg száz esztelenséget követek el, megszakatom ruháimat, fenszóval kiáltozok a magányban, átkozom sorsomat s újra meg újra ismétlem, de mind hiába! ellenségemnek drága nevét, pedig semmi egyebet nem akarok elérni e felkiáltásokkal, mint-hogy álta-
lok életemet megrövidítsem; s mikor aztán újra magamhoz térek, annyira kimerültem és kifáradtam, hogy alig tudok megmozdulni.

Legszokottabb lakóhelyem rendesen egy paratölgy odva, mely elég tágas e nyomorult test befogadására. A csordások és kecskepászorok, kik e hegységben tartózkodnak, könyörületességtől indítva úgy táplálnak, hogy az eleséget oda rakják az utakra s a sziklákra, amerre tudják, hogy megszoktam fordulni s ott majd megtalálom. Így aztán, bár elmém meg is van zavarodva, a természeti ösztön mégis csak felismeri, ami életem fentartására szükséges s vágyat gerjeszt bennem, hogy keresésére menjek és kívánságot, hogy megragadjam. Máskor pedig (amint aztán elbeszélük), ha magamnál vagyok, el szoktam állni azon utak egyikét-másikát, merre a pászorok a szomszéd faluból az eleséget hozzák, s erőszakkal veszem el tőlük, bár anélkül is szívesen ide-adnák. Így töltöm el nyomorult, csodálatos életemet, míg az égnek majd úgy tetszik egykor, hogy ennek végét elhozza vagy legalább elveszi emlékezőtehetségemet, hogy nem leszek képes többé visszagondolni Lucinda szépségére, s hűtlenségére, sem a Don Fernando okozta sérelemre; s ha ez megtörténhetik, anélkül, hogy éltem megszakadjon, akkor majd én is ismét helyesebb irányt tudok adni gondolataimnak. Ha pedig nem, csak arra kérem az eget, legyen irgalmas és kegyelmes árva lel-

kemnek, mert én sem erőt, sem bátorságot nem érzek magamban, hogy éltemet e nyomorból újra kiragadjam, melybe saját akaratom indítására merültem.

Ez, uraim, az én boldogtalanságomnak keserves története: ám mondjátok magatok, lehet-e ezt kevesebb fölgerjedéssel elmondani, mint amennyit rajtam tapasztalátok? S ne is fáradjatok, olyas tanácsot vagy vigasztalást nyújtani, melyről azt gondoljátok, hogy bajomat enyhíteni fogja: én nekem az éppen annyit használna, mint az olyan orvosság, melyet a leghíresebb orvos rendel a betegnek, ez azonban semmiképen be nem veszi. Számomra nincs boldogság Lucinda nélkül; aminthogy ő másé kíván lenni, holott az enyim vagy enyimnek kellene lennie: én viszont a boldogtalanságé akarok lenni, holott a boldogságé lehettem volna. Ő, ingatlanságával örök kárhozatra akart engem taszítani; én teljesíteni kívánom óhajtatását, midőn életem vesztére töreksem s ekképen például szolgállok a jövő időknek, hogy egyedül én nem bírok azzal, amivel minden más egyéb boldogtalan, akiknek éppen az szokott vigasztalásuk lenni, hogy vigaszt lehetetlen találniok; én nálam pedig ez a körülmény csak újabb kínoknak és szenvedéseknek lesz forrásává, mert kénytelen vagyok azt hinni, hogy gyötrelmemnek még a halálban sem lesz vége.

Ezekkel a szavakkal végezte Cardenio boldogtalan szerelmének hosszú történetét. S midőn a pap éppen néhány vigasztaló szót akart hozzá intézni, szándékában egyszerre egy fülébe csapódó hang akadályozta meg, mely a legmélyebb fájdalom kifejezésével azt a panaszt hallatta, amit ennek az elbeszélésnek negyedik szakaszában fogunk elmondani, minthogy a harmadikat e ponton végzi a bölcs és figyelmes történetíró, Cide Hamete Benengeli.

JÓKAI BREVIÁRIUM

J ó k a i
eszméinek
képrázatos kalei-
doszkópja. — Még leg-
jobb ismerőst is újságként
lepi meg és bilincseli le ez a
breviárium, amelynek gondolatait
maga Jókai válogatta ki
összes termeléséből és csoportosította érde-
kes tárgykörökbe, mint »Ötven év visszhangját«.
Nő és férfi, szerelem, barátság, házasság,
család, hit és gondolkodás, szabadság,
haza, nemzetek, béke és háború, po-
litikai és gazdaság, társadalom,
természet — mindezekről
kapunk gyönyörű, új,
bátor, erőteljes és
aktuális afo-
rizmákat



RÉVAI-KIADÁS



DANTE KOMÉDIÁJA

Pokol
Purgatorium
Paradicsom

BABITS MIHÁLY
FORDÍTÁSÁBAN



RÉVAI-KIADÁS